

UBALDI MIGNONII de Cler. Reg. Sch. Piarũ
Presbyteri
S. R. M. AUGUSTI Tertii Poloniarum Regis
A Sacris Consiliis
Et In Aulâ Romanâ Promouendorum ad Episcopatum
Examinatoris Theologi
NOCTIUM
SARMATICARUM
VIGILIAE.

Typis Brunsbergensibus Soc. Jesu & Varfaviensibus S. R. M. & Reipublicae
Scholarum Piarum Anno 1751. concessâ à Sup. Facultate.

URBALDI MIGNONII de Cler. Reg. Sch. Piani
Presbyteri
S. R. M. AUGUSTI Tertii Poloniarum Regis
A Sacris Coenclis
In Aula Tomar. Episcop. Palatii
Exam. publico

NOCTURNUM
SABANATICARUM
VIGILIAE

Celsissimo & Reverendissimo S. R. I. Principi
ADAMO STANISLAO à Grabowo

Varmiensem Episcopo

Et Prussiae Terrarum Praefidi

Mecaenati Optimo & Beneficentissimo

UBALDUS MIGNONIUS

Felicitatem

ET si viris magnis, & in amplissima honoris luce versantibus decorum est, Celsissime Princeps, superare operibus suis hominum praedicationem, nobis verò infimis & gregariis in literaria Rep. valde gloriandum, atque praeclarum, illorum dignitati, majestatique concedere, ut nulla alia sit ratio major, quàm ipsa dignitas, & majestas, quà ceteros antecellunt, quamobrem Eorum nomini, ingenii foetus inscribere debeamus; tamen homini peregrino, & alieno Coelo, aliisque moribus instituto, maxime convenit, qua de causa potissimum, Mecaenates studiorum suorum vigilis quaerat, liberè profiteri. Ea est igitur causa patrocinii Tui comparandi. Ubi primum Varsaviae, in Urbe publicis totius Regni Comitibus, tum temporis, frequentissima, Tua mihi dignitas sese obtulit contemplandam, equidem fateor, tantum erga Te venerationis, & observantiae me proinus suscepisse, nihil ut vehementius statim percuperem, quàm ut aliquam erga Tuam amplitudinem, & sapientiam, mei studii, cultusque

4
significationem, omnibus patefacerem. Haec animo cogitanti, nescio, quis bonus Genius fauste, ac feliciter aspiravit; factumque est, ut inde, prolixae erga me voluntatis Tuae liberalitas avocerit, atque huc in Varmiam, quam jure humano, & divino, tam graviter moderaris, ac temperas, invitatus accederem. Ociari apud Te, feriarique, Princeps amplissime, penitus inhonestum. Quippe qui totus in Tui Gregis institutione, sic rerum Ecclesiae satagis, ut novis subinde, perpetuisque laboribus, & curis refici quodammodo videare. Itaque cum demandata jam mihi foret provincia, mei Ordinis studia, rationemque tradendarum disciplinarum, siquidem opus esset, ad trutinam revocandi, & Tu animos adjecisti, & tranquillissimum ocium, huic toti negotio, sedulam navandi operam humanissime praebuisti; ut plane intellexerim, oblatam mihi esse divinitus opportunitatem, qua & Collegis meis optimis & amantissimis prodesse possem, Tibique tandem, quid ego de Tua virtute, summisque laudibus, praeconcepta opinione sentirem, aperte dicerem, & futurorum memoriae temporum commendarerem. Noctium propterea Sarmaticarum Vigiliis, ad Auli Gellii Viri doctissimi imitationem elucubrandas, apparandasque suscepi. Hinc quippe mihi, facile videbatur, in varias bonarum artium regiones, excurrere, deque his omnibus, ad scholarum nostrarum eruditionem, judicium ferre. Non quod ego oraculi loco, quae scriberem ha-

beri vellem, id enim foret hominis impudentissimi, sed, ut quae longa, & diuturna exercitatione, curaque in haec eadem studia jam pridem impensa digesseram, amice, & libere, cum mei Ordinis sapientioribus communicarem. En Tibi, Princeps amplissime, scribendi causam. Cur autem Tibi potius, quam multis, & summis, & gravibus Regni Proceribus, labores meos, qualesquales ii demum sint, nuncupaverim, palam est, omniumque oculis obversatur. Tu siquidem me in tutelam Tuam perhumaniter recepisti, quod honesti Viri animum, mirum est quam devinciat. Deinde in Tuo nati, de Tuo creverunt, & lucem modò hominum adspiciunt, & literis propagantur.

Sed haec fortasse cum multis communia esse poterant; plerisque enim omnibus, haec animi magnitudo, & nobilitas, quae Polonorum est virtus, naturam innascitur. Illud verò totum, atque integrum tuum est; quòd Literarum patrocinium ad Te, omnium, jure pertineat, quem Literae omnes, bonaeque artes, mirabiliter honestarunt. Atque hìc patere, Princeps amplissime, licet modum orationi meae Tua modestia imposuerit, ut minimum delibare de Tuis laudibus possim, quò omnes intelligant, honores à me, qui per haec praeconia exhibentur, non temerè, aut ingeniosè, sed meritò offerri, ne cui suspicio Exterorum, qui Te ignorant, fortasse incidat, me, ut assolet, in hoc genere laudationis, gratiae potius referendae, &

memoti beneficiorum recordationi litare, quàm veritati, maluisse.

Itaque, cum Tibi Natura excellens ingenium, majorum Virtus, insignem Generis nobilitatem, domestica institutio morem, & consuetudinem splendidam tribuerit, Tua Tibi illico potuit indoles, & praestantia, suggerere, quid Tu reddere majoribus Tuis, quid omnium spebus de Te exhibere, in tanta animi Tui expectatione, deberes. His actus ad gloriam stimulis, theatrum ingressus Laudis, rerumque publicarum, mirum est, quàm repente ad amplissimos honores gradus ascenderis; per mirum quàm semper, & summè in his omnibus excellueris, ut delata Tuis meritis Sacerdotia, meritis inde majoribus cumulatam, ad majora proveherent. Non enim Tibi, à tantis initiis, talibusque profectò, exiguum quidpiam erat, aut mediocre cogitandum. Inter hæc Culmae Episcopus renunciaris. Statim pietas, beneficentia, constantia, aequitas, magnanimitas extitit; atque ita famâ recte factorum, & nominis inclaruisti, ut, cum ejusmodi quaereretur Vir, magnus, scilicet, & praestantissimus, qui in illo Regni dissidio miserando potius, quàm memorando, ad Pontificem Max, delegaretur, unus inventus fueris, qui Augusti Regis partes, egregiè pro tanto munere sustineres. Romae verò quàm omnium Ordinum sapientissimis carus! Quàm totus in pietatis officiis! Quàm irrequieta cursitatione, ubique sacris agendis, ubique mysteriis, & sanctitatibus aderes, nequid es-

set re-

ter reliquum, quod rerum singularum scientiam Tuam, aut religionem lateret.

Hinc sanè illa Tua singularis de toto genere mysteriorum, Legumque Ecclesiasticarum cognitio, quâ usque eò mirabiliter emines, ut mihi Romae vitam agenti, in Arce scilicet Sacerdotii, ubi omnia, quae DEI cultum Christiano more adhibendum attinent, ad perpendicularum exiguntur, migrasse quidem aliò, sed aras, & ministeria mutasse, nec minimum videatur. Qui tuus inde reditus, re benè gesta, & praeclarè? Triumpho similem dicunt, qui cum meminerunt. Nam ea quemadmodum Victorum pompa ad Capitolium, honoris nempe fastigium, Populo circumplaudente dirigebatur, sic Tuis meritis, & laudibus plausum est; quibus aditus factus ad Vladislaviensem, & Warmiensem exinde Ecclesiam, & Principatum de Rege, deque Rep. benemerentissimo, tam celeriter patuit, ut facile divinando quis possit, ex hisce cursibus ad dignitates, conjicere, neque etiam nunc felicitatem Tuam, cum virtute conjunctam, posse consistere. Haec autem vera, & summa felicitas, uberiori semper felicitate dignum videri.

Hic verò loci numerosa Tuorum gestorum gloria, sese mihi objicit universa. Pastor tribus Gregibus datus, dubium est, utri magis profueris, cum singulis, pro Tuo more, consilio, operâ, monitionibus, diligentissime advigilaveris. Ubique vestigia extant munificentiae, pietatis, liberalitatis
Tuae

Tuae. Quod est in causa, quare, cum nulla sit oportunitas benefaciendi, quae a Tuis oculis dilabatur, spem adhuc, primitiae sacrorum Tuae, non abjiciant. Ubique fructus exuberant, restitutae in pristinum disciplinae. Neque id mirandum, cum sua, quemque in alio, natura delectet. Hinc optimos semper eligere, ut facis, ad minora quaelibet sacerdotia, Te esse optimum, & sapientissimum probat, cujus specimen, atque exemplar, quae Tibi ratio vitae, quod hominum genus perplaceat, luculenter ostendit. Vita autem Praesulis censura est ceterorum. Ad hanc convertimur, in hanc intuemur, nec tam imperio, populis opus est, quam exemplo. Æquum nimirum est, Eum debere aliis sacrorum Procuratoribus antecellere, qui hujusmodi Procuratores facit.

Quam verò longissimis intervallis sollertiores etiam praecurras, equidem non audeo dicere, quippe qui onerosum id esse, Tuae verecundiae, jam sentiam. At me tacente, magna Tui nominis praedicatio, quae certè non statuis, aut imaginibus, sed virtute, & meritis propagatur, loquetur ipsa. Loquetur animi Tui, pro Ecclesiae jure sarto tecto servando, robur invictum, & inviolabilem firmitatem. Loquetur augustioribus aris, jam Coelites invocari, Numenque summum laxioribus Templorum spatii, recipi pro dignitate, & supplicum confluentium frequentia. Loquetur Dei sanctuaria aucta muneribus initiatis, & pretiosissima suppellectile amplificata. Loque-

tur à fundamentis elatas Ædes, marmoribus, trapezophoris, tabulis, candelabris, omnique genere ornamentorum locupletatas. Quae, etsi muta sunt, animâque carentia, sibi tamen plaudere, & gratulari videntur, quòd ita niteant, quòd frequententur, quòd aliquando coeperint, mysteriorum sanctitatibus convenire.

Haec, & alia plura loquetur Tuorum fama gestorum, quae, etsi magna, & decora, & sacerdotalis gloriae plenissima, non ea tamen sunt, quæ hic in Varmiae Tuæ dominatu, quotidie cernimus. Audivimus quidem illa, quae diximus, sed audivimus. Æquum est igitur, nos nostris oculis, non semper famae, & rumoribus credere. Duo sunt hic maximè dissimilia, Sacerdotium & Principatus, quae in Te uno conspirant. Arduum est, quis ignorat? duo summa, eaque simul capere Imperia, praecipuè verò, cum utrique inest diversitas potestatis. Majestas Principem, & severitas. Moderatio, & lenitas Episcopum decet. Itaque Summi Viri est, & prope divini, majestatem, cum lenitate, & moderatione conjungere, ut gladium ad terrorem praevaricationum, Crucis symbolum, ad misericordiam praevaricantium praeseferat. Haec Tua laus est Opt. Princeps, haec praedicatio nunquam interitura; Sic Principem agere, & Senatorem, ut Episcopus videaris, non tantum moribus, sed modestiâ; sic verò Episcopum, ut splendide, & decorè cum vivas, Senatorem, & Principem repraesentes. Videmus nunc,

atque experimur, quòd una, eademque res est bonus Episcopus, & bonus Princeps. Animadvertitur in scelera, jus suum unicuique tribuitur, componuntur familiarum provocationes, magistratus ex optimis designantur, aditus ad Te, lacrymis supplicantium, facilis patet. Haec enim vera dignitas, veraque Principis amplitudo, sic se exhibere ceteris, & auctoritatis opes ita expositas omnium temporibus habere, ut ad alios laborum fructus, ad ipsum laetitia animi, voluptasque perveniat. Nam, si res, veritasque spectetur, Sapientis Viri Imperium, procuratio est aliorum salutis. Ita fit, ut, quemadmodum crimina coercentur poenis, haud secus bene merentibus praemia singulis decernantur; quae sanè gratiora sunt accipientibus, qui sciant, dari sibi, quae nemini sunt erepta. Unusquisque scilicet, & liberè sine metu, & tranquille sine periculo, bonis suis, atque opibus gaudet, quin portoriis insolitis, aut congiariis coactè oblati, sibi rem suam expilari, miserè conqueratur, unde evenit, ut undique convolantibus ad securitatem, tam capitis, quam fortunarum, Tua haec Provincia sacerdotalis in dies augeatur, & floreat. Quid, quòd Tua bonitas, usque eò redundat, ut calamitosis ad opem, salutemque sufficiat, Te scire calamitates suas; tam properè ad omnia pariter, & ad omnes intenta, Tuae cura benignitatis, accurrit. Haec sunt Principis. Utinam omnium Principum praeconia forent! Vide nunc paucis, quae sunt Episcopi.

Nullum est magno Episcopo, & immortalitatem nominis meritorio, dignum magis impendii genus, quàm quod erogatur in Religionem. At enim non vis interea laudari? Meherculè ecquis laudibus temperet, in tam uberi laudum segete, quae inde omnes egerminant, unde Religio floret? Mos ille Tuus inveteratus, Templorum decus, & elegantiam amplificandi, si alibi sumptuosus, hìc certe immodicus, & naturae ipsius habitu ad liberalitatem prope inexplebilem factae, profusus. Id Tuae in primis Cathedrae Metropoleos, augusta sedes experta est. Haec aras suas tabulis eleganter depictis, & concinnatis insignes, gloriatione quadam nobilitatis ostentat. Ostentat auro, argentoque textili stragula coruscantia, atque ornamenta sacrorum. Ostentat vasa cœlaturis, & signis gravia, thecamque illam radiatam, divini corporis adorandi publico ministerio, non tam pretiosè, quàm affabre elaboratam, ne quid splendoris, & decoris sacris ritibus desit. Hinc in omnes diffusa minores Curias, immensitas largitionum; Et quod titulis omnibus speciosum magis, & praedican- dum; non trabibus, aut saxis prolixa Tui nominis commendatio, sed monumentis aeternae laudis inciditur. Illud quoque, adhuc Tuae gloriae præstantius; ne rogari quidem sustines, tam velox beneficentia Tua est, atque sollicita. Quare non jam Tempa nutantia, non asseribus sectis misera, & indecora. Ruinas sistere, solitudinem pellere, inopiae prospicere Sanctuarii, Tua est cura praecci-

puas; quò fit, ut Varmiae limites scias, ubi incipiunt sacra nitere. Quod autem in summis Tuis laudibus pono, illud est sapientiâ Tuâ maximè dignum, quòd comica anicularum visa dediscere Religionem cogis, & circulatorum commenta inhibes, & superstitione eximis veritatem; nec imaginum cultus, instructis ad risum spectaculis, exercetur; nec Gregibus exhibentur, nisi pabula selectiora sine aliqua mistione malorum graminum luxuriantium. Huc pertinet domestica illa Academia divini verbi præconibus patens, quos Tute Ipse doces, Tute Ipse imbuis, qua ratione, quibusque fontibus argumenta eliciantur, qua lege mores, & dogmata, non humanae sapientiæ verbis debeant, sed solidissimis Scripturarum oraculis consentire. Huc bibliotheca illa omnium literis Patrum, omnium veterum studiis, Eorum etiam, qui à nobis temere desciverunt, locupletissima, unde arma sumere, & pertinacibus sectis, queant, ad verae Ecclesiae nomen, & pristinam dignitatem firmissimè vindicandam, insurgere. In quo, absit invidia verbo, sic Tu omnibus praevalēs, ut dissentientes à nobis persuasione doctrinae, vel scribas, quod facis semper, vel familiariter colloquaris, quod accidit frequentissime, demisso vultu, elingves, & stupidi, lapidescere videantur. Hinc plurimorum ad sanitatem, quotannis reditus. Si verò ex Arce Christiani nominis scita adferuntur, non tacitæ animi Tui venerationi, quæ summa est, acquiescis, non ea cultu prosequi, & observantia conten-

13

tus es; sed tuba canis in Sion, Romanaeque Sedis oracula doctissimis, & sollertissimis admonitionibus explicas, atque illustras. Quare nullum momentum temporis, aut sterile beneficio, aut vacuum laude, Te praeterit.

Ad haec. Magna virtus, eademque domina rerum fortuna, cum nihil tectum, Princeps amplissime, nihil occultum habeat, praesertim, si in mortalium nobilissimis reperiat, solet ipsa cubicula, intimosque recessus recludere, aut reprehensionibus, aut praeconiis. Recludat tamen. Si quidem hoc etiam nomine, Tibi maxime gratulamur, cum nihil ad gloriam Tuam, magis accommodatum, atque opportunum esse unquam possit, quam penitus inspicere. Quid enim aliud remotis arbitris agitas? Quid integris pene diebus solitudo illa Tua meditatur? In lectione, in literis, in Tui gregis commodis totus, rebusque aliorum utilitatibus profuturis, immoreris, Episcopus, Princeps, monitor, & laborum comes. O rem memoriae, posterisque mandandam!

Ibit in Varmiae fastos, fuisse Principem, qui bonas artes singulas in complexu, in oculis, in auribus habuit, quique ad animum reficiendum, labores laboribus commutaret. Praesensit, credo, virtutes Tuas, haec felix Provincia, quam, cum primum ingredereris, tota commota est, atque excita sedibus suis. Opletas undique vias, angustumque tramitem vidimus relictum Tibi. Alacrem hinc, atque inde, omnium ordinum multitudi-

itudinem vidimus. Ubique par gaudium, atque una vox erat populi, Patrem pauperum, Pastorem, & Principem consalutantis. Circumfusus Cleri Proceribus, longâque ad metropolim supplicatione transvectus, dic, rogo, quid tum tacitus cogitabas? Quid aliud sane tuis auribus adstrepebat? nisi in Te uno contineri salutem omnium; cum omnes scirent, sibi se, ac liberis suis precari, quae pro Te precarentur.

Praesensit ergo jam inde, quod injuriam nemini inferre, omnibus benefacere, quod oves Tuas, & Pastores nominatim vocare, quod Sponsam hanc ornatissimam, & illibatam Ecclesiam Tuam, ab apris circumrudentibus custodire, quod errores arguere, sed famae parcere, quod consultus veluti oraculum undequaque, responsa omnibus dare sapientiâ, & dignitate plenissima; quod gregi Tuo, Cleroque acceptissimus, non Principem supra leges, sed supra Principem leges esse sapienter intelligens, tranquille omnia, & sedate componere, studuisses. Praesensit reparandas Arces Principibus destinatas, miserorum inopiam magnis sumptibus sublevandam, Religiosis Ordinibus laudem, honoremque studiis cultiorem, missis ad Emporia disciplinarum, qui sui spem facerent, restituendum. Haec divinans Tua Varmia praesensit, cum tota in occursum, alacris effusa est. Quid propterea mirandum, si qui sunt in limitibus, Principes potentissimi, tam excellentem animum, virtutemque, benevolentiam suam prosequantur? Si

Te omnes celebrant, & frequentant? Si Tuis affident mensis, ad quas non impudens petulantia, non intemperans risus, sed benigna invitatio, & liberales joci, & studiorum honor alliciunt. Quàm pulchrum est audire, Te patriâ omnium lingvâ, non solùm loqui, sed eloqui & graviter, & ornatè? Ut Ennius ille, qui tantopere gloria-batur, quòd Oscè, Graecè, & Latine sciret, tria corda se gerere, longissimis spatiis, Tibi cordatissimo posthabeantur. Quàm decorum, & laudabile, ad aures Tuas, cum ceteris pestibus, tum maximè adulatoribus, esse aditum interclusum, & cum saepe ad optimam fortunam, pessimus quisque avidissimè convolet, ad Te, non nisi literarum, & sapientiae, & veritatis amatores accedere? Patet enim his omnibus honoris, & gloriae campus. Quare facilius erit, ut esse aliquis successor Tuus possit, quàm velit; cum bono Principi succedere, sit onerosum, & magnopere metuendum. Siquidem sic inbuti Varmiensis, longoque usu, Tuis virtutibus assueti, non nisi Episcopum poterunt Tu similem, id est optimum, & praestantissimum ferre.

Deus Tibi, Princeps amplissime, aetatem tribuat, quam mereris, serventque hunc animum Superi, quem dederunt. Nam cetera, quae sunt fortunae, torques Ordinum praeclarorum, Hierosolimitani scilicet, & Regiæ Aquilæ Albæ decora insignia, amplitudinem Ea quidem, & gloriam Tuae gentis ostentant; non autem Te, qualis, quantusque

sis

sis, patefaciunt. Facias ista semper, & fruire tam excellenti bono, neque unquam in hoc curriculo, institutoque virtutis, aut animus Tuus, aut fortuna lassetur. Ego verò, cum meos eloquendi, exprimendique conatus, Tuorum ornamentorum copia jam obruat, illud certè faciam, ut nunquam postea, mihi Tuæ maximæ humanitatis, Tuorumque in me collatorum beneficiorum, recordatio excidat, sed eat in posterorum memoriam, & temporum, sempiterna.

**NOCTIUM SARMATICA-
RUM VIGILIAE.**

Scribendi ratio conjuncta cum loquendo est, & enarrationem praecedit emendata lectio, & mistum his omnibus, judicium.

Quint. Inst. lib. I. c. 4.

ADAMO. PRINCIPI. CZARTORISKIO
GENERALIS. RUSSIAE. TERRARUM. PALA-
TINI
EXIMIAE. SPEI. ET. EGREGIAE. INDOLIS. FI-
LIO
ADOLESCENTI. OPTIMO
ET. DERIVATO. A. MAGNIS. LITHVANI-
AE. DUCIBUS. SANGVINE
GENEROSISSIMO
AB. INGENITA. ANIMI. ALACRITATE
A. SVAVISSIMIS. MORIBUS
ET. VITAE. PROBATISSIMAE. TYROCINIO
QUOD. EFFIGIEM. PATERNAE. VIRTUTIS
MATERNIQUE. GENERIS. DECORA. AD. VI-
VUM. EXHIBET
AB. INGENIO. MIRE. PERSPICUO
ET. AD. OPTIMAS. DISCIPLINAS
REIQUE. PUBLICAE. FELICITATEM
PENITUS. FACTO
COMMENDATISSIMO
ORATIONEM. SUAM. DE. ARTE. CRITICA
UBALDUS. MIGNONIUS. SCHOL. PIARUM
DEVOTUS. NOMINI. GENTILIBUSQUE. EJUS

ADAMO. PRINCIP. CAERTORISKO
CENTRALIS. RUSSIAE. TERRARUM. PALA
TINI
EXIMIAE. SUI. ET. FORTISSIMAE. INDOLIS. ET
ADOLSCHE
ET. DIRIVATO. A. MAJNIS. LITHVANI
AE. DUCIBUS. SASCIVIS
GEROSSIS
AA. INCENTA. ANIMI. ALACRITATE
A. STAVISSIMIS. MORIBUS
ET. VITAE. PROBATISSIMAE. TROONIO
QUOD. LITHEM. PATRIAE. VIRTUTIS
MATRIMONII. GENERIS. DECORA. AD. VI
VUM. EXHIBET
AB. INCENIO. MIRE. MERITO
ET. AD. OPTIMAS. DISCIPLINAS
REI. PUBLICAE. FELICITATEM
REINUS. FACTO
COMENDATISSIMO
GRATIONEM. SUAM. DE. ARTE. CRITICA
UBALDUS. MIGNONIUS. SCHOL. PIARUM
DEVOTUS. NOMINI. GENTILIBUSQUE. FIUS

DE ARTE CRITICA Ad Exetesticum Varmium.

SAepe ego mecum ipse tacitus cogitavi, Exetestice, quid causae foret potissimum, quam ob rem tot ubique cum pateant Academia- rum Gymnasia ad juventutem bonis artibus in- formandam, eaeque artes non nisi Graecis, & Latinis literis contineantur, tanta deinde sit pau- citas studiosorum, qui & latinè, & graccè, non dico admodum, sed mediocriter sciant, illudque accidat nostris hisce temporibus monstrosissimum & vehementer dolendum, ut non solum ei dis- simillimum, quo olim integro, incorruptoque Romani utebantur, sermonem adhibeant, sed alio nunc Itali, alio Galli, alio Germani loqui pro- pmodum videantur. Etsi tamen id genus mali, unde plerunque proficiscatur, intelligo, quod sci- licet pervulgata loquendi consuetudine, ut pluri- mum abripiuntur, qui aures habent linguae ver- naculae proprietatibus tritas, easque ita rudes, & impolitas ad latinam adferunt, solentque omnia, vel cogitent, vel loquantur, ex patrii sermonis genio aestimare, nihilominus, aut ego desipio, aut alia longè major, atque interior tam praec- posterac locutionis origo extat, quae omnes o-

mnium artium fontes & scatebras, hoc est earum tradendarum rationem, quodam quasi coeno, & paedore corrumpit, neglectus nimirum ordinis in docendo, & naris sensus in odorandis limatioribus literis parum delicatus & gnarus. Alter ingenia turbat, ut penitus nihil sapiant, innumera ut sapiant barbara, inelegantia, & aliena, alter efficit. Quae duo, Exeteticæ, in bonarum artium tractatione offendicula, ut dicam, quo tandem studio, & sollertia praecaveantur, vehementer optas. Laudo equidem atque amplector voluntatem tuam maximopere, cum quidquid optimum, & selectissimum in unaquaque re inest, id adsequi labore improbo non recuses. Ad hoc eniteris animi contentione tanta, quantam vidisse me nusquam gentium contigit. In quo sanè praecipuè intelligo verti cardinem disciplinarum, quae nisi scoriam & sordes exuerint, nemo unus possit ad summam literati hominis famam pervenire. Dicam ergo, quod aequi, bonique facias, Ephebi tui commodo ut consulas, Artem Criticam eam esse nobilissimam facultatem, qua duce, cujusque ope dumtaxat omnigenae eruditionis censuram omniaque possumus jam demortuae linguae fastidia, & salebras evitare. Ea faciem praeficiens, aequè ordinem in docendo, atque in discendo facilitatem & elegantiam parat. Cui verò Criticae artis nomen non sit auditum? Personat Criticorum vocibus forum, personant Academiae, conclavia, domus, aulae, Gymnasia per-

sonant.

sonant. Et quisquis ille fuerit, qui id temporis animum ad scribendum adjicere, sui que nominis famam posteritatis memoriae propagare contendat, hic è vestigio, aut veterum aut recentiorum scripta censoria potestate castigat, omnesque omnium vocum apices, omnem syllabarum atomum, & quantitatem severissimè expendit, & trutinat. Hinc factum est, ut, cùm natura ipsa impellente ad aliena carpenda vitia vehementer feramur, sitque in venis quodammodo & sanguine haec vesana cupiditas omnia temerè denigrandi, nulla hactenus extiterit disciplina, quae amplio rem in literis familiam duxerit, & celerius in omnium animos profeminata omnium quoque amores, & studia occupaverit. Id, Varmie, non improbo, sed in omnibus rebus videndum est quatenus. Ad Coelum etiam, si placet, magistram artium ingenuarum Criticen fero. Verumtamen etsi ea ex ipso sapientiae sinu profluxerit, habeatque laudis in se & gloriae tantum cur expetatur, vereor, ut omnibus, qui hanc personam praefecerunt, par cognitio respondeat, sine qua, dum aliorum maculas, & naevos inquirunt, suam ipsi stupiditatem & inscitiam produnt. Cui malo, ut qui Tibi dant operam adolescentes, facile occurrant, eos commonendos esse putavi, qua demum illi ratione ad haec sanctiora Mineruae sacra lotis, ut ajunt, manibus veniant. Itaque illud efficiam quam potero diligentius, ut apertissimè intelligant, *quanta primum, & quàm merita*

aestima-

aestimatione Critice à sapientibus habeatur. Deinde, quàm multam oporteat rerum scientiam literarumque cognitionem ad hanc disciplinam adferre. Quae duo quasi oracula si penitus ipsorum animis inferantur, aut certè pudebit eos adhuc doctrina leviter adspersos & semidoctos, literati viri personam gerere, & de literis iudicium ferre, aut quod ego maximè cupio, si id etiam auferint, magnam sibi, lautamque ex omni genere disciplinarum supellectilem comparabunt.

Definitio Criticae ex Cler.

Atque, ut inde oratio mea proficiat, unde haec omnis causa ducitur, Ars Critica ex eo procul dubio nomen invenit, quòd ejus ope scilicet, atque opera, de germana vocum significatione, deque vero scribentium aevo, ingenio, stylo atque indole rectè & ordine judicamus. Equidem, cùm haec nostra bonarum artium studia considero, soleo ea saepe Labyrinthi illius Critici tortuosis parietibus comparare. Ambages illic dubiae flexusque viarum inextricabiles, exitum inde omnem mirabiliter intercludebant. At quae melior hercle conditio viam ineuntibus disciplinarum? Profectò perinde est. Nam qui pedem huc inferunt sapientiae orbem universum excurrere percipientes, nisi habeant ducem quem subsequantur gnarum, quo tandem putas incogitantes, & imperitos esse evasuros? Itu miseri, redituque cursantes diuturnis laboribus conterentur, pallefcunt, anhelabunt, corruent, & vix emissi repagulis, in ipso vestibulo doctrinarum animis

Spebusque omnibus concident. Agedum, si tibi in tam ancipiti casu aliqua sese offerat disciplina, cujus ductu & suppetiis

*Inde pedem victor multa cum laude reflectas
Errabunda regens tenui vestigia filo,*

qua mehercle benevolentia Ariadnam hanc tuam complectere, cujus insigni beneficio ex tam coeca viarum ambiguitate ad plenissimum veritatis, & sapientiae lumen evaseris? At verò quid aliud est Critice iter molientibus ad eloquentiam aliaque studia honestissima literarum? Plena sunt tricis, finite me hìc loqui paulò liberius, plena periculosis decipulis spatia, queis studiorum curricula terminantur. Redundant laciniis veterum monumenta, scatet historia fabulis ineptissimis, omnes omnium temporum literae in opinionibus natant, mendis inquinantur, anacronismis, dictionis impuritate, barbarie madent, ut difficile omnino sit studioso bonarum artium adolescenti in tam foedam scriptorum turbam incurrere, quin elegantiam dictionis & sententiarum nitorem turpissimè decoloret. Tot insuper duobus ab hinc seculis librorum monstra per aliquot homines sesquibarbaros in literarum penus invecata sunt, ut omnium manus, gymnasia, porticus mirabiliter occupaverint. Quare incautis, & imparatis minimè est integrum ab hisce omnibus simul quisquiliarum sordibus abstinere, praesertim cum illae in scholis ubique, & bibliothecis, & triviis fucata titulorum fronte, & membranarum elabo-

ratis ad luxum schedis, sese oculis quodammodo praetereuntium obtrudant, & in manus ferè transcurrere videantur.

Verùm ad declinandam orationis invidiam ab huic nostræ proxima aetate, in qua tamen doctissimi non defuerunt, quàm longè possumus, recedamus. Non erit nobis admodum laborandum, siquidem haec tam foeda corruptionis vestigia malimus in antiquioribus odorari. Quem autem fugit jam diu in eo totam esse literatorum consensionem, ut quae ad nos pervenerunt falsa, aut luxata sapientium scripta, ad nativae originis formam castitatemque restituantur? Quàm multa, DEUS bone, quae vel Chrysippum fallerent, circumferuntur! quàm multa à glossographis depravata! quàm multa denique in ipsis auctoribus fabulosa, & reprehensione digna! Curtius, qui omnium manibus teritur, cujusque aetas à Criticis ignoratur, in medium prodeat. Quot ille hyperbolas, quot crepundia, quot fabulas texit, quas subactioris judicii homines rident, atque exhibitant? Praetereo, qui stylus, cui tamen ipse non adeo ut Clericus, interdico, etsi Rhodium, quo Livius, vel Atticum, quo Sallustius excelluit, omnino praeferam. Nemo autem nescit ejus dictionem esse perpetuò Rhetoris declamantis, licet admodum in descriptionibus floreat. Tempus, quo unaquaeque sunt gesta, aut per illum neglectum, aut perperam rebus adscriptum. Caspium mare, & Euxinum promiscuè habitum

habitum. Caucasum cum Tauro mistum. Arachosiorum regionem ad Ponticum mare proterminatam. Tanai Bactrianam à Scythia distractam. Arabas Troglodytas ad meridiem reiectos. Et sexcenta id generis pleraque, quae verè Curtium Ageographyton & oscitantem manifestis erroribus planeque palmaribus arguunt, quaeque imperitis, & dulcedine captis floridulae elocutionis suaviter ingeruntur. Non fumum vendimus Exeestice, neque in obscuris versamur. Virgilius ipse, & Manilius, & Lucanus, & Florus, quam multa in locorum descriptione peccarunt. Eadem Lexicorum herculea volumina, in quibus puri, putique sermonis thesaurus, veluti in quodam latinitatis promo reconditur, quot demum barbarismis affluunt, quot rerum monstris, & vocabulorum illuvie sordent, ut gratias, gratesque maximas debeamus Doletto, Schotto, Nizolio, Stephano, Francesconio, Facciolato, aliisque pluribus, qui in hoc Augeae stabulum repurgandum tam laboriosè, tam sedulò incubuerunt.

Neque tamen hic finis malorum est. Criticos ipsos non semel dormitavisse quis crederet? Laurentium Vallam, ut unum eorum nominem, qui sibi regnum in literis posuerunt, legebam nuper curiosius, tum propter viri famam planè non vulgarem, tum propter egregiam anomaliarum, quas expedit, discussionem, quamobrem emunctae naris viris tantopere commendatur. Ecce tibi, dum lego, incurrit in oculos vox illa, jam omnium, qui

qui latinè sciunt, calamo expuncta *Concivis*. Hæreo paulisper anxius. Neque enim illicò persuadere mihi poteram hallucinatum fuisse Vallam, cui tantum in aestimandis verborum sensibus, & proprietatibus eruditi omnes deferunt. Verum post longam & perturbatam respirationem, lectâ semel, atque iterum doctissimi ceteroquin hominis notâ, atque mirabundus mecum, Valla incon-sulte, & misère in hoc vocabulo caespitavit, nec elegantiae florem decerpit, sed insolens, & per- absurdum verbum semisomnis & oscitans eructavit. O verè miseram studiorum nostrorum calamitatem! At iis etiam timere, qui sese duces, & praecursores ad sapientiae adyta properantibus praebent. Atque haec literarum conditio misera, & deploranda jam inde à principio, ut Galenus memorat, cum Pergami reges atque Aegypti principes Ptolemaei hominum praeclarorum scripta colligere, & librorum bibliothecas extruere diligenter coeperunt, innumeris patuit mendis, & dolis, & fabulis, & corruptionibus, quibus homines lucri cupidi adulterina, vitiata, supposita nundinantes, egregiè posteris imponere studuerunt.

Quae cum ita sint, quam meritis parem gratiam Criticae referemus, cujus ope, & labore factum est, ut ex tam implicatis, operosisque difficultatibus expediremur? Eam omnes artes ingenuae, unam quasi vindicem pristinae dignitatis amplexantur, & colunt. Eam parentem vocant. Eam veritatis indagatricem ad Coelum efferunt,

& ferè divinis honoribus prosequuntur. Jacebat laudandarum omnium artium procreatrix Philosophia densissimis nugarum, schematum, & paralogismorum nebulis involuta. Quis jacentem erexit & clarissimarum cognitionum luminibus illustravit? Plena erat historia commentitiis fabellis, plena insignibus anacronismis, plena factorum, nominumque suppositorum mendaciis impudentissimis. Quis vitae magistram ex tanta rerum infamia, & maculis liberavit? Astrorum cognitio, atque terrarum, quibus praejudiciorum erroribus laborabat? Quae monstra solem, lunamque occupaverant? Quàm inania de crystallina Cœlorum soliditate, de recondita lucis natura, de Cometarum, & siderum cursu, situ, magnitudine, quàm absurda de terrae rotunditate praedicabantur, quantâque sui parte illis hominum ignavissimis, qui nihil, *praeter sua litora norant*, Orbis incognitus habebatur? Itaque Criticae artis studio obtinuimus, ut ne tanta pars rerum cœlestium, & terrenarum ignoraretur. Critice Nili fontem, & fontium origines. Critice ignis gravitatem, & vim ejus ingenitam latè per venas terrarum, & cuniculos permeantem. Critice ventorum, & fulgurum, & pluviarum causas. Critice Cœli materiam mutationibus obnoxiam, & quae corrumpi, convertique possit, nuperis explanationibus demonstravit. Nec verò medicas disciplinas, aut Legum scientiam, aut Mathematicum pulverem, aut divinarum rerum exquisitionem

Critice praetermisit. Sacra posteris erunt, & digna memoriâ temporum sempiternâ eorum Scriptorum nomina praeclarissima, qui tam bene, tam summè de his facultatibus meruerunt & Willifius, & Helmontius, & Bellinus, & Hoffmanus, & Galileus, & Grandius, & Salmasius, & Petavius, & Huetius, & Pagius vigeant commendatione seculorum omnium, neque ulla aetas, ulla gentium, aut Literarum monumenta de tam egregiis sapientiae, & veritatis vestigatoribus conticescent.

*Ars Critica
vera
iustissima.*

Nolo tamen in animum inducatis, Juvenes navi, tam praeclarae facultatis initia nostris hisce primùm temporibus extitisse. Non is ego sum, ut majoribus nostris hanc laudem invideam, quos in disciplinis, aut inveniendis, aut recoquendis, multum laboris, & vigiliarum impendisse quis eat inficias? Praesertim, cum non ingeniorum illius temporis vitio vertere artium acerbitatem, sed inopiae soleam instrumentorum, rerumque plurimarum, quae nostris hominibus opitulatur ad earum tractationem, usumque maximè perficiendum, atque expoliendum. Scio jam inde ab Aristotele Criticen cœpisse florere, eundemque Homeri Graecorum Principis pœtarum Iliadem censoria virgula notavisse, quam tanti viri iudicio accuratissime dedolatam, ex narthecio postea homines vocitare consueverunt. Scio fuisse Aristarchum, qui eandem spartam ornavit. Hunc tam certa, ponderataque doctrinae lance instructum Aelianus memorat, ut Homeri versus non putaretur,

tur,

tur, quem ipse minimè probavisset. Scio Aristophanem, scio Cebetem Thebanum, aliosque praeterea loci innumeros, tum Philosophos, tum Grammaticos floruisse, qui locum Criticis honoris & laudis amplissimum meruerunt, quare non hac aetate Criticen, dico, repente natam, sed peracerbam jam pridem, & inchoatam, ad frugem quodammodo, maturitatemque feliciter pervenisse. Hanc igitur artem intelligendorum veterum recentiorumque Scriptorum, hanc scientiam, Latina à barbaris discernendi, quaeque genuina sunt & germana, dijudicandi, hanc denique facultatem, quae omnium literis tantopere praedicatur, laudo, commendo, praedico, navosque Juvenes hortor, & moneo, ut quemadmodum nihil pejus odisse, quam incitiam, & sermonis inopiam, & impuritatem sese fortasse ambitiosius gloriantur, ita habere in amoribus artem studeant, quae caeca animi praedicia nitidissima Sapientiae luce depascit.

Venio nunc ad alteram orationis partem, & quam multam oporteat rerum scientiam, Literarumque cognitionem ad hanc disciplinam adferre, invictissime ostendam. Etsi videor mihi hac oratione perinde agere, ac qui olitoribus olera commendare pro virili parte contenderet. Quod enim studium hercle impensius nostri aevi sagacitas consecratur, quam Criticen? quam ob rem gratulari potius sponte currentibus, quam calcaria subdere oratio debet. Nam si quodpiam, cujusque fuerit, ad ipsam Tullii, vel Maronis lucer-

nam sedulò vigilatum opus offenderint, adhuc
 cincinnorum fimbriis, Adolescentes, balanum in-
 halantes, peream funditus, nisi sexcenta aucupan-
 tur, quæ contorta nare fastidiant. O factum be-
 ne! Ast euge musarum delictum. Tunc igitur,
 operam navas Criticæ? Praeclare quidem. Id e-
 nim in summis tuis Laudibus pono. Sed qua tru-
 tina, amabo te, libraque uteris, ad cujus normam,
 & perpendicularum hoc tantum censurae munus, e-
 xigas tam maturè? Quin taces? Tibine videor
 lapides loqui, an portenta? Peramplam, credo,
 saltem Scriptorum copiam paraveris, qua selectum
 tibi Librorum penus suppetat. Papæ! quàm lau-
 tum eruditorum apparatus! Unus vel alter fabu-
 lator omnino est instar omnium. At at, quàm
 pulchra hic, & solida, & succi plena! En tibi Pe-
 træ Cornelii, Mollerii, & Rassinii tragediæ, & mi-
 mi. Mercurius deinde Hollandicus. Veneta, &
 Lipsiana de Literatis judicia. Socrates Britannicus,
 & Phenelonii Telemachus. Persicarum, Judaica-
 rum, & Turcicarum rerum epistolæ. Gilblasii Pfit-
 tacus. De Spiritu Legum Montesquius. Deque to-
 tius orbis peragratione Salmonius, & Tavernerius.
 O ad acrem & fastidiosum nostri ævi saporem,
 quàm bellè parta! ingeniosa ea quidem omnia,
 bonæque frugis pleraque, non inficior, & quæ
 subinde ad animum usu rerum, & vivendi sagacitate
 formandum accomodata, subsæcis horis
 pervolutare, si collibet, per me licet. Sed ubi ta-
 bulæ præcipuarum regionum ad historicos in-

offenso

offenso pede versandos? Ubi Sphoerae armillaris globus? Ubi Cluverius? Ubi Mythologiae antecessores Diodorus Siculus, & Hyginus ad poetas funditus pernoscendos? Ubi Henricus Stephanus de epistolis conscribendis quò loci pertinent, & Muretus, & Vives, & Manutius, & Sadoletus, & Nicus Erythraeus. Chronologiam insuper, qua nil est in toto orbe disciplinarum ambiguum magis, & implicatius, Censor hic noster non ignoraverit. Unaquaeque nimirum aetas suis eventibus illustratur, sua ingenia canit, suos habet loquendi modos, suis demum opinionibus ducitur, ad quae non rarò Scriptores concisè, & pressè digritum intendunt. Petavianum itaque Rationarium, aut Christophorum Cellarium saepius revocabit ad manum. Dictionaria praeterea historica, aut Abrami Ortelii, aut Caroli Stephani, aut Jacobi Hoffmanni ad consilium aderunt. Hugonem Grotium his adjecerit de Significatione singularum vocum, Polybium deinde, & Dionysium Halicarnassaeum, & qui plenam Romanarum consuetudinum, & opinionum descriptionem elaboravit, Joannem Rosinum. Viderit etiam quid Justus Lipsius de militia, quid Octavius Ferrarius de re vestiaria, deque re uxoria Franciscus Barbarus, quid Franciscus Balduinus de pedum indumentis elegantissimè disseruerunt. Quid plura? Hominem criticae artis gnarum, & Georgium Graevium promum condum totius antiquitatis, & Gasparem Scioppium, & Vossium, & Hadrianum Car-

dinalem, & Antonium Schorum, & Obertum Gifanium, & Guilielmum Budaeum, & Godescalcum Stewechium, & Joannem Clericum, & Heineccium credibile est in Libris habere praecipuos, eosque nocturna versare manu, versare diurna. Sic enim fieri poterit, ut ad Scriptorum censuram, & imitationem, non hospes omnino in literis, & peregrinus accedat. Secus verò, qui possit, ut Phaemius ille Homericus, quem, quia nullo docente doctus à natura mirabiliter extitit, autodidacton veteres dictitarunt, tam multa, tam dissimilia, tam varia, sine infinita propemodum Librorum copia cognoscere? Quanam ille trutina, Virgilium Hesiodo, Oppianum Gratio, & Nemesiano, Tibullum, & Propertium Ovidio, Juvenalem Persio, Senecam Euripidi, Nicandrum Luciano, quem latrare, sapientes, non canere judicaverunt, praestare, atque excellere pronuntiabit, nisi quinque in primis Poëscos aetates, & quæ de ipsis Scaliger, vir omni posteriorum memoria clarissimus, scitè atque eruditè conscripsit, accurata meditatione digesserit? Itaque Candidatum criticae artis hunc nostrum haec sibi pleraque, atque his etiam longè plura, doctorum hominum commentaria collegisse puto. Et quæ insuper selectioribus formis, aut Elzeviriorum, aut Gryphii, aut Plantini, aut Aldi, aut Frobenii castigatiora, viris magnis probari maximè consueverunt. Multum quippe interest rei Liteariae, ex quo fonte, quibusque authographis rerum scientia promatur,

nam quae de faece trahuntur, impura, quae de suo capite derivantur, germana, & munda in succum facile & sanguinem, mirabiliter convertuntur. Verum ista quid moneo? quorsum Ego haec colligo, ut Criticum fingam? Non hisce nunc scioli adjumentis egent. Sunt haec veterum, non nostrorum temporum praesidia disciplinarum. Modo brevitatis, & compendia studiorum placent, & sine ulla bonarum artium notitia, sine eruditorum vigiliis, sine linguarum captu, sine consuetudinum, sine historiarum tinctura, perdifficilem nostri homines censurae magistratum suscipiunt, & publicam in conviviiis domesticisque colloquiis, Aristarchi personam insolenter, ac temere repraesentant. Deus immortalis! si Librorum paucitas impediret, quo minus sapientum opes comparari possent, ferrem equidem iniquo animo, sed tamen ferrem, tam praeposteram oscitationem. At non ea est hujus aevi conditio, quae olim Athenis fuit, in qua Urbe, unam Isocratis orationem viginti talentis, hoc est, aureorum nostrorum duodecim millibus venisse compertum est. Non hic Alexandri Regis thesaurus est opus, quem, Animalium historiam à Præceptore olim suo divine exaratam, quadringentis & octoginta aureorum millibus aestimavisse, ac redemisse tradidit Athenaeus. Ut nobis Sapientiae promus parari possit, satis superque erit, si Ludis pecuniae aliquid, si cupediis, si venationibus detrahatur. Satius, si animum ad Criticem adjicientes, nobis affluens, & luculentum,

non apinarum, & muliebrium munditiarum, sed doctrinarum patrimonium, non ad perfrundas voluptates, sed ad veritatem investigandam conflagimus. Tandem, cùm haec omnia nobis suppetere videbuntur, etsi ego Criticae artis intelligentiam in oculis feram, & ceteris Sapientiae laudibus anteponam, ad quas non nisi maxima ingenia adspirare possunt, illud tamen altius animis inseramus necesse est, scientiae apicem, si Socrati credimus, in eo situm esse, ut funditus intelligamus, nos longè plura ignorare, quàm scire.

Atque haec Exetesticæ, Paedagogii tui gratia diximus. Quotus enim quisque tam patiens, ut juvenculos à nutricibus heri, vel nudius tertius, emancipatos aequo animo ferat, eò vecordiae, impudentiaeque procedere, ut mortalium eruditissimos aliquando, in centumvirale iudicium, vocare audeant, illosque arroganter traducere, ut bardos, quod non eam fortasse mirabilem disciplinam, quam ipsi intercutem habent, de numismatibus, & cimeliis, & diaglyphice profitentur, quae scientia est praecipua nostrorum temporum, summoque loco à voluptuosis & deliciarioribus habita, cujus deinde voce, & Caesarum seriem, & Consulum recitant, atque ita iconibus comparandis instructi, in theatro versantur.

Quare autem tam absurdo consilio miseri ineptiant, illud mihi potissimum in causa videtur esse, & quod initia studiorum, non recto discendi ordine praescribantur, quodque in praeceptoribus

sapor

sapor sit parum acer & delicatus, imò verò in optimis deligendis hebetatus, & mancus. Id ergo diligentius expendere in hoc extremo orationis, necesse duco, tecumque Exetestice communicare, ut errori, si quis est, ab ipsis statim doctrinarum carceribus obnitaris, ne forte praejudicata à primordiis opinio callum obducatur ingeniis, quem deinde vel nunquam poteris, vel maximo cum labore expugnare.

Equidem ita sentio, in unaquaque re esse primum origines investigandas. Quare multum admodum mihi sapiens illorum probatur ratio, qui in tradendis scilicet vel Theologicis, vel Philosophicis disciplinis, prodromam de ipsis historiam praefantur, & quando gentium natae, qua aetate floruerint, quibusque praesertim antesignanis processerint, commonefaciunt. Exinde enim docendi perspicuitati, rerumque penitus discendarum intelligentiae accedit plurimum. Latinus sermo, ut ab hoc exordiamur, in quo omnes bonarum artium opes coeunt, & congeruntur, juxta, atque alia cuncta disciplinarum genera, infantiam suam, adolescentiam, virilitatem, & senium habuit. Postremò non obiit quidem, sed enim ad interitum aegrotavit. Hinc à facilioribus cum sint petenda principia, quae sunt in medio, quaeque aliquam redolent novitatem, iccirco facilia, quae à Junioribus arripiantur, suo quaeque ordine ubi Syntaxim attingimus, proponamus. Perversius verò nihil, quam quod aliqui faciunt. Admittunt

Pro Arte Grammatica, & Humanioribus Literis.

enim perperam, Latinum quoddam sermonis genus agreste, & vulgare, & ex ipsa faece conflatum, ad colloquendum pueros usurpare, quò omnino efficitur, ut barbarè loqui cum usu discant, etiam scribere vel inviti cogantur.

Itaque historiam Latini sermonis initio condoceantur, ne subinde in librorum lectitatione, quibus operam pedetentim dabunt, hallucinentur. Sic voces hibridas, & archaismos actutum cauere incipient, scriptorum iudicio lato. Ad Numae Pompilii Regis obscuritatem, Latinae locutionis pueritiam eruditi omnes referunt, quo tempore balbutire, & vagire coeptum est nescio quo rudi dialecti genere ab Evandri fortè Pastoribus, & bubulcis accepto. Salaria tùm carmina, Martis Antistites pepigere. Ut hinc Musis nutricibus debere nos incunabula Latinitatis, easdemque ad partum adhibitas intelligamus. Quàm verò incondita fuscaram vocum inflexione ea lingua tum ruderet, illud planè suadet, quod Ciceronis aevo, vix, & ne vix quidem perciperetur. Subsecutae sunt Regiae, & Decemvirales leges, statimque Naevius, Ennius, & Pacuvius conspicui. Jam inde Latinus sermo adolevit. His proximi Terentius, & Plautus. Hactenus tres aetates exactae, infantiae scilicet, pueritiae, & vegetioris adolescentiae, quam virilitas consecuta. Quare Tullius perfectam, & absolutam latinae linguae maturitatem, ubi ad scribendum, & declamandum incubuit, ducem habuit munditiae suae, cum

ipse ingenuè omnem sermonem, & sermonis leporem, & venustatem in libro de senectute, Catoni seni tribuendam esse fateatur. Coevus Caesar, & Nepos. Livius praeterea, & Vellejus, & Lucretius, & Catullus, & Maro, & Horatius, & Tibullus, & Ovidius, & Propertius, & Gallus, aliique non pauci, ad Tiberii usque principatum, aureo seculo floruerunt. Hinc declinare latinitas coepit, & paulatim senio obsolescere. Senecae duo tamen, & Pomponius Mela, & Corn. Celsus, & L. Columella, & Plinius uterque, & Quintilianus, & Suetonius, & Tacitus, & Lucanus, & Persius, & Silius, & Juvenalis, & Val. Flaccus, & Martialis primaevo illi elegantiae flori affiniores, rem labantem sustinuerunt, quam adhuc barbaries minimè afflaverat.

Exinde pessum ire, praesertim Hadriani temporibus, dictionis nitor penitus visus est. Tum demum extinctus, cum Imperii sede Byzantium translata, Senatu, cum fascibus, & Curulibus migrare iussu, Roma cunctarum rerum Domina expalluit, eaque in luctu, & moerore contabescente, populi auctoritas, Capitolii majestas, triumphorum magnificentia, & bene loquendi lautitiae omnes & Veneres contabuerunt. Ad haec. Effusa suis ipsa rupibus, Vandalorum, Hunnorum, Gothorumque colluvies, veteris inimicitiae memoria ferox, Italiam totam, atque adeo Regnam Orbis investa est. Ubique tunc clades, & direptiones sunt debacchatae. Sed quod caput est,

Archi-

Archivorum, & Bibliothecarum incendia conflata. Tum literae siluerunt omnes, templorum, atque Urbium cineribus confepultae. Et licet exactis interea temporis, Italia barbaris, Roma, atque adeo tota illa regio beatissima respiraverit, literae nihilominus mille & amplius annos semineces, prostrataeque jacuerunt. Unus omnium primus ex agro Bergomatium Gasparianus Grammaticus signum extulit, ad foeditatem latini nominis vindicandam. Quo tempore, nescio quo bono literarum fato, ex Gallia Transalpina, Podii opera, Florentinorum illius aevi, in historia, ceterisque artibus versatissimi, Romam Quintilianus advectus est. Leonardus Aretinus proxime floruit, vir philosophiae studiis, & eloquentia maxime clarus. Mappeus deinde Vegius, & Paulus Vergerius, interjectisque aetatibus, Leonardus Justinianus, & Guarinus. Hic ille est, Exetesticus, qui Poëtarum argutissimum, Catullum scilicet municipem suum, jamdiu in tenebris latitantem, fordidibus, & paedore obsitum, ad pristinam elegantiam, lucemque evocavit. Cui si quispiam vellet statuam statuere, meo iudicio, bene, & jure de literis mereretur, quippe qui deliciarum, & charitum omnium Patrem neglectum, oblitum & penè mortuum vitae restituit. Hunc qui nauseant, Ovidiano illo melle fatui, propter duriusculam quidem, sed sententiosam poësim, nunquam enim desunt homines cerebrosi, digni sunt oppidò qui vel Antyciram deportentur, vel Mar-

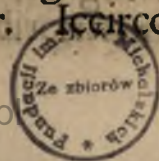
syae poenam perferant. Post tam multam deinde praeclarorum virorum seriem, alia, atque alia continuò est consecuta. Et Victorinus Feltrensis, & Blondus, & Franciscus Petrarcha, & Joannes Bocatius, & Valla, & Philelphus, & Panormita. Huic numero adenseas Aenaeam Sylvium Piccolomineum, qui postea summum adeptus Pontificatum, Pii secundi nomine innotuit. Subvereor quippe, ne huic viro ceteroquin doctissimo hanc Laudem invidias, quod ille Cardinalis jam renunciatus repulsa accepta debuerit ab hujusce Ecclesiae amplissimo sacerdotio adundo abstinere, fueritque propterea Varmiensibus tuis paululum subiratus. Quid autem literis cum Principum simultatibus & ratione rerum publica? Ex eodem penore Gregorius Trapezuntius, Bassario Nicaenus Antistes, Gregorius Tifernas, & Nicolaus Perottus, qui Grammaticam concinnavit, alii qui plurimi ad hanc usque aetatem literis, & literatis hominibus florentissimam prodire.

Delibata sic veteri, recentique Latinitatis historia, ut quid intersit, Scriptorum genium, & characterem discernere tyrones calleant; inde enim tota bene educandae, veluti primo lacte, pueritiae, optimorum forma ad imitandum proposita, ratio pendet, ad interiora quam brevissime provehantur. Illud autem certum omnino est, quod praecepta, & observatio puerum docent. Exemplis tamen quasi imaginibus, magis quam praeceptionibus erudimur. **I**ccirco perspi-

-umum

D

cua

cua praecepta sint, & vibrata; exempla filo uberiori, non ea quidem ex nostris facultatibus, sed optima quaeque ex optimis auctorum scriptis excerpta tyronibus apponantur. Horum syllogen ad omnimodam styli speciem elaboratam, si quis aveat percurrere, cl. Heineccium, & Jo: Clericum adeat. Ego verò minimum de praeceptis laboro, etsi ea, paucissimis si includantur legibus, non interlino. Sunt enim pleraque à multis obscure & confuse ex veteribus compilata, quae in idem recidunt, exucca licet, & sterili verborum mutatione recocta. Pauci admodum in hoc genere, doctorum judicio, excelluerunt, & si verum perplacet, nemo haecenus; nisi velis brevissimum, & compendiarium Francisci Serrae Neotyron pluribus anteferre. Ceterum tot varia sunt, tamque opipara horum hominum myrothecia, ut si velis heluari cuncta, erudus postridie, & deinceps stomacho laborabis. Quod autem arbitror rei toti in primis conducere, illud est unum maxime, ut adolescentium ingenia, declinationibus, & conjugationibus repetendis praecipue excolantur. Deinde, ut vocabula, quam possunt, plurima quotidie memoriae affigant. Ad haec numeralis scientia. Ortographicae, Etymologicae, & Analogicae artis, simulque ornatae, & concinnae syntaxeos fundamenta adjiciantur. Aldus Manutius, Dausquejus, & Christophorus Cellarius pro recta scribendi regula, castigatiōres, quorum monitu non ex marmoribus monumenta, sed potius ex

numismatibus repetenda, de quorum usu, & præstantia Spanhemius erudita disquisitione, nos docuit. Præterea in particulis aptè adhibendis, quæ sunt aurei quidam quasi anuli, quibus sententia comprehendimus, Horatius Turfellinus, & Godescalcus Stewechius, præcipuas habent. Ludovicus verò Straebæus selectum verborum, eorumque numerum, & collocationem tradit, ut ab ungviculis pueri castitati dictionis leniter assuescant. Denique adagia luculentiora ex Colloquiis, & chiliadibus Erasmi Rotherodami excerpantur. Hisce enim salibus adspargenda est oratio, ut sapiat. Cumque lepidis semper, atque acribus peracutæ alicujus sententiæ argutiis, adagia pruriant, incredibile est, quàm facili negotio studiosorum animis imprimantur. Hæc Grammaticis scribimus, quorum sollertiam, ut bene gerens sui muneris efficiatur pro penitiorè rerum intelligentia, ad perspicuos auctorum fontes remisimus. Impossibile quippe est, ex librorum inopia, tum in omnibus disciplinis, tum maxime in latini sermonis eruditione proficere. Libri autem ubique prostant. Sibi eos comparare facile est cuiuslibet, modo pluris scientiam, & scientiæ subsidia, quàm pecuniam faciat.

Iacto igitur solo supraedificandum est, ad fastigium humanioribus literis imponendum. Natura enim ipsa studia discriminavit, ut primam aetatem lingvæ, alteram eloquentiæ, postremam verò legibus, & majoribus disciplinis distribu-

mus. Hujusce autem partitionis causa, illud est, quod ratio in singulis, & cogitandi facultas, cujus opera ad veri captum traducimur, non repente, sed sensim viribus adolescit, etsi aliqui citius, aliqui serius, ingenio valent. Quare non raro accidit, ut fructus, illi, praecoces, quod generosioris est arboris, promant. Alii verò maturius quidem, sed subacta ratione magis, magisque adulta, uberius, & diutius foetant.

*Pro Arte
Rhetorica.*

Itaque Candidatus hic noster, ex humili Grammaticorum Lare, & gurgustio, ad sublimem cunctarum artium Principis, Eloquentiae Arcem, ubi lautitiae omnes, & charites ambrosia vivunt, ascendere plenis gradibus, vehementer optat. Gnare quidem, & strenue. Verum enim verò, cum in veterum scriptis sapientia habitat, sintque ex illis ea deligenda, ad quorum speculum nostra dicendi ratio comatur, quippe haec tota studiorum vis & facultas est in imitatione posita, rogo dic sodes, num certa methodo utaris in praegendis auctoribus, & contubernalibus copulandis, qui sibi invicem & manum praebeant, & ad ea, quae legimus illustranda consentiant. Haec Exetesticè curarum maxima. Id sane, si in rem scholasticam quippiam facit, id, inquam, caput, Auctorum methodus legendorum, quorum succus castigati sermonis paulatim expressus latinum hominem fingat. Quod autem dicam, cum eruditioribus, & sapientioribus dico. Principem locum Phaedri fabulis damus. Sunt enim & captu faciles

*De ordine in
legendis
Auctori-
bus ob-
servan-
do.*

faciles, & nitore illo mirabili priscae Latinitatis plenissima. Atque hic ego humaniorum orbem universum, non classes literarum considero. At, cum haereat historia sine Geographiae cognitione, Eutropio, & Cornelio Nepoti daturis operam, Pomponius Mela sociali foedere conjungatur. Romana res tota ex uno, Graeca ex altero, aut saltem praecipua arripiuntur. His percursis, aut majorem partem, naviter delibatis, ad Terentium, Ciceronis epistolas librosque aliquot ipsius philosophicos, ut de officiis, aut finibus, accedamus. Hinc aditus ad selectas orationes, ad Caesarem, Sallustium, & Livium. Svetonii deinde, Plinii, Taciti, Plauti, & Senecae, depascenda sunt pleraque, atque ita sane per Latii delicias omnes, & amoenitates liberè divagandum, quin Herculi soccos aptare videamur, rite nimirum, atque ordine, in auctoribus volutandis, cauto.

Interea loci humanioribus literis initiatus operi manum admoveat, atque earum, quas in scriptoribus recensuit, rerum & sententiarum imitationem, de qua Riccius Lugensis agit pluribus, aggrediatur, ut quid ipse lectione profecerit, periculum faciat. Hic autem navi ductoris est indicare, qui cuique stylus, quae ratio scribendi sapiat, ut exemplo proposito, quid simile proferatur. Quatuor enim sunt styli genera pro cujusque scriptoris ingenio, atque indole, quae eruditus probantur, Laconici, nimirum, Rhodii, Attici, & Asiatici. quorum specimen singulorum abso-

lutissimum Heineccius edidit. Ut ut est cuique naturae habitus, eo stylo utatur suo quisque more, neque enim invita, ut ajunt, Minerva, unum procedet cubitum, aut proficiet quidpiam. Junioribus verò, ut plurimum, Asiatica illa redundancia perplacet, quod ingenitus ipsorum vigor fervidus, cursu, recursuque idearum praerapido ita animum perciat. Fervida autem agri natura frugifera etiam magis & racemorum luxuria, & fructuum ubertate superfluit. Diversimodè tamen historia, Concio, Panegyris, Epistola, Inscriptio loquitur. Suum cuique dicendi genus, pro quo penitus adsequendo, Casparem Scioppium, & Quintilianum, Cic. de Orat. & Muretum consulere, cuique est integrum. Quam ob rem in epistola Asiaticè loqui, in vitio ponitur. Pro concione verò Hyperidi, & Lysiae florida illa feracitas comparabitur.

Quid ergo ab iis, qui rudimenta ponunt ad styli genera comparanda, erit pensi exigendum, ut viam moliantur, usuque exerciti assiduo, nitore elocutionis, & sententiarum pondere, & gravitate valere incipiant? Eadem ipsa Exetesticæ, quae praelegerunt, vernacula primum lingua translata, sine respectu ad exemplum, unde ea transcripserunt, suo Marte iterum latinè proferant, & aliunde collectis ex auctore ipso vel alio quopiam elegantiarum opibus, & ornamentis ita convestiant, ut & sensa retineant, & novum aliquid exprimere videantur. Pauli Manutii viri clarissimi,

mi, & eloquentia illa epistolari aculeata, & perspicua, omnium iudicio commendatissimi, haec via fuit consularis ad Latinitatem adipiscendam. In hisce ergo auctorum versionibus Tirones, si assidui fuerint, mihi crede, adspergentur sensim aureo illo dictionis rore, quo auctores praestant, & incogitantes etiam phrasium copia & proprietate sermonis affluent. Enimverò latinae linguae, ut ceterarum omnium habitus, hac ratione praecipue, potius quàm retrusis, & abditis praeeptionibus comparatur. Id ubi fuerint adsecutum demum oratorem agere, hoc est in suas quaeque partes incipiant cogitata commode dispensare, orationis habendae, atque ornandae legibus iussis, quarum typum absolutissimum, oratorum Principis opera condocerunt. Nihil hic de Poëtice loquar, nihil de Poëtarum ingenio, quorum opes, ad haec maximè studia pertinent. Intermortua siquidem est eloquentia sine floribus Poëtarum, quorum furor quidam quasi spiritus est, quo haec ratio tota dicendi mirabiliter animatur. Sed de hoc alibi uberius. Nam liberae, & solutae orationis notae longè aliae sunt, & diversae. Quare hoc in primis periculum, ut qui non benè experientes sunt, utriusque vim atque ordinem interturbent, & in libera oratione Poëtae, in adstricta vulgares, & prosaici videantur. Ciceronem iccirco tamquam solem inter sydera, unum dumtaxat adolescentibus proponamus. Redundat ille omnibus eloquendi modis, & quicquid scribere
velis

velis, quicquid differere, id totum in illo exprefsum ad miraculum exhibetur. Recentiores autem, quamvis castigatiffimi, sunt enim multi noſtra hac aetate & anteaſta clariffimi, ut Sigonius ſcilicet, Navagerius, Muretus, Averanius, Lazarinus, Paulinus, Politus, aliique plures, quos ego cum nomino, honoris gratia nomino, non niſi adulta in junioribus eloquentia, diuque vigilatis verſatifque Ciceronis operibus attingantur. In hoc enim fontes, & fontium capita, in illis eloquentiae hauſtus, & derivatio. Et licet magni ſint, & graves, & omni genere Lautitiarum locupletiffimi, Ciceroni tamen, quae ipſorum eſt aequitas, principatum deferre non dedignantur. Quod multum attinet commonere, ne rivus pro fontibus, & pro originibus aquarum ductus ſectemur.

Jam diximus obſervationem eſſe in primis, boni Rhetoris ſtudium. Ea maxime in detegendis ſcribendi ſalebris, opus habent ſigniferi Literarum. Debent enim ipſi funditus expiſcari, & ſimilia à ſimilibus, quae ſunt ſpecie tenus ferè eadem, acutè diſcernere, ne tyronibus fucum faciant. e. g. Continentia, quid ab abſtinentia differat, cujus generis prope innumera, in auctoribus oſtenduntur, de quibus tamen judicium ad Grammaticorum Synodum pertineret. Debent inſuper earum vocum, quibus oratio neſtitur, vim, & ſpiritum acriter odorari. Sed omnium maxime debent diſtionis ſenſa pervadere, in quo Critice ſibi tantopere gratulatur & plaudit. Quid enim
foedius

foedius, magisque absonum, quàm exotica quâdam absurditate aliena prorsus à consuetudine, à praeceptorum legibus, rei que natura ipsa insolescere? Audivisse me memini Rhetorem quempiam, cui prima subsellia sciolorum iudicio decernebantur. Hic, cum publicum de literis experimentum faceret, ut Diogenem Cynicum ad vivum exprimeret, ingeniosè ut putabat, Eum hac periphrasi ex dolio illo suo homines allatrantem delineavit. *Doliaris ille Philosophus versatilis orbis lubricus habitator.* Profecto minimum ab fuit, quin risu dissilierim, mirum quippe est, quantum ista imaginum putidarum deliria, habeant nugarum, & faecis, quae quacumque lingua vertantur, scurrile, & mimicum sonant. Huc hyperboles, & intemperantes metaphorae. Proclive est scilicet earum usu, & excessu extra limites agi. Nam Florus ipse qua emphasi tumet lib. 4. historiarum, cum M. Antonii naves basilicè descripturus, *Castellorum, inquit, & Urbium specie, non sine gemitu maris, & labore ventorum ferebantur,* quo dicto hyperbolicum nihil & poeticum magis. Quid autem mehercle, de Anglicis modo classibus, & Hispanicis, de Gallicis, & Batavis cogitaret? Montes ipsos, credo, & regiones integras, atque Insulas, innare fluctibus diceret fortasse verius. Et quoniam illud saepius mihi excidit differenti adverbium *meherclè*, occasione parta, monendi sunt quidam, qui styli ethuicisimo plus aequo indulgent, ut Bembus sci-

licet. Ego verò sic judico, Ethnicorum voces hujusmodi licere omnes, quae jam communi consensu literatorum, ab ipsorum doctissimis usurpantur. Neque in hoc cl. Heineccio acquiesco. Ipso enim iudice, quamobrem, *aequo Jove, irata Minerva*, dicere non absurdum, interea dum aedepol, & medius fidius, diris omnibus devotentur? Nunquid Minerva, & Jupiter expiati jam, & adsperfi, impiam superstitionem proluerunt, mendacia reliqua nefas olent, & Christianum hominem dedecent? Sed haec omittamus minora. Ad illud venio Exetesticæ, quod cane pejus & angve, odisse eos volo, qui tuis monitiis erudiuntur. Proh! quàm foedum est, ac praeposterum ex gentilitiis praeclararum familiarum clypeis, mecaenatum laudes, & decora derivare! Quàm inflexo, haec putida, supercilio, ab omnibus excipiuntur, qui verè sapiunt! Enimverò, vel Graculum, puta, vel Caprum, ad cujuspiam encomia detorseris, alterum scilicet in avibus sagaciorum, Lybico Hammoni aut coelesti parem Arieti, alterum praedicando, quid demum ages? Crocitabit oratio, & hircum graviter olebit tota, quo genere hircinarum laudum nescio an miserum mecaenates, modò ne lapides fuerint, in sinu gaudere possint. Gryphem egomet pro solemni Academiae prolusione, in proscenium olim inductum memini, quod is erat nobilissimae gentis insigne. Quàm frivola mediusfidius! quam mimica dicta sunt Gryphi gratia! quanto autem thea-

tri cum stomacho, meras nugas, & apinas nauseantis! Haec necesse habui Exetestice, commonere ut ne desipiant tyrones tam falsis, rudibusque imaginibus capti, quarum praestigiis ii etiam, qui literarum sibi censuram, & emendationem sumunt, non rarò ineptissimè insaniunt.

Sed de his abundè satis. Tot siquidem in hoc genere, ex auctoribus, quos recensuimus, subsidia aderunt, ut nisi volens, lubensque, caligare in sole, ut dicitur, nemo possit. Cetera paucis expediam, nam quae de Physicis, & Theologicis disputantur sunt adeo multa, ut ea si quis velit diligentius expendere, dicendi exitum inveniet nunquam. Verumtamen, quod omnium calculo eruditorum probatur, quemadmodum humanioribus literis elementa Grammaticae sunt praeponenda, ne sine solo aedificium inanissimum extruatur, ita commodum in philosophicis Geometriae fundamentum solidissimum subjiciendum, quò & studiosorum ingenia demonstrationibus acuuntur, & inde maximè scateant, unde ipsa veritas non adumbrata, sed expressa dimanat, quae mox in physicis, & metaphysicis reviviscant. Ceterum ea mihi est opinio, ut in hoc genere doctrinarum, nullo partium studio abripiamur. Libertas in indagandis naturae effectibus necessaria, quibus nulla certa divinitus afflata veritas praecit. Et quisquis ille fuit, qui de philosophia Mosaica commentarium edidit, ob rei insolentiam, minimè obscurum, quo libris biblicis arrogat in Physice

*Pro phi-
losophicis
studiis.*

magisterium, omnium iudicio desipit. Itaque, licet illis omnigenae sapientiae oraculis, Platoni, atque Aristoteli, summus honoris gradus haberi debeat, quibus facem ferentibus, tam longe maioribus intervallis, per immensa naturae spatia, viam prolatavimus, nulla ipsorum injuria fiet, siquidem experimentis, novisque recentium philosophorum conatibus adhaereamus, & nupera inventa, & detecta veteribus praeferamus. Sint ergo prae manibus, Lockius, Malebranchius, Cartesius, Gassendus, Newtonus, alique hujus ponderis, & momenti plures, qui proximè floruerunt. Eos scrutare penitus. Eos intima contemplatione recoquere minimè pigeat, etsi nonnulli mortalium inperitissimi ogganniant, inque ea sint haeresi, sanctitates nimirum omnes, etiam ex halitu recentiorum, contaminari. Hisce hominibus helleborum opus est, aut minimum restis. Quod si velis vestigia persequi eruditorum, ducemque habere navum, & nitore rerum, scribendique elegantia castigatissimum, aut Purcotium adhibe, aut quem ego, Pontificum sapientissimo Benedicto XIV. probatum maximè ceteris antepono, licet in metaphysicis praeparior fuerit, Eduardum Corfinum, qui de tota philosophia commentarios, academico more exaratos, summo omnium plausu vulgavit, in subsidium habeas laboris tui. Is omnium aut fere omnium philosophorum placita, eorumque momenta graviora, pensiculo librat minimè in alterutram partem propenso, ut

cuique

cuique sit integrum, quod libuerit, magisque ar-
riferit, amplexari. Quod ego semper philosophi-
cae libertatis caput, ad verum, quam propè pos-
sumus adsequendum, non oportere solum, at eti-
am opus esse duxi.

Quod in theologicis fecus. Prima enim ve-
ritas est individua, neque in opinione versatur.
Ad hanc unam consecrandam scientia divinitatis
adspirat, quam alibi quaerere, quam in sacris bi-
bliorum oraculis, non privato, sed publico Con-
ciliorum, & Patrum sensu explanatis, utique non
est liberum. Quem igitur in huiusmodi disci-
plina, quae tanta amplitudine, & dignitate cete-
ris antecellit, ducem aut sollertiozem, aut perspic-
ciorẽ habere possumus Thoma Aquinate, cum
quo sol ipse Sapientiae summus, princeps, & cau-
sa luminum reliquorum, tantam suae lucis copi-
am communicavit, ut quidam quasi Angelus the-
ologicae facultatis habeatur.

*Pro
Theolo-
gicis.*

Hic ergo signifer, & magister aciem ducat
ceterorum, quotquot ad hanc doctrinae ratio-
nem expedire duxeris. Sed apage immensam, ut
moris est bibliothecam. *Onerat, ait Seneca, di-
scitentem turba, non instruit; multoque satius est
paucis te auctoribus tradere, quàm errare per mul-
tos.* Non librorum numero, sed delectu, res ag-
gitur. Quare meo quidem suasu praeter Mel-
chiorẽ Canum atque Estium, & qui praeterea
doctissimis monumentis inclaruerunt, Thomassi-
num, Natalem Alexandrum, Alphonsum à Castro,

*Lib. de
tranquil.
Animi.*

Bellarminum, Sirmondum, Petavium, qui de re tota theologica tam nervosè scripserunt, alii plerique omnes, quos ego tamen plurimi facio, aut vitalem halitum intercipient, voluminum lectitandorum congerie, aut mentem, atque oculos, ipsumque captum obsepient dumetis implicatissimis, quae, nisi te Deus aliquis extricaverit, evadere nunquam possis. Utinam Aquinati operam daremus uni, interpretibus, explanationibus, totque notarum glossæmatis repudiatis, quæis omnibus infuscatur verius, quàm illucescit, meherclè puriorem illius auream sapientiæ venam in nos ipsos deduceremus, quin metus animo impenderet, aut fallendi vestigia, aut casu aliquo periclitandi. Verùm aliter consuetudo docendarum disciplinarum invaluit. Quamobrem ad cursum certis itineribus ineundum, Honoratum Turnelyum adhibe viæ comitem, quàm qui maximè, gnarum. Ea quippe vir magnus procedit methodo, ut non verisimilia, sed vera, quod Theologum decet, adsequi connitatur. Id autem tam ordinatim, tamque eximia perspicuitate facit, ut huic parem, aut scribendi ratione, aut robore argumentorum, aut sacrarum scripturarum captu, legerim neminem. Ubique nitor, ubique veritas ex ipso Bibliorum fonte exantlata, cui deinde doctiores Ecclesiæ Patres, totiusque Christiani Orbis conventus, & Sacerdotia unanimiter adstipulantur. At quia isthic locorum agis, ubi limites plurimarum, aliena à nobis persuasione, sectarum

genera

genera circumſepiunt, illud video penitus expedire, ut potius ad dogmatum explanationem, quàm aliò divertere tota haec ratio docendi debeat. Nimirum poſt Petavianas excuſas, aliasque ſupra commemoratas doctorum hominum vigilias, Petri Ludovici Danefii ex Lovaniendiſi Academia Theologi praeclariffimi opuſculum de Fide, Spe, & Caritate adornatum in medium efferas, promptuarium ſcilicet paratiſſimum, unde, vel tutari tuam mavis vel hoſtium cauſam impetere, arma omnia, opeſque, & ſubſidia expromuntur. Tandem, ut rerum tuarum ſatagas, quam potes accuratiſſimè ramorum funditus, & coliculorum luxuries, hoc eſt ſophiſticarum quaefſtionum reduviae, tricaeque inutiles in qualibet diſciplina amputentur. Duo illa hinc conſequentur bona. Viros efficies, doctrinae viribus, & medulla pollentes, id eſt ſtarios Theologos, non adſcriptitios, qui, ut ſceptici ſolent in utrumlibet diſceptantes, quantum erranti populo perſuaderi poteſt, clamoribus, & contortis ratiunculis, experiuntur. Deinde breve, atque expeditum ad optimas diſciplinas compendium erit, & decuplo minor ad proficiendum labor ingenia conteret, ſi recta ad literarum ſtudia perrexerint, quin diverticulis retardentur. Nam animus in plura diſperſus exhalat vim ſuam, & herbefcentem facile viriditatem deperdit.

Pro coronide, non eſt hoc loco praetereundum, num ad hanc rerum ſcientiam tam uberem, tamque multiplicem adipiſcendam, vertere natale ſolum

Pro dogmaticis

*De ex-
teris pe-
regrina-
tionibus
studio-
rum cau-
sa susce-
pta.*

solum, laresque patrios interfit, ut ii faciunt, qui & Sardonychas, & Smaragdos, & gemmas cujusque modi ut debeant, ad Garamantas & Indos, contempto vitae periculo, metuque navigant, lucri causa. Res est, Exetesticæ, in opinione posita, & problemati quam simillima. Hoc fuit olim operæ pretium, sciunt omnes, cum nidum literæ, sedemque certam, & fixam haberent. Itaque & Graeci in Italiam ad Pythagoreos, ad Aegyptios, atque Phaenicios, Romani ad Graecos, ut inde omnium artium copias, atque opes colligerent, commigrabant. Ea quippe erat illorum temporum conditio misera, quod typorum inopia laboraret, quare ubi praeclara inventa oriebantur, ibidem etiam consenescebant, quin ad externos deferrentur. Nunc verò cum literæ, & literatorum lucubrationes ad nos ipsæ peregrinentur, & nobiscum vivant, aut ego desipio, aut certè non video, quamobrem nos oporteat, tam longis, magnisque intervallis ad illas peregrinari. Id faciant, si diis placet, Gumiae, Ludiones, Mimi, Circulatores, aut qui mollius capillum fingere, & clunes ad tibiaram numeros agitare, aut defuso vino ex aenophoro, Gallicum exhalare, & Hungaricum amant. Non eadem est ratio disciplinarum, quæ ubique suis, sese, amatoribus offerunt amplexandas. Quod si qui penitioribus aulae muneribus, rebusque publicis erudiri volunt, summo loco natis admittam, populorum commercia, & consuetudines laudabiliores animo ut imbibant,

multo

tam

tam longè diffitas, & permolestas peregrinationes esse ineundas, ex quibus tamen utinam meliores semper reverterentur, nego id etiam Deo sacris hominibus convenire, qui neque studio armorum vacant, nec inutili periergia laborare, nec choragos, aut Lanistas debent, duces habere disciplinarum, sed praecipuos ex omni natione viros, quorum merces, & opes, ubique locorum, & gentium circumferuntur. Verùm itineraria virorum illustrium aliud probant. Montfoconii scilicet, aliorumque Ecclesiae Procerum maximorum, qui longas vias, studiorum caussa, & periculosas navigationes susceperunt. Nimirùm ut operibus suis multis & magnis consulerent, curasque ultimas adhiberent, Archiva omnia, & bibliothecas locupletiores, ubicumque essent gentium, viri graves, & virtutis maturitate praestantes naviter excusserunt. Rectè quidem, & laudabiliter. Idem si caussae foret, in utrumque oculum placidè conquirerem, nostrisque hominibus connumerem utique perlibenter. At ista cum desit ratio, & horum hominum studium una religio sit, cui morum, & dogmatum scientia ancillatur, non tantum corpori debent, sed etiam moribus salubrem locum eligere, atque irritamenta vitiorum profugere quàm longissimè. Canopum nemo, ait Seneca, aut Bajae, Sapiens concederet, si de secessu haud temerè cogitaret, *quamvis neminem Canopus esse frugi vetet.* Bajae verò diversorium vitiorum esse tum coeperant. Illic sibi luxuria pluri-

Epist. 52.

plurimum permittebat, quasi licentia major, loci blandimentis, & amoenitatibus deberetur. Itaque Ecclesiae officiis, & muneribus designati, vel ad arcem & propugnaculum Religionis proficiantur, ut Academiarum subsellia celebrent, seseque informandos eruditioribus tradant, vel domi tandem placidi sedeant, & subducta ratione, quantum pecuniae, & temporis, in vias temere impenderent, in selectiores libros coemendos, & diligenter versandos impendant; mihi crede, si vere docti esse voluerint, & omnigena eruditione praestare, quin tot incomodis, & excursionibus conterantur, possunt.

Sed jam perorandum, ne fortasse satietas oscitantiam pariat, nam quae morum scientiam, & jus Ecclesiae publicum attinent, ad alias curas, & tempora rejicientur. Maeste igitur animis, Exeteste, & Tibi, cum mite ingenium natura, minimeque pertinax, & refractarium tribuerit, ut sua sibi habeant, Thrasones isti mirabiles, praejudicia finas, qui, quam triverunt semitam, aliis etiam, ut omnium expeditissimam, & consularem, veluti majorum gentium dii, commonstrare gloriantur. Horum vita in eo tota est, ut novis in dies, & incogitatis docendi rationibus torqueatur, & perinde quasi Literarum Resp. ex omnium gentium doctioribus minime coalesceret, modo ad Anglos, & Batavos, modo ad Gallos, & Italos, pro studiorum emendatione confugiunt, interea dum ipsi conchas in litore, & cochleas colligendo, ex arena funi-

na funiculum ineptissimum texunt.

Itaque haec ratio dicendi tota duabus omnino partibus continetur. Altera eos, qui Criticae artis studium, aut facile, aut negligendum putant, monet, atque hortatur. Altera curatores Studiorum, non docet ea quidem, quis enim sibi tantum sumat? sed consulit, ut quam viam ingredi doctrinarum, sciendi cupidi, quove ordine, quo consilio, quibusque ducibus debeant, pro sua ipsi Sapientia, & cognitione decernant. Ceterum sua quisque amat, aliena teruncii facit. Ego verò cum eruditorum consensus, sit quaedam quasi sapientiae vox, & oraculum, malim potius cum tot illustribus viris errare, quam cum ceteris de trivio sapere. Ii quippe erratici semper, & varii in opinione versantur. Illi verò unam esse Criticem sentiunt magistram disciplinarum. Ea dumtaxat, quae anteire debeant, quae, subsequi doctrinae adjumenta, quibusque curis munienda sit via ad absolutissimam rerum scientiam comparandam, luculenter demonstrat. Ea demum Libros emaculat, castigatque jure quodam suo, &, si falsa, aut barbara, aut aliena obtruduntur, expungit. Quamobrem si quis hoc penus omnigenae eruditionis, ex iis fontibus instruat, quos abunde aperuimus, ipse sui primùm censor intelliget, quam longè à recta studiorum ratione aberraverit, deinde verò hoc si teneat, facile in alios bonarum artium castigationem, elegantiam, nervositatem, succum, denique, & sanguinem propagabit. = =

Peroratio & Conclusio.

FREDERICO ALOYSIO
S. R. I. COMITI BRUNNENSI
REGIS ARABIS ET TERRITORII VARSAVIENSIS
Dixit quodam DIEBUS, producat terra animam
viventem in genere suo, jumenta & repti-
lia, & bestias, & species suas,
NOCTIUM
SARMATICARUM
VIGILIAE.

ut ostendatur animam viventem brutis in-
subetur terra animam viventem producere,
STATIM NANGAM, ET VITAM MITATIS
EXERCITATIONE, INCIARESCAT
S. August. de animalibus
BONOQUE PUBLICO, EXPECTATIONEM PARIAT
EPISTOLAM, PHILOSOPHICAM
DE VITALI PRINCIPIO, QUOD, EST IN BRUTIS
NOCTIUM, SARMATICARUM, VIGILIIS
ELABORATAM
GABRIELIS MIGNONII, SCHOLARUM PIARUM
GRATIA ANNO ET OBSERVANTIE DEDICATA
MIGNONII
D. D. D.

Dixit quoque DEUS, producat terra animam
viventem in genere suo, jumenta & repti-
lia, & bestias terræ secundum species suas,
factumque est ita. *Gen: c. 1. 24.*

Jubetur terra animam viventem producere,
ut ostendatur animam viventem brutis in-
esse, quæ cum corpore dissolvatur.

S. August. de anima c: 23

FRIDERICO. ALOYSIO
S. R. I. COMITI. BRÜHLIO
REGIÆ. ARCIS. ET. TERRITORII. VARSAVIENSIS
EPARCHO
AVITIS. TITULIS. ET. FUMOSARUM
JMAGINUM. NOBILITATE
PRÆCIPUO
IN. SPEM. MAGNAM. SUMMI. GENERIS
PUBLICÆ. REI. ET. LITTERARUM
NATO
PARENTUM. PRÆCLARORUM
VERÆ. VIRTUTIS. ET. MAGNANIMITATIS
LAUDE. PRÆSTANTIUM. DELICIO
QUOD. IN. MUSARUM. CASTRIS. NAVITER
STIPENDIA. MEREAT

HOC EST
OMNIUM. DISCIPLINARUM
EXERCITATIONE. INCLARESCAT
SUIQUE. MAXIMAM. LITTERIS
BONOQUE. PUBLICO. EXPECTATIONEM. PARIAT
EPISTOLAM. PHILOSOPHICAM
DE. VITALI. PRINCIPIO. QUOD. EST. IN. BRUTIS
NOCTIUM. SARMATICARUM. VIGILIIS
ELABORATAM
UBALDUS. MIGNONIUS. SCHOLARUM. PIARUM
GRATI. ANIMI. ET. OBSERVANTIÆ. DEDITÆ
MONUMENTUM.

D. D. D.

FRIDERICO. ALOYSIO
S. R. I. COMITI BRÜHLIO
REGNE. ALCIS. ET. TERRITORII. VARSAVIENSIS
EPARCHO
AVITIS. TITULIS. ET. FUMOSARUM
IMAGINUM. NOBILITATE
PRÆCIPUO
IN. SPERM. MAGNAM. SUMMI. GENERIS
PUBLICÆ. REI. ET. LITTERARUM
NATO
PARENTUM. PRÆGLIARORUM
VERÆ. VIRTUTIS. ET. MAGNANIMITATIS
PRÆSTANTISSIMUM. DELICIO
QUOD. IN. MURARUM. CASTRIS. NAVITER
MERTAT
HOC. EST
OMNIMUM. DISCIPLINARUM
EXERCITATIONE. INCLARESCAT
SUIQUE. MAXIMAM. LITTERIS
BONOQUE. PUBLICO. EXPECTATIONEM. PARIAT
EPISTOLAM. PHILOSOPHICAM
DE. VITALI. PRINCIPIO. QUOD. EST. IN. BRUTIS
NOCTURNI. SARMATICARUM. VIGILIIS
ELABORATAM
LIBALDUS. MIGNONUS. SCHOLARUM. PIANUM
GRATI. ANIMI. ET. OBSERVANTIE. DEDITE
MONUMENTUM
D. D. D.

DE VITALI PRINCIPIO

Quod est in Brutis.

AD EXETESTICUM VARMIUM

EPISTOLA PHILOSOPHICA.

ET si semper admodum, nunc verò maximè, postremis hisce litteris Tuis, EXETESTICE, sum delectatus, non ea certè de causa, quòd de mei iudicii ratione tã liberaliter opinaris, ut illud in re implicatissima & plena maximis difficultatibus caeteris anteponas, quod ego quidem mihi non arrogo, TE autem in hoc errare facile patior; verùm quia, cùm Tuæ ipse laudi, Tuæque, in pervestiganda penitus veritate, sollertiae, vehementer studeam, illustri aliquo signo, ut id intelligeres, maximopere peroptabam. Ex voto res accidit, quo ego nomine mihi gratulor mirum in modum summèque plaudo. Eorum quippe animus probat occasio parta, qui ad frugis hominis honestatem aspirant, speciemque ambiunt virtutis ad omnem comitatem, facilitatemque procli-

Exetesti-
cus idest
Indaga-
tor veri-
tatis.

A

vis;

vis; quae quidem virtus non ex verborum laciniiis, & elegantia, ut moris est aulicorum, sed ex ipsis recte factis, & sedulâ, postulanti- bus consulendi a- lacritate, deprehenditur. Quare quòd tu te in me certam spem collocaveris, gratias ago maxi- mas. Quòd autem mihi rem proposueris ad scri- bendum, jam pridem à multis & summis viris e- vigilatam, nunquam verò exhaustam, & bene perpensam, videris mihi offendiculum ponere, quo miserè in cursu cadam, quòd si velim evadere, lu- ctandum mihi sit temerè, omnesque animi vires periclitandae: monet autem Vates, ne plus scilicet oneris habeamus, quàm quod humeris sustineri possit:

*Sumite materiam, vestris, qui scribitis, aequam
Viribus.*

Da Arte
Pœtica.

Atqui tamen dubitare minimè debes, quòd, si quid valeo, totum illud, quidquid fuerit, prolixè TIBI non deferam. Quid verò possim, nescio, in re tam ancipiti, qualis ea est, de qua quaeris. Vis enim scire, quid ego de brutorum anima, eorum- que vivendi, atque agendi principio statuam. In qua quidem argumenti perplexitate, ita me Deus amet, si quid praestare, aut probabiliter afferre pos- sim, video. Quod mihi praeterea sumam, ut vel meum iudicium tot sapientissimis viris anteferam,
qui

qui hanc Camarinam, jam inde ab aevo politioris litteraturae moverunt, vel novi aliquid, haecenus inauditum, in medio ponam, a page fuspicionem. Jure me Anticyram navigare sapiens quisquis compelleret. Quid ergo consilij capiam? Fatebor ingenuè. Assequi enim, quod optimum & perfectissimum est, non cuivis ferè contingit. Est mihi exemplum epistolae de tota hac re, Viri magni, cum famâ omnigenae eruditionis, tum eminentiâ amplissimæ dignitatis, spectatissimi. Hoc *anecdoton* Italicè elaboratum, Latio donari non improbabis. Inibi Auctor clarissimus ita in stadio versatur, ut à modicis minimisque, ad majora prorepat, sensusque inprimis & cognitionis vestigia, quæ ex brutorum affectibus & agendi sollertiâ parent, certâ conjecturâ adsequatur, deinde verò paulatim ad interiora percurrat. Non evolat statim, sed agit cautè, &, quemadmodum adagio fertur, inter fumum & undam. Habes igitur, VARMIE, quâ ratione scribendi, Vir tantus uti maluerit, consultâ operâ, sine fuce scilicet & ostentatione doctrinæ. En TIBI nunc litterarum versionem, animi ipsius & opinionis interpretem, autographo, quantum licuit, scripto perfimilem, fideliter concinnatam. Is est exorsus epistolae ad Amicum datae:

Scribis itaque, in scholis dum ageres, adhuc junior, audisse TE saepius de brutorum animâ differentes Magistros graves, sed barbâ tenus & pallio Philosophos, quorum nomen omnium auribus celebrabatur. Hosce audacter, & liberè quoddam animi genus ita auditoribus suis venditare, ut illud & agendi principium in animantibus foret, idemque è materiâ ipsâ, quâ corpora coalescunt, excusum; materiatum illud quidem, sed à materia discretum, velut ex tripode pronunciarent. Id TIBI verò, non solùm, quia multis admodum & implicatissimis difficultatibus scaterere, sed etiam quia phantasticum definitionis commentum in summâ inanitate verborum versari videbatur, probari nunquam potuisse propterea dicis. Ad me igitur provocas, rogasque humaniter, ut ego interloquar, meumque calculum alterutri partium adjiciam. Quod ut faciam, illud praemonendum existimo. Totam scilicet Aristoteleorum nationem, in eam abiisse, quam memoras, opinionem. Ea omni aetate, quamdiu Lycei regnum obtinuit, inter Philosophos celebriores invaluit. Quod etsi minus ipsi expiscantur, atque explicando magis involvunt, tricisque impediunt, quod explicant, malunt potius, quàm ut castigato consilio sapiant, eandem incudem tundere pertinaciùs, mercede

auctorati, nescio quâ, miserae servitutis, ut ne ad voluntatem loquantur, nec liberè ad aliena castra deficient. Sed istuc ipsi viderint. Verùm tamen, si quis sedulo brutorum actus, eorumque affectus, & studia populari etiam trutinâ examinaverit, nã, nisi insaniat, ea subinde cognitione quâdam, rerumque captu, rudi eo quidem, & inchoato, ipsorum quatenus vel natura, vel indoles, vel vitae ratio postulat, praedita esse deprehendet. Adverte, quaeso, paulisper animo, quantum ea sibi, ne capiantur insidijs, caveant, quàm se circumspiciant callidè, quàm sollerter effugia quaerant, ne in periculum adducantur. Id hercle videris saepe, si aucupio vacas; aves scilicet, quibus obtigit semel ex venatorum decipulis evolare, quanto deinde astu, ne iterum irretiantur, satagant. Non areae illecebra, non arbusculorum amœnitas, non avicularum moduli, non aucupis sibilus ad fraudem pellicit. Ubi illae dolosum nemus & viridicatas avium circumquaque accinentium caveas advertèrint, quibus olim illectae, miserè in laqueos inciderunt, avolant trepidae insidiarum memores, se seque praecipites aliò vertunt, & quàm longissimè aviis itineribus divagantur. Id ipsum me, venatum cum agerem, neque dum bonam aetatem egressus, lata illi Romani agri obliquitas fere im-

mensa

mensa experimento saepius, usuque docuit. Planities clivis uti est patentissima, ea quidem & vallibus interjecta, sed longè latèque ad maris usque limites proterminata, alaudarum crebritas multa, campestribus ibi turmatim insidet. Ad eas aucupandas fraus est venatoribus ejusmodi, artificio verè mirabilis. Scrobe effossâ scutulum parant vitreis orbibus, tessellisque affabrè instructum, quod, ubi locum alaudarum incurfibus opportunum pervestigaverint, paxillo inserunt, sole adverso, insertumque filo intorto circumagunt. Hinc refractâ luce specula intermicantia, nescio, qua vi, aut naturae illecebrâ fucum avibus circumvolantibus faciunt. Haerent miseræ quasi præstigiis quibusdam aut incantationibus captæ, quassuque alarum inhibito, admirantur pendulae, sibi que in speculis plaudunt, interea dum loci, venatoribus ex insidiis commodè jaculantibus, fit clades ipsarum magna. Id autem advenis & peregrinis, non ijs etiam accidit, si quæ in ijsdem campestribus hiemaverint. Eae quippe jam fraudum exacto, ut ita dicam, tirocinio, ô quantum aedepol ! rem suam faciunt ! Coruscaverit licèt, radiaverit, fulserit quaquaversum speculorum nitor, res frustra erit, & laborem feres. Quod eò dictum volo, ut quanta sit animularum, queis aviculæ vivunt, intelligentia, pernoscas.

At

At si illarū cubilia & nidos inspexeris, ingeniū, hercle, & sollertiā mirabere singularē. Arcendae tēporum injuriae, ut provideant, quā studiosē quā naviter crustā integunt foris, dum plumis intus, & paleis, molliculum stratum suis foetibus parant. Illud autem omnino magnum, quod de apum & formicarum naturā quotidie cernimus. Eas scilicet alvearia, semper hexagona, expilatis ubique plantarum lacrimis florumque succis, omnium frugum seminibus cumulare, quò hiemem famelicam, ubi pabulum, arescentibus campis, penè intercluditur, tolerare commodè possint.

Si verò sint ejus generis animantia, quae raptō vivunt, ut feles, & vulpes & vultures & aranearum species multigena, incredibile dictu est, quā sint calliditate ad praedandum, astuque strenua. Inter araneas stirps quaedam est admodum frequens, mirèque industria, non ea quidem, quae in foribus casses muscarum aucupio texit, de quibus affatim Plinius, sed alia pedibus brevior, alvo praegrandi, & binis forficulis instructa, quae in januis plurimū & fenestrarum foriculis agit. Haec ubi muscas conspicatur, quibus avidè inhiat, repit ita leniter & cunctanter, ut invisibili motu vix progredi videatur. Callipedes, qui diutino cursu cubitum vix processit, spatiū praecurreret. Ap-
pa-

paret identidem, ut semitam sibi sapiat, quâ praedatum eundum est; deinde iterum latitat, illudque maximè intendit, ut animalcula à tergo, ne insidiae pateant, adoriatur. Hoc genus araneorum, venatorum gnarissimi, si aut aequant arte, aut praecellunt industriâ, dispeream. Benè Polonis, aliisque Noricis esset, si vis magna istarum araneorum in iptorum regionibus grassaretur, muscas illas suas antropophagas, pagis & urbibus exterminarent, quae non ad cupedia convolant, sed hominem petunt.

Quid autem de felibus dicam? quàm levibus vestigijs, quàm multo speculatu muribus insidiantur? Illud verò maximè singulare, quòd non repente, non temerè, non cœcâ cupiditate acti, ubi muruli in conspectum veniunt, moras praecipitant; Dissimulant conniventes primùm. Spatio deinde ad irruendum dato, & quasi dimenso, raptim insiliunt, praedamque leviter immurmurantes victoriâ partâ, discerpunt. De vulpibus non attinet loqui, ea cum sit illarum calliditas, ut ad hominem vafrum, quo nil sit fraudulentius, graphicè describendum, illud Persius eleganter expresserit:

Sac: V. *Astutam vapido servat sub pectore vulpem.*
Vultures potius, & milvius paululum meditare.

Quo

Quo consilio, quo ductu, aves incurvis ungvibus adsequantur ! Sublimes evolant, gyrisque ingentibus rotantur, crebros deinde orbés & ambitus, remigio alarum molliter perlibrato, conficiunt, donicum lineâ laterum aequalitate à summo ad imum ductâ, qualem Archimedes ipse, si eam ad normam & perpendiculum exigeret, aequilateram demonstraret, rapidissimè alitibus imminent, & praedantur. Quantum, medius fidius ! in aëre, qui volucris permeatur, ab hisce depopulatoribus agatur cladis, utique omnes nôrunt, sed quàm miro ingenio, quàmque aptâ ad rapinas dexteritate, aut nemo hætenus, aut unus tantùm Gallorum in primis elegans & perpolitus Augustus Thuanus attigit. Is carmen pepigit Henrico Regi inscriptum, de re accipitraria, ita lautitiis omnibus absolutum, & pòëticae artis luminibus comptum, ut Gratiae, Musaeque, ipsius ore loqui & canere potuisse videantur. Illum si adeas, utique non pigebit ; enimvero

Accipitrum genus haud unum est,
inquit Thuanus, - - Nam

*nomine nos heic
Accipitrum, species avium complectimur
omneis.*

Itaque & Falconum, & Buteonum, & Triorcharum,

B

rum,

rum, & Nisorum, & Asturum, & Fringillarum, nomina sunt accipitrum varia, quibus etiam varia rapacitatis indoles & natura respondet; quàm cauta, quàm subdola, quàm ingeniosa insidiarum molimina, in his praedonibus demirabere, quas certè minimè callent, dispersis per opportuna loca stationibus, qui vicos obsident, grassatores.

Quantumquam aliò nos avocant, quae plùs habent ponderis & conjecturae, momenta. Non enim affectibus, quibus animi interturbantur, bruta animalia carent. Laetantur interdum, invident, irascuntur, amant. Id ipsum eorum voces, prout variae sunt affectiones, variè itidem produunt. Differunt equorum hinnitus, siquidem illi; vel equam, vel hostem, viderunt. Differunt avium cantus, & voces, cùm inter se de victu & praeda contendunt, aut cùm mutari tempestatem praesentiunt, vel ut ait Poëta, ubi aquam dicuntur & imbres

Poscere, & interdum ventos, aurasque vocare.

Virg.
Georg.

Quod si in ceteris extat, in apibus planè sine ulla dubitatione deprehenditur. Eas videlicet, aliter voces & sonos edere, cùm eunt cubitum, aliter cùm pabulatum, neque idem strepere, cùm ex alvearibus ad pugnam prodeunt, & cùm regem frequentissimae circumstant. Itaque vox à natura cùm

cùm sit cunctis animantibus attributa, ut animorum *pathon*, pro ejusdem diversâ ratione, promant, ejus scilicet, ut adjumento ab aliis opem implorent, hostem persequantur, sese ad iram excitent, ad lenitatem inflectant, catulos in unum cogant, coactos contineant; certissimâ assequi conjecturâ possumus, iis ipsis animi motibus, eadem concitari, quibus rationalia quaeque afficiuntur.

Inter animi pestes, unde calamitates magnae & infortunia prope infinita gignuntur, ea est aegritudo gravis, quam ego potius cupiditatem & libidinem dicere, quam amorem malim. Ea certè rationis oblivio est, & insania quaedam impotens, quâ nisi homines aliquando procacius furerent, in Ethicae Christianae castris minimùm laborarent. Hâc itaque insaniâ, hoc eodem aestu cupiditatis, & bruta rapiuntur, eâ tenus, ut apertas inimicitias suscipiant, & unâ stabulare ne quidem possint, quin etiam duellis se provocare, praeliari, exulare cogantur. Ita verò procantium taurorum pugnam describit Virgilius, ut non eam loqui, sed pingere videatur:

Pascitur in magna silva, formosa juvencæ,

Illi alternantes, multa vi, praelia miscent

Bz

Vul-

*Vulneribus crebris; laevit ater corpora sanguis,
 Versaque in obnixos urgentur cornua, vasto
 Cum gemitu; reboant silvaeque & magnus
 Olympus
 Nec mox bellantes unâ stabulare, sed alter
 Victus abit, longèque ignotis exulat oris,
 Multa gemens ignominiam.*

Unde autem haec rabies, & rivalitas tam acerba?
 Inde oppidó; quód aegritudine illâ animi anxie-
 tatis & angoris plenâ, quâ amatores liquent, ani-
 malia quoque infuscantur.

*Omne adeo genus in terris hominumque fera-
 rumque,
 Et genus aequoreum, pecudes, pictaeque volucres
 In furias, ignemque ruunt, amor omnibus idem.*
 Videtis hypotyposin omnium pulcherrimam &
 elegantissimam Lib. III. Georgicorum. Catulos
 praeterea invidos, & zelotypos, suesque ligurito-
 res, aemulos equos, cursuque alacres,

Ibid.

*cùm bellicus ore cruento
 Signa dedit tubicen,*
 nemo unus nescit. Haec itaque palàm, quae acci-
 dunt, suntque in oculis omnium, ita sanè, ut ex ar-
 gillâ & luto mulierculae, si quid hominis haberet,
 philosophari liceret, nonne clamitant animalia,
 quaeque iisdem omnino cupiditatibus atque affe-
 ctionibus agi, quibus homines appetuntur?

Cognosce nunc cetera. Nos bruta dicimus, mansa digerere, respirare, vitamque trahere, ut homines faciunt. Cur istuc quaeso? quia quibus hominum corpora texta sunt, iis ipsis ductibus, & instrumentis eorum corpora construuntur. Oesophagum, arterias, viscera, aliaque hujusmodi, pro concoctione, pro succis & humoribus receptacula, queis aluntur, crescunt, vegetant, intuemur. Bruta etiam videre, audire, gustare, tangere, adseveramus: Eâ certè de causâ, quòd acie oculorum, aurium forulis, cutis nervulis, & palati papulis valent. Atqui etiam cerebro, ut rationalia, donantur. Ad quid ergo cerebrum brutis datum? Fare, ediffere, quid tecum reputas? Equidem ita sentio, animalia quaeque, ad suae vitae rationem, consentaneas quarumlibet rerum formas, sensibus comparare. Propterea cerebrum hisce animantibus datum, eoque praeditum tenuissimo fibrarum textu, nexuque, arbitror, ut ipsi penitus objectorum imagines insculpantur. Hoc ergo commune cum rationalibus bruta habent. Quid etiam vetat exemplaria rerum, juxta in homine, atque in brutis, ut sensa comprehendant, asserere? quae malum! dementia est, cum cerebrum, arcem sensus, tam affabrè, tam mirabiliter, scitèque extructum, vel in brutis inspicimus, ea illud postmodum

dum obire munia, quae ipsi naturam competunt, pernegare? Sed haec haecenus. Etenim vereor, ut ne longius abierim, quam par fuerit, aut necesse, in re perspectissima. Agamus cominus, & experiamur momenta causae graviora, eaque ab interioribus fontibus repetamus. Equidem non ignoro in hoc genere disputationis, scholarum phasmata. Brutorum animas, statuunt, materiam quidem, sed sensili, non autem cogitante, quod absolum vociferantur, constare. Quid enim hominem inter & brutum discriminis, modo utrilibet cogitandi principium tribueretur? Liberas itidem atque aeviternas utriusque animas esse, subinde consequi. Quid autem postea, corporibus exanimatis? quorsum brutorum animae? Aeremne pervolitent vagae, ut novum ineant corpus, ibique hospitentur? vel locum certum petant, ubi praemio poenave, utut meruerint, afficiantur? Absoluta haec quidem, absurda & praepostera. Itaque captus in brutis, & animi cogitatus utcunque rudis, & mancus ad fabulas ablegandus.

At quaeso. Sicubi canis obsonium aliquod ligurierit, eaque propter acerbè fustibus vapulaverit, num audeat heluo cupitis dapibus inhiare, quod olim causae fuit, quamobrem tam acriter tunderetur? Minimè gentium. Atqui in conspectu

sunt

sunt dapes. Omnino: At sibi à fustibus timet. Nunc sciscitor, quò possit modò ita esse, quin comparatè de fustibus canis & dape cogitet? quin bonum utrinque, malumque conferat? quin secum statuatur deliberatè, sibi potius à dapibus abstinendum, quàm fustibus periclitandum? Nisi id, cogitare est, inter utrumque discernere, quid magis competat, amens sim.

Verumtamen haec missa faciam. Sunt enim plurima hujusmodi mirabilia, de quibus planè Rorarius differuit satis. In tuâ ipsius arenâ pugnare nunc attinet. Sit ergo, ut putas, sine captu brutorum animus, sit cognitionis omnino expers, merâque objectorum perceptione pollens, quae sensibus continetur. Putasne ideo materiaturum brutorum animum evicisse? ad sis aequo, si placet, paulisper animo. Materiam philosophi, ut ne Oedipo conjectore sit opus, eam substantiam intelligunt, quae ex multis variisque particulis congregata, suae prorsus naturae ratione, divisibilem motum habere potest, eaque propter aptissima, quae certae alicuius figurae definitione, atque ambitu concludatur. Spiritus autem fecus. Is enim maximè simplex, & nulla concretione compositus, nec partium congeriem, neque adeo divisionem aliquam, aut figurae complexum patitur.

Ma-

Materia igitur cùm motu nullo, nulloque impetu ferri possit, & vi solùm externâ impellatur, tamen multimodis, ex solutione heterogeniorum corporum, mutationibus patet, quò fit, ut variantibus figurarum compositis, multiformes appareant rerum facies. Et si tamen centies & centies materia haec destruat, & modificata aliter atque aliter nuperis formis suffectis, in medium redeat, quemadmodum, ut eam cogitantem possimus adsequi, nequit omnino fieri; ita etiã fieri nequit, ut gaudiũ, mœrorẽque, aliasque id generis affectiones, quae à sensibus enascuntur, brutae materiae atque hebeti tribuamus. Experiare materiam, quamcunque mavis. Eam tritu comminuas in partes minutulas, minimasque, eatenus, ut frustula vix appareant. Eandem iterum tunde, & si placet, millies etiam destruas incidasque. Quid deinceps? Numquid materia hujusmodi viderit, gustaverit, interque album & atrum, amarulentum & dulce internoverit? Herclè nec dormiens tantopere delirabis. Quã istuc ratione? quia materia scilicet, cùm substantia fit patiens & figurae subjectum, aequè ut sentiat, atque ut cogitet, substantiã omnino indiget actuosâ, quae vim habeat ingentiam efficiendi sua virtute, quod efficit; sunt enim

àna-

analogâ, in animantibus sensus & cogitatio, ut unum sine altero esse non possit.

Quod si ex materia brutorum animus foret, certè partibus divisibilibus componeretur, quare sentiendi actus, non unus esset, atque individuus, sed multiplex, in tot scilicet divisibiles partes innumeras, quot animae materiatae figura constaret. Sic pilae, cum tunditur, motum, ad modum unius concipimus, cum tamen minimae motus partes totidem omnino sint, quot pilae partibus vel tenuissimis consonant.

Atqui, quae partibus constant, figurâ, formâque aliquâ definiuntur; sunt enim extensa, cedo igitur, quâ figurâ brutorum animae circumscribantur, cubicâné, vel rectangulâ, vel triangulari, aliâque & alterâ ex tot innumeris, quæ natura dissentit? Papae, subrides? At haec omnino ex materiatae animae conditione portenta; modò rectè scitèque de materiâ opinemur. Etenim, si velimusapidam materiae larvam obtrudere, quae neque extenditur, nec quanta est, nec qualis, ut quidam somniant, id est, omnino ineptire & chimaeras loqui. Renatus Cartesius, vir ut nôsti, in Geometricis & Philosophicis disciplinis, antea actate, chorum ducens, quàm qui maximè, famigeratum, adeò premi se intercludique his objectis

difficultatibus sensit, ut quoquo versum se verteret, animis haerens, excussit tandem sollertiam ingenii suam, & nodum Gordium, ubi sensum a cogitatu, modò vellet scitè philosophari, praecidere minimè posset, dissecuit, brutisque abesse & sensum & cogitatum liberè pronunciavit; eorum verò operationes, motusque statuit ad solam partium texturam, instar automatam, pertinere.

Ut primùm inopinatò, ratio haec nova philosophandi scholas pervasit, triumphus Cartesio decretus est, quòd ille demum Christianae persuasioni suppetias venisset, & animae rationalis incorpoream naturam atque immortalem in tuto positam, ab Atheorum conatibus vindicasset. Erat quippe huic impiorum gregi omnimodè persuasum, nec specie quidem, nisi quatenus plus minusve perfectione captis excelleret, à rationalibus bruta differre. Et cum similia hominum, animantia, passim agendo sollertiùs, quae ad vitae rationem pertinent, videantur, pari itidem eodemque vivendi principio constare.

Verùm haec, cui tantopere plausus est datus, perinde atque de caelo delapsa opinio, remissa protinùs, eodem, quo nata est, aevo, relanguit, donec in vectis solidioribus experimentorum, legumque mechanicarum momentis, è scholis pe-

nitus exulavit. Et reverâ sin aliud esset, ea tamen, quae supra excerpimus, aliaque innumera brutorum mira, quae missa fecimus, de quibus Empiricus, & Plutarchus jam fusô calamô differuerunt, fatis superque evincerent automatûm repugnantiam. Licet enim objecta eadem, eademque rerum imagines nervos, ut ajunt, articulos & fibrillas impellant, non eodem semper bruta collineare, eodemque motu agere, ut deberent, neque unâ pariter operatione conformes, ipsorum actus & affectiones deprehendimus. Imò verò & imaginandi facultate, & memoriâ pollent, & appetitûs & aversionis lege maximè continentur, & analogum rationis prae se ferunt, & licet articulatè sensa non exprimant, suas habent voces laetitiae & mœrotis indices: Nictant, ejulant, interminantur, procant. Quare, rejectâ illâ Eudaemonum & Cacodaemonum fabulâ, quæ de Brutorum loquutione conjicit, vir in primis doctus, & aliis operibus bene multis, commendatissimus, quod per placet pluribus, non improbarem.

G. H.
Bouge-
ant. S. J.

Cùm itaque & brutorum, & hominis in agendo similitudo, & quaedam fermè uniusmodi paritas operandi, in utroque genere appareat, nullo negotio fieret, ut oblata causae aequabilitate, utriusque etiam generis unistirpes, ut ita dicam,

operationes, Democriti, & Epicuri dogmata con-
 sedantibus, viderentur, &, quemadmodum bruta
 moveri, agere, impelli, ex solâ duntaxat organo-
 rum varietate, celerique spirituû animalium cursita-
 tione possunt, quidni etiam homines queant?

Ut nè his Syrtibus illidamur, principium diffe-
 rat, à quo haec singula proficiscuntur, necesse est,
 minusque, si Diis placet, periclitabimur, si utrum-
 que genus brutorum, & hominum statuamus co-
 gnitione sensuque praeditum, modo suis limiti-
 bus & longissimis intervallis utriusque vim, & fa-
 cultatem contineamus, quàm si bruta animantia
 instar automatùm, sine sensu & cognitione fin-
 gamus.

Lyceum ergo nos transfugas è Cartesii castris
 exciperet. Enimvero corpoream animam, corpo-
 reae cognitionis capacem & sensilem brutis im-
 pertit. At ecce ! tibi mysterium magnum, quod
 ejus scholae sacris initiati expiscantur, unus prae-
 terea nemo. Anima haec sentiens est corporeae
 substantiae, materiae corporisque perfectio, cor-
 poreae quidem & substantialis. Apage tamen cor-
 poris, & substantiae & materiae vocabulum. Id
 enim anima esse non potest. Non corpus itaque,
 sed corporea, non substantia, sed substantialis; non
 materia, sed materiata. Qui fecus dixerit, cogi-
 tave-

taverit, explicuerit, execrationis reus esto; eique sit aquâ & igni interdictum. Meherclè Leibnicio, Viro clarissimo, si nequam illud substantiae nomen non excidisset, cùm suas monadas pro mundi elementis constituit, potuisset ille fortasse Peripateticis haud penitùs displicere. Sed, nescio, quò malò ipsius fatò accidit, ut suas monadas, substantias simplicissimas, vocitaverit. Quod dicere Peripateticis nefas.

Quid autem aliis venit in mentem, qui brutis singulis singulas esse animas voluerunt, non eas quidem corporeas, sed corpus tenuissimum credere, ut Claudio Berigardo, & Petro Gassendo, aliisque doctissimis Philosophorum? quid illum substantiae florem commenti sunt? Unde eam sanguinis flammulam permeantem & vivificam confixerunt? Animam brutornm sensilem, non corpus, neque substantiam, sed corpoream & substantialem Lyceum praedicat. Quamvis etenim huic tenuissimo substantiae flori infinitam etiam exiguitatem, subtilitatemque, si placet, tribuas, nunquam desinet esse corpus, iners propterea, durum, grave; quamobrem pervadi cùm nequeat, qui possit, aedepol! habitum suum commutare, vitalique vi, atque impetu tota corpora permeare? Enavigavit hunc scopulum Andreas Rodigerus.

Præ-

Praesensit enim labyrinthū inextricabilem, & ne circumrodentibus Peripateticis nasum conciret, audi, quid sciens prudensque egerit. Materiam distinxit à corpore, ita, ut corpus illud compositum definiret, solidum, grave, concretum, quod sensibus patet, & manibus attrectatur; materiam verò puram, meramque extensionem, quâ cum vires vivificae copulantur, asseruit. Plausissent protinus *Asceteria* peracuta ea quidem, & ingeniosa, auditis avidè abstractis Lycei phantasmatibus, à quibus opinio haec abesse propiùs videri poterat, modò puram putamque extensionem corpoream, dicere per eum licuisset. Verùm nihil minùs. Itaque de concordia penitus desperandum, nunquam, herclè, ut judico, Aristoteleorum natio cum ceteris redibit in gratiam. Plus aeqno discrepant, ubi activum operationis principium statuunt, ut spei nobis aliquid fiat, fore aliquando, ut amicè convenient. Subverentur plerique, ne quid spiritalis naturae, brutis adscribant. Id sibi ducunt maximè religioni. Alii contra vident probè, manuque palpant ultroneis motibus bruta, mediisque actionibus ferri. Objecta in super vitae suae, aut frugifera, aut noxia percipere; sine ullo animi cogitatu haec fieri posse obluçantur. Enim verò cognitio, & cogitatio brutae materiae minimè

com-

competit. Quod si competat, Deo volente & jubente, ut vero proximum Johanni Lockio videri potuit, qualitates materiae substantiales, soliditate scilicet & inertiam, pessum ire necesse est. Hisce enim integris, cognitionem, & sensum materiae adsciscere Deus nequit, cum nequeat Deus efficere, ut ex iis, quae se mutuo destruunt, totum aliquod constituatur; quemadmodum nequit infinite parvulum minimumque bifariam dividere, aut circulum, retentâ circuli descriptione, in cubum quadrumve redigere, Obedientiae autem & subjectionis potentia illa, quam vocant, factâ tectâ naturâ rerum, ubi de repugnantibus agitur, effugium est veteratorum, vel potius ludificatio.

Quid ergo me rogas, Tute ipse deliberas? Proclive enim est, aliena carpere, notâque erroris inurere. Facile est aggredi, & molimina sententiarum impetere, quae aliorum meditatione exeruntur, tueri autem sua, eaque ab adversâ opinantium reprehensione protegere, difficillimum. Solent quippe mortalium ingenia, dum sibi de veri & cogniti investigatione plaudunt, inania visa somniantium, pro veris solidisque corporibus amplexari, à quibus non semel, ne rectè videant, eluscantur. Dic, sodes, quae Tibi demùm, ex tot variantibus opinionibus, probetur magis; magisque verò, aut simili sit consentanea. Benè

Benè, fanè; quod lubet, faciam perlibenter. Te enim fateor à me impetrare posse omnia. Id autem, quod sciscitaris, iam inde à principio statueram in postrema rejicere, non quod ego mihi de re tam dubiâ judicium sumam, sed Tibi inorigerandi gratiâ. Foret enim insania, mihi crede, si quis audeat cogitare, ut, quae Deus naturae aenigmata procul à captu hominum repulit, queant in medio poni, & luce rationis certâ patefcere. Mens ipsa nobis latet nostra. Et si lux aliqua caligantibus praeit, quâ nos arcanum animi nostri genus perspicimus, ea quidem penitus non est nostra. Aliunde emicat, quâ certius via commonstratur. Ea facem praefert, nec finit in dubio esse, qui nos modò, qualesque futuri simus, Dei scilicet in sacris litteris revelatio.

Itaque nè Te multis detineam, quod ego sentio, liberè dicam; etsi subvereor plurimùm, aures Tibi nè exhorreant, aut verbis paulò audacioribus, & sesquibarbaris offendantur, de quibus tamen Philosophi non laborant. Spiritalem dico substantiam brutis inesse, quâ vivunt, quâ sentiunt, quâ sensa percipiunt & percepta exeqvuntur; quâ cavent insuper, & diligunt, & averfantur. Vac misero mihi! Obstupescis? Atquì ea passim modò de brutorum vitâ, ejusque principio praestât

eruditorum opinio, quorum laudem haec nostra aetas jure omnium anteaetae sapientium laudibus anteponit; nisi Tu etiam erras cum insipientibus paucis, qui blaterant, jam mortalium ingenia consenuisse, metasque Herculeas Philosophis esse praefixas, quas praeterire nemo possit.

Verumtamen Tute angeris scrupulo, totusque artibus contremiscis, metu sollicitus, nè, cum bruta à stupiditate redimimus, homini detrahatur. Quasi verò notio illa, quâ spiritum, & spiritalem substantiam concipimus, sit una duntaxat, non autem multiplex; cum tamen noveris, & beatos spiritus inter se, & insuper ab humanis specie differre; eosque hominibus, licet mente & ratione praeditis, longò intervallò praestare. Habes ergo substantias spirituum plures, quas inficiari, si potes, aude. Quidni etiam, quaeso, infra hominum & Coelitum mentes, rudiores spiritus queant & imperfectiores existere, cum natura praesertim varia & multimoda, similitudini tamen perpetuò studeat, eandemque viam & methodum persequatur? Licet enim, quae fata gignuntur, multiformiter differant, ea nihilominus uniformi ratione gigni, seminum fibris inspectis,

D

omni-

omnibus patet, ut propterea animantium genus conijcere quisque possit, habitâ cognitionis & sensûs quasi per gradus diminutione, similiter propagari. Quare admittas, oportet, spirituum genus, non uniusmodi esse, sed multiplex. Quod si multiplex, praeter rationalia animantia, alia esse quid prohibet, irrationalia, quorum vitale principium, intellectu, & voluntate carens, neque sit liberum, neque de abstractis & universalibus cogitet, sua tamen studeat, & singularia quaeque percipiens, quae ad vitae rationem suae pertinere praesensent, internoscant? Profecto principium ejusmodi *dytokineton* non negabis, cujus ea est natura ingenta, ciendi sese, & plurima intelligendi & de pluribus comparatè deliberandi. Quippe rerum auctor Deus, miro quodam ordine spiritûs definiuit, quod in caelitibus certò certius apparet, quos magis minusque illustravit, unde species desumitur singulorum: Apparet in homine, quem paulò minus ab Angelis minuisse, divina eloquia testantur. Et tamen specie differant, necesse est. Id nemo negaverit, Tute ipse fatebere.

Papae! dicis, quàm multum erras, qui tam praeposterè de specificâ differentiâ judicas. Ego verò aliter statuo, qui probè sciam hoc magis & minus naturam rerum minimè afficere, eodem
que

que statu esse substantias, eodemque categoremate, contineri, etsi magis minusve, perfectione naturae, vel crescant, vel minuantur.

O hominem meticulosum ! Egone, An Tu vehementer erras ? Prius verò quàm cominùs & directò, finas me spatari liberius, ut rem totam paulò altiùs retexam. Erit subinde nobis in iisdem lineis dimicandum. Brutorum ergo primùm operationes atque hominum breviter internosce, videbis, quatenus utrique naturae sit tribuendum. Enimverò, quid notiones admodum paucae, & sensuum limitibus circumscriptae, cum mirà hominum & prope divinà rerum omnium intelligentià, captuque ad magna quaeque, & sublimia perspicacissimo ? Percurre artes ingenuas. Non ea solùm homo, quae sub oculis cadunt, in hoc terrarum ambitu immenso, tractuque percipit, sed sublime fertur animo, & facultate rationis cœlum ipsum petit, & liberè pervagatur. Ibi quae pernici motu rapiuntur sidera, quae, certis erroribus, orbitas emetiuntur: quàm diu peragat cursum, quàm pridem redeat planetarum adspectus, ita certâ ratione comperit, ut theoreticè multa, praescriptis omnino regulis, adsequatur; eclipses & meteora, stas temporibus, horisque praesciat, & futuras praemoneat, & quò debilis oculorum vi-

sus pervadere minimè potest, ubi cœlestia corpora tam rapidè circumferuntur, pervadit tamen Opticae facultatis industriâ, vitrisque concavis & convexis, tuborū ductili prolatione distantibus, illud mirabiliter efficit, ut oculorum acies & perspicacitas augeatur. Hinc Jovis & Mercurii satellites, hinc Lunae scabritiem & asperam superficiem, hinc Solis maculas inaequales & fuliginosas, hinc Veneris phases multimodas conspicatur. Ad haec Ontologiae captus consequitur, quae metaphysicis contemplationibus comparatur, cujus est ratio tanta, tantique ponderis meditatio, ut Wolfio, Viro clarissimo, & in paucis numerando, visum ex eo fuerit, hominum & brutorum disparitatem, quantumvis specificam, posse comprehendere. Debilis quippe & mancus brutorum animus particularibus terminatur, interea dum humanis mentibus universalia quaelibet reteguntur. Quid postea, si hujusmodi cognitione animus pollens, qui tam sublimia, meditatione complectitur, ad mechanicas bonasque artes detorqueat? Adverte, amabò Te, quò tandem creverit pingendi fingendique praestantia, quam herclè, ad miraculum floruisse & florere quotidie cernimus. Quid de medicis disciplinis? quorsum Botanice? quorsum Anatome progressa est? quae

bona

bona immensa & innumera, cadaveribus sectis, inspectis fruticum herbarumque seminibus, humano generi pepererunt? Nautica deinde notio & facultas quó tandem evasit? Eò scilicet, ut bene cubiculatis navibus, maria immensa, aestuantia & longissimè diffusa feliciter praetervehamur, sintque viarum, in fluctibus & procellarum vorticibus, pyxidiculae indicio, tam certa vestigia, quàm certa in praetoriis & consularibus continentis itineribus, releguntur.

At haec momenta praecipua, quae in numerum veniunt maximè dissimilium, quò demum loco habeantur, ubi mens hominis ad divina, lucem praeferente ratione, vel fide, excitatur. Nonne eà duce opificem rerum omnium, aeternum, infinitum, immensum, certissimis theorematibus edocemur? Attributas subinde, necessariâ illatione, supremo Numini qualitates, sapientiam, bonitatem, justitiam, aliasque praeterea summae perfectionis origines, num non ipsis oculis intuemur? nonne ipsius mentem, quae per se ipsam movetur, per se ipsam ad bonum sufficit; sempiternam essentiam, omnium bonorum causam, cui solum esse naturâ competit, ex quo ea, quae sunt, incipiunt esse, meditatione comprehendimus?

Vis

Vis ergo haec naturalis nobis ingenita, quaeque suis viribus ad inveniendum, quidquid ratione indicatur, tam sollerter enititur, num, quid intersit homini a brutis, non planè explicat, quae licet nervis & feritate praevalent, ratione tamen hominis perdomantur, clarèque sentiunt, quem Deus homini, in animantia tradidit principatum. Haec, qui habet naturae bona, & prae ceteris praerogativas agendi, cogitandique praenobiles qualitates, quatenus cum brutis animantibus coaequari, etsi incorpoream utrisque substantiam attribuamus ?

At aliud noctua sonat, ut dicitur, aliud cornix. Tute eandem recinis cantilenam. Ego laterem lavo. Magna sunt, repetis, & singularia, quibus humana, brutae naturae praestat. Equidem non repugno. Verùm ista, etsi probant excellentioris animi dignitate hominem eminere, utramque tamen naturam specie differre non probant: modò incorporeum utrique agendi principium permittè & temerè tribuatur. Evincunt veriùs hominem adeo perspicuâ cognitione, tantâque vi animi praecellentem, pollere, ut ceteris animantibus praeferatur, non autem specie discriminari. Hoc opus, hic labor est.

Itaque ab unius vocolae indicatione, tota quaestio

stio repetitur. Quò signò scilicet, & notione, cum speciem dicimus, hujusmodi vocis dictio afficiatur. Itane? Ego verò istuc in primis statuo, nec Tibi esse planè compertum, in quo specificae differentiae cardo vertatur. Ab essentiâ, clamitas è vestigio, species desumitur, ut nimirum, quae essentiae diversitate discordant, specie etiam differant. Probé. Sed sciscitor, num rerum essentiae pateant, ut queat deinde ratio de earum naturâ, specie atque indole pronunciare. Minimè verò. Sed enim ab effectis causae innotescunt. Ergo ex apparentibus proprietatibus ideae nobis rerum, atque exemplaria ingignuntur. Quare, quae concipiuntur essentiae rerum, extrorsum ab efficientiâ, causaeque nisu arguantur, necesse est. Ita sanè, qui in metallis versantur, si velint aurum scité discernere, ut naturae metallicae differentiam specificam adsequantur, quâ viâ, quâ ratione ejusmodi differentiam olfaciunt? Profectò ex colore illo pellucido, & flavescente, ex duritie praesertim & flandi ipsius, fundendique facilitate; quodque aptum praeterea sit, ut perlitâ superficie, ad infinitam prope subtilitatem extenuetur. Istuc quomobrem? Iccirco, quòd haec auro attributa competere, intelligamus. Nunc quaero: si quod simile effoderetur metalli genus, in quod haec pleraque

con-

convenirent, praeter unam, aut alteram qualita-
tem, puta, aut facilem extensionem, aut durita-
tem; aurumne, aut aliud aliquid ab auri specie
censeret? Oppidò, si ea tibi sit praeconcepta auri
notio, ut illud nempe esse ductile, & quòdam soli-
dà duritie praeditum debeat, repudiabis ut spuria,
quae his proprietatibus careat, metallicam qua-
lemcunque substantiam. Aliter, aurum merum &
selectissimum judicabis.

Ad caput igitur redeamus. Uterque nostrum,
quale sit principium, quò bruta animantur, quae-
rit. Ego quidem dico, spiritum esse. Tu negas. Ut
nos inter ergo conveniat, primùm nobis est de no-
tione spiritus statuendū. Spiritus mihi *entelecheia*
definitur, quodcunque scilicet activum est, sese-
que perenniter perciens. Hanc ego brutis agendi
vim facultatemque permitto. Sin autem ejusmo-
di idea spiritus fuerit, sed diversa, ut nimirum spi-
ritus sit substantia, mente praevalens, & quod
mentis est opus praecipuum, perspicuà ratiocinati-
one donata, jam sumus extra chorum, & diame-
tro distamus. Haec ratio spiritus à brutis abest
quàm longissimè; cùm tanta sit inter homines &
animantia, quanta maxima potest esse, captus
studiorumque distantia.

Itaque sint materiae expertes, & sensiles bruto-
rum

rum animae singulorum. In hoc planè cum hominis naturâ convenient. Cùm tamen procul adeo à cogitandi vi & facultate, quâ humanus spiritus agitur, brutorum spiritus abeat, nulla ut sanè inter utrumque agendi principium, paritas habeatur, quare specie non differant duo, inter quae tam vehementer disconvenit; etsi quamvis, in uno vel altero naturae bono, consentiant. Nonne & corpora in multis, praesertim intimae texturae partibus, consonant? Tamen differre specie animantia rectè conijcimus, quia variè extrinsecus efformantur. Quidni etiam spiritus, quorum tam mira est in agendo & cogitando inaequalitas? praesertim verò cum species eorum possibiles infinitas negare non audeas; nisi velis exhaustam statim abortu rerum & penè ad incertam redactam, sapientissimi Conditoris potentiam, sacrilegâ obtruncatione affirmare. Non inde ergo consequitur, ut quia, bruti activa substantia, principio ejusdem generis atque hominis sentiat, & cogiter, ejusdem videtur speciei spiritu moveatur; sitque duntaxat inter utrumque magis minùsque cogniti differentia, ut praejudicatae opinionis scholae calumniosè contendunt.

Verum tamen adhuc locorum dubitas, Tibique, ut ajunt, haeret aqua deliberanti. Illud ma-

ximè negocium exhibet, inestque animo, tanquã unguis in ulcere, permolestum. Quòd si brutis nimirum spiritum tribuamus, liberum quoque tribuere sit necesse. Et si liberum, aequè ad bonum & malum, naturã pronum. Et si talis brutorum spiritus statuatur, benè & malè mereri poterit, ut libuerit; eaque propter vel poenã pro meritis afficiendus, vel remuneratione pro rectè factis, gestisque laudabiliter compensandus. Quot ergo absona & portentosa hinc jugiter inferuntur. Id si esset oppidò quod suspicaris, portentosũ & absonũ nihil magis. Deo tamen primùm, non autem homini vivere, & propagari bruta tibi probandum; siquidem hac libertate, ad quam homines emancipantur, & bruta gauderent: Inde ea omnia consequerentur absona & portentosa, quae somnias. Ast bruta homini, Deo homines vivunt, & subjiciuntur. Nimirum Deus rerum omnium opifex Singularum, singulas quoque res ordinavit, centuriavitque, ita planè, ut bruta univèrsa, ceteraque omnia, quae ipse intelligendo perfecit, humanæ naturae commodo & delicio perfecit; hominem verò sibi, quem sui similem finxit. At haec quorsum, ais? Vacuis, quaeso, da mihi operam auribus, dum res tota pateat. Libertas, de qua tantùm laboras, duplici classe censetur. Alteram indiffe-

ren-

rentiae, spontaneitatis alteram dicunt, scholarum voce exoticâ, & peregrinâ, qui circa rerum divinarum expositionem versantur. Prima est facultas, alterutrum ex oppositis eligendi, ut quò voluntas malit, liberè intendat. Posterior, non vi aliquâ extortum, sed cum animi propensione quâdam, sensuque illecebrae, placitum operandi, etsi tamen, nec motum morari, quò tendit animus, nec oppositum velle ullâ ratione possit. Haec sunt vestri penoris rancida, & pervulgata. Hinc mihi aditus ad objecta. Nego libertatem indifferentiae spiritibus ita competere, ut illâ si careant, gradû suò decidant, & naturâ spiritûs dejiciantur. Alioquî vel Angeli, & beatorum mentes ingenuae, absurdè spiritus dicerentur. Eae siquidem, cum perfectissimâ libertate fruuntur, qualis ea quidem, quae Dei filios maximè decet, promiscuè tamen ad repugnantia & contraria, in quo libertas indifferentiae ponitur, ferri minimè possunt. Haec libertas Superis, qui sunt in bono, quod est rerum omnium expetendarum extremum, omnino praeciditur. Itaque ad spiritum, ut sit hujusmodi, haec libertas non attinet. Quid autem illa brutorum praeterea intersit, quibus ea naturae conditio, ut homini serviant, & subjiciantur? At nostra interest plurimum, donec vivitur, quòd homo scilicet

Deo natus, Deoque vivens, bonum liberè confectetur, maloque item, si malit, liberè adhaereat, quò quisque pro meritis pœnam, vel praemium ferat. Quare cùm ea libertas indifferentiae brutis superfluat, spontaneitatis autem, quâ quae agunt, cum delectatione agant, nullâ vi compellente extrinsecùs ad agendum, pro spiritûs libertate sufficiat, hanc, si quis brutis asciverit, non repugno.

Neque illud regeras, quod aliqui multi faciunt, bruta scilicet aliquando blanditiis & attrectatibus ad obsequendum induci, non semel inculsò metu, minisque cogi, ita sanè, ut libertatis aequalitas, quâ nos indifferenter agimus, interpateat. In hunc nodum plerique omnes, qui de brutorum animâ meditantur, incidunt, eumque simul expediant, necesse est. Ceterùm, cùm experientia nos doceat, objecta esse plurima, quae adnitentibus sensibus in brutorum cerebrum imprimuntur, eaque vel blanda, quae brutum animal illectant, vel permolesta, quibus avertitur, ideoque brutorum spiritum penitus & constanter inclinant, nullius frugis equidẽ puto, quaerere, cur modò agunt ex metu, cur mox illecebris inescâtur: utrũque enim animal sponte agere, utut objectis impellitur, judicamus. Sed adhuc in bivio pendes. Ara nimirum superest, ad quam confugias. Spiritus non intercidit; cum

cùm omne animal, quia materiae partibus heterogeniis compositum, earundem dissolutione partium, intereat. Id autem substantiis simplicibus non contingit, quae cùm sint individuae, naturâ sunt aeviternae & nunquam interiturae. Ergo brutorum spiritus immortales. Nôsti jam, quae in hanc rationem cetera congeruntur. Quis autem devoret tam impudentem fabulam, & brutorum spiritus aeviternos oscitanter admittat? Equidem fateor molestam *didaskalian*, eamque difficilem; quae enodatè expediatur. Sed ubi ratio non suppetit, & philosophicae cognitionis lumen noctescit, religio praenitet, & facem praefert luculentissimam. Ea monet scilicet proborum & frugum hominum animas in manu Dei esse omnes, quae licet mori insipientibus videantur, tranquille tamen, & affatim lætitiis omnibus perfruuntur; interea dum corpora cinesfacta exarescunt & tabent: Brutorum verò post obitum nihil esse reliqui, docet. Id Christianè philosophantibus certum. Verùm licet tota destruantur bruta, non perinde tamen pars illorum corporea, atque incorporea deperditur. Spiritus, quia carent partibus, partium dissolutione non percunt. Quis possit ergo brutorum spiritus interire? Hic tua recolas adversaria, tuumque illud Theologicum gazophylacium, quo

vales plurimùm. Inde excute, quae in communi sensu, conceptuque versantur. Creandae, nimirùm dices & conservandae naturae vim, ad unam eandemque causam esse penitùs referendam, ut ejusdem potentiae sit conservare, cujus est efficere. Haec palàm sunt. Fac itaque, Deus subtrahat vim suam rebus conservatricem; earum nec vola, nec vestigium suberit: nulla ampliùs extabit. Fac perenniter influat suaeque influxu virtutis, pugnanti quoque & adversa, aequabiliter in officio contineat; pugnanti ipsa nec desinent, nec destruentur.

Rogo. Primus ille mortalium parens, num de vitâ migrasset, nisi peractus reus, peccati poenam luere debuisset. Minimè ais. Mors siquidem Adae praevaricationem est subsequuta; ejusque noxa, hanc sibi, nobisque omnibus, aerumnam peperit. Atquè Adae corpus ex luto & argilla, debuisset, ut cetera, naturâ dissolvi. Sanè. Verumtamen Deo integram praeservante partium congeriem sive *armonian*, transtulisset quidem hominem, ut de Thesbite factum legimus, morti verò innoxium minimè adjudicasset. Scitè admodùm. Videtis modò, quae consequantur. Idem ille Deus, rerum artifex summus, qui fluxarum partium resolutionem arcere poterat, repugnantia corporis elemen-

ta aequabiliter temperando, quodque erat morti intrinsecâ ratione debitum, ad vitae perpetuitatem provehere, num nequeat, naturam spiritûs aeviternam, vim suae virtutis creatarum rerum conservatricem praecidendo, abolere s̄. Itaque ut paucis. Brutorum spiritus mori naturâ nequeunt. Pereunt tamen, quòd ita à sacris litteris commo- nemur. Quo tandem modo pereant, quae prin- cipio carent, quo cuncta pereunt, ex dictis hactenus reputabis.

Nolo hîc dissimulare calumniam certorum ho- minum insipientium, qui Dei vim infinitam, fi- guli comparatione, metiuntur, quasi verò men- suram agere illius possint, paribusque sint viribus fictilium ollarum plastae, sumusque Conditor uni- versorum, ut quemadmodum illi miserè suis ope- ribus immoriuntur, iisque affabrè laevigandis ca- stigandisque, enecantur, ita & Deus animarum jugi creatione detentus, earundem reparandarum curâ & labore plus aequo oneretur. Nugae merae, lyraeque. Nam qui volens jubensque omnia con- didit, volens jubensque omnia deterit, Idemque nutu nictuque omnia interpolat, integratque. Sed haec deliria sunt exulcerati capitis ineptissima. Vide tamen, quàm me tibi facilem præbere cupi- am. Illud etiam si mavis, quod non pauci sunt o-
pi-

pinati, ut Jamblichus & Trismegistus, totam hanc miram animularum infinitatem initio rerum fuisset partam, ut ceterorum omnium seminum species innumerae, quibus terrae, marisque spatia ditantur & germinant, per me Tibi erit integrum. Transmigratio illa Pythagoreorum, quae rationalibus minimè convenit, in bruta quadrare posset, quorum animae vitali aevo duntaxat, ejusque vicibus manciantur.

Antonius Genuensis Vir planè summus & in Mathematicis disciplinis & Metaphysicis versatissimus, qui Neapoli nuper Philosophiae suae placita magno cum plausu vulgavit, eaque sapientissimo inclytæ illius Metropoleos Antistiti inscripsit, & Romae deinde Pontifici omnium eruditissimo, exhibuit, huic opinioni non abnuvit. Georgius verò Fridericus Meyer Hallensis Academiae in Phycis Antecessor, nuperrimis suis, quas edidit Annò 1750. meditationibus etiã plaudit. Verum, si licet de Viro, ingenii alacritate, & praestantiâ, in paucis numerando, judicium ferre, is certè plus aequo vim mentis suae provehere videri potest.

Ait enim mortalium genus desipere & ineptire, quòd sese totius creationis centrum superbè jactitet, cum omnes omnium vorticum Planetæ,
omnia

omnia universi corpora, etiam minima & tenuissima, ut arenae sunt maris, incolis cogitatione praeditis instar hominum, compleantur. Hinc Mundum corporeum infinitate quâdam extendi, ratione infinitorum corporum, opinatur, quare etiam putat Mundum Spiritualem infinitis quoque varijsque Entium generibus, quae cogitant, & ratiocinantur, affatim abundare. Et quemadmodum Mundi pars quaelibet materiati magna ea quidem, extensa, & perfecta facile demonstratur, ita quaelibet Creaturarum intelligentium speciem in suo genere summam, & absolutam, ne sit natura noverca & deficiens, consequenter adfirmat. Quare de utroque naviter inquirendum.

Gradum propterea facit ad quatuor inde quaestiones. 1. utrum Bruta animis informantur. 2. quibus praerogativis Brutorum Animae, quibusque facultatibus gaudeant, quae dubitatione non aestuant. 3. Num facultate rationis valere possint. 4. An ratione, dum vivunt, an eâ post obitum interitumque potiantur. Bruta habere Animas probat, ex penè omnium veterum consensione philosophorum, quorum ea fuit in hoc prodiga liberalitas, ut nedum toti rerum universitati, syderibus singulis, & Planetis, sed iis etiam corporibus Animas assignaverint, quae quoquomodo moveban-

F

tur

tur. Sed hoc ex praeposterâ, inquit, Animae ideâ. Ipse verò Animam non ita generatim accipit; at eam esse substantiam, quae eundem habet ad Brutorum corpora ordinem, & rationem, ut Anima ad hominem, putat; id est quae sibi vi suâ penitus ingenitâ Mundum, & mundi singula repraesentet, suoque pro libito corpus afficiat. Quod sanè, praeterquam Animantibus tribui, omninò nequit.

Hic loci Gomez Pereira Hispanus Medicus exhibetur, qui Annò 1600. omnes brutorum actus agendique principia, ad sympathicam, atque antipathicam vim quamdam naturâ insitam revocavit. Idem fermè de Cartesio iudicium, qui scilicet ad automata, Bruta rejecit,

Prosequitur inde 2. locò ex analogiâ, organorumque in Brutis cum homine paritate, Brutorum Animas confirmare; quemadmodum Christianus Hugenus ex similitudine Planetarum cum Terrâ, Planeticolas arguit & probabili conjecturâ apprehendit. 3. Si Bruta animâ cogitante, & cognoscente carerent, frustrâ Deus plurima procreasset, neque enim homines terrae bonitatem omnè, & pulchritudinem, animi iudiciò sui & ratione discernunt. Quot flores germinant, quorum succus qui floribus continetur, elegantissimus hominem

nem latet, qui tandem apibus sapit? Itaque paucis. Concessâ Brutis animâ, mundi, quâ latissimè patet, juxta omnia puncta visûs, percipitur mirabilitas, & substantia. Cum etenim juxta Leibnizium, Animalium corpora diversimodè omnia discriminentur, diversam omninò sibi que propriam dumtaxat positionem situmque partium obtineant necesse est; cumque diversitas ferè infinita sit corporum animalium, diversis infinite modis, & rationibus Mundus repræsentatur. Id autem fini maximè convenit, ad quem singula sapientissimi Dei curâ extiterunt.

Quae autem in medio esse putat atque indubia, haec subsequuntur. Omnia quae hominibus competunt, exceptâ ratione & libertate, & Brutis cōpetunt. Sensus videlicet, & facultas cū inferior, tūm speculativa; quâ unum altero excellit, ex quo aut mansuetiora sunt & docilia, aut ferociora, & monitoribus aspera. Imaginatione & memoriâ pollent. Somniant. diversa internoscunt. Irascuntur deinde, & perturbatō cerebrō insaniunt. quodque ad appetitivā facultatem attinet, esuriunt sitiunt, ulciscuntur, procant, gratiam rependunt suaeque vitae commodis, & calamitatibus sollertissimè advigilant. Illud autem certo certius existimat, quod; cum bruta entia sint cogitantia, ani-

mae ipsorum propterea, distinctae penitus à corporibus substantiae esse debeant minimè corruptibiles; iccirco, cum brutorum vita deponitur, animae durant, nisi verò eas Deus velit destruere, & in nihilum vertere, quod ita fieri, quis unquam evincere sibi sumat? Aliis ergo propterea novis corporibus adhaerescunt, suntque aut perfectiores, aut inferiores inducto teste Leibnitio hujusce opinionis locupletissimo.

An verò bruta ratione polleant, consequitur investigatio. In qua illi in primis proponitur decidendum de naturâ rationis. Profectò Cartesius nec re poterit cum Rorario, nec verbis aliquid consentire. Positò enim, quod Ens omne materiâ expers & cogitandi potentiâ praeditum, omninò ratione polleat, sitque Spiritus, & intelligentia, cum nequeat esse Spiritus, & intelligentia Brutorum Anima, Bruta bonis animae deturbantur. Ita Cartesius. Posito, quod Bruta, Animae naturâ vigeant quae sit ens materiâ expers, & cogitatione donata ultrò illi rationem tribuamus necesse est, & plerumque etiam, quàm hominum, sollertiozem. Sic Rorarius. Uterque verò, cum rationis naturam atque notionem, funditus non exhausserit, maximo-pere hallucinatur. Atque hic de idea clarâ, & distinctâ, atque utriusque discrimine, eruditè contenten-

tendit. Animae tamen hominis facultatē, quae duplex est, inferior & sensitiva, superior, & intellectiva, cognitionis appellat. Evidenter itaque arguit facultatem cognoscitivam, sive cogitandi potentiam, non idem omnino esse atque intellectū, cujus iterum quatuor sunt gradus. 1. cum clara, perspicua atque distincta alicujus totius forma, claraque partiū idea, sed tamen in individuo confusa repraesentatur. 2. cum claras atque distinctas, aut omnium, aut plurimarum alicujus totius partium, sed aliunde in specie cogniti, ideas conspiciamus. 3. Cum ex Ideis rerum perspicuis, ideas abstractas confingimus. 4. Cum ex Ideis abstractis, sibi que mutuò connexis, universalialia judicia expromimus & probamus.

Rationem propterea, statuit facultatem esse discriminatim de connexionē rerū dijudicandi, idēq; Eam esse atque intellectum, cum rerum foederatē & connexiones advertit; Eamdemque in duos gradus partiri placuit. In facultatem penitus cognoscendi connexionem individuorum. Et in facultatem itidem concipiendi penitus & sigillatim connexionem universalium. Ad primam satis, superque est 2. intelligendi gradus. Ut nimirum claram atque distinctam, aut omnium, aut plurimarum alicujus Totius partium, sed aliunde in specie cogniti,

gniti, ideam adsequamur. Ad alteram tertius, & supremus gradus requiritur.

Intellectum hinc, & rationem ab usu atque exercitio discernit. Quare consequitur Ens aliquod intellectum, & rationem habere posse, quin usum illorum habeat, ut nempe in fatuis, infantibus, ac vino, somnoq; deditis patet. Ad haec, quid inter intellectum absolutum; atq; hypotheticum differat, egregiè monet. Cuilibet hominum, excepto nemine absolutus intellectus, ratioque absoluta tribuitur, ut scilicet sinè respectu ullò ad relationes, & circumstantias, objecta comprehendat. Verùm tamen ratio hypothetica iis tantum inest, qui sub aliquâ conditione, & circumstantiarum captu, objecta internoscunt. His ergo positis, exemplis utitur multis, & mirabilibus, probatq; Bruta plurima 1. & altero gradu intellectûs, tam quò ad facultatem, quàm quò ad usum, tum intellectûs absoluti, tum hypothetici, itemque alia plura 1. gradu rationis non minus quò ad facultatē, quàm quò ad usum, tam rationis absolutae, quàm hypotheticæ, excellere, atq; praestare. Id maximè liquet, quod Ea sibi connexionis ideas certorum individuorum discretas, mirum in modum efficere videantur.

Denique, ut ad postrema jam pergat; num etiã
que-

queant notiones abstractas, & judicia universalium Bruta comprehendere, trutinatur. In hoc si quidē nodus Hercules, totiusq; difficultatis cardo versatur. Sed hinc inde pugnatâ pugna, deductisque pro utrâque parte momentis pluribus, & gravissimis, quorum supra jam pleraq; ex nostro penore extulimus, in hanc demum sententiam, acutissimè, & subtilissimè loquitur.

Brutorum animae cognitione distinctâ universalium, dum vitam agunt, minimè gaudent, quare usu tertii, & quarti gradus intellectus & 2. rationis carent. Verumtamen, cum juxta diversos, pluresque gradus intellectus, plures itidem sint Brutorum ordines, equidem non repugnat, bruta irrationalia post varias metamorphoses, h. e. post multiplices in aliorum brutorum corpora sollertiora, magisque perfecta transmigrations, morte intercedente, quod omnium graduum intellectus, & rationis, usum obtineant, fiantque Spiritus, & intelligentiae.

Enimverò, nisi diversi Brutorum gradus admitterentur, saltuatim natura à corpore ad spiritum transiliret; quamobrem ut ipsius agendi modo morigerari, atque obsequi videamur, in tres planè classes Bruta succenturiari necesse est. Eorum scilicet, quae nec usum primi gradus intellectus, nul-

la m-

lanique speciem claram & individualem habent. Eorum subinde, quae necdum facultate vel usu etiã primi gradûs intellectûs donantur. Eorum denique, quibus inest 2. gradus intellectûs primusq; rationis. Haec autem postrema Brutorum classis proximè ad spiritus, & intelligentias accedit, quorum naturam, & perfectionem, variatis corporibus, consequetur. Hoc inde conjicit, quòd, cum gradus intellectûs & rationis nil aliud sint, quàm attentio magis, minusq; perspicax, quae Brutis omnibus competit, hanc attentionem Bruta, morte intercedente, eaque propter ex imã in 2dam, ex 2da in 3tiam Brutorum classem migrando, perficient, atq; ideo fieri omnino poterit, ut rationalem naturam denique, & dignitatem adipiscantur. Quò enim modò optimum Deum, suarumq; Creaturarum amantissimum, cogitare quis poterit, ita à suis operibus, infenso animo, alienum esse, ut prope innumera & infinita destruere atque abolere statuerit, quin auctorem ea suum, pro tot benefactorũ donis acceptis, meritis aliquãdo gratiis, & laudibus prosequantur?

Haëtenus cl. Meyer. Qui quantò ingenio, Exetesticè, quantãq; cogitandi Sagacitate, evolaverit, aliosque philosophos, tum veteres, cum recentiores praecesserit, facile est deprehendere. At enĩ,

-mel

ut

ut missa faciam, quae praemittuntur theoremata, majorem partem, aut vera, aut probabiliter vero proxima, & quam simillima, illud est imprimis quod mihi negotium exhibet, non esse nimirum hominem, creationis terminum universae, omniumque centrum Creaturarum, quae in hac rerum immensitate, nostris oculis subjiciuntur. Quàm id crudo stomacho ingurgitamus! eoque mordicat magis, quod Ipse in litem jurat, nihil adferre sese, quod revelatae veritati, quoquomodo reflare possit. At quare ergo omnia sub pedibus hominis Deus dicitur posuisse? quare die septimâ requievit post hominis creationem, illumque, ut fastigium suis operibus praefinivit? quod idem valet, ac primum intendere hominis creationem, quae iccirco fuit omnium postrema. Quid nomenclatione Ada, quaeque propria, bruta omnia donavit, jure quodam suo, & dominatus auctoritate? nisi ut palam fieret, ad hominis principatum referri, creata omnia, debere? Quid demum suis ipse manibus Deus hominem finxit, suoque spiritu mirabiliter animavit, quae cuncta de ceteris non leguntur? At illud aptè, & conclusè suadere facile possunt, ut ne vitio verti nostri generis debeat, siquidem originem suam & dignitatem, ut Deo scilicet gra-

Psal: 8.

Gē: c. r.
per totū

G

rus

tus, ad ipsum vehementius adspiret, apertissimè intelligat, & fateatur.

Haec revelatae veritatis esse, nemo negaverit. Et si autem expressè de homine, ut creatorum omnium termino minimè à sacris paginis doceamur, quaeso, quis inde implicitâ consequenter ratione non arguat, hominem esse talem, qui ejusmodi creationis praerogativâ ceteris antecellit? cui dierum, noctiumq; vicissitudo, cui commutatio temporum quadripartita, ad maturitatem frugum, & ad temperationem corporum, apta, cui multitudo pecudum, ut ait *Cic*: partim ad vescendum, partim ad terrae cultum, partim ad vehendum, partim ad vestienda corpora, famulatur, Cui solis, Lunaeq; accretiones & diminutiones significant dies, Cujusque utilitati agri omnes, & maria patent, interea dum ipse contemplator Cœli, Deique cultor, animantium omnium, in quibus regnat, obsequio, atque operâ, in deliciis agit.

At hæc fuerint, ut libet. Veruntamen quis, amabo Te, illam animalium cursitationem decoquat, quâ aliorum corporum, non ejusdem naturae individua, sed varias, & dissimillimas species, nullo praescripto jure, vel causâ, quare vel praestantiores, vel deteriores ineant, temere pervagantur, donicùm elimatae, ac veluti scoriâ, tri-

bus

Tuscul.
Quæst:
lib. 1. n.
69.

Psal. 8.

...
...
...

bus brutorum classibus percursis, abjectâ, quâ miseræ infuscabantur, ad rationalium tandem naturam, mirabiliter evehuntur? Ergo nec genere, nec specie differunt Brutorum Animæ à rationalibus, cum tamen *DEUS producat Terra animam viventem, dixerit, in genere suo, jumenta, & reptilia, & bestias terrae secundum species suas.* Nisi velimus omnium cathégoriarum ordinem perturbare, non valeam, si quidem ita probabiliter asseruntur. Unaquæque res & species habet essentiam suam & constitutum, quo talis est & dicitur. Id autem contingens esse non potest, pro quo aliud substitui queat, ijsdem manentibus ceteris, quæ eidem insunt. Quare ea res, & id cui nihil penitus substitui potest, immutabile prædicatur; & si immutabile, necessarium. Speciebus singulis constitutum est suum, quo ab alijs differant. Si natura pluribus convenit, ut ajunt, essentialiter, vel ita convenit, ut præter illam in re aliud nihil contineatur, dicitur species. Si verò convenit ut pars essentiae, dicitur genus, aut differentia. Haec Lippis & tonforibus nota. Vel ergo animalia habent species suas, quæ in attentione dumtaxat magis, minusque perspicuâ consistant, En hinc Tibi aliquid contingens, per quod specifica constituuntur. Non ergo immutabile, & necessarium

Gen. c.
1.

Wolf.
P. 1. sect
3. c. 3. §.
29.

est, quo essentiae rerum, & differentiae constitui debent. Si verò dixeris Animalia specie minimè discriminari, & differre, non secundum itaq; species suas, Deus, brutorum animas succenturiavit.

Ceterum haec à Stoicis, & Pythagoricis, quos inter, duorum seculorum spatium effluxit, jam olim excogitata, alià semper, & alià vià, demendo, mutando, curando, interpolantur, quae tamen Cicero explosit, Ovidius exprimit elegantissimè.

De Nat.
Deorū
l. i. Me-
tamorp.
lib. XV.

*Morte carent animæ: semperq; priore relicta
Sede, novis domibus habitant, vivuntq; receptæ.
Omnia mutantur: nihil interit, errat, & illinc,
Huc venit, hinc illuc, & quoslibet occupat artus
Spiritus; è que feris humana in corpora transit,
Inque feras noster; nec tempore deperit ullo.*

Plaude igitur Exetestice, decantata est fabula. Enim verò qui sapiunt, ne hisce doctrinarum scopulis haereant, aut verticoso Charybdis aliquo insidentis hiatu, miserè intercipientur, navim in altum remulco trahunt. Ea propter, quae dicta sunt haecenus, sic velim, accipias, ut hypotheticè dicta, quae tui gratià diximus, interpreteris.

Utinam Tibi per tua studia, mihi verò per meas rationes, ea quæ sunt reliqua, in hac implicatissimâ disputatione liceret, mutui communicatione sermonis, diutius expendere; praestantes, credo,

fru-

fructus caperemus, mentione factâ tam diversimodè discrepantis in hac quaestione iudicii, seu potius phasmatum mirabilium, quae, qui Philosophorum nomine sese efferunt, speculationis ductu parum probabili, & fallaciis pleno, fabulati sunt. Nos, herculè, beatiore, quibus revelatae veritatis lumen affulsit. Hoc duce semitam sapimus, Hoc viam praemonstrante, digitum ad puriores rationis fontes intendimus. Ex illâ quippe veterum fabularum scatebrâ, quot deliria, quot monstra perpetim eruperunt? Adverte. Nullam esse animam Crati Thebano, Plerisque verò corporum tenuissimum, placuit. Alij ex igne, ut Leucippus. Alij ex àère, ut Anaxagoras; alii ex aquâ, ut Hippias; alii ex terrâ, ut Pronopides; alii demum ex igne, & àère quidpiam mistum, animam confixerunt. Eòque amentiae processit Euripidis & Avicennae stupiditas, quorum tamen in litteris fama non mediocriter praedicatur, ut cum luteos & argillaceos mortalium primos, ex veteri forsitan traditione accepissent, eos iccirco instar olerum natos, ut caepae & brassicae, è terrâ progerminasse asseruerint. Id etiam brutis poterat, nullâ objectâ religione, competere. Coeptum deinde acrius & sollertiùs de animâ cogitari, ita quidem, ut philosophorum ingenia, quasi per gradus ad ani-

mi

mi cognitionem eniterentur. Quare Chryſippus & Archelaus, lucem, eſſe animam pronunciarunt. Acute magis Thales Mileſius, naturam mobilem & irrequietam, animam definivit. Subtiliùs adhuc non paucis, harmonia dicta eſt præſtantiffima, Sed ab ipſâ corporis concrezione dependens. In hac opinione Lyceum, ejuſque factio. Platoni etiam ſollertiùs, & Zoroaſti, & Pythagoræ, & Trimegiſto, & Timæo, Porphyrioque, aliis deinde, atque aliis, divina quaedam ſubſtantia tota, atque individua, totique & cuique parti corporis præſens, quin à materiâ dependeat, anima viſa eſt. Ex quo quàm profecerint paulatim ratiocinando, meditandoque Philoſophi, abundè colligis. Qui, etſi multa peccaverint, eos tamen ad veritatem accedere non negabis. Peccârunt autè plurimum, cùm Deum ſcilicet eſſe animam univerſi, eamque cum ceteris, quæ ſunt viventia, participari, ſomniârunt. Quod niſi eſſet abſurdiſſimũ, brutorum animæ in tuto forent. Manichæorum autem hæreſi id placuit, quorum ea fuit opinatio, ut mundi anima, in corpora ſingulorum ſive exanima, ſive animata, peræquâ proportionem partiretur, minusque de eâ capere, quæ videntur nobis animâ expertia, ea verò magis, quæ animata dicuntur, motuque celeri concitatiùs agunt. Quid plura? Eti-

am

am ex traduce animam propagari, ut quemadmodum facula ex aliâ accenditur & lucet, ita animarum genitura augeatur, Tertullianus, Cyrillus, Apollinaris, sunt fabulati, quos Hieronymus sugillavit. Origenes ab initio creatas omnium animas somniat, quae subinde, prout corporibus opus est, in sua quaeque domicilia demigrant; quod commentum non est utique in ejus erratis minimum. Nequit enim forma corporis solitaria, & seorsim à corpore, ad quod ordinem dicit ubi creata est, corporis aditum, quasi investibulo praestolari. Haec & alia plura, si mihi vacui temporis esset, quantum res exigit, conferre tecum percuperem, ubi coram fieret opportunitas colloquendi; Ut quot tenebris infuscati in re tam dubiâ & perplexâ Philosophi trepidaverint, sedulò meditantes, illud animo infigeremus, nullam esse quaestionem magis inextricabilem & involutam, quàm quae de vitae principio, vel ea sit hominis, vel brutorum, agitur. Quòd me autè, quasi aliquâ rerum physicarum notione tinctum, de tam ambiguâ disputatione rogaveris, amplector voluntatem tuam. Sit ita, ut existimas, vel potiùs existima, quod lubet. De hoc non est meum statuere, verène sentias, an secus. Ego Tibi me totum credidi; viamque non arduam, & salebrosam arripui, quod plerique solent, sed planam & expedi-

tam, quam queant omnes ingredi, tutòque excurrere. Puto enim eos, qui rectà pergunt, rerum naturam investigando, faciliùs exitù invenire, quàm qui sublimiùs oberrant, ingenii alacritate, diverticula confectantes, ut viam faciant.

Itaque persuaderi tibi patere, amorì duntaxat erga Te meo, qui me ad scribendum impulit, omni alià ratione posthabitâ, gessisse morem. Tu cum legeris, eò velim accipias animò, quò nos cogitavimus & scripsimus. Facit enim mutua inter nos consuetudo, ut existimem, quidquid Tibi conducatur, id mihi etiam expedire. Ceterum cùm in eà Urbe agas, quae liberalium omnium disciplinarum domicilium habetur, facilè poteris ab excellentis doctrinâ viris, quorum Te ad numerum aggregamus, luculentiùs illuminari, id quod ego efficere unius epistolae brevitate, non potui. Licèt enim multa, quae scripsimus, videantur; multa sunt scilicet pro hoc scribendi genere, pro rei tamen copiâ & gravitate, admodùm pauca. Tuae erit igitur humanitatis acceptum habere studium, quod Tui gratiâ suscepimus, mearum verò partiù, benevolentiam erga me tuam novis subinde factis, novisque amoris & observantiae significacionibus, demereri.

En Tibi, mi Varmie, utcunque Latine versum,

Ano-

Anonymi iudicii sensum. Neque enim omnia naturae phaenomena, purâ illâ putâque Romani sermonis lautitiâ, commodè & ritè explicari queunt. Hunc modò, si Te, trutinâ exquirere & maturâ meditatione concoquere non piguerit, habebis inde satis, quò facilè strenuam illam tuâ atque praeclaram adipiscendae eruditionis cupiditatem explere possis. Sunt enim Tibi delibatae opinionum scatebrae fere omnes: etsi quidem non penitus exantlatae atque haustae; quòd huic scribendi rationi minimè conveniret. Si tamen in altum vela dare malueris, & maris immensi spatia, cujusmodi haec implicatissima disputatio est, percurrere, per me licet. Verùm copia, ne Te inopem faciat, atq; obruat, vehementer dubito. Quod autem superest, amorem meum ama. Tibi enim uni meus hic labor, quicumque est, vacare studuit. Tuam ego verò laudem, industriam, & improbum in comparandis optimis disciplinis conatum, semper in animo atque oculis feram. Vale.

Dabam Varsaviae pridie Idus
Decembreis M.D.CC.L.I.

Quod est in te
 Anonymi iudicii sententiam. Neque enim contra ne-
 que praenomina, quae illis praedicantur Romani ser-
 uantur, eorumque & nris explicari possunt.
 Hunc modo, si Te tantum expulsi & manum
 meditatione concopere non piguerit, habebis in-
 de satis, quo facile iterum illam tui atque pra-
 claram adhibentis eruditionis cupiditatem ex-
 plere possis. Sunt enim Tibi delibatae opinionum
 latebrae serae omnes: est quidem non penitus ex-
 antillae atque haustae, quod hinc subendi tari-
 ori minus conuenit. Si tamen in alium vela
 dare malueris, & manibus istis, eujusmodi
 haec implicatissima disputatio est, percurrere, per-
 me hiet. Verum copiam Te in operam facias, atque
 optat vehementer dabo. Quod autem super-
 est, amorem meum ama. Tibi enim uni meus hic
 labor, paucusque est, vacare sibi. Tuum ego
 vero laudem, industriam, & inprobam in compa-
 ratis optimis disciplinis conatum, semper in
 animo atque oculis feram. Vale.

Dabam Varaviae pibis Idus
 Decembris M.D.C.C.L.

STANISLAO COMITE POMERANICO
GENTIS QUER
WITTELSBAE SAUCIET INTER ITALAS
SPECIARIS MAE
LONGA INTENTATONE CONSPICUO
EQUITI REGIAE AQUILAE ALBAE TORQUATO
ET MARCVIAE SATRAPAE PMATINGO
VIRO VNIERSITATIS SIAIMO
ET TOLO
NOCTIUM
SARMATICARUM
VIGILIAE.

*Dicere multa grave est sapientem
apud insipientes.*

Ex Theognide.

STANISLAO. COMITI. PONIATOVIO
GENTIS. CIOŁEK
VITELLIAE. SCILICET. INTER. ITALAS
PRAECLARISSIMAE
LONGA. DERIVATIONE. CONSPICUO
EQUITI. REGIAE. AQUILAE. ALBAE. TORQUATO
ET. MASOVIAE. SATRAPAE. PALATINO
VIRO. UNDEQUAQUE. SUMMO
ET. POLONAE. REIPUBL. SPECTATISSIMO
QUI. UTRIUSQUE. FORTUNAE. VICIBUS. MAGNUS
UTRAQUE. PALLADE. MAXIMUS
BELLI. NEMPE. PACISQUE. ARTIBUS
COMMENDATISSIMUS
MAGNORUM. REGUM. ET. PRINCIPUM
ETIAM. BARBARORUM
VIRTUTE. PRUDENTIA. ET. MAGNANIMITATE.
AMOREM. SIBI. PROMERUIT
CUJUS. VITAE. RATIO. ADMIRANDA
ET. PLURIMARUM. GENTIUM. HISTORIAM
GESTIS. MAGNIS. ET. MEMORABILIBUS
LOCUPLETAVIT
ET. GRAECIS. NESTOREM. LATINIS. FABIIUM
AD. VIVUM. REPRAESENTARET
POST. EUROPAM. ET. ASIAM. FAMA. RECTE
FACTORUM
LATISSIME. PERAGRATAM
PRIMA. NUNC. DIGNITATIS. ET. GLORIAE
IN. REPUB. SUBSELLIA TENET
UBALDUS. MIGNONIUS. S. P.
EPISTOLAE. PHILOSOPHICAE. A. SE. EDITAE. VINDICIAS
ET. VARIA. CARMINUM. ARGUMENTA
D. D. D. Q.

Censori Regiomontano
UBALDUS MIGNONIUS
Famae perennitatem.

Quam Tibi, Vir magne, debere me intel-
ligam ex nuperis Tuis ad meam Episto-
lam Philosophicam gnomis, notisque
doctissimis eleganter adsutis, explicare
vix possum. Mirum est quam profecerim, quam-
que multarum rerum captus patuerit, quas her-
clè juratus asseruissem, ut quòd Ego videam mo-
dò, quòd resipuerim, Tu te unus in causá sis, qui
tam mirabili Sapientiâ vales cum nullâ vel re-
centiorum, vel veterum comparandâ. Itaque in
primis, quod Ego nunquam putássem, arcanum
aperis magnum de Noctium Sarmaticarum si-
gnificatione. Ecquid, graviter clamas, Vigiliac
nomine, & Sarmaticae ad rancida abuteris, ele-
ganter quidem, sed inutiliter explicanda, cum
rebus magnis, & gravibus, & reconditis, vox
haec magniloqua reservetur? Papae quam scitè!
Ast Ego miser plus aequo Auli Gellii iudicio de-
tuli, nimium quantum Henrico Stephano prae-

snim

A

clarif-

clarissimi famâ nominis allucinatus. Hisce stupidis & infanis viam praecurrentibus è vestigio aberravi. Noctibus Alter Articis, Parisiensibus, Alter, quid tandem pepererunt magni? De vuculis aliquando, vel semibarbaris, vel Latinioribus, de fabulis etiam, & frivolis, ad Loca, & locorum originem pertinentibus, uberi filo differuere. Equidem hoc exemplo mihi perperam ad imitandum proposito, in foveam prolatis pedibus incidi, quàm certissimè ratus Noctium Sarmaticarum vocem, illarum quàm similem, posse pariter summam de brutorum Animâ sententiarum comprehendere, quin aliena à potestate dictionis Sapientibus videretur. At Tibi, qui calles ista funditus non probatur; illudque pugnas, quod, cùm hae Sarmaticae sint, non Atticae noctes, aut Parisienses, propterea mariamontesque debeant, ut scilicet huic vastissimae Septemtrionis immensitati respondeant, mirabiliter continere. Quare, cum Ego Te plurimi faciam, Tuamque amplissimam in omni genere disciplinarum eruditionem plerisque omnibus anteponam, Henrico Stephano, & Gellio in malum carcerem abire iussis, Laurentium quoque Comitem Magalottum aevi olim sui lumen clarissimum ejurabo, qui me in hoc curriculo non vigiliarum, sed literarum philosophicarum nomine

mine, tanto cum omnium plausu praecessit.

Fucum praeterea Tibi, & negocium maximum facit, titulus ille *de vitali Principio, quod est in Brutis*. Euge, Philosophus nunc videre provectior, cū hactenus elementarius uiderere. Vivunt, fortasse dices & arbores, itemque spirant & adolescunt, & tamen animâ carent; quaeque est in arboribus, aliisque oleribus vivendi causa, partium dumtaxat ordine & harmoniâ continetur. Equidem non inficior. At si quis ex Peripato haec audiat, risu dissiliet totus, Teque in crimen, demisso ad mentum supercilio, praeposteræ ratiocinationis vocabit, cum arbores, eaque omnia, quae germinant, & fruticescunt Animâ vegetante donentur, ex quâ origo sumitur, initiumque vivendi. Ita in brutis, ceterisque Animantibus. Quidquid enim intrinsecus vitam inchoat, vel illud Animam dicas à partium temperatione distinctam, vel materiam ipsam puriorem, quam veluti flammulam electi sanguinis definivit Gassendus, vel demum figuram ipsam, & partium consonam distributionem, nunquam verò generandi vim & facultatem extraneam, ut Tu te illepidè & crasse loqueris, illud est, quod quartae etiam classis, nedum majorum gentium philosophi, vitae principium vocant, sine quo vitam agere, datur nemini.

Adsis modò. Cum in quaestione versamur

A2

aliquâ

aliquâ, multiplici concertatione pugnata, necui ex partibus statim adhaerescere videamur, vocibus utimur in medio positis & generalibus, quibus, quòcumque torqueas, hypothesis quadrare possit. Ad rem itaque. Vel enim mavis hoc vitae principium Animam esse secretam à corpore, ut in praesens plurimi, vel eam materiae florem selectissimum, vel organici tandem corporis, partiumque texturam asseras, Tibi erit Liberum hanc qualemcumque Animam, vitale principium dicere, & de Animantibus praedicare. Haec Aniculae sciunt, eademque ad Occidentem, & ad Orientem accolae olfacere nullo negotio possunt.

Define, amabo Te, ea vellicare, quae minimè tenes. Alia erant graviora, magisque in Physicis ponderosa, quae insurgere poteris honorificè, siquidem recentiorum cogitationes fidentius auctas reprehendere per Tuam semunciarum eruditionem licuisset. Attamen de tuo penore parum adferre poteris, etsi vires ingenii tui penitus exeruisses. Tot enim sunt mortalium doctissimi, praeter Boullierum, & Dillyum, quibus tantopere palpas, qui hanc incudem tundere susquedeque naviter studuerunt, ut vix, & ne vix quidem, quod intactum, illibatumque esse possit, invenias, quo haec recentia vel propugnantur, vel impetuntur. Pardies in hanc arenam

renam descendere, sed malis avibus, ausus est, nunquam verò se adjicere Cartesianorum castris, ut somnias, perperam cogitavit. Ego uerò semper, quidquid variari inter Philosophos & dubitari contigisset, extra teli jactum placidè constitiffem cum nempe duabus fellis, siquidem expiscaris, sedeam. Concludit enim epistolam ea Comicorum afeſis = *decantata est fabula*, ex quâ si Latinè scires, nullo me auctoramento obligari deprehenderes, eaque propter scripsisse me ut scriberem, non autem ea credere, quae styli gratiâ exercendi potius, quàm tuendarum partium amore, hypotheticè, & perfunctoriè exaravi.

Verùm Tibi Metaphysicorum dogmata, nugae sunt, atque apinae delirantium. Aedepoll! hunc Tibi malum genium Rabelais inspiravit, qui ut magnis inimicitiis scurra inclaresceret, famamque medicae facultati, quae omnium est incertissima, conciliaret in reliquis peregrinus, de metaphysicis tam malè meruit: quidquid vates ogganniat, qui cecinit *felix qui potuit rerum cognoscere causas*. Henricus Cornelius Agrippa, in quo fortasse habitas totusque vivis, idem urſit procaciter, sed ingeniosè; omnesque artes, & disciplinas in fascem ad comburendum coegit, ut quisque intelligat ad feliciter, & beatè vivendum, quod aſotorum est cura, illud esse admodum fati-

tis,

tis, si naturae beneficentiâ atque effectibus perfruemur, causis, unde ista manant, pessumdatis, & penitus praetermissis : Hujusce furfuris homines ad vivum exprimit, rectâque Atheismo velificari, Bartholomaeus Vessel Polonorum in primis doctus probat, editâ *Ad Reflexiones Philosophicas de origine Animalium acris & exacti judicii* elegantissimâ responsione Amstelodami Anno 1750. MDCCI.

De
fin.
Lib.
2.

Non possum autem hic dissimulare, vir Magne, turpissimam hallucinationem tuam. Quâ enim fronte Deum optimum, non eò hominem procreasse deblateras, ut rerum causas & efficientiam, sed earum foetus dumtaxat, utilitatemque internoscat? *Persecutus est Aristot.* ait Cicero: *Animantium omnium ortus, victus, figuras, Theophrastus autem stirpium naturas, omniumque fere rerum, quae è terrâ gignuntur causas, atque rationes, quâ ex cognitione facilius facta est investigatio rerum occultissimarum.* Nunquid omnes Te uno sapiente desipuerunt? Quid inter brutum, & hominem interesset, si ad particularia tantum, non etiam universalia hominis captus animo posset advertere, essentque homines, ut bruta sunt, quae sibi utilia, & frugifera, & ad vitam maximè necessaria optimè norunt? Quis deinde sensibus credere

dere fallacissimis queat naturam investigando, quin adhibitae in consilium rationi innitatur? Nonnè philosophi quales quales fuerint, & Phisici, & Metaphisici, bene inspectis effectibus, ad altiores principiorum origines pervenerunt? Verè Sapiens quilibet cum ad hanc venustissimam rerum universitatem oculos circumvolvitur num Deum existere inficias iverit? Si mox ad seipsum suamque vim cogitandi detorserit, num se aliquid divinum esse, unde cogitata promuntur, non assequetur? Perge porrò. Cum oritur occiditque Rex omniũ Syderum, & decretionem paulatim volvitur, Lucisque partes non unà omnes, sed succedaneas distribuit, Orbemque illuminat, num exinde non arguis Terrae rotunditatem, vel minimum Terrae formam ad sphaeroidem pertinere? Et si Tibi aliquis Planetarum offusis tenebris obscuretur, quid inde conjicis? Terram scilicet interjacentem aut Lunam fulgorem syderis interceptisse. Et si coloribus speciosissimis variegatam Iridem conspicaris, de reflexione statim repandae lucis, aptissimè cogitabis. Quis ergo possis hominem à causis internoscendis rejicere, eumque adserere, ad effecta dumtaxat examinanda divinitus destinatum? Eique propterea satis superque esse animantia ad suum commodum adhibere, quemadmodum animantibus, ut noxia

caveant,

caveant, utilia persequantur, est fatis. Risum tenere difficile est, Eorum plerisque, qui Libris vacant, eosque versare & legere didicerunt.

Quid uerò Tibi tantum cum Alaudis inimicitiae? Num, quia Romanae sunt, non Borussiae? Atqui ea venatio planè mirabilis, ex qua & captus illarum, & calliditas patet maxime. Egomet animi causâ non semel quàm iucundissimè interfui. Cumq; eam naviter animadvertim, periclitari mihi in mentem venit, num Latine, quo tantum gaudes, etsi à scribendo, pudore quodam, & modestiâ detentus abstineas, describi ad elegantiam posset. An pro voto successerit nescio. Id etiam Bartholomaeus Riccius de ludo follis conatus est, quem ad miraculum, suo more explicavit. Videtis Auctorem egregium, & Latinissimum, etsi vereor, officinae Sapientiae Tuae, ne ista desint; cum Pluche dumtaxat Tibi sit instar omnium bibliothecarum, doctrinâ, & eruditione locupletissimus. Tamen & Tuanum de re Accipitraria testem, vademque habui, & nunc quoque Ipscutionem Petri Bargaei, de aquaticarum avium sollertiâ nomino, praeter Rorarium, & Plutarchum, quos affatim de mirabili Animantium industriâ loqui, ad rayim retuli. His adde Schubertium, Petrum Reuschium, Ribovium, & Jenchinum Thomassium, qui

proximè

proximè Rorario, brutorumque Animae cogitanti sese vindices asseruere. Boeotia Tibi auris est, mihi crede, neque ultrò citròque re cognita iudicium profers, quod in viro summo, ut Tu scilicet, est maximè condolendum. Quid? Poliantheam aliquam infinitam, & non epistolam, expectabas? Meherculè, anno senior fierem, siquidem Tua omnia satagerem nugacissima trutinari.

Atquè de Apibus ad rem magis. Oh! Tibi Ego ut credam in posterum, repugnantia cum loqueris? Nova, dicis, & inaudita esse adferenda, cum scribimus. Id vigiliis Sarmaticis convenire. At quid Apum naturam notius, magisque recoctum? quam Virgilius, Theocritus, & C. Plinius, ad satietatem explicuerunt. Haec sunt vetera, & ipsa antiquitate antiquiora. Sed enim facile est deprehendere, cur ista regeras. Voluisti admodum peracutè, Apum memoriam, ut Eas esse virgines commoneres, data operam refricare. Medius fidius! Pueri etiam elementarii Virgilium terunt, qui cecinit.

Illum adèd placuisse Apibus mirabere morem,
Quod nec concubitu indulgent, nec corpora segnes
In venerem solvunt, aut foetus nixibus edunt.
Verùm ipsae è foliis natos, & suavibus herbis
Ore legunt. Ipsae Regem, parvosque Quirites
Sufficiunt.

Lib. 4. Georg.

B

Quam-

Quamobrem non Regis nomine sed Reginae, ducem hanc strenuam Apicularum vocandam esse potiori jure, quem fugit? Adde etiam Cancrum, si placet, coeleste signum, Astronomis notum, & ipse femina est, ut Firmico placet. Atquid interea? Regem Apum semper, & Cancrum masculum vocitabunt, quidquid Reaumurius occinat clamorissimè. Lupus in fabulâ. Kóclero nuper, & Lentio, & Peterfio, quot rixę cum Andraeâ Bel dissensionesque extiterunt, ut Magnae Theresiae Augustae Regium nomen decernerent? Quae tamen Rex Hungarorum semper, jure Gentis publico, praedicabitur.

Ergo receptui canam. Tu te siquidem, nullo Tibi Scopo proposito jacularis, & cum in quadris Philosophorum agam, coenare me doces. Adjuro tamen per Tuum caput, quod tanti aestimo, ut nihil magis, moturum me omnem lapidem, ad hanc miseram praejudiciorum pestem penitus auerruncandam. Id suadet auctoritas Tui nominis summa. Nam, cum Te, Vir Magne, in re dumtaxat numismaticâ, & anaglyphicâ cum primis versatum existimaverim, video & in Physiciis te versatissimū, qui bullatas Metaphysicorum nugas pessum dejicis, eaque nova, & inaudita venditas, quae captum omnem, rationemque mortalium longissimè praetervehuntur.

Te

Te Amicè tamen monitum volo, Tibi ne
inposterum illud excidat, Tibi, Mihique, totique
hominum Generi iniquum, Deum scilicet aman-
tissimum hominis Conditoem, hominem deinde
ad turpissimam causarum omnium ignorationem
nequiter abjecisse. Acri spiritu, & forti, quod
ajunt, ista effutiuntur, quem pulchrè Meyer cla-
rissimus, ignorantiae, & stupiditatis spiritum vo-
cat. Caveas deinde, si sapias, à Sycophantis, quos
esse plurimos non ignoro, Teque circumspice
diligenter, neque nullis sis Amicus, neque multis;
ne corio ludant tuo, nostrisque impendiis, ore
catuli Gallicani rideant. Tricas odi, & Tricones.
Severiora mihi sunt studia, à quibus avelli, mi-
nimè patior. Concludat ergo Martialis quod
joci gratiâ, & salis, non autem fannae, & contu-
meliae dictum, scriptumque volo.

in
pract.
ist
hic.

Ohe! jam satis est, ohe libelle.
Jam pervenimus usque ad umbilicos:
Tu procedere adhuc, & ire quaeris,
Nec summâ potes in schedâ teneri
Sic, tamquam Tibi res peracta non sit,
Quae primâ quoque paginâ peracta est.
Jam Lector queriturque deficitque,
Jam Librarius hoc & ipse dixit.
Ohe! jam satis est, ohe! Libelle.

Lib. 4.
epig.
ult.

B2

RE-

Te Arice tamet monum volo Tibi ne
in posterum illud exeat Tibi Mithras
hominum Genes inquam, dum scilicet ante
illius hominis Gauderet, hominem deinde
ad cognoscendum causam de animi ignoscendum
reputat abscissa. Ac si quis & fortis quod
erat, ista estantur, quod palat, Mithrae
illius, ignoscant, & si quibus spiritibus
car. Caves deinde, si lapis & cyclopharis, quos
esse plures non ignoro, Teos ritibus
diligenter, neque nullis si Arice, neque
ne conoludant, neque in peris, or
caroli Gallie in idem, Ticas odi, & Ticones,
Soverone mithrae studis, a quibus velli, mi-
nos parat, Conoludat ego Martialis quod
soli gratia, & dicit, non autem tunc & conu-
mited dicitur, deperitque volo, tunc
mimo de mitione, & deinde in certis
v. Obel, jam satis est, ote libelle, v. dicit
jam pervertitur nunc ad ambulationem, v. dicit
Te procedere ad huc, & in quavis non in Te
Nec sumis potes in deinde tamen exi, v. dicit
Sic, tamquam Tibi res per se non sit, v. dicit
Quae pars quod pagis per se est, v. dicit
Jam lector quoniam deperit, v. dicit
Jam libarius hoc & ipse dixit, v. dicit
Obel, jam satis est, ote, libelle, v. dicit

in
p
in
102

in
102

RE- Bs ST

REPONSE

A la Critique faite d'une Lettre

Philosophique =

De vitali Principio , quod est in brutis:

par un Inconnu de reputation, faisant

sa residence à Kónigsberg.

Monsieur.

JE doute fort, que je puisse bien vous dire toute l'obligation, que je vous ai depuis qu'il vous a plû d'enrichir de nôtés vraiment savantes ma lettre Philosophique = *De vitali Principio, quod est in brutis* = Quel fond d'erudition dans vos remarques! Elles ont été pour moi un trésor de connoissances; oui, je dois à Vous seul l'avantage d'être sorti de l'erreur, où j'étois depuis long tems: Je n'eusse sans doute trouvé chez les Anciens, ni chez les Modernes, personne, qui pût me rendre le même service. Mais entrons, s'il vous plait, dans le detail de vos reflexions; Je ne me lasse point de les examiner. Je ne me ferois pas attendu a vous voir découvrir d'une maniere si sensible le grand mystere, que renferment les termes = *Noctium Sarmaticarum Vigiliae* = Quoi? dites vous
avec

avec tout l' air, et le ton d' un homme, qui veut en imposer: peut on abuser ainsi des termes de veilles, & de Sarmatiques, jusqu' à les employer à expliquer des bagatelles tombées depuis long tems dans l' oubli? Et l' Auteur de la Lettre n' eut-il pas mieux fait de deployer son éloquence sur quelques points importants, serieux, et du nombre de ceux, qui ont echapé jusqu' ici aux découvertes des plus habiles? Ces grands mots sont ils réservés à de pareils sujets? A ce trait, je l' avoue, je reconnois le savant. Mais meritai-je seul Votre courroux? Si je suis coupable, c' est pour avoir trop deféré aux sentiments d' Aulus Gellius, & d' Henri Etienne: Leur grande reputation m' a fait illusion: Qu' on est à plaindre, quand on n' a pour guides, que des ignorans! Si j' avois eu le bonheur de voir vos écrits plus tôt, que les leurs, j' aurois peut être fait moins de faux pas. Aulus Gellius a intitulé son ouvrage, *Noctes Atticae*, Henri Etienne a donné au sien le titre de — *Vigiliae Parisienses*: Mais enfin de quoi ont ils parlé l' un, et l' autre? Ils ont traité fort au long quelque fois des mots à demi barbares, ou plus approchans du Latin; quelque fois ils ont rapporté des contes les plus frivoles, qu' on leur avoit également débité, sur divers pais, et sur leur origine. Voilà l' exemple qui m' a-

voit

voit séduit. Je ne me suis trompé, qu'en marchant sur leurs traces; Et qui n'auroit cru avec moi, qu'un Auteur écrivant en Pologne pouvoit d'après eux, sans abuser des termes, sans rien diminuer de leur force, donner à une Dissertation sur l'ame des Bêtes ce titre — *Noctium Sarmaticarum Vigiliae*? Cependant plus éclairé, que mes guides, mieux instruit qu'eux, vous persistez à me condamner. J'aurois dû, peut-être, puisque j'écrivois en Pologne, et non pas à Athenes, ou à Paris, ne traiter, que des vastes plaines des montagnes, & des mers; J'aurois dû en dire les choses les plus surprenantes; la grandeur du sujet eût alors répondu à la vaste étendue du Septentrion. Je vous estime trop, & je suis trop persuadé de votre profond savoir, pour m'obstiner plus long tems à me défendre: Je renoncerais dès à présent à Aulus Gellius, à Henri Etienne: Je vous ferai même le sacrifice du Comte Laurent Magalotti, cet homme, qui faisoit autre fois une des plus grandes lumieres de son siecle, & qui merita l'approbation de tout le monde, pour avoir donné des ouvrages sur le même sujet, sous le titre, non pas à la verité de veilles, mais du moins, de lettres Philosophiques.

Avançons. Un autre titre, qui paroît vous causer d'étranges embarras est celui, qui est conçu en ces termes — *De vitali Principio quod est*

est in brutis — Vous avez-jusqu'ici Mr parfaitement joué le role d'Ecolier, mais maintenant vous allez commencer celui de Philosophe. Personne, direz vous, n'attribue une ame aux arbres : Jls vivent cependant, ils respirent, ils croissent ; et pour trouver le principe de vie, qui est en eux, il ne faut, que remonter à l'arrangement, & à l'harmonie de differentes parties, dont ils sont composés. D'accord: mais si un Peripateticien vous entendoit, il éclateroit de rire ; peut-etre plus touchè de compassion, qu'indigné, vous repondroit il, que les arbres, & tout ce, qui produit, ont une âme vegetative, qui leur donne un commencement de vie. Dites en autant, des Bêtes, tout ce, qui donne ce commencement de vie, est, ou une ame distincte de l'arrangement des parties materielles, ou la matiere elle même la plus épurée, que Gassendi appelle — *Flammulam electi Sanguinis* — les parties les plus deliées du sang, ou enfin la configuration, & la juste distribution de ces particules : mais jamais on ne dira, comme vous avancez aux dépens du bon sens, que c'est la vertu de produire, vertu que vous soutez d'ailleurs étrangere, empruntée. Voulez-vous vous en convaincre ? consultez les Philosophes, je ne dis pas les plus habiles, mais les plus communs, ils vous diront, qu'il n'y a point

point d' autre principe de vie, que celui que je viens d' établir; car sans lui il est impossible à chaque corps de vivre. Mais suivons le raisonnement, que nous avons commencé; & faites attention à ce que je vais ajouter. Lorsque l' on traite une question, sur la quelle les Sçavans sont depuis long tems partagés, on employe, pour ne pas paroître embrasser trop légèrement un parti préférablement à l' autre, on employe, dis-je, des termes reçus, les plus generaux, & qui conviennent necessairement au systême, qu' on veut établir. Venons donc au fait. Vous appellerez principe de vie, ou une ame distinguée du corps, comme le pensent aujourd'hui la plus-part des Philosophes, ou la matiere la plus épurée, ou enfin la delicatefse des organes, la disposition des parties du corps: prenez vôtre parti: je vous en laisse la liberté; Mais quand vous serez déterminé, attribuez cette âme, quellequ'elle soit aux Bêtes, à tous les animaux: Je la reconnoîtrai toujours pour le Principe de vie. La derniere des femmelettes ne seroit point embarrassée sur cet article; les plus ignorans pensent par tout la dessus, comme vous pourrez penser vous même. Vous voilà donc au fait de ce titre, que vous avez cru misterieux, & équivoque, quoiqu' il ne fût rien moins, que cela; car par les raisons, que l' on en

donne dans la suite, étant appliqué, & destiné à signifier l'ame des Bêtes, il est si à la portée de tout le monde, que personne ne peut plus s'y méprendre.

Cessez donc Mr de censurer des points, qui passent votre portée. La Phisique fournit bien d'autres sujets plus importans, sur les quels vous pouviez sans deshonneur exercer vôtre critique. Du moins vous auriez au lieu d'étaler les commencemens d'étude, que vous avez, contre tant d'illustres Savans, qui ont hardiment pousé fort loin leurs speculations. Mais je vois ce qui vous a arrêté : le dessein étoit trop hardi : témoin de votre propre foiblesse vous n'avez osé le concevoir ; & il est vrai, que vos efforts, quels qu'ils fussent, ne pouvoient aller bien loin : vous n'auriez aussi produit rien de votre cru ; car outre Boullier, & Dilly, à qui vous prodiguez votre encens, il y a tant de Savans, qui ont traité à fond ces matieres, qu'il ne reste plus rien à penser soit pour, soit contre. Le P. Pardies a effectivement écrit, & assez mal, sur le même sujet, mais il n'a jamais pensé, comme vous l'avez revé, à embrasser le sentiment des Carthesiens. Pour moi, dans une si grande contrariété d'opinions je me ferois contenté de voir les Savans en venir aux mains, sans me declarer pour aucun ; & puisque
vous

vous êtes si curieux de savoir mes sentimens: j' aime à confèrver la liberté du choix. Vous auriez pû remarquer, que ma Lettre finit comme les pieces des Poètes Comiques = *decantata est fabula* = Pour peu, que vous eussiez compris le Latin, vous auriez vu, que j'avois écrit en passant bien plus pour m'amuser, & m'exercer, que pour donner au public des sentimens, dont je fusse persuadé; & réellement rien ne m'obligeoit à me declarer.

Mais il ne vous plait point de vous rompre la tête avec les Metaphisiciens; C' est pour quoi vous vous dechainez furieusement contre eux, & toutes leurs idées vous paroissent aussi creuses qu' inutiles. Qui peut donc vous avoir donné tant de mauvaise humeur contre eux? sans doute un mauvais plaisant comme Rabelais. Apprenez à connoître ce medecin; il vouloit fair honneur à son art, de tous les arts le plus incertain; il vouloit se faire un nom à lui même; il crut en trouver le moyen dans le choix des adversaires, etranger dans les autres Sciences il vomit beaucoup d' injures contre ceux, qui s'appliquent à la Metaphisique. Henri Corneille Agrippa pensoit autrefois precisement comme vous pensez aujourd' hui. L' on croiroit encore l' entendre, si vous le faisiez parler avec plus d' esprit. Jettons, livrons aux

flammes, abandonnons au feu, disoit-il, les arts, les sciences, & tous les livres, où il en est parlé; Que chacun apprenne, que pour vivre tranquille & heureux, à la maniere des debauchés, il suffit de jouir des bienfaits de la nature, sans s'embarasser, d'où ils nous viennent, sans en rechercher le principe, quoiqu' en pense le Poëte —

Felix qui potuit rerum cognoscere causas.

Personne, que je sçache, n'a représenté plus au vif les gens de cette trempe, que Barthelemi Wessel dans l'élégante, & judicieuse reponse, qu'il fit imprimer à Amsterdam l'An 1750. contre l'ouvrage intitulé — *Reflexiones Philosophicae de origine animalium* — Ce savant Polonois prouve d'une maniere invincible, que votre sentiment, Mr-, conduit droit à l'Athéisme.

Passons outre. Je ne puis vous dissimuler plus long tems l'erreur grossiere, dans la quelle vous êtes tombé. De quel front, je vous prie, avez vous osé avancer, que l'Etre Suprême n'a pas rendu l'homme capable de connoitre plus, que les effets de la nature? Qu'il ne l'a pas destiné à s'élever jusqu'aux principes des choses? Lisez Ciceron — *Persecutus est Aristoteles An-
mantium omnium ortus, victus, figuras: Theop-
braustus autem stirpium naturas, omniumquè ferè
rerum, quae è terrâ gignuntur, causas, atquè ra-
tiones;*

de
l'én.
L.4.

tionem; qua ex cognitione facilius facta est investigatio rerum occultissimarum — Auriez vous assez de fausse complaisance, pour croire, que la sagesse, le vrai savoir ont, fixé chez vous seul leur domicile? Dites moi' quelle différence faudrat-il mettre entre l' homme, & la bête, si celui là tout occupé de ses besoins ne pouvoit pas s' élever jusqu' à la recherche, & à la contemplation des causes, qui y fournissent. Les hommes n' auroient ainsi, selon vous, aucun avantage, n' y prerogative sur les Bêtes, les quelles savent aussi distinguer & connoitre ce qui leur est utile, ou nécessaire. Dans la recherche des secrets de la nature on ne s' en raporte pas aux sens seuls, parce qu' ils sont souvent trompeurs; on attend que la raison confirme leurs rapports; Et les Philosophes Physiciens, & Metaphysiciens, lors qu' ils ont mûrement examiné les effets, remontent jusqu' aux premières causes, qui leur ont donné l' existence. Comment, par ex: se convaincre de l' existence d' un Dieu? N' est ce pas en considerant la beauté, l'ordre, en un mot, les caracteres de la sagesse, qui regnent dans l' assemblage de toutes les parties, qui composent cet Univers? Si l' homme raisonnable porte ensuite ses regards sur lui même, s' il reflexit sur le principe, qui le fait penser, peut-il s' empêcher de s' élever jusqu' à la

Divi-

Divinité, dont il tient tous les privilèges, dont il jouit, et ne comprend-il pas l'existence de l'ame, & que c'est quelque chose de Divin, que ce d'où sortent les pensées. Continuons. Lorsque vous voyez le soleil reprendre peu à peu sa lumière sur la terre, en éclairer tour à tour les différentes parties, vous concluez, que notre Globe, est rond, ou d'une figure, aprochante? & si quelque Astre vient à s'eclipser, la terre dites vous, alors, ou quelqu'autre corps le derobe à ma vue. Apercevez vous l'Arc en Ciel remarquable par tant, & de si belles couleurs, vous pensez d'abord, & avec raison à des rayons, qui, en se reflechissant, forment cet Arc? Vous vous croiriez trop borné, si vous étiez obligé d'en rester à la premiere connoissance. L'homme veut tout connoître; & il est capable de beaucoup; le Createur a soumis le monde entier à sa raison: *Tradidit mundum cogitationibus eorum*. Examinez maintenant, si l'homme sensé peut soutenir, qu'il n'est destiné, qu'à connoître les effets, & qu'il est incapable d'en découvrir les causes. Voyez, s'il vous suffit d'employer les animaux à votre service dans les choses, aux quelles ils sont propres. En ce cas là craigniez, de n'avoir plus sur eux aucun avantage; Car ils savent, aussi bien que vous, eviter ce qui leur est contraire, chercher ce qui leur est utile.

le. Mais sans doute vous n'avez enfanté de telles idées, que pour faire rire: Vous auriez du moins reussi vis à vis de tous ceux, qui ont, tant soit peut, de lecture.

35 Venons aux Alouettes: D'où peut venir le chagrin, avec le quel vous en parlez? seroit-ce, parceque j'ai fait mention de celles, qui couvrent les compagnes de Rome, sans dire mot de celles, que vous avez en Prusse? Expliquez vous, je suis prêt à vous satisfaire. Mais, quelque raison, que vous ayez, la chasse de ces oiseaux est aussi admirable, qu'amusante: on ne peut s'empêcher de remarquer avec étonnement leurs ruses, leur industrie, leur dextérité; apres avoir pris plusieurs fois ce divertissement, il me vint en pensée d'essayer, si l'on pourroit décrire cette chasse en beau Latin.

C'est une langue, qui vous plait; Il est facheux, que vôtre modestie aille jusqu'à vous empêcher de l'écrire; Pour moi je ne fais, si j'ai reussi: Tout ce que je puis vous dire, c'est, que Barthelemi Ricci fit un essai pareil sur le jeu du ballon, & il se fit admirer, comme il avoit fait jusqu'alors. Vous aurez vû sans doute cet habile Auteur, dont le stile est si beau, si noble, si pur, si cependant cet Auteur a assez de credit chez vous, pour trouver place dans vôtre bibliotheque.

Tout

Tout ce qui pourroit me laisser la dessus quelque doute, c'est que Pluche seul me paroît vous tenir lieu de Bibliotheque: Vous êtes trop occupé à l' admirer, pour penser à d' autres Auteurs. Je vais vous nommer ceux, qui m'ont précédé, & dont j'ai imité quelques uns sur ce, qui regarde la chasse des oiseaux. Ce sont Thuanus, qui a écrit sur la chasse des Vautours; Pierre Bargée, qui a fait un ouvrage sur la dexterité des oiseaux aquatiques; Rorarius, & Plutarque, qui ont tant parlé de l'industrie des animaux, & vous en fourniront tous autant de fortes exemples, que vous en serez surpris; j'ai déjà repeté cela cent fois. A ces Auteurs vous pouvez ajouter Schubertius, Pierre Renschius, Ribovius, & Jenchinus Thomafius, qui à l'exemple de Rorarius, ont soutenu, que les Bêtes étoient douées d'une ame capable de raisonnement. Mais je parle à un Beotien: vous n'attendez pas pour juger, que vous soyez au fait. Que faire? vous plaindre, & c'est tout. Vous flattiez-vous d' avoir de moi une Polianthée infinie à la place d'une lettre? Ma foi, je craindrois d'ajouter à mes années, si je devois m'arrêter à toutes les minuties, dont vous avez chargé votre critique.

Ce que vous dites des Abeilles vient encore plus à propos: Du moins vous corrigez ici ce que

VOUS

vous aviez avancé plus haut; fans doute pour m'avertir, que je ne devois pas vous en croire. Je vous obeirai. Un Auteur, difiez vous ailleurs, ne doit donner que du nouveau, du merveillieux: Un titre auffi pompeux, que celui de *—Vigilie—* autorife le lecteur à attendre des meditations profondes, des pensées toutes neuves. Mais qu'y a-t-il de plus connu, que la nature des Abeilles ? qu'y a-t-il de plus rebattu, que ce fujet ? Virgile, Theocrite, & Pline l'ont redit presque jusqu'à l'ennui. Cela est plus ancien, que l'antiquité même. Il faut dans des pareilles questions fuyant les mêmes traces, passer à d'autres, qui ne font pas connues à chacun. Mais je vois, pourquoi vous vouliez, que je infiftaffe sur cet Article, & pourquoi vous l'avez rappellé vous même. Vous vouliez nous apprendre d'une maniere tout à fait ingenieufe, & avec beaucoup d'erudition, que les Abeilles font toutes vierges; auriez vous donc oublié, qu'on explique aux petits Enfans ces vers de Virgile

*Illum adeo placuisse Apibus mirabere morem,
Quod nec concubitu indulgent, nec corpora segnes
In venerem solvunt, aut fœtus nixibus edunt:
Verùm ipse è folijs natos, & suavibus herbis
Ore legunt, ipse Regem parvosque Quirites
Sufficiunt* —

Lib. 4. Georg:

D

Apres

1300
Après cela qui peut ignorer, que le conducteur des Abeilles est une femelle, & que par conséquent la denomination de *Reine* lui convient beaucoup mieux que celle de *Roi*? Vous auriez pû ajouter encore avec Firmicus, que l'Ecreviffe, signe celeste si connu des Astronomes, est aussi une femelle. Mais à quoi toutes ces petites remarques? Mr. de Reaumur aura beau se récrier; on ne cessera pas d'appeller *Roi* le conducteur des Abeilles, on appellera toujours mâle l'Ecreviffe. Nous sommes dans le cas. Combien n'ont pas disputé de notre tems Kôclerus, Lentius, & Peterfius avec André Bel, pour faire adjuger à l'Auguste Imperatrice Marie Therese le titre de *Reine*? cependant le droit de la Nation lui a conservé celui de *Roi* d'Hongrie.

1301
Il vaut mieux finir; car entre les gens sages Vous ne trouverez personne, qui veuille entrer en lice avec vous, puisque vous parlez au hasard sans avoir aucun objet en vue & lors qu'il s'agit de questions Philosophiques, vous me parlez de tout autres choses. Cependant comme je vous estime plus, que personne, je vous promet Mr. de faire tous mes efforts, pour deraciner cette peste de prejugs, qui font tant de tort au beau sexe. La grande autorité, & reputation de votre nom exige de moi cette marque de la deference, que

j'ai

j'ai pour vos avis. J'avois cru Mr. que votre plus grand ſçavoir conſiſtoit uniquement dans l'explication des medailles, pour leur assigner une epoque juſte, & convenable pour l'uſage, & l'utilité de l'hiſtoire. Mais je vous trouve également verſé dans la Phifique, en vous entendant fouler aux pieds les inutilités des metaphiciens, & je reçois de vous des nouvelles connoiſſances, qui ſurpaſſent de beaucoup l'imagination, & la raiſon humaine.

Je vous conſeille cependant en ami de vous donner bien de garde de dire dorenavant à votre grand prejudice au mien, & à celui de tout le Genre humain, que Dieu l'aimable Createur de l'homme l'ait condamné à croupir dans une honteuſe ignorance de toutes les cauſes. C'eſt la façon de penſer de ceux, qui veulent paſſer pour des Eſprits forts, & ſublimes, les quels cependant l'Illuſtre, & ſçavant Meyer dans ſa preface appelle Eſprits ignorants, & ſtupids. Enfin ſi vous avez du bon ſens, evitez bien à l'avenir les Impoſteurs, qui vous environnent en grand nombre; Soyez atentif, & ſur vos gardes, ne refuſez pas votre amitié à tout le monde, ne l'accordez pas non plus indifferement de peur qu'ils ne ſe moquent de vous, & ne rient à gorge deployée à nos depens. Evitez les chiquannes, & les chi-

D2

quan-

quanneurs. Je vous estime autant, qu'il est possible de vous estimer, & je me moque des autres, qui sont du nombre de ces fots, dont le Poete de Florence disoit.

Gente, à cui si fa notte avanti sera.

Mais laissons une fois le badinage, car cela va trop loin. Et d'aillieurs je suis occupé à des etudes plus serieuses dont je n'aime pas à etre detourné; car elles m'interessent bien plus, que ces bagatelles. Je vous prie cependant Mr. de prendre comme un badinage, & non pas comme une injure, ce que je viens d'ecrire. Je finis avec Martial:

Lib. 4.
epigr.
ult.

Ohe ! jam satis est, ohe ! libelle.

Iam peruenimus usq; ad umbilicos,

Tu procedere adhuc, & ire quæris,

Nec summâ potes in schedâ teneri

Sic, tanquam tibi res peracta non sit,

Quæ primâ quoque paginâ peracta est.

Iam lector queriturque, deficitque,

Iam Librarius hoc & ipse dixit.

Ohe ! jam satis est, ohe ! libelle.

à Varsovie le 15. Janvier 1752.

VIENNA

Ab Obsidione Libera
Deiparae Magnae Praesidio
Per JOHANNEM III.

Invictissimum Poloniarum
REGEM

Barbaris profligatis

Carmen.

R Es cano Turcarum fractas, ubi Thracia bello
Victa, cadaveribus, Viennae sub moenibus altis,
Et Nomadum Hungaricos foedavit sanguine campos,
Cum primùm Austriacis stetit ardua Montibus, & se
Ostentans Polona Acies gravis irruit hosti
Desuper, & latè Syria Agmina circumspexit.

Haec mihi materies operis. Quo numine Divùm
Scilicet, invictis Heros Sobieschius armis,
In segetem veluti cum flamma, aut gurgite Torrens
Incidit, Odryfias contra furit inclytus iras,
Disjecitque Asiae pestes, Scythiamque minantem
Excidium Europae cervicibus. O Dea certè
Coelicolùm Regina, calent cui thura merenti,

Et

Et redolet facris votiva vaporibus ara,
Alma faue Genitrix Virgo, coeptisque canentis
Annue, nam Tua res agitur. Tu maxima vires,
Virtutemque animis afflas, unde impia vidit
Barbaries trepidae pallentia cornua Lunae.

Pax erat, & placidos adytis, arisque trahebat
Relligio secura dies. Non castra, minaeque
Murorum ingentes, non propugnacula, Divum
Vota inter, superumque preces rauco aere tonabant,
Quisque suis tutus laribus. Sic copia dives
Immenfas fundebat opes. Seges horrea semper,
Rumpebatque gravis distentos uva racemos,
Nec dulces hominum miscebat buccina somnos.

Exarsere odiis Furiae. Subit ira gementem
Ulcisci Regem Umbrarum, qui talia secum
Multa querens Stygiae numen juraverat undae,
Auditusque loqui. Superisne invisa potestas
Num Regni satis? aut satis est despectus Avernus?
Num requies datur ulla malis? Potuitne superbus,
Eumenidum & nostris saturari cladibus Aether?
Jam Delphi siluere, silet Garamanthicus Ammon,
Irrisaeque jacent sortes, & pulvere foedas
Ortygiae moerent neglecta oracula vittas.
His etiam super insultat, quaeque horrida fumant
Sulphure regna truci ridet Plutonia fastu.
Scilicet ut mendax, & sceptro laetus inani,
Simque Orbi jocus, & plaudenti fabula Coelo?

At

At ruat, & caput hoc detrudat fulmine Olympus,
Fulmine fundamenta Erebi, noctemque resolvat,
Haud animis ausisque cadam. Sanguis meus ite
Ite domos versate odiis, nunc tempus agi res
Nocte olim genitae Eumenides, & crimina belli
(Nam scitis) fraudesque Acheronte effundite ab imo.
Incumbant pelago Nimbi, Discordia terras
Inuehat, Hydra lacus, trepidis atque urbibus errent
Agmina curarum. Non sic, ubi jugera fossor
Eruit, & dari sinuosa volumina ferri
Forte acie versat, colubri per lubrica serpunt
Horrentes squamis, & sibila colla tumentes,
Ut metuenda Erebi imperio parentia Ditis
Monstra abeunt, rapidoque cient maria omnia cursu,
Terrarumque vias, & non tractabile regnum
Aeoliae, Hyppotades ventos ubi carcere frenat.

Hinc passim malesuada fames, hinc lethifer annus
Arboribus, sterileisque agris inolescere avenae,
Atque effoeta seges mortalibus. Horrida latè
Saevit hyems pelago, nec litoris unda tenet se
Finibus, effusaque madent aspergine nubes.

At pejora parit Discordia. Civibus urbes
Commovet, arma armis, & pila minantia pilis,
Cognatasque in bella acies. Furor omnia miscet,
Incertumque trahit studia in contraria vulgus.

Pannoniae, (Pars una Orbis, quae maxima fortes
Educat ad Laudes Animas) metuenda Virago
Otia

Otia ducebat patriis placidissima terris.
Haec tum fortè feras agitans in montibus ibat
Phoenissae similis, venatricique Dianae,
Tela ferens humeris, surasque induta cothurno.
Urque erat & cursu defessa, & caede ferarum
Pumiceâ sub rupe sedens tela aspera multo
Sanguine, & intortos calamos, arcumque polibat.

Ecce autem ante oculos rapido velocior Euro
Saucius infestâ, nemora inter, arundine Cervus
Praeterit. Hunc sequiturq; cohors, & odora canum vis
Coeca per abruptos relegens vestigia saltus.
Haesit in obtutu Virgo, & jam jamque decorâ
Accipere arma manu, pharetramque & tela parabat.
Tantus amor praedae, & venandi tanta cupido est.

Verùm quae Dryadum pulcherrima visa praecipat,
Ducebatque chorum, velut inter Luna minores
Dum lucet, solet esse ignes, nam flava capillos,
Glaucâ oculos, collectâ sinus, & nobilis arcu,
Omnia Dittynnae similis vocemque abitumque,
Adstitit, attrectansque manu sic ore locuta est.

Nata Deum soboles, quae Te otia Virgo morantur
Errantem dumeta inter rerumque Tuarum
Immemorem & Regni? Quae Te hic ingloria pascit
Cura? Tuaene atrox animis injuria Gentis
Excidit, & Scythiae, Patriaeque oblita prioris
Colla dabis captiva jugo, quaeque antea crines
Jbas purpureo diademate cincta, superbis

Nunc

Nunc miserū ! Austriacis servitum matribus ibis?
Getulas igitur palmas, laurosque videbis,
Urbemque obsessam, quam circūm labitur Ister
Imperii caput Assyrias attollere Lunas,
Quin Tu eadem populorū animos in foedera jungas,
Servitium abjicias manibusque ut vincula solvas?
Eja age, quandoquidem Fortuna aspirat, inultum
Haud patere ipsa malū, cui tempora nulla medentur.
I preme Germanas acies, age litore ab omni
Invisum Genus, & melioribus utere fatis.
Ni faciās nequidquam Arabas, Nomadasque vocabis
Auxilium rebus. Post haec erit irritus ausus,
Aeternusque Labor. Sic fata evanuit. Im^o
Pannoniae tum corde ingens exaestuat ardor
Ulcisci Patriam. Ingeminat, rursusque resurgens
Saevit amor belli. Lacrymae suspiria caedes
Exacuunt animos & fata extrema suorum.
His super & monitis Divūm atq; exterrita visis,
Experiamur ait: sequimur Te Sancta Dearum,
Quisquis es atque iterum positis accingimur armis.
Fata viam invenient. Ceu fax inimica per agros,
Quam putat extinctam Pastor somno obrutus, ignem
Excitat & subitis gliscens vorat arida flammis,
Haud secus actutum Virgo ut sua regna revisit,
Praecipitatq; moras, & belli incendia miscet.
Idem omnes simul ardor agit, simul omnibus una
Pro Laribus Patriis, pro Libertate futurum

E

Prac-

Praeclarum, pulchrumq; mori sententia sedit.

Austriacam interea quae propugnacula cingunt
Imperij dominam convulsa à sedibus, Urbem,
Diruta vulcano dederant superante ruinam.

Aggeribus ruptis munimina, & ardua Caelo,
Quæ sacra jam steterat turris, quaeque edita summis
Aurea jam fuerant tectis penetralia Regum,
Augustaeq; domûs longa atria adusta jacebant.

Pallor ubiq; & ubiq; dolor, plangoribus Aedes

Undique miscentur miseris, passisque capillis

Femina virque adeunt Templorum limina frustra,

Perque vias tabo semesa cadavera passim

Intumulata jacent, feralia busta sepultis

Deficiunt, urnaeq; & pallida mortis imago

Augetur Lacrymis & femineo ululatu.

Instatui Geticâ irrupens & fulminat hostis,

Getulosque Arabasque, infrenesque objicit Arci

Marmaridas jacto genus insuperabile telo.

Hinc Asiae tendunt acies, inde Africa pubes,

Et quae Nilus alit, quaeq; agmina jungit Araxes,

Totaque in immensum Libye diffusa ruenti

Immînet, insultatq; Urbi. Quis talia possit,

Dum memorat, cohibere oculos? Jamq; ultima passi

Conciderant Cives, nec spes erat ulla salutis.

Vos Ego coelestes Animae, vos Sydera testor,

Et vidistis enim, trepidusq; exhorruit Aether,

Aspera num similis fortuna pependerit unquam

To-

Totius Europae discrimine, Thracia quando
Imperii caput invasit, quod si inclyta regnat
Urbs augusta, & adhuc populis, Terrisq; superstes
Jura dat immensis, non haec sine numine Divum
Stant immota. Manu, nutuq; volentis eunt res,
Qui Coelum, Terrasq; & signa micantia torquet.

Hac Dirae potuere tenus. Sat caedibus, irae
Sat superum, lacrymisq; datum. Nam protinus alto
Jussa Fides Arcton tranare per aëra magnum,
Ut mandata ferat Regi, cui Vistula servit
Spumeus, & rapidi vesana Boristhenis ira.
En quid agit? patriis quâ spe terit otia terris?
Quidue animus suus ille, & nunquam territa virtus
Cogitat! horrendo fumant incendia bello,
Urbs caput Imperij ruit alto à culmine, ferrum
Jamque subit trepidans inflicto vulnere pectus
Infandum! miserae. Effusus latè omnia versat
Cimmerià de rupe furor. Quid? scilicet hostem,
Fraudesq; & Geticae nescit perjuria Gentis?
Ergo alacres in bella acies, suetasq; triumphis
Expediat, properetq; manus educere castris.
Militet, haec summa est. Et ne mens laeva moretur
Fata movens animos, ancile hoc pectora firmet
Cunctanti, solvatq; moras; huic nomen avitum
Christiparae inscriptum rutilans, huic omnia posse
Ipse dedi. Clypeum radiis, & luce coruscum
Accipit alma Fides, & se Deus occulit umbrâ.

Tempus erat quo blanda quies mollissima serpit
Concubiae noctis media inter sydera, cum se
Primus agit Coelo seq; aequore mergit Eoo
Hesperus, ut Phoebos juga subdita matutino
Praeveniat cursu, revehatq; exordia lucis.
Sarmaticum pressum curis & pondere rerum
Ingenti placidus Martem sopor altus habebat.
Adfuit ecce Fides vultu quo thure vaporat
Sacra litans superis, niveoq; insignis amictu,
Et tacitum aggreditur. Summi Regnator Olympi
Omnipotens, qui regna, vices & temperat Orbis,
Ipse haec ferre jubet. Patriis quid Te otia terris
Degenerem statuunt? Quoniam Tuus ille recessit
Laudis amor? Poteritne impune evertere sedem
Et caput Imperii Gens barbara, Tuq; malorum
Immemor heu! tali sub casu ducere somnos?
Egregium verò decus in praeceps ruere Urbem,
Pannoniam incendi, trepidare paventia, nutu
Ipsa suo quae sacra regit, pia moenia Romae;
Interea ista oculis spectas, & inutile ferrum
Ipse geris lateri, nec Te tua gloria, nec Te
Cura mei Pietasq; movet? Non haec fuit olim
Segnities animi, nec virtus parca laboris,
Cum premeres ultra Rhodopen, Haemumq; superbū
Debellata Asiae fugitivis agmina signis.
Una erat armorum ratio, Divina tueri,
Ulcisci scelera, atque aris arcere profanos.

Ergo

Ergo age, fata vocant, quod si Tibi pectore sensus
Vertuntur varii, neq; adhuc exacta voluntas
Est satis, & fortis spes est incerta futurae,
Respice ad haec. Clypeum retegit, qui veste latebat,
Sydereum. Excitus somno Sobieschius aureis
Miratur radiis laquearia fervere circum
Attonitus, clypeum vidit stupuitq; repertum.

Exin bella parat, Sonat aerea buccina latè.

*Tum Gepides, Cauchi, Tanaitae & pellibus horrens
Cassubius longèq; minax Littavius hastâ,
Pacinacesque & Mazovii Gens aspera sylvis,
Ascaulesque simul coeunt. Fremit undiqué campus
Quadrupedum hinnitu, setasq; hirsuta, comasque
Agmina praecipitant in bella bipennibus. Ira
Pugnandiq; ardor vires, atq; arma ministrat.

Rex, ubi convenere acies clypeataq; densis
Ordinibus latè patuerunt arua, comanti
Vectus equo, galeâ & Getuli pelle Leonis
Conspicuis numerat turmas, atq; omnia lustrat,
Quemque monens, paucisq; animos his vocibus addit.

Sauromatùm, si qua unquã armis lectissima Pubes,
Si qua armis virtus stetit, & victoria bello,
Nunc opus est ausis. Ardet vicinia, nostris
Finibus heu ! flammae jam proximus aestus oberrat,
Depascitq; agros, & Viennaë incendia fumant.
Quodq; inagis, Templorum aditus, araeq; cremantur
Totaq; in obscoenos ruitura miserrima ritus

Stanislaus Sarnier: annal.

Relligio

Relligio ostentat foedatos puluere vultus,
Ostentat moerens lacrymas, & brachia tendit,
Vosque vocat supplex, votisq; & voce precatur.
En quae circumstant discrimina, cernitis, en quae
Non oblita sui, & veterum Getulia rerum
Impia molitur sacris. Crebrum undiq; murmur
It Coelo horrifonum, totamq; immane videres
Obstrepere armorum segetem, praerupta freti ceu
Euboici furit irati & circumsonat unda.

Ergo omnis campis exercitus ardet apertis
Praecipitare moras. Primos Jablonovius inter,
Cui belli moles inerat, famâ inclytus Heros,
Loricâ indutum, & cristis capita alta coruscum
Agmen agit. Lateri intrepidus Sienavius haeret,
Corvinusque crucisque nitet cui numine parma
Laevam Potocius, dextramq; Opalinscius ardens
Ducit in arma Aciem. Medio Rex confidet, axe
Qualis in aethereo lucem sol dividit Orbi.
Ridzinius circum sociant, Denoffius, & qui
Deinde tuos Latio decorabit Varmia fasces
Murice, quique tuos freno Sapietia coequet
Littavios nemorosa, & pigra paludibus ora.
Hisce alii Proceres, Lubomirius altus avorum
Sanguine, Marte ferox Zamoyscius, & sacer albâ
Veste Craci Antistes, cui sunt mysteria curae,
Agglomerant sese comites. Rex ibat, Euntem
Subsequitur manus, & mavortia signa secundant.

Relligio

Haec

Haec inter rapidae, visu mirabile, ab alto
Discurrunt per inane pares super agmina pennis
Armigerae Jovis, irato quae fulmina praebent
Aëriac volucres, & vox audita monentis.
Junge Aquilas Aquilis praeceuntibus. Inde viarum
Per diversa volant volucres, atq; altera cautes
Carpathias montésq; super, ceu Pelion Ossae,
Impositos radit, Moravos secatur altera colles
Remigio alarum. Ducunt quâ jussa sequamur
Sauromatae clamant. Non haec sine numine Divûm
Visa monent. Acies ergo divisa, rigentes
Pars superat nivibus scopulos, atq; ardua summis
Saxa jugis. Pars gramineas per aperta jacentes
Planities animosa premit; meta omnibus una.

Jamque in conspectu fidae propè moenia Thulnae
Exceptum hospitio, sociisq; penatibus Agmen
Sauromatum Austriacis latè confederat arvis.
Danubius fremit inferius, qui flumina centum
Advehit albus aquâ, & centum mox alluit Urbes
Euxino properans iras submergere Ponto.
Contra elata jugis clivosa cacumina montis,
(Coecius huic nomen) caput inter nubila condunt,
Hostilesque acies media inter tela morantur.
Hinc exaudiri fremitus clangorq; tubarum
Terrificumq; aeris tonitru; poteratq; videri
Tota Asiae illuvies, & quantâ saeviat irâ
Impia Barbaries, quantoq; miserima luctu

Urbs

Urbs malè turritos defendat regia muros.
Arma parat, licet imparibus fortissima signis
Vis Polona, animos mentemq; & pectora firmat
Relligionis amor. Tanta est reverentia Divum.

Interea Rex ipse aris indicit honores;
Thura calent passim, puraq; in veste Sacerdos
Supplicibus Numen votis, atq; ore precatur.
His rite exactis vires, & corpora curant,
Exacuunt ferrum, nox est data cetera somno.

Et jam bissereno rutilabat Phosphorus ortu
Pulchrior. Augustum visum est in sydere nomen
Ducere purpureum spatioso limite crinem.
Attoniti stupuere, quid haec portenta minentur
Ignari, quidue astra ferant. Nutantia corda
Triste per augurium Rex ut videt, aere coruscum
Extulit inferuitq; manu mirabile donum
Delapsum Coelo clypeum, & visa omnia narrat,
Quaeq; Fides monuit, quaeq; ingens Rector Olympi
Imperet, & quae sit iustae victoria pugnae.
Virginis agnoscunt Sanctum, & venerabile nomen,
Spes animis iterum fervet. Generosa Juventus
Exultatq; praeditq; vias, & in ardua montis
Nititur; Ascensu Rex ut fastigia vicit,
Signa Ducum Procerumq; manus, atq; agmina summo
Vertice constiterunt, unde omnia castra videri
Thessala jam poterant. Non sic fremit aequore Pontus,
Cum ruit Aeoliae praecipit de caulis Auster,

Atto-

Attollitq; cietq; atros caligine fluctus
Et raucum stridens Libycas despumat arenas,
Odrysium ut patuit vulgus peditumq; Equitumq;
Turba mari similis densoq; simillima nimbo.

O mihi Maeoniâ flueret si barbite carmen,
Quo cecinit Trojae cineres, & praelia vates
Stirpis Achillaeae, caedesque & fortia facta
Grajugenûm, quanto resonaret Apolline pectus;
Quoq; olim Aeacides, mihi nunc Sobieschius iret
Aonidum magnus ventura in secula plectro.

Ut vidit Polona Acies Syria agmina latè
Et nubem armorum ingentem se effundere campis,
Praecipitat, nemorumq; jugis per devia flexis
Jrruit. Haud aliter descendere monte Leones,
Cum numerosa imis armenta errantia cernunt
Vallibus, adspiceres, cursu & majoribus ausis.

Invadunt sed enim diverso tramite. Clamor
Undique & horrifonis crepitant tinnitibus aures.
Fit via per Nomadum confusa cadavera, Thraces
Saepius experti quid possit bellica virtus
Sauromatûm trepidare retro & vestigia ferre.
Jam cedunt properantq; Arabes & inhospita plaustris
Sveta vagis Scythie praedari & vivere raptò,
Incusso fugit acta metu. Jablonovius instat,
Et frustra jaculantem arcûs & missile ferrum,
Insequitur. Rapido interea furiâ altera cornu
Medorum rabies. Arcto Rex magnus agebat

F

Ipse

Ipse inter primos clypeatas ordine turmas,
Hortaturque volatque ardens succedere pugnae,
Ancipiti dum Marte labat. Furit, irruit, enses
Ingeminatq; rotatque manu. Sine vulnere nulla,
Nulla carent Letho, repetitis ictibus, arma.
Idem omnes simul in Nomadas agit ardor, ubiq;
Quadrupedumq; hominumq; jacent, atq; aggere facta
Corpora fusa aditum impediunt. Praesentia Regis
Incitat, effervetq; animis magis aemula virtus.

Hic verò Sapiaha tuas quis carmine possit,
Aut aequare tuas Laudes Opalinskje, cum Te
Tot circum jaculis crepitarent Memnonis arcus,
Memnonis Aurorae croceo qui venit ab ortu?
Ast ó cum rapidi foderet calcaribus armos
Impatiens Corvinus equi, media agmina cingunt
Incautum, rapiuntq; hostili caede madentem
Spirantemq; minas. Ruit hinc Lubomirius, inde
Potocius teli jactu jam saucius ibat,
Vulgaresq; animae plures per vulnera morti
Occubere. Ferox geminat Getulia vires,
Instauratque, velut gelido furit aëre grando.
His super ausa etiam moliri & tendere fraudes
Dirarum furiosa cohors. Dux impia facti
Tisiphone. Nam qui convexi fornicis arcu
Danubii pons riparum complectitur oras,
Protinus in preceps labat, & compage soluta
Excudit hinc Polonam aciem. Rex ipse tumentis

Fe-

Fertur aquà. Thracum reboant ululatibus aerae,
Sauromatae trepidare, & retro vertere signa.

Sed quid enim superis inferna humanaq; possunt
Consilia obniti? Patuit tum luce coruscum
Ingenti Odrysiis contra splendescere nomen
Virgineum Coelo, clypeumq; volumina flammae
Conjurata agere, & Syriis extrema minari.
Continuò steterunt fluctus, sublatus aquae mons
Spumeus assurgit laevâ. Sic numen amicum
Cum sociis Regem sicco praetervehit alueo.

Rursus in arma Acies, iterumq; in praelia fertur;
Rex primus, veluti pecora inter inertia, ferro
Fulminat, Hircanos circumstat frigidus horror.
Diffugiunt quòcumq; timor, quòcumque laessit
Victoris rabies, trepidae formidine Lunae.

Planities immensa velut, cum falce comantes
Sternuntur segetes, truncis atque ossibus albet,
It piger Jster aquis, & foedat sanguine ripas.

Ergo Urbis reserant desueto cardine portas,
Respirantq; metu Cives. Juvat aggere fossas
Visere praecipites vallorum more cavatas,
Et loca, quae positis castris obsessa tenebat
Barbaries, lustrare oculis. Exhausta solutos
Exhilarant animos etiam ipsa pericula. Nautae
Ceu cum indignantem senserunt aequoris aestum,
Prospectant latè Oceanum, gaudentq; relicto.

Tunc Erebi coram infidiae, namque ore pudico

Eumenides posito, quo jam nemora alta vagantes
Errabant Dryadum similes similesque Dianae,
Infernae patuere canes, puduitq; superbam
Pannoniam potuisse Deae sub imagine falli.
Plauditur. Excipiunt reducem totumque recenti
Victorem Nomadum stillantem sanguine muri.
Illum omnes Patriae Numen Patremq; salutant,
Et domitae Eversorem Asiae; clamore secundo
Compita servataeq; domus atque insonat Aether.

At Tibi magna Parens, cui sunt mortalia curae,
Cuique datur miseris propius succurrere rebus,
Coelicolum Regina, onerant Altaria donis
Supplicibus, titulosq; aevi monumenta futuri,
Nomenque inscribunt memores hoc carmine. *Sospes
Austria Virgineae, Spolia haec de Thracibus, Arae.*

DE

De Virgine in Coelum assumpta.
Elegia.

A St ubi mors, furor ille, & inevitabilis arcus
Cladibus intentus semper & excidio?
Credideras potuisse aeterno cardine postes
Nostro olim generi claudere Coelicolum;
Quò procul à Patriis miserum & radiantibus iret
Sedibus in luctu semper & in lacrymis?
Lex erat hæc irae mortalibus edita, legem
Sustulit ipse suo Sangvine Divus amor;
Sidereasque fores & Regna fluentia nectar,
Et nunquam occiduos & sine nube dies
Esse dedit meritis pro munere. Proemia sunt hæc
Virtutis, quibus & se Deus ipse beat.
Deletæ hinc subiit poenæ clementia, fessis
Quæ facilem vult mortalibus esse viam
Ad nitidos Coeli tractus, ubi Regia Divos
Fontibus innumeros alluit ambrosiæ.
Quod si Corporibus, quibus hæc elementa resolvunt
Compagem, miseris interitumque parant,

Lex

Lex eadem est; rerum facit hoc discordia, partes
Namque eadem discors materies agitat
In diversa fluens, pugnant humentia siccis
Frigida cum calidis, & sua bella cient.
Hinc omnes sua fata manent. At desine, non est
Vis haec imperii, Parca superba, Tui.
Natura ipsa dolens tam duris casibus angi
Corpora, conflictu perpetuoque premi,
Aurae particulam sacrae miserata resolvit,
Aeternum laqueis eximit atque animum,
Interque aërios, ubi pax, ubi copia nunquam
Miscet amaritiem, collocat indigenas.
Neve putes moesti cineres Tua jura sepulchri,
Et squalentia humi corpora faeda situ,
Respice ad haec. Clausit Jessae Virginis urna
Jam pridem elato funere membra lapis.
Hinc nitor augusto, cum Virginis exspiravit
Vita, abiit vultu purpureusque decor.
Non secus, ac tenui quando defloruit ungui,
Pallidus est violae deciduusque color.
Ast age. Coccineo rursus flos ardet amictu,
Et rediviva suo cespite olet viola.
Quam nova gemmanti facies! quam pulcrior olli
Aucta renascenti forma venusta comae!
Haud aliter Virgo cinerem bustumque relinquit
Pulcra magis, siquidem pulcrior esse queat.

Hinc

Hinc Zephyris inuēta super, mirabile visu,
Coelituum fertur, nube vehente choros.
Quod si Thesbiten rapuit vapor igneus, & mox
Nusquam terrarum apparuit, huic melior
Conditio, mortis quae ferrea claustra resoluit,
Illius & spreuit triste supercilium.
Tum sensit, mulier quantus foret una triumphus
Invida mors, & duram orē momordit humum.
Nam verē incessu patuit Dea, Coelica pubes
Quam circum teneris cantibus agglomerat.
O! adsis trepidis ergo tutela periclis,
O! & praesidium, & dulce decus misero
O! adsis generi Virgo, Sanguis Tuus omnes
Namque sumus, Frater, gnatus & ipse Tuus,
Omnium & Ipsa Parens. Lacerae succurre carinae,
Hiscit enim, pelago bella movente rati.
Undique rauca fremit tempestas, undique latis
Horrendum mugit Vistula gurgitibus.
Scilicet ò quantis insana Boristhenis ira
Motibus in Patrios fervere visa laeas,
Atque agere immanes excitas fede catervas
In legetum & populorum excidium rapidas,
Id precor, ut salvis libertas aurea rebus
Consultat, auxilium atque adferat ipsa suis.
Utque annos qui sceptrum tenet, cui subditus Albis,
Ultra aevum Pylii protrahat usque senis;

Serius

Serius & cani inficiant albedine crines,
Et veniat tardo curva senecta pede;
Donec Natorum series longo ordine fastos
Impleat & numerum, plurima turba nepos;
Aufriadum, cui magna atavis & sanguine Conjunx
Ipsa suum inspiret cum pietate animum,
Et teneros doceat fumosa ab imagine partus,
Pacatum imperium Relligione frui.
Si procul hinc rerum discordia, si procul ingens
Detonet in Scythicum laeva procella caput;
Navis in optato se tandem litore sistet
Praecipitum secura imbrium & Oceani.

AD

Ad Serenissimum Poloniarum

R E G E M

AUGUSTUM III.

H*oc erat in fatis: ut quae TIBI Gloria*
PRINCEPS,

Sauromatùm in Populos detulit arbitrium,
Et daret Europae Reges, qui Sanguine ab ipso
Sceptra dein gererent & diadema TUO.
Jure igitur laudum laus haec Tua maxima.

REGUM

Undiquè latè orbis quàm patet esse Patrem.

G

Jn

In Nativitate Serenissimi Burgundiae Ducis

REGIORUM PRINCIPUM

LUDOVICI DELPHINI

ET MARIAE JOSEPHÆ

è Saxoniae Ducibus

Filij.

Carmen Genethliacum

JNtonuit Laevum. Niveo signanda lapillo,
Mira futurorum praemonet ista dies.

Visa mihi est Coelo discurrere Fama corusco,

Et centum audita est clangere Diva tubis.

Huic Comes auratâ Virtus in murice palla

Jbat, & iu purâ candida veste Fides.

Relligio, & Pietas, rapido & Victoria curru,

Quem circumfusae leniter axe Chorum

Tranquillae Zephyrorû Animae Charitesq; praeibât,

Colla super passis crinibus; atq; pedes

Discinctae, paribusque manus & brachia vittis

Nexae instar Dryadum, cum repetunt Choreas.

Lilia pro lauro: pro Sirmate flammea vestis

Sparsa auro, & gemmis fulgida purpureis.

Pax erat intonsae ramo frondentis olivae

Cincta comas, sequitur Risus & alma Pales.

Lux

Lux oculis, Tyrio stillabant rore capilli,
Labraque Coelesti nectaris ambrosiâ.
Haec facies habitusque. Procul Bellona minaci
Ferales taedas, armaque saeva manu
Quassabat tacito raucum sub pectore frendens,
Ausu nihil, juncto foedere amicitiae
Pacisque adspectu trepidans, quô scilicet orbis
Pacatus vultu jam meliore nitet.
Vera monent superi. Sunt haec insomnia vera,
Quae tulit hesternâ nuncia nocte quies.
Evigilo. Gestit magno de nomine Regum,
Plaudit & effusâ Cimbricus Albis aquâ.
Interque strepitumque, & laetum murmur aquarum,
AUGUSTUS, LODOIX amne tumente sonant.
Scilicet Heroum numero novus additus Heros,
Gallia quàm felix provehet Imperium?
Sive armis, seu pace velis protendere nomen;
Sive peregrinas Classibus ire vias,
Externisque opibus Rhodanum ditescere, ripae
Cum gemitu, cogas, & mare velivolum.
Salve cura Deum Soboles, cui Sangvine venae
Clodiadum fervent, ingenioque pari.
Cimbrica magnanimos cui vis inspirat Avorum
Ausus & veterum grandia facta Ducum.
Salve cura Deum. Puer, o! cui Regia Mater
Afflat Divini nescio quid generis.

Jlla sit Europae praestantior Heroinis,
Gallorum ut fiat nobilis historia.
Jlla ferat fructus Seclorum in Nomen ituros
Aeternum, quâ non altera amabilior.
Jlla suos Niobe numerô foecundior, aut Quos
Ortygiae geminos Delia iam peperit,
Jnvideat nunquam. Satis est felicior ortu
Unius. Hoc uno praestat honore magis.
Hinc sacra posteritas veniet longo ordine Regum;
Semper ab irriguo Lilia fonte bibent.
Jnterea dum fausta precans haec praecinit Albis
Exiliens rapidis imperiosus aquis;
Sequana spumoso rorans caput extulit alvêo,
Et dedit haec rauco praescia verba sono.
Incipe parve Puer risu cognoscere Matrem,
Incipe jam teneras noscere blanditias.
Cùmque Tibi auratas procumbens Gallia cunas
Versabit trepidâ, tam metuenda, manu;
Non Jdam, non furta Jovis, raptamque Pelasgis
Tyndariden, fraudem nec canat Jnachidos.
Magna decent fortes. Et si lallare cupido est,
Balba sonent labiis Nomina magna Tuis.
Scipiadas memora, memora pugnacis Achillei
Arma, acies, palmas, Hectoreumque caput.
Et ne barbaricis affuescant vocibus ora,
Gallorum Proavos nominet Jpse suos;

Henri-

Henricos veteresque Duces, quos maximus olim
Terrarum genuit Carolus Imperio.
Hos repetat teneris infans & facta labellis,
Et cum lacte Heroum exprimat Ille animam.
Quòd si fortè aderit positus Avus inclytus armis,
Et blandà arridens plausit Ille manu,
Plaude Puer, sed enim Regem atrectare memento,
Cujus velivolum pendet ab ore salum;
Cujus ab Imperio Tellus, quà terminat orbem,
Quàque suis regitur pendula cardinibus,
Frena habet & rerum molimina, & ardua fati
Semper & intrepidi praelia Martis eunt.
Qui trans Herculeas victricia Signa columnas
Protulit, arbitrium supposuitque maris.
Haec meminisse juvat. Tua sunt haec omina Princeps,
Queis iterum Terris aurea Secla fluent.
Secula, quae fuerunt Saturni tempore, plenis
Horrea cum premeret frugibus arcta Ceres;
Lentaque cognatas vitis conscenderet ulmos,
Et matura daret dulcia vina cadis.
Tunc poterant tumidae foetuque & lacte vagari
Incustoditae laeta per arva Boves.
Tum poterat Divùm voti reus Indica ad aras
Certatim Sanctis urere thura focis,
Albaque purpureis amarantis texere Pastor
Lilia securos compositura lares.

Haec

Hae Tibi erunt artes , haec sint primordia vitae;
Hisce Puer nobis nasceris auspiciis.
Parcere si victis satagas , pacemque tueri,
Hostiles Animas & premere imperio.
Hic finis fandi. Clamârunt undique Nymphae,
Ipse etiam tumidis Vistula plausit aquis.
Plausibus arridens tum Sequana rursus ad imos
Descendit latices, occuluitque caput.

Ad Celsissimū & Reverendissimū S. R. I. Principem

ADAMUM STANISLAUM

à Grabowo

Varmiensium Episcopum

Terrarum Prussiae Praesidem.

In Encaeniis

Ecclesiae nuper ab Ipso magnificè extractae.

DEOQUE

In honorem SS. Christi Martyrum STANISLAI Episcopi

Et CATHARINAE Virginis Sacrae.

M. DCC. LI.

Carmen Elegiacum.

ADspicis? augustum surgit de marmore Templum:
Hoc deerat decori, Varmia pulchra, tuo.

Arboreum fuerat, sectâ fuit arbore fornix,

Totaque jam sacrae fagina tigna domus

Tecta imbres pluviasque Hyadas rimosa bibebant,

Et malè praecipites concha vehebat aquas.

Et ferrugineo stridebant cardine postes,

Et coeco in foribus tramite limen erat.

Sedula ubi tenues suspendere aranea telas,

Nidifico & foetus Vere suevit avis.

Ast modò quae facies aditum , quae pompa lacunar,

Quaeve patens decorat forma nitorque gradus?

Area quàm latis producit intervallis?

Cui favet umbriferis arbor opaca comis.

Ingredere, atque oculis circumspice. Ut omnia rident,

Ara,

Ara solum paries strata, superque tholus.
Ut Parius, viridisque lapis vestigia signat,
Et sacra limitibus mystica marmoreis
Dividit; ut vulgus longè procul inde profanum
Rite colat sanctum, corde ministerium.
Haec subeunt oculos. At quàm majora supersunt
Ornatura sacros hìc monumenta lares.
Hinc CATHARIS, cui virgineum sociata pudorem
Alma coronavit purpura martyrio.
Inde Petrovini cineres qui voce sepultos
Excivit tumulo, Gloria Sarmatici
Imperij ANTISTES, Terris mirabile nomen;
Cui peperit palmas intemerata fides
Rege sub impuro: duodena subinde Senatus
Conspicienda aderunt Lumina Apostolici,
Artificum tabulis spirantia nomina pictis,
Argumenta operis delineata manu.
Singula quid referam? revocant Encaenia, festis
Nam circùm rutilans ignibus aura tonat.
Praecingit verbena fores, & adorea mistis
Floribus, auspicio jam meliore nitet.
Jt Coelo vapor ad superos, dum thuris acerra
Fumat, & in morem fluctuat Oceani.
Interea divina fluunt opobalsama, palmis
Supplicibus geminat Verna, cliensque preces.
O! adsis tutela ingens, Regnator Olympi,
Votaque respicias, quae pia turba facit.

Sci-

Scilicet aeterno serves ut numine sedes,
Et procul hinc tonitru flamma corusca fremat.
Ut rabidae hostiles procul hinc clamoribus irae,
Et raucum Coelo qui tonat imbre, Notus,
Cladesque, & latè metuenda incendia campis
Hinc abeant saxi trans juga Caucasei.
Cumque Tuas fletus miserorum obsederit Aras
Multa gemens scelerum flagitia & maculas,
Flexanimæ ut redimant culpas, & fulminis iram
Excutiant lacrymae, dejiciantque manu.
Denique votorum haec summa est, GRABOVIUS
Quique sacrum statuit relligione locum, (Aedem,
Aeternum Pastor famâ victurus in aevum,
Cujus ope haec moles tam pretiosa manet,
Incolumis, quin longa ferat dispendia vitae,
Nestoreos aequet praetereatque dies.
Hinc erit, ut felix placidum Tibi, VARMIA, Coelū
Rideat, & nectar fonte perenne fluat.
Hinc erit, ut superis honor, & Tibi gratia crescat,
Municâ semper Principis aucta manu.

H

Ad

Ad Praeclarissimam & Excellentissimam
MASOVIAE PALATINAM
CONSTANTIAM COMITEM
PONIATOVIAM NATAM
PRINCIPEM
CZARTORYSKIAM
ELEGIA

SI qua fides Vati, Deus est, quo incendimur, igne
Illius & sacro pectora nostra calent.
Mens, ubi Coelestis divinitus incidit ardor,
Aestuat, & carmen spiritus intus agit.
Quo memorat causas, quo fata recondita, & orbis
Quae circum rapiunt ima, superna, vices.
Unde fluant annes, qui sit maris aestus aquarum,
Quaeque tegant puram nubila Saepe diem,
Et ferrugineae quae sit defectio Lunae,
Et qui sit rutilo fulminis axe fragor.
Omnia pervadit rerum mysteria Vates,
Omnia sunt oculis conspicienda suis.
Nec latet arcanus, quo se mortalibus, ordo
Adjiciunt animae, corporibusque latent.
Nam redit aeternus variato nomine semper
Spiritus, omnivoli! jure premente Jovis.

Et

Et longaeua iterum remigrans in tempora, cursu,
In domibus spirat purior usque novis.
Hinc Matronarum cecinit quae maxima centum.
Fama tubis forti grandia facta manu,
Mox etiam longo post tempore, sera revisunt
Secula, mutatâ nominis historiâ.
Et quae Penelope Conjunx fidissima Ulyssæi,
Et quae Dardanio jam fuit ante Duci
Intercepta metu fugiens, dilapsa Creusa,
Cum streperet flammis proximus Ucalegon;
Illa eadem quae olim, celebrata Veturia, Gnati
Arcuit à Patrio bella nefanda lare,
Et Caesar, magnusque idem Pompejus, & qui
Claruit Aeacides, Hannibal, atque Cato,
Nunc animant alios artus & corpora formis,
Atque alios edunt, ore loquente, sonos.
Et licet aut fortuna minor, vel grandior adsit,
Cor eadem virtus, ingeniumque fovet.
Ergo age, quae priscas memoravit fabula, non est
Fabula de rebus, Femina Magna, Tuis.
Illa animi, praestas quâ, vis, & spiritus ille,
Quo sapis invicto major Amazonidûm,
Divinum nitet, & veteres Heroidas aequat,
Provocat & Graias Romuleasque Nurus.
Nota cano. Vel enim latè circumspicis orbem,
Vel quas sol rapidus currit in axe vias;

Quaeque per immensas coeunt maria omnia terras,
Et quae velivolâ puppe secantur, aquas.
Singula Tu memoras, tractusque, & nomina Gentis,
Et numeras scopulos & vada caeca vides.
Esse quid hoc dicam? nisi quod pia Numina pridem
Mnemosynen venis inseruere Tuis.
Et dederunt, quâ Nilus eat de rupe, latentes
Cum movet Aethiopum, scire, per ima lacus;
Quâ Simois, Xantusque ruens praeterfluat amnis;
Quâve Padus conchâ, quâve feratur Arar.
At si longaevos repetis, Constantia, mores,
Et Regum narras, ingeniosa, vices;
Quae rerum series? qualis Tibi nascitur Ordo?
Quam veniunt riguo fonte Loquentis opes?
Sint licet Europae, atque Asiae penè obruta rerum
Principia, & tenebris caeca sepulta suis,
Ast te nulla latent, filôque ab origine texit
Ubere, quae immemores occuluere Patres.
Medorum ut Persae, utrorumque ut Graecia vicit,
Quod mox obtinuit Romulus Imperium;
Imperium, Oceani fuerunt cui Coerula fines,
Cuique fuit Coelô terminus ipsa dies.
Praeterea si bella mari, si praelia terris
Orsa doces pugili saepius acta manu;
Nullum discrimen te praeterit, atque locorum
Facta ubi sit clades, lacryma nulla fugit.

Ther-

Thermopilas Marathonē, & sparsās sanguine Can-
 Dejecit quando Roma superba caput, (nas,
 Si referas, atque hisce pares, Constantia, lauros,
 Quarum Sarmaticis parta trophaea jugis
 In memores ibunt aeterni temporis annos,
 Quam purus facili defluit ore labor?
 Non secus Harpalice, si quando horrentia Thracum
 Exposuit certis bella cruenta modis;
 Cumque fugâ celerem cursu praeverteret Hebrum,
 Centauros potuit iam meminisse suos.
 Aut quae bellatrix Volscâ de Gente, superbo
 Auxilium Turno, magna Camilla tulit,
 Pulchrius, ut flebat trepidans Lavinia, posset
 Dicere, utri metuat, nescia Virgo Duci.
 Haec de Te Boreas, haec de Te praedicat Auster,
 Haec augent titulos, Femina magna, Tuos.
 Unde novas animas, variato corpore, formas
 Quis neget aeternos vivere posse dies?
 Inque Tuos migrasse sinus, vel Apolline natam,
 Aut quae Palmirae Marte timenda fuit?
 Aut quae jam Lybici, Marpesae filia, bello,
 Ausa est Alcidis sustinuisse manus?
 Vel quae magnanimos peperit Cornelia Gracchos
 Clara triumphali nomine Scipiadum.
 Auguror. Illa Tuo quae nata est sanguine proles,
 Sanguine, quem Regum vena perennis agit,
 Si

Si similis fueritque Tui, vel Patris Imago,
Heroum haud deerit Semideumque Genus,
Quorum vis animi, ceu jam Chironis Achilles,
Formatur monitis eliciturque Tuis.
Dî faveant votis, Patriae spem vota secudent,
Conueniens famae fors erit ista Tuae.

NOCTIUM SARMATICA-
RUM VIGILIAE.

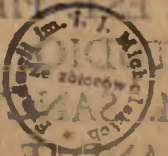
*Nulla res nos majoribus malis implicat,
quam quod ad rumorem componimur, optima ra-
ti ea, quae magno assensu recepta sunt, Nec ad
rationem, sed ad similitudinem vivimus.*

Sen. de Vita Bea. ad Gallion.

GRAVISSIMO. ET. SAPIENTISSIMO
SANCTAE. VARMIENSIS. ECCLESIAE
PRAESULUM. CANONICORUM. COLLEGIO
GENERE. PROBITATE. DOCTRINA
ET. AMPLISSIMIS. SACERDOTIIS. CONSPICUO
CUIUS. MAXIME. EST. PIETATEM. EXEMPLO
DISCIPLINAM. STUDIO. RECTE. FACTORUM
ET. MINISTERIUM. SANCTITATIS. PUBLICUM
REI. DIVINAE. CURANDAE. NAVITER. ADHIBERE
OPERA. SEMPER. EGREGIA
IN. PROVINCIAM. ET. RELIGIONEM. NAVATA
AUCTA. SUMMIS. PROMERITIS
VIRTUTIS. ET. NOMINIS. FAMA
VIRIS. MAGNIS. ET. PRÆCLARISSIMIS
E. SINU. SUO
AD. POLONI. REGNI. GLORIAM
AD. SACERDOTII. LAUDEM. ET. DIGNITATEM
POSTERIS. PROPAGANDAM
PROFUSIS
UBALDUS. MIGNONIUS. SCH. PIARUM
ORATIONEM. SUAM. DE. MORALIBUS. DISCIPLINIS
VARMIAE. PRAENOBILIS. PRINCIPATUS
QUOD. IBI. AUSPICATO. ET. FELICITER
NOCTIUM. SARMATICARUM. VIGILIAS. EGERIT
ICCIRCO. DE. SE. BENEMERENTISSIMI
AETERNUM. MEMOR

L. M. Q. D. D. D.

GRAVISSIMO. ET. SAPIENTISSIMO
 SANCTAE VARMIENSIS. ECCLESIAE
 PRAESULUM. CANONICORUM. COLLEGIO
 GENERE. PROBITATE. DOCTRINA
 ET. AMPLISSIMIS. SACERDOTIIS. CONSPICUO
 CUIUS. MAXIME. EST. PIETATEM. EXEMPLE
 DISCIPLINAM. STUDIO. RECTE. FACTORUM
 ET. MINISTERIUM. SANCTITATIS. PUBLICUM
 REI. DIVINAE. CURANDAE. NAVITER. ADHIBERE
 OPERA. SEMPER. EGREGIA
 IN. PROVINCIAM. ET. RELIGIONEM. NAVATA
 AUCTA. SUMMIS. PROMERITIS
 VIRTUTIS. ET. NOMINIS. FAMA
 VIRIS. MAGNIS. ET. PRAECLEARISSIMIS
 E. SINE. SUO
 AD. POLONI. REGNI. GLORIAM
 AD. SACERDOTII. LAUDEM. ET. DIGNITATEM
 POSTERIS. PROPAGANDAM
 PROBUS
 UBALDUS. MIGNONIUS. SCH. PIARUM
 ORATIONEM. SUAM. DE. MORALIBUS. DISCIPLINIS
 VARMIAE. PRAENOBILIS. PRINCIPATUS
 QUOD. IBI. AUSTICATO. ET. FELICITER
 NOCTIUM. SARMATICARUM. VIGILAS. EGKIT
 ICIRCO. DE. SE. REMEMERENTISSIMI
 AETERNUM. MEMOR

DE MORALIBUS DISCIPLINIS

Ad Exetesticum Varmium.

Quod erat maximè optandum, & nostra hac aetate, nobis divinitus datum, laetitiis omnibus gratulamur, illud est, Exetestice, quòd longè exacta, & sublata, qua penitus infuscabantur, barbarie, praeclararum omnium fermè Artium studia, respirare aliquando, non solum in aperto Cœlo, sed lautè etiam, & liberaliter vivere, ac triumphare, quodammodo videantur. Quotus enim quisque est, qui non videat, siquidem memoriam praeteritorum temporum, ad hanc, quâ fruimur, Literarum lucem, animadversione percurrat, quàm tota alia sit, quàmque illi dissimilis, quae olim rudis paedore obsoleverat, studiorum ratio, quae nunc gymnasia feliciter occupavit, ut, dubitare nemo unus possit, praesentem Literarum fortunam, cum aureo illo seculo, quo Sapientiae Laudes, tantopere inclaruerunt, de gloria, de amplitudine, de dignitate, imò etiam de principatu contendere. Infinitum esset ire per singula, & capita recensere disciplinarum, quibus affatim elegantia, & nitor accessit. Attamen sine ulla antiquitatis injuria, licet nunc de incremento, deque elegan-

ria, & perfectione non Liberalium modò, sed etiam mechanicorum operum omnium, quae, vel commodo, vel ornamento mortalium suppetunt, cum vetustate certare. Licet herelè Philologos, Physicos, Mathematicos, Medicos, Jurisperitos, ceterosque bonarum artium Magistros, quibus jam pridem, haec nostra aetas mirabiliter floret, cum priscis illis eruditione celebratissimis, sine invidia conferre. At non licet (audacius fortasse, sed sine fuce putidae assentationis dicam) non licet sane, nescio quo misero Christianae reip. fato, id ipsum, quod in ceteris facultatibus praedicamus, perfectionis genus, & quamdam veluti maturitatem, in morum, vitaeque doctrinâ, jactare. Adhuc omnium, quae regina est ceterarum, quaeque hominis meliorem partem, moderatur, ac temperat, disciplina sylvescit, adhuc livet rubigine, solumque olet, & opinionum quassu, & conflictatione pervertitur, Quo fit, ut eadem boni, malique notio, aliam virtuti, aliam vitio personam opiniosissimè imponat, perturbatione morum tanta, ut doctorum utrinque pugnantium auctoritate, tota res Christiana periclitetur. Neque hîc vellem, ut quae a me fidentiùs, & liberè proferruntur, non perinde, Exetesticè, intelligantur, atque ipse cogitans sentio. Non ego mihi temere, atque imprudenter sumo, egregiae hujus, & sanctissimae disciplinae emendationem, novumque aliquid, & peregrinum afferre cogito. Absit animo audacia tam impudens, & praefracta. Illud

potius

potius malo, ut ad pristinam, & consularem hu-
 jusce docendae facultatis viam, quâ ratione, quâ
 exemplis divinitus praemonstratam, sedulò redea-
 mus; etsi, quod Cic. sapientissimè admonet ex- Pro Arch.
 perientiâ diuturnâ maximè certum, equidem scio
*Saepeius ad Laudem scilicet, atque virtutem, natu-
 ram sine doctrina, quàm sine natura, doctrinam
 valere.* Itaque majorum usu, & sapientiâ, Ethicae
 Christianae studia aduentibus, praelucente, in
 eo vires omnes, omnemque operam collocare ve-
 hementer curabo, ut planum, perspectumque fa-
 ciam, quàm futura sit perdifficilis, & impedita
 moralium disciplinarum scientia, quàm deinde ru-
 dis, enervis, & vacua, nisi subsidio ediscentibus,
 Bibliorum veritas, Patrum judicium, & Ecclesia-
 sticae historiae lumen accedat. Nam Biblia leges,
 Patres Biblia, historia Patres illustrat. Hic quasi
 aditus certus ad solidam morum eruditionem, si
 acri ingenio praeditae juventuti, atque his artibus
 informandae, pateat, veteratoribus ita multis, &
 Sycophantis carebimus, quorum infinitate biblio-
 thecae mirabiliter onerantur; continebitur fraeno
 laxitas opinantium, qui tot absurdis, & nugacis-
 simis de lana, & colu disputationibus, mortalium
 animos cruciant, sanctitas demum, & castigatio
 morum simplex, & plana unanimi consensione do-
 cebitur, quin leges ad vitia, Evangelium ad licen-
 tiam, & procacitatem, DEUS ipse optimus ad
 praeposteras hominum affectiones, perperam de-
 torqueantur.

Atque hinc, Exetesticè, in primis, antequàm anchora praecidatur, & velis plenis oratio pergat, illud mihi dolendum semper existimavi, quòd multis abhinc annis, in hominum animos praecjudicium invasit omnium perniciosissimum, festinandum nimirum esse, non minus in Literis edicendis, quàm olim fuerit, in stadio Olympiorum, ubi uter pedibus plus valeret, periclitabantur, atque certabant. Metam quippe in dimenso spatio, qui relictis carceribus, perniciosissimi omnium praetervolabant, hi jure victores, quòd viam devorassent, praedicabantur. Ego verò in Literis percurrendis compendia laudo, at non ea scilicet desultoria, sed summatim, praecisis superfluitatibus, tradita. Nam brevitatis illa docendarum disciplinarum, quae missa facit subsidia ad perfectionem comparandam non solum idonea, sed maxime necessaria, non est ea quidem brevitatis, at supina quaedam, & negligens pandiculatio hominis officiantis. Atqui nemo nescit, & amplitudinem, & quamdam prope infinitatem, qua cognitio rerum divinarum, humanarumque perficitur. Nemo fines angustos, & perexiguos, quibus animi vis, conatusque concluditur, quo omnino accidit, ut non uno spiritu continenter veri, falsique notiones protinus imbibantur. Tamen nihilominus, cum diuturnum, & improbum in studiis laborem, id aetatis homines deliciis, & voluptatibus liquefcentes, non parum graventur, ad nomen industriae, assiduitatis, vigiliae, usque adeò exhorres-

cunt,

cunt, ut hanc indomitam, & pertinacem majorum nostrorum alacritatem, ac Lernae prodigium aliquod, juxta metuant, & melius ament, ignavorum consiliis, aliam viam commonstrantium facilem, & compendiarium, ut ambitiose gloriantur, vacare, quam aequis, planisque itineribus, ingenuarum artium, & sapientiae domicilium in excelsis, & sublimi loco positum consecrari. Quae sit ergo, Exetestice, nostrorum temporum desidia, & recordia, vides, ita sibi, qui in rosa potant, delicati isti homines assentantur, & oscitantibus in ora delabi sapientiam putant. Id causae est, quamobrem in tanta doctrinae luce, quantam antea secula, ne quidem assequi voto, & cogitatione potuerunt, tam multa sit deinde illorum penuria, qui verè sapiunt, infinitas autem eorum, qui nihil prorsus cum sapiant, sibi tamen multum sapere videantur. Hoc verò, si in ceteris facultatibus certum, in moralibus disciplinis certo certius est. Ego ipse plenas stomachi, & querelarum voces, audivi, quòd arrogantia certorum hominum, seu potius tenebrionum, qui tamquam è concilio deorum prodeant, omnes prae se coenum aestimant, plurimorum fama, religio, virtus, pietas, omnisque sanctitas in discrimen adducitur. Ignavum scilicet plerunque pecus, & in aliis facultatibus imbecillum, ad haec studia, quae severiora sunt, & dicuntur, rejicitur, quod, quemadmodum Ægyptius canis è Nilo bibit, ea, quae avidius elicere, atque exhaurire oporteret, vix pri-

moribus labris attingit, & avolat; quasi verò in hoc genere doctrinarum, non vitae innocentia, non populorum felicitas, non Christiana demum reip. salus, firmitas, incrementum contineretur. Mehercle! quàm mirabiliter errant cursores isti studiorum, & in re omnium maxima, quàm graviter decipiuntur!

Quod ut funditus teneas, paulisper advertite. Solent bene multi, ex eorum praecipuè numero, qui sacris initiandi, in clericali militia stipendia merent, ubi in album Ecclesiae relati sunt, tum demum sese moralis scientiae doctoribus erudandos tradere, cum perfunctoria latini sermonis notitia vix leviter delibuti, ex Grammaticorum tricis quoquomodo exilierunt. Cleri faeces, & recrementa diceres, adeo sunt bardis, & elingves, adeo subsidiis omnibus destituti politioris literaturae, sine tinctura dialecticae, sine methodo dissendendi, nullius coloris, & saporis homines, meri lapides ad haec subsellia convolant doctrinarum, quòd ad ceteras disciplinas, neque ingenium habeant admodum factum, nec vires suppetant ad majora enitendi. Hoc autem nihil absurdius esse potest, ad haec sacraria adeuntibus, tam frugiferae, retrusaeque sapientiae. Inde enim mala, quae Christianas plebes, misera contagione animorum, exulcerant, universa. O illos perditos, & deplorandos populi greges, quibus ejusmodi furfuris, aliquando Curiones contingant.

Sed haec missa faciamus, ne, cum capiti me-

deri

deri debeam, rediviam curem. Plusculum videor exigere, quàm ut valeat ignavia, seu potius tarditas ingeniorum in interioribus literis ediscendis, ad quas nemo nescit quanta mentis solertia, quàm varia, & multiplex cognitionum suppellex quàm eximia vis animi requiratur. Isthæc omnia, Exeteste, negligantur. Sint ea hominis vacui, & male feriatu crepundia, Poëtarum, Rhetorum, historiarum, Dialecticæ, dogmatum, judiciorum, studia, quæ tamen ad morum scientiam parandam affatim oportere, fugit neminem. Ex quo tandem penore Christianæ Ethicæ promptuarium exeres? Puto ex divinorum librorum thesauro. Ex Patrum veterum commentariis. Ex ipsa demum Ecclesiæ memoria, quæ, cum luculentissimam priscorum seculorum historiam, purè, & integrè posteris tradat, quin corruptæ opinionis ulla suspicione labore, ideo lux temporum, magistra vitæ, testis veritatis, jure, & merito haberi debet. Ad rem quidem, Varmie, si sapias. Nihil enim huic generi doctrinarum vario, maximeque dissimili, conducibilius esse contendo, quàm sacris literis, & monumentis, & Patribus consignatam laudatæ proximè facultatis intelligentiam. Huc enim totum inde usque ab initio susceptum dicendi propositum respiciebat. Volui tamen ob oculos omnium ponere, quæ sit eorum conditio misera & poenitenda, qui scholas docent hujusmodi inordinatas, & peracerbas, quæ cum præcoci maturitate extabescant, fru-

gum nihil, & fructuum, Magistris corrugantibus nares, Christianae reip. pollicentur. Ceterum ego, moralis scientiae cupidus, feciali quodam jure denuncio, bellum maximum illis esse adendum cum maleficiis, & scelerum monstris prope infinitis, tot scilicet, quot natura mortalium impotens, & superba quotidie parit. Horum habitus, color, ingenium, nisi in aperto sint, & morum magistro cauto, scitoque penitus innotescant, actum est de scientia Christianae legis tota. Unam propterea illis spem esse reliquam ad proficiendum, si difficultatibus strenue, & laboribus insurgant, illudque pugnent, ut bene vivendi artem, certumque, atque uberem virtutis censum, non aliunde, quam ex sacris literis acquirendum, sibi constituent.

Et re vera, Exetestice, quid uberius, quid sanctius, & ad vitam laudabiliter instituendam praeclarius, quam quod divinitus inspirata, Sacrorum voluminum religione comprehenditur? Quae pars aetatis, quod officii genus, quod rei gerendae munus & propositum vacat monitis saluberrimis, exemplorum copia, & sententiarum momentis gravibus, & severis, ad quae hominum vita exigatur, quaeque animis, si penitus haereant, & fixis in imo radicibus fruticentur, quid est, Exetestice, quare motus turbulenti, jactationesque animorum, & quae sermones, & appetitiones flagitia inquinant, distractis hinc inde opinionibus, expendantur. Quid? Plena sunt Ecclesiae, plena proverbiorum

rum, plena Numerorum, & Prophetarum oracula, pleni Regum annales, ceterorumque Librorum paginae, quae veteris testamenti divinitate eminent, non solum dictis, sed etiam factis, in quibus possis, tanquam in speculo vitam intueri, eamque ad recti, verique rationem aptissimè conformare. Ad haec, effusa evangeliorum subinde luce, quàm mirabilem DEus optimus, & beneficentissimus, nobis Legum omnium naturae, & religionis epilogum adornavit? Nonne hunc, qui teneat, atque inde intimis, ut ita dicam, medullis, perennem illum caritatis fontem infundat, ex quo lex tota irrigatur, & floret, illi erit abundè satis, ad earum rerum scientiam excolendam, quae frugi hominem facit? Nonne ad animi pestes averruncandas, & ad eam vitam, quae ex summo bono degitur, quia cum virtute conjungitur, consequendam, Lumen omnium sanctitatum clarissimum praelecebit? Cujus quidem luminis vis, & praestantia, illos hercè philosophos, qui se auctores vitae, graviter, & sapienter instituendae, jactabant, ò quanta sui parte, plerosque latuit! etsi multi fuerint, qui Ethica, plenis manibus, tradiderunt, Academici, Cyrenaici, Eliaci, Megarici, Cynici, Stoici, Peripatetici, aliique plures, de quorum numero, in primis summus, & classicus, & quidam quasi illorum Deus, adeo vehementer furere visus est, ut illud dicere non erubuerit - dare operam furto, & adulterio, sacrilegio quoque, & nefariis compilationibus, oblatâ opportunitate, sapientem non

Plato.

*In Poli-
tic.*

dedecere. Quid verò Aristoteles, ille vir tantus, in
cujus haeresi, servitutis auctoramento, tot homi-
num classes militant ad interneccionem? Inter-
esse reip. docuit, & mulierum divortia, ne pare-
rent, & mares maribus admittendos, ne plebes,
vel inopia premantur, vel aucta prole insolescant.
dignus propterea, qui in rabiem versus ex immo-
derata sciendi cupiditate, sibi necem ipse consci-
verit, & furiis immanibus impurum caput obje-
cerit, quae illum certè docuerant tam nequiter
philosophari.

*In Phi-
local. c.
8. 10. 12.*

Quamquam, etsi haec studia moralis scientiae
ex abditioribus bibliorum fontibus derivanda esse
praedico, illud etiam jubeo, ut veteres Ecclesiae
Patres tamquam sententiarum interpretes, & ger-
mani sensus explanatores, conjectoresque habeantur.
Facile est quippe, sine eorum ductu, & prae-
sidio, qui exordia christianaë Legis, prope ipsis au-
ribus attigerunt, ut in errorem, boni specie ab-
ducamur, & in veritatis meridie versantes, verita-
tem ipsam deinde, honesti, & probabilis nomi-
ne halucinemur. In primis ergo illud occurrit
monendum graviter, dignum summo viro, id est
Origene effatum, quod inculcare Auditoribus tuis
nunquam desinas, Sacrae nimirum paginae, vel ip-
sos verborum apices, vel ipsas atomos syllabarum,
& sesquibarbarae dictionis vocem, sanctitate do-
nari, quare, si quis vel inelegantem sermonem, aut
solœcismos, & menda interleverit, & carpsierit,
huic maximam injicit religionem; monetque eos,
qui

qui magisterio morum, & dogmatum operantur, nihil ut Marte suo, sed omnia ex Sacris Literis hauriant, ne assensus lubricos, ut ait Tullius, sustinere quoquomodo videantur. Quod eò vir magnus, & eorum certè omnium, qui locupletissimis commentariis, universum bibliorum complexum illustrarunt, antesignanus asseruit, ut excogitatas, ingeniosasque subtilitates, ab ingenua, puraque Christi Sapiencia, atque adeò à Christiani hominis instituto penitus abhorrere, condoceremur.

Quod, ut melius pateat, quã alia de causa in Libro contra Marcionem, vir acri ingenio, & natura perspicax Tertullianus, humanarum Studia disciplinarum, & Peripaton, tum temporis ad Loci principis dignitatem, doctrinae famã grassantem, tam acerbè reprehendit, ut etiam haereticorum Patriarchas, Philosophos nominaverit? nimirum quia turbulentis hominibus garriendi artem perniciosissimam, viamque, & aditum aperuisset cavillationibus patientiorem? Quid ergo, clamitat, Athenis commune est cum Jerusalem? Quid Lyceo cum Ecclesia convenit, atque consentit! O miserum Aristotelem, qui illis dialecticam instituit suam, artificem struendi, & destruendi, versipellem in sententiis, coactam in conjecturis, duram in argumentis, operariam contentionum, molestam etiam sibi, omnia retractantem, nequid omnino tractaverit. Nec Platonem secus, aut habuit meliùs, quem tamen tota antiquitas vehementer suspexit. Doleo, inquit, bonã fide Platonem omnium

Acad.
Quest.
Lib. 4.

Et in
Lib. con.
Hermog.
c. 4.

Lib. de
Prac-
scrip.
haere-
tic.

Ibid.

haere-

haereticorum condimentarium factum. Haec, qui audiat, haerebit animis, Exetesticæ, aut illud consequi temere judicabit, quod & aliqui faciunt etiam nunc ignarissimi, cunctarum haeresum scatebram esse Philosophiam. Id profectò nostrae aetatis Philosophis minime quadrat, & si fortè id flagitii competeret, videant ipsi, quàm perperam Aristoteleorum causa ageretur. Itaque si ad illam temporis conditionem, quo haec dicta sunt, & scripta, respexerint, omnis scrupulus evelletur ex animo, eaque bene, & probè, & solidè pro opportunitate, & ratione, dicta, & scripta, deprehendent. E re natâ videlicet. Nam post obitum Alexandri, qui Persis magno bello devictis, tantopere Judaeorum commodis favit, tum demum natio illa, quae aliena tam fastidiosè etiam auribus respuebat, vacare graecis literis coepit. Inde Philo, aliique illius gentis Proceres, ut eruditiores ceteris viderentur, sacrorum bibliorum oracula, ad humanae philosophiae regulas detorserunt, quo factum est, ut vera falsis inverterent, & revelatae dogmatum veritati, inanem, & vacuam philosophiae larvam inponerent, atque adeò à simplicitate illa docendi facili, qua divina tractari debent, quàm longissimè abirent, quo certè nihil pejus, vel morum canonas, vel arcana mysteriorum initia tradas. Ceterum, si illud esset reprehensione dignum, philosophos pro eruditione versare, humaniores etiam literae, ipsius monitu, ablegarentur omnes, quas auctor acer-

rimus

rimus Christianos adolescentes doceri, nefas esse contendit, ea de causa, quod mollior adhuc religionis infantia, quae inanibus Ethnicorum fabulis lactabatur, hisce propterea facile superstitionibus inescari, seducique possit. Verùm ista sunt recens natae, non adultae Ecclesiae pericula. Extra nunc aleam omnem, omnemque penitus suspensionem, fabulatorum figmentis Christiana gymnasia personant. Quod ipsum idem in philosophis evolvendis, & Christiano more explicandis, sapiens quisque autumat, sanctissimis Ecclesiae Patribus, & magistris, qui ad haec Studia animum addiderunt, vadibus datis.

Ex hoc rerum ordine, ut ad nos redeamus, duo illa tibi, Exetestice, ad quae dicta haecenus corrivantur, sunt colligenda. Primùm, Patres, Scripturarum numen usque eò coluisse, ut ne quid minimum ex illis aut deteri, aut negligi paterentur, seu morum, seu dogmatum causa ageretur. Quare illi Philosophos, eorumque Ethnicissimum, quod & Apostolus Colossenses monuerat, diris omnibus devoverunt, quippe à sublimibus humanae sapientiae verbis, & acuminibus abhorret scientia divinitatis. Illa siquidem habent, ut plurimum probabilia, haec plana, & perspecta. Quamobrem, qui illis potiùs, quam huic operam navant, & temere, & arroganter faciunt, iisque mortalium impudentissimis obsecundant, qui licentiam, & excursionem suis cupiditatibus quaerunt. Alterum est, quòd suorum temporum, Patres, non futuro-

rum identidem, rationem habuerunt, quibus utique, ex eodem nunc capite, minimè succenserent. Non enim cuncta illius temporis, nostrae aetatis hominibus competunt, id, quod etiam iussis canonum plurimorum, mutata rerum opportunitate, rubiginem, & oblivionem adpersit. Tanti profectò interest, puram, putamque sapientiam, ex illibatis uberibus sugere, & non aliunde, quam ex ipsis Ecclesiae fontibus, & coëvis, sed bene perceptis, & ponderatis Ecclesiae Patribus, delibare.

Quid ergo illa immanis opusculorum strues, quae inanibus prologorum ampullis, & procul repetitis natalibus, de Remo, & Romulo narrant? Quid putidarum illa quaestionum, & formularum collectio misera, quae nempe totam, qua se arroganter ostentat, eruditionem, in eo prope modum statuit, ut pedissequam, & absurdam paucorum aenigmatum conjecturam, divinando adsequatur! Haec ratio de moribus inquirendi, quin prius, & humanorum actuum naturam, & de jure, & legibus commentaria, aliaque prodroma percurrantur, fidentium est hominum, qui levissimi sunt, impudentia. Hi serunt arbores, quae nec alteri seculo prodesse possunt, imò homines stultos, prorsus insanos faciunt. Fastigium enim imponere, cum domum extruas, & fundamenta negligere, est penitus insanire. Non huic profectò, majores nostri, studiorum generi incondito, & desultorio, sacraria praeclarissimae facul-

tatis, patere posse putabant. Altius semina propagandae virtutis, altiùs morum initia, atque origines repetebant. Jactò primùm solo praecipuarum notionum, quibus eorum scripta illustrantur, tum demum artem vivendi solidam, & plenissimam inaedificabant, unumque erat, ad enodanda quaelibet, documentum, Ecclesiae scilicet pubescentis exemplum, quod palam ad imitandum proponebatur. Ad hujus lineam & perpendiculum, Christianorum acta, cogitata, consilia dirigebantur, nec quid quisque sentiret, aut disputando subtiliter declamaret, sed quid quisque optimus ageret, quid Apostolicâ traditione institutum omnibus probaretur, sanctumque esset, solertissimè perquirebant.

At enim, si in illam beatissimam Religionis adolescentiam, Theologorum aliquis, ex hoc coeno pragmaticus incidisset, quid Afrae illi invictissimæ feminae, quae tum Augustae Vindelicorum pro Christo cremata est, ad rei opportunitatem, consulisset, cum ea se malè partis, ex meretricio questu; opibus abdicavit, & vix multo fletu, longisque precibus vicit, ut illae demum in pauperes distribuerentur, quòd quae nefario, & criminoso lucro congerebantur, perinde ac furta, atque improbas compilationes, Ecclesia funditus repudiabat? Objecisset, credo, subtiliter, & ingeniosè, quòd qui malam suam operam vendit, cum suum det ipse venum, quidquid inde propterea lucri facit, mercedis loco exigit, suisque bonis castrensibus,

atque adventitiis adnumerat. O praeclaram ex
 ganeis decisionem, quae tantopere Luparum com-
 modis cavet! Perge porro. Quo tandem loco,
 Thom. 1. p. c. 19. Fructuosum illum Episcopum Tarraconensem, ar-
 2. p. g. 2. p. gutulus hic Theologus habuisset, qui illud fortiter
 c. 15. pro Ecclesiae legibus gessit, ut, quia mos erat
 fidelibus inveteratus, diem obitus Christi Domini,
 nullo victu penitus tolerandi, etsi jam erat inpo-
 nendus in struem, quâ vivus subjectis ignibus u-
 reretur, oblatum tamen à Christianorum misera-
 tione poculum, ut aestuantem sitis molestiam, &
 vires senio, & cruciatibus fractas refocillaret, con-
 stantissimè recusaverit, quòd nimirum diceret,
 Christiano, & Episcopo, sacra veterum usu, & pi-
 etate jejunia abrogare, & frangere, non licere.

Nolo hìc morem nostrorum temporum
 remissiozem, cum illius aevi severitate conferre.
 Scio enim aequo liberaliùs infirmitati nunc tri-
 bui, quàm disciplinae; & senio confectam vete-
 rum Christianorum virtutem, statu illo suo, quo
 vigeat maximè, & summè praestabat, miserè de-
 cidisse. Id omnes plerique dolent, & conquerun-
 tur, pauci admodum curant, oblato exemplo, cor-
 rigere; quòd morbo insanabili, totius nimirum
 corporis contagioni, curationes adhibere, sit pe-
 nitus desperandum. Verumtamen, si haec memo-
 riâ recolerent egregia facta, qui morum gravif-
 simum magisterium tenent, puderet eos, puto, tot
 gulae cupedia, ad declinandum Christianae tem-
 perantiae rigorem, excogitasse, ut ne vix quidem
 pristinae

pristinæ illius modestiæ, quâ majores nostri utebantur, umbram tenuissimam præferamus. Quorsum enim, quaeso, recentes isti legum interpretes, hymettio melle suaviores, tam acutè scriptorum momenta ponderant? quorsum de edulium ciborum exiguitate, deque aridis alimoniis tam calumniosè, & fallaciter quaerunt? Quid illa frequens, de Americanæ potionis libo, ad naturæ jam senescentis, ut ajunt, inbecillitatem refovendam, tam acri partium motu, agitata totis lateribus disceptatio? nisi ut veterem Ecclesiæ morem, quem longa desuetudine, sacrorumque Pastorum dissimulatione abrogatum, proscriptumque esse clamitant, pessum omnino premant; ita sanè, ut nunc lege Orchia, jejunia nostra damnentur, & à divitum tectis, & tabernis artificum pene omnium, Leandro judice, evangelicæ temperantiæ forma, ad Cucullatos dumtaxat perpaucos, siti frigore, nuditate enecandos, penitus rejiciatur.

Quæ, cum ita sint, quæ malum! dementia est; relictis fontibus, qui affluenter ex Patribus, & sacris bibliorum literis scatent, perexiguos doctrinæ latices, & non à capite, sed aliunde accersitos, exiles, & lutulentos rivulos consectari? Meherculè! si valet quidpiam consensus bonorum omnium, si quid omnium exemplum seculorum, si quid sapere, si quid succi habere, ad rectam vivendi artem commonstrandam percupimus, in eo toti simus necesse est, ut pervetustos librorum codices, & Sanctorum Patrum volumina assiduâ

meditatione, exprimamus. Quam tum sanè multam, & lautam Theologicarum doctrinarum suppellectilem, ex Tertulliano, ex Origene, ex Cypriano, nobis comparabimus, in quorum praeclaris operibus nervi sunt, atque artus eximiae, perfectaeque sapientiae. Quantum roboris, ad reddenda certiori jure, judicia morum, ex epistolis Irenaei, Polycarpi, Clementis, mirabiliter arripiemus, ubi, quae vitio scilicet, & virtuti veteres dabant, uberrimè congeruntur. Praeterea, quid dici potest, ad fundamenta evangelicae disciplinae jacienda firmitus, atque solidius, tot conscriptis apologeticis, pro Christianâ vitâ innocenter actâ, & pro refellendâ veteratorum calumniâ, libris, quibus Athanasius, Justinus, & Tertullianus saepe laudatus, & jurisprudentiae famâ, Romae celebratissimus, Minucius Felix, ceterique non pauci, provectis deinde seculis inclaruerunt! Praetereo Papiam, qui proximè divulgatam Evangelii lucem, gravissimum de Pastore librum elucubravit, plenum monitis saluberrimis, ad vitae mores componendos, ad animum, non tam in gremio, quàm in Christi sermone, liberaliter educandum, ut inibi illius sanctitatis, quae paucis ante annis, ex ipso fonte defluerat, verus color appareat. Praetereo tandem innumeros consequentium seculorum scriptores, tum in vitiis carpendis, tum in docendis virtutibus sapientissimos, Athanasium, Gregorium, Basilium, Hilarium, Chrysostomum, Augustinum, Hieronymum, & solis instar Ecclesiae la-

tissi-

tissime praelucentem Thomam Aquinatem, aliosque sexcentos, quorum immensis laboribus, & vigiliis, Christiana res hactenus stetit, stabitque adeò diuturnitate, & memoriâ temporum sempiternâ.

En tibi, Exeteste, non de trivio, aut faece locutulejos, sed de praeclarâ sapientiae officinâ, praestantes doctrinae famâ, vitae innocentia, virtutum omnium splendore, principes viros, quos Studiorum duces habere, & presso pede magistros sequi, neminem poenitebit. Quis autem sit sapiens, discernere, scio equidem, vel maximè id esse sapientis; at sapientes dicere, quos Ecclesia universa, & sanctissimos, & sapientissimos praedicat, proclive est cuilibet. Ii verò, qui unâ alicujus, quem primùm audierunt, sententiâ capti, de rebus incognitis, & difficillimis judicant, ad eorum numerum rejiciuntur, qui ad quamcumque sunt doctrinam, quasi tempestate delati, ad eam, tamquam ad saxum adhaerescunt, neque inde avelluntur, nisi mox alio, atque alio veluti fluctu impellantur; quod est omnino, ab omni vento doctrinae, ut ait Apostolus, circumferri. Ergo praecipue Patribus est vacandum cupido moralis scientiae, si in hoc sacro certamine coronari, & Christianae plebis, publicis Sacerdotiis praesse, sine offensione, & periculo, meditatur.

At Patribus comes, ecclesiasticae historiae Letitio praebere debet. Mirum siquidem profectò est, quam hujusmodi rebus lucem, veterum mo-

numentorum cognitio afferat, quae cum graecis, tum latinis literis continetur. Hujusce nimirum ope, & rei Christianae primordia, progressus, & incrementa; consuetudines deinde Ecclesiarum, & disciplinae, quâ ratione variaverint, instituta deprehendere, maximè fructuosum, ne absurdis aliquando, & contortis contradictionibus involvamus. Quid? quod naevos saepe, & maculas, quae non raro admodum, sacris etiam scriptis adrepunt, annalium luce internoscimus? Et quid Origenes, quid Justinus, quid Cyprianus, quid alii multi peccaverint, vel miris anacronysmis, vel subditiis Auctorum Libris, aut illapsis imprudenter erroribus intercepti, intelligimus? Fac tibi quidpiam de Manetis gurgustio in manus incidat, vel Thomae videlicet evangelium, vel opus Adimantis, vel à Seleuco conscriptus Auctorum Liber, quo gesta Apostolicae aetatis nequiter corrugantur, quibusnam Deus bone! fabularum prodigiis, quam multis vinolentorum somniis, miserè fluctuabis? Patres ipsi, ni praeceat antiquitatis cognitio, quantum rebus obscuritatem offundent? Quot scrupulis injectis, ex eorum lectitatione, ita finitima sunt falsa veris, studiosorum animi conficientur? Totus omnino stupeas, necesse est, ubi illud Origenis, in Exodum legas, nemini licere, qui conscientia alicujus sceleris teneatur, indicta concione, Sacrorum Librorum explanationibus interesse. Quid, si plenos ecclesiastica dignitate, & sapientia, Illiberitani Concilii canonas, per Osium Episco-

*Epiph:
haer. 6. 6.
& de fide
con. Ma-
net. c. 38.
in append.
Aug.*

hom. 3.

pum, qui jam inde ad immortalitatem nominis dimanabat, unanimi omnium conspiratione, sanctissime constitutos, attigeris? quâ mentis haesitatione, atque animi pendeas, ubi illud occurrat, Patrum suffragio concordissime latum, quo nefas nimirum esse, sacrarum Aedium parietes, coloratis operibus pingere, & sanctarum imaginum signis ornare, conclamatum est? In eam, puto, opinionem venies, quod scilicet Iconoclastis, id est hominum insanissimis, conciliumnaverit, & ad eorum partes, absurdo, profligatoque consilio, deflexerit, cum tamen secus, ex Ecclesiae annalibus palam fiat, id eò nempe sancitum, factumque esse, ut ne impiorum convicio, quorum saepe excursiones debacchabantur, Beatorum imagines, exponerentur. Apage tragediarum, mimorumque spectacula si pervetera Ecclesiae jura vigerent. Erant ea quidem, tum temporis, irritamenta vitiorum, & scelerum sentinae omnium, quibus qui intererant, pietate, innocentia, fide periclitabantur. Quare de Alipio, illa moerens historia est, cujus vicem gravem, & deplorandam, tantopere miseret Augustinum. At non eadem nunc, quâ olim, Comica, superstitione, & obscœnitate, inquinantur. Non eadem procax, & virulenta theatrorum fabula, Christianis auribus accinit, etsi aliquando Charites venustiores, graphicè fortasse nimis proludant, eaque propter laudandi maxime sint, qui ab hisce ludricis abstinent, ex eo praecipue numero, qui profestis, & sacris lucibus, divinum curant,

D

rant,

rant, & morum gravissimum magistratum, vitae severioris exemplo, gerere, & sustinere, auctoramento adiguntur. Emendatâ theatrorum licentiâ, remissa est disciplina.

Sed quorsum haec Exetesticæ? Videlicet, ut qui ad haec studia moralium disciplinarum, inconsultâ quâdam properandi cupiditate rapiuntur, intelligant aliquando si diis placet, neque hosce aditus Christianae sapientiae, recludi oisitantibus posse, nec aliâ viâ connitendum esse, ut eò feliciter, & cum aliquo laboris fructu, evadamus, nisi in primis bibliorum lectionem, veterum deinde Patrum judicia, postremò verò Ecclesiasticae historiae lumen, quoddam velut Theologicae peregrinationis viaticum, nobiscum ipsi afferamus. At non est mihi tuis auribus abutendum, modusque orationi, ne longius excurrat, ponendus est. Praesertim cum nova addere, & peregrina, quae jam veteres non attigerint, in omni genere doctrinarum, si quis sanè praesumpserit, mihi crede, arroganter cogitat, & superbe. Ille tuus ipse Nicolaus Copernicus, quo tantopere, & jure quidem, haec tua Varmia se praedicat, Nicetae Syracusio, debet quae tam mirè de Cælo, ejusque luminibus, aut statariis, aut vagis excogitavit. Nihil enim sub sole inauditum, aut irrepertum in medium prodit. Tamen, ut haec morum scientia, nec benignè plus aequo, nec durè tractetur, iterum, atque iterum moneo. Inter utrumque tenendum est. Ne si benignius in
laxamen-

*Cicer.
Acad.
Quaest.
Lucull.
lib. 4. n.
123.*

laxamentum, atque licentiam, si verò durius in anilem errorem, & superstitionem incurrat.

Itaque concludamus. Ut florem hunc, & delectum moralis scientiae, illamque auream mediocritatem, inter extrema, tutiorem, adsequamur, Ecclesiae leges à sacris olim conventibus latae, simulque Theologorum momenta expendantur. Et ne fortè magno scribentium agmine, rerumque mole obruare, ubi, utraque conferendo, iudicium feras, etsi multi sunt, & graves hujusce ordinis duces, quos equidem sic honoravit sapientiae fama, ut quaedam quasi oracula suspiciantur, unum tamen, & alterum in medium proferam, meo iudicio cautiore, ut quàm minimis intervallis, haec tam longa, & perdifficilis peregrinatio contineatur. Thomae igitur Aquinati, cui primas deferunt, quotquot Theologica cujusvis generis tradunt; cum quo collati ceteri omnes, quintae classis omnimodè videri possunt, Danieli Concinam, qui nuperis explanationibus, totam hanc disciplinam mirabiliter illustravit, & Genettum Gallorum Antistitem canonum eruditione, & sententiarum maturitate gravissimum, aut si quos alios ejusdem notae, & centuriae viros malueris, consecutaneos adungere, ut viam faciant, mihi maximè probaretur. Alter Theologorum curriculum premit. Alter canonicas, severiorem scilicet disciplinam, quae ex illo penu depromitur, consecutatur. Sic alter alterum temperabit. Et canonicae severitatis iussa, Theologica ratiocinatione

one mitescent, & Theologica ratiocinatio plus aequo aliquando sophistica, & peracuta, libramento quodam adhibito, ab Ecclesiae regulis, & institutis, non ita procul abscedet.

Quòd, si quis limis oculis, haec tua studia respexerit, id enim commune mortalium est, philautia laborare, si me audis, minimum satagas. Effraenata, & corrupta morum licentia plerique abripiuntur. Palpari amant, blandequè attrectari. Quare iis magistris, conniventibus magis, libentius assident, & aggregantur, quam aliis longè doctissimis, qui deploratis vulneribus manus adhibent peritiores. O te beatum ter, & quater, si jure possis de te praedicare, quod Seneca gloriabatur. *Quæ ego scio, summus ille Philosophus dictitabat, non probat populus, quæ probat populus, ego nescio.* Tu verò egregie de re Christiana merebere, si hanc docendi viam virtutibus patientiorem institeris, illudque efficies, ut qui tibi dant operam Auditores, de omni statu, consilioque totius vitae, sapienter judicent, haud optima quæque rati, quæ magno assensu recepta sunt, sed quæ magnis momenti valent. Alterum quippe est, ad similitudinem vivere, quod est pecudis, alterum ad rationem, quod est hominis, in aperta, & perspicua veri luce versantis.

Epist. 29.

ALBERTICO ARCHIEPISCOPO, NICENO
EX COMITIBUS DE ARCHINTO
IN INCLITO POLONIAE REGNO
ABSENTIO, APOSTOLICO, VIGILANTISSIMO
ARCHINTAE LAUDE, JAMDIU A MAJORIBUS, SUI
SUSCIPITUR, PROPAGATE, CUM LAUDE
Inter Bonos Viros, de Digni amicitia est con-
stante Virtute. Sen. lib. de Gubern. Munda.

**NOCTIUM SARMATICA-
RUM VIGILIAE.**

le, imbecilli
Mans. Jovine, & Jovine Juv.
Idem lib. de vici peccata ad Gallion fratrem.

SUTRATUS
TAM PRECLARE SUSCEPTOS
MERITISSIMO
QUAE AB OMNIBUS, BONIS, AMORE, FRATERNITATE
ET VENERATIONE COLATUR
UT IMAGINEM, SUI, EXTREMAM
VELUT, IN SEculo, CONTEMPLATUR
CAROLI MAELLI, ARCHIEPISCOPI, EMISSENI
DE VITA, ET MORIBUS
COMMENTARIUM
USALDUS MIGNONJUS SCHOL. PIARUM
D. D. D. Q.

Inter Bonos Viros, ac Deum amicitia est conciliante Virtute. Sen. lib. de Gubern. Mundi.

Altum quiddam est Virtus, excelsum, & regale, invictum, infatigabile. Voluptas, humile, servile, imbecillum, caducum, cujus statio, ac domicilium, fornices, & popinae sunt.

Idem lib. de vitâ beatâ ad Gallion fratrem.

ALBERICO. ARCHIEPISCOPO. NICÆNO
EX. COMITIBUS. DE. ARCHINTO
IN. INCLYTO. POLONIÆ. REGNO
ABLEGATO. APOSTOLICO. VIGILANTISSIMO
ARCHINTÆ. LAUDIS. JAMDIU. A. MAJORIBUS. SUI
PROPAGATÆ. CUMULATÆQUE
VIRTUTE. TRADUCE. ÆMULATORI
ECCLESIASTICÆ. INTEGRITATIS. ET. SACERDOTII
EXEMPLO. SINGULARI
OB. MORUM. SUAVITATEM
OB. OMNIGENÆ. ERUDITIONIS. LAUDEM
OB. MULTOS. MAGNOSQ. ECCLESIAE. MAGISTRATUS
TAM. PRÆCLARE. SUSCEPTOS
MERITISSIMO
QUI. AB. OMNIBUS. BONIS. AMORE. PRÆCIPUO
ET. VENERATIONE. COLATUR
UT. IMAGINEM. SUI. EXPRESSAM
VELUT. IN. SPECULO. CONTEMPLATUR
CAROLI. MAJELLI. ARCHIEPISCOPI. EMISSENI
DE. VITA. ET. MORIBUS
COMMENTARIUM
UBALDUS. MIGNONIUS. SCHOL. PIARUM.

D. D. D. Q.

ALBERICO ARCHIEPISCOPO NICAENO

EX COMMITIBUS DE ARCHINTO

IN INCLITO POLONIE REGNO

ABLEGATO APOSTOLICO VIGILANTISSIMO

ARCHINTAE LAUDIS JAMDIU A MAJORIBUS SUI

PROPAGATAE

VIRTUTE TIBI EMULATORI

ECCLESIASTICE INTENTATIS ET SACERDOTH

EXEMPLE SINGULARI

OR MORUM SUAVITATEM

OB OMNIGENAE ERUDITIONIS LAudem

OB MULTOS MAGNOSQUE ECCLESIAE MAGISTRATUS

TAM PRAECARE SUSCEPTOS

MERITISSIMO

QUE AB OMNIBUS BONIS AMORE TRACTUO

ET VENERATIONE COLATUR

UT IMAGINEM SUI EXPRESSAM

VELUT IN SPECULO CONTEMPLATUR

CAROLI MAELLE ARCHIEPISCOPI EMISSENI

DE VITA ET MORIBUS

COMMENTARIUM

UBALDUS MIGNONIVS SCHOL IARUM

D. D. D. G.

De Vitâ & Moribus Caroli Majelli
Archiepiscopi Emisseni,
Commentarium.

Carolus Majellus Archiepiscopus Emissenus, Neapoli natus, in Urbe omnium Italiae celebratissima, decimo tertio kal. Aprilis anno reparatae salutis Sexcentesimo sexagesimo nono supra millesimum, statim à puero, & ingenio alacri, & naturae ipsius habitu ad omnem sese literarum eruditionem prope esse factum declaravit, in quibus summa cum laude mox primas obtinuit. Verum Christiani hominis illud quum sit praecipuum, virtute magis, quam Literarum gloria clarescere, vehementer, quod raro accidit in Adolescente amoeniorum studiorum percupido, Carolus ineunte aetate curavit, monente in primis Bartholomaeo Lucatellio, Viro tum temporis probatissimo, cui summus deinde in Metropolitana Ecclesia, Poenitentiarum locus delatus est, ut adolescentiam suam non minus excoleret religione, quam disciplinis. Id qua ratione sit consequutus ex eo liquet, quod Ipse & christianae pietatis, & bonarum artium studiosis velut exemplum ad imitandum proponeretur, essetque tanto honore habitus, ut Eum liberis parentes suis, ceteris verò omnibus, duces studiorum Ejus, è Soc. Jesu Patres ut

speculum indigitarent, in quod, vitam inspicerent ad honestatem, veraeque sapientiae laudem, instituendam. Quo factum est, ut Eo praesente nemo, aut agere, aut loqui quidquam auderet in-verecundum, nec pauci fuerint, qui Carolum adhuc adolescentem ineundae vitae severioris auctorem habuerint. Quod & Ipse animo non semel agitaverat, perfecissetque, inclytæ Jesu Sodalitati nomen daturus, nisi Lucatellius diu fufis ad Deum precibus, maturaque deliberatione, nihil id tanti esse, quod Eum aliò divinitus destinatum conjiceret, pronunciasset.

Affiduus interea, Deiparae Sacros conventus, quos celebrant pro adolescentibus ad pietatem formandis, Societatis Collegia, Carolus frequentabat. Cumque eâ aetate floreret vel maxime Vir eximiae virtutis, ex ea hominum familiâ, quos Pios Operarios vocant, Antonius Torres, quo potissimum Authore, Neapoli celebris illa, & perutilis Clericorum Congregatio coaluit, mirum est, quantum Carolus tum consiliis, tum praecclaris ejusdem in se translatis exemplis, imitatione profecerit. Ea tamen semper fuit hominis solida meditantis prudens, ac sedula circumspectio, ut latere penitus cuperet, & specie vitae minime singularis, personam agere cum aequalibus parem, ad hominum vel invidiam, vel laudem declinandam, propterea plurimum faceret, & minimum ipse de se loqueretur. Quod licet in causa fuerit, quare nunc tanti Viri decora eximia minime existant, sintque in obscuro

obscuro pleraque & in oblivione jacentia, iis praefertim praemortuis, quorum ductu ad pietatis semitam insistentiam, maxime utebatur; atque adeo volenti mihi scribere de Ejus vitae moribus, institutoque, non leve quidem negotium exhibeat, in tantis tenebris rerum atque ignoratione versari: indicium tamen perspicuum animi illius facit, quam integre, quam sapienter de totâ, Ipse, rei christianaë, ratione cogitaret.

Id enim veram inter, & personatam virtutem discriminis interest, quod illa agere laudabilia, haec laudari maxime studet, quum ea scilicet esse, quam videri, haec autem videri, quam re esse malit. Hanc igitur verae solidaeque virtutis indolem, & excellentem naturam, ita Carolus est adsequutus, ut quamvis Ipse, cum impigro navoque in bonis artibus comparandis, studio, & labore, certaret, nihil tamen extra se pateretur existere, quod Eum ceteris anteferre videretur, nulla re laetus magis, quam solâ conscientiam recte factorum.

At quemadmodum accidit, ut quò minus quis gloriam petit, eò magis adsequatur, non diu Archiepiscopi Neopolitani Antonii Cardinalis Pignatelli oculos effugit tanta hominis continentia, cum magno humanarum, divinarumque disciplinarum amore conjuncta. Illud, quotquot Ecclesiarum Sacerdotia curant, Christiani gregis Pastores, maximopere plerique omnes intendunt, ut Clericorum Seminaria, quae sunt veluti novellae Sobolis in emortuarum arborum, vicem succrescentis

centis origines, augeantur quàm maximè, & efflorescant. Norunt quippe, ab hoc uno totum pendere, creditae sibi plebis, ut bonum regimen, ita & sanctitatem & Religionem. Etsi enim per se ipsa clara, & sanctissima sunt eorum, qui sacris praesunt, officia, tamen Ecclesiae magistratus perinde haberi, quotusquisque facile intelligit, ut illorum, qui eos sustinent, virtus est. Hoc sane consilio sapientissimus Cardinalis, dignus profecto memoria temporum sempiterna, Carolum in Seminarium adscivit, qui scilicet pubescentium plantarum, quae mox in Domini Vineam traducerentur, suarum derivatione virtutum, velut irrigatio foret, quò feliciter adolescerent. Atque hoc quidem de se tam egregii Principis iudicium, conceptamque animo expectationem, mirum est, quàm praeclare Majellus, quàm doctrina, quàm moribus, sustinuerit. Is ad id locorum talis Vir, qui neque urbanis munditiis, neque illorum, qui primas agere in civitatibus amant, conventibus sese exercuerat, ubi summos in unaquaque re conveniendi locus adfuit, repente coepit clarescere, & plerisque faciem ejus ignorantibus facile notus, omnium sermonibus celebrari.

Quod ei maximo bono fuit: Nam & excellentium Virorum consuetudine, & optimorum praeterea librorum copia auctum, ita inter artes bonas, integrum ingenium brevi adolevit, ut ejus saepe Eminentissimus ArchiPraesul, coram frequentissimo totius Cleri Senatu, quum de moralibus sci-

tis

tis disceptaretur, periculum facere non dubitaverit, vim mentis acrem, & perspicacem in difficilissimis quibusque explicandis exponendisque, maximopere demiratus.

In his verò, quos sibi amicitia devinxerat, praecipuus quidam fuit Gregorius Messerius in Graecis tum literis, quàm qui maximè clarus, earumque, ut Florentiae olim Calcondilas, sic Neapoli hic restitutor & vindex: Josephus deinde Valletta optimarum ille artium fama celeberrimus, cui quum non minus ingenii, quàm selectissimorum librorum opes adfluerent, dici vix potest quàm penitus investigandae veritatis amorem, in Caroli pectus inseverit, quàmque illum vehementi cupiditate, rerum omnium scientiam cumulatius augendi ex summis doctrinarum, atque elegantiarum auctoribus, inflammaverit. Habent hoc mortalium ingenia, ut licet maxima sint, & ad omnem intelligendi amplitudinem naturâ ipsâ efformata, multis tamen, iisque maximis adjumentis indigent ad sapientiam comparandam. In his autem illud censent plerique omnes in primis esse, bonorum scilicet librorum copiam, qua qui literis operantur ad summam, atque perfectam rerum intelligentiam eniti queant. Propterea Aegypti Reges Ptolemaeos, ex eo potissimum inclaruisse, quod Viros non solum omnium gentium eruditissimos, magnis stipendiis conduxerint, sed eos insuper Bibliothecâ ceterarum toto orbe instructissimâ locupletaverint, quum planè intelligerent

ingenium decoquere cuique optimo, et si studiorum cupidissimo, qui librorum inopia premitur; secus verò excellere, atque augeri quotidie magis, cui librorum vis magna praesto esse potest. Quod dictum volumus, non ut vanae certorum hominum ostentationi in Bibliothecis suis adornandis, ad inanem gloriam aucupandam, subscribere videamur, sed ut potius magnorum Principum, & praesertim Romanorum Pontificum in coacervandis ex toto orbe terrarum, typis editis, tum verò praecipue manuscriptis Codicibus, peregregium consilium, in dies magis, magisque tam magno literariae Reipublicae bono ratum sit atque integrum. Certum quippe est sine magno librorum adparatu, ex quibus rerum, ac sermonis thesauri expromantur, deficere omnino ingenia oportere, quum ipsa sibi minimè sufficere, minimeque adsequi possint excogitando, quod in aliorum vigiliis facile est invenire, inventumque novis meditationibus acuere, atque perficere. Hoc itaque studiorum subsidio Majellus, ex perampla Vallettae Bibliotheca, in quam se ipse totum abdidit, abundè satis instructus, quam bono rei eventu id opis acceperit, neminem latet. Nam quum ille ad penitiora literarum sacraria, sensim pervadens, animo coepisset advertere, sibi perperam, in studiis verà solidâque doctrinâ vacuis, florem aetatis deperiisse, exarsit mirum in modum amore sapientiae comparandae, & praejudicatis opinionibus, quae plerumque in scholis inveteraverunt,

ex

extemplo ejuratis, tum demum Philosophos intraspicere, eosque assidue pervolutare, tum naturalis historiae libros, & Geometricum pulverem, ceteraque ejusmodi, ad rerum quae late patent, terrâ, coeloque, intelligentiam maximopere opportuna, perquirere, meditari, conferre, & quod optimum est lectionem, atque scriptionem alternare. Quamobrem tantam deinde eruditionem, & in scribendo eloquentiam, sibi facili negotio peperit, quantam adhuc bene multi, iique sapientes, & graves in judicando meminerunt.

Nihil tamen iccirco remissum à Carolo est de vitae severioris disciplina. Eadem semper castigandi corporis cura, studiumque naturae vitia, & illecebras continendi in spiritus servitute. Crebris ipse precibus orare, sese flagellis tundere, in Dei parae pervigiliis pane tantum, & aqua dies integros tolerare: Catenis ferreis, compressa latera, prope conficere: Somnum vigiliis, & meditatione protrahere, eumque brevissimum capere, ubi necessitas cogeret. Hoc quale sit, facilius existimabit is, qui judicare poterit, quantae sit, & quam maximae difficultatis, ingenium cum divinarum rerum, tum humanarum contemplatione exercere, & dispendia praeterea corporis pati. Quod non eò scribimus, ut vel hominem e schola Coenobitarum, vel ex cremo pristinae severitatis aemulorem ostentare velimus. Non ea sunt hujus temporis neque, loci. Verùm quia videtur plerisque male cum hisce incommodis, quae sunt animo

permolesta, convenire musarum otia, quarum praesidium, non aliunde magis, quam quiete corporis, mentisque tranquillitate paratur, non duximus praetereundum, quod ad optimi Viri laudem, roburque animi demonstrandum praecipue faceret. Equidem non esse de trivio commendationem iudico Christiani hominis, & sacris Ecclesiae ritibus initiati, quod is tantopere praeter animum, etiam corpus studuerit Christi exemplis, velut imaginem, conformare. Quamobrem & inedia, & Vigiliis, & exquisitis ad cruciatum poenis, sese expiaverit, nec cubitum unquam iverit, quin crucem secum grandiusculam comitem habuerit individuum quietis. Qui mos, consuetudoque servata ad extremum vitae est, ejusque ope, ut ipse palam dictitabat, multa, & magna accepta divinitus bona: sed haec haecenus.

Interea temporis diem suum obiit Alexander Octavus, & post quinque amplius in menses protracta Comitiorum dissidia, Antonius Pignattellus Archi-Episcopus Neapolitanus, in quem suffragia cuncta consenserant, quarto Idus Julias ad coelo proximam dignitatem evectus est. Talis tantusque Pontifex, qualem & quantum, tum gravitate consilii, tum prudentia agendorum, tum in optimis quibusque, ad honores, & Reipublicae procuracionem, eligendis, perspicacitate, in paucis habent diphtyca Antistitum Romanorum, ex hoc tam edito, augustoque loco ad Majellum respexit, statimque eum ad sese Romam acciri iussit. Aeternae
 Urbis

Urbis ea semper extitit vel natura, vel ratio, ut ipsa omnium gentium, omniumque populorum perfugium & haberetur, & foret, sive illa mortalibus armorum potestate, sive legum sacrarum late Religione imperaret. In hanc veluti Terrarum arcem undequaque confluere, vel ab extremis barbarorum finibus, omne genus hominum solet, pars ut ingenium, alii ut fortunam periclitentur, sunt enim utrisque proposita laboris praemia. Quare multorum ad unum simul, idemque per saepe enitentium aemulatione fit, ut non semper quibus modis intenta adsequantur, dum ea sibi parent, quicquam pensi habeant. Hinc invidia magna illa pestis Reipublicae, ex qua subinde conspirationes, insidiae, dolique mali. Quamobrem non suus usque virtuti locus tribuitur, quin etiam non pauci, alia interdum, atque honestatis via, ad divitias, dignitatesque grassantur. Huc profectus, ad citu Pontificis, Majellus advenit, exceptusque est perhumaniter. Cuidam etenim ex familiaribus mandaverat Innocentius XII. ut eum adventantem domum deduceret, haberetque honorifice. Ab itinere vix refectus ad Pontificem adit; hoc quippe in mandatis erat, ut omnem ipse moram redimeret, seseque quam citius posset, Principi optimo, eumque visendi percupido veniens sisteret, tanta erat viri expectatio, tamque prolixa, qua Carolum Pontifex complectebatur, voluntas. Provolutum ad pedes, eam qua semper, benevolentiam alloquutus. En, inquit, ad suos se convertens, erant enim bene

multi Romanae Aulae Proceres, quorum in primis Carolus Augustinus Fabronius, mox amplissimus Ecclesiae Cardinalis. En, inquit, pene jactitans Innocentius, hominem peregrinum non Romae natum, nec Romano coelo, atque adeo purâ putâ sapientiae aurâ educatum, altumque. Atqui non est artium ignarus, neque alienus à literis. Agite nunc, & juniorem licet, bonamque actatem nondum egressum scitetur, qui velit, paratum de omni genere disciplinarum, differere. Indictâ pugna, congregari coeptum est, & perinde uti quisque ingenio valebat, Majellum adgreditur, ut quanti ille foret, propositis implicatissimis disputationibus, experiretur. Ex hoc ergo tam illustri sapientiae certamine, ubi diu multumque de Ecclesia, Deoque vehementer utrinque, disceptatum, Majelli fama percrebuit. Nec secus illi esse poterat, qui ex tam magno theatro, cum omnium, quotquot aderant, admiratione, quod à moribus nostris longè est alienum, discesserit, & Pontificis optimi expectationem, non modo acquaverit, sed etiam vicerit.

Itaque eum universi juxtâ praehensare, gratulari, ad caelum ferre, ac si unus quinquertio nobilis ex Olympia Victor reveheretur, hoc enim persaepe accidit, praesertim in urbe sermonum avidâ, ut si quid aut factum bene, aut nigro theta irrogandum, cujuspiani nomini tribuatur, repente rumor in vulgus hominum manet, sintque praecones, etsi parcius laudum, liberius rerum male

gestarum, multi admodum tamen, & prodigâ loquacitate dicaces, ut pragmatici scilicet, quorum partes sunt, eos, quibus student, immodicè efferre, quibus infensi, licentiùs obtreâtare. Tam faustis ominibus, fore videbatur, ut Carolus fortunam haberet in sua potestate. Pontificis beneficentissimi non modò opinio vetus, & magna, sed etiam amor. Aulicorum judicium de ingenio, ejusque moribus aequum, & liberale. Urbis plausus, quo nihil difficilius, omniumque ordinum favor ejusmodi meherclè erant, ut non exigua, Majello, siquidem ipse cuperet, pollicerentur. Verùm id temporis in Neapolitanum Pontificatum suffectus Franciscus Cardinalis Cantelmus, Innocentium accedit, obtestaturque ut sibi Majellum permittat, neve hominem non tam doctum, quam in Ecclesia sibi credita, maximè expertum, à sese abesse patiatur. Id in votis habere praecipuum, ut qua ipse curâ, studioque, ante adeptum Romani Sacerdotii principatum, commissi gregis negocium gesserat, pari ratione ageretur; nihilque detrimenti caperet; quod sanè Majelli operâ in primis, se consequuturum speraret, Ut erat desponsae sibi primùm Ecclesiae Pontifex, amore plenus, minimèque popularibus suis deditus, morem Successori suo Cardinali pientissimo gerendum ratus, Virum sibi probatum, & maximè carum dimisit, multoque aegrius ipse Majellus Cantelmi petitioni concessit, non ea certè de causa, quod Romae rem suam facere, ut plerique, animo cogitasset; Sed
quia

quia & Pontificem de se bene merentissimum, vix urbem ingressus deferere adigeretur; & tantam suae exiguitatis fiduciam, quantam recens inauguratus Archi-Episcopus mente conceperat, sustinere se minimè posse crederet.

Itaque Neapolim ad gregem suum Cantelmus discessit, nulla re tam laetus, quàm quòd Majellum secum reduceret. Interim quæ ad Cleri feliciorum institutionem magis conferrent, ubi clavum tenuit, cœpit sedulò cogitare, inde oppidò ratus Christianam totius populi pendere formam, morumque rationem. Quumque ille non modò bonarum artium usu, & cognitione praeferret, sed esset maximè in Graecis, Hebraicis, Latinisque literis versatus, in eo totus fuit, ut haec disciplinarum adjuncta, ad succi plenam rerum intelligentiam, tum in Ecclesiastica eruditione, tum in Physicis, ceterisque naturalibus facultatibus addiscendis, Clericorum suorum Seminario uberius accederent. Propterea, quae decebant ab Episcopo vigili, navoque, omnia suis provisa: Typorum optimorum libri; studiorum duces gnari, & sollertes, proposita amplissima diligentioribus Sacerdotia. Ethicorum enim virtus per se ipsam maximopere diligi promeretur, omnis tamen, tum publica, tum privata res, poena & proemio, ut ille aiebat Græcorum sapientissimus, continetur. Hoc sanè consilio, cui, rei dirigendae summam praecipuè delegaret, licet animo secum constituisset, & Majello duntaxat, id operis convenire statim ab initio incoepti

coepti, prospexisset, edixit tamen, ut quī eloquentiae provinciam omnium praeclarissimam, obire vellet, coram sui periculum faceret, eruditioribus scilicet, atque hominum opinione longè doctissimis, publico experimento probandus; Bissenis, & amplius, vicibus, acto conventu, de optimo deligendo, Majellus palmam praeripuit; ea quippe praestitit castitate sermonis, qua tum etiam eminebat, & lingvarum Græcæ, Latinae, & Hebraicae, quam docente nemine calluit, singulari peritia excelluit, sic ut supra nihil posset. Lato judicio Majellus pudore suffusus magis, ut erat naturâ ingenuus, & prope ad verecundiam factus, quàm erecto supercilio severus, atque adeo, ut fit, in ejusmodi literarum conflictibus inolescens, latitare penitus voluisset, elationem animi, & arrogantiam, quae sæpe mortalium plures transversos agit inflatos, nomine sapientiae potius, quàm re, usque eò veritus est. Sed neque potuit, fama scilicet in frequentissimam Civitatem continenter vulgata, nec si potuisset, Cantelmus non modo sapientum hominum fautor, sed aestimator acerrimus, morem homini, theatrum averfanti gessisset. Itaque, ut se Cantelmo permetteret, demum coactus, eloquentiam docere instituit: Seminarii verò regendi curam, quae magno ibi honore semper est habita, aetatem adhuc nimis imparem excusando, constantissimè repudiavit.

Dum hanc Spartam ornaret, ea doctrinae laude, quae viget adhuc & vigebit ibi maximè ad aeternitatem, ubi firmissima fundamenta jecit ve-

rac, solidaeque eloquentiae comparandae, Mathe-
 sim Carolus, & penitiora Philosophorum placita,
 facem praeferente Luca Antonio Portio Viro ea
 aetate celebratissimo, & recudere diligentius insti-
 tit, & meditatione perficere. Jam tum secessio
 coeperat, quae nostris hisce temporibus, tametsi
 lenius, magnis tamen, vulgatisque clamoribus, scho-
 las agit in partes; novam scilicet Philosophandi
 rationem, plus aequo à veteri defecisse: Metuen-
 dum omnino esse, ne ex effraenata ingeniorum
 libertate, Religioni periculum immineat. His pro-
 pemodum armis, Romae hostes perdundae rei
 Catholicae, ansam arripuisse, quòd, ni Custos Ec-
 clesiae Deus, procul avertisset cladem, facili nego-
 cio pessum late omnia duros, innumeris in er-
 rorem, iisque maximis & potentissimis populis,
 foedissime inductis. Sic homines, quàm par ef-
 fet, pertinaciores, plusque satis antiquarum notio-
 num vindices, quas olim imbiberant, invidiam re-
 centioribus imponebant, perinde atque oculos
 mallent, ut est effatum, cornicibus configere, &
 non potius veri speciem luculentius investigare.
 Huic tam praejudicatae opinioni, ut Majellus oc-
 curreret: Erat enim illi persuasum, magnum il-
 lud, & potissimum bonum, scilicet veritatem, ad
 quam animus imperator rerum humanarum, cu-
 pidissime adspirat, filiam temporis esse, ut ait Gel-
 lius, neque iccirco protinus totam extare posse,
 sed sensim, atque interpolatis observationibus, sese
 emergere mortalibus contemplandam, librum edi-

dit

dit de justa libertate Philosophandi. In eo limites, extra quos declinare sine piaculo minimè possit, rectae rationis, mentisque regnum scientiarum insolentiùs appetentis cupiditati, unde omne malum jam inde ab initio in homines, circumscripsit, tam aequo jure, ut liberum, quum assereret, esse omnibus cogitare de natura rerum, deque efficacitate causarum, quae oculis obversantur; de Deo secus, ceterisque ad Deum pertinentibus, quae rationem supereminent, cogitandum disputaverit.

Hinc Metaphysicorum audaciam suggillare, opportunum cecidit, quos extra chorum saltare, ubi aliena à judicio rationis sibi adrogant impudenter examinanda, contendit. Qui enim expiscari queant, sine ope Critices, aut quibus ex fontibus Criticen derivare, quos humana ratio non attingit? Hùc spectat, quam pari laude adornavit, in Poireti opus censura gravis, ea quidem, atque elegans, sed quod in ore omnium atque in oculis fuit, argumentorum acumine, ratiocinandi nitore, & profunda quadam, ex Theorematibus concludendi consequentia, subtilitate, mirificè instructa.

Inter haec Cantelmus vità discessit, & qui subinde Vicarià potestate regimini Ecclesiae praefuit, comperendinare diutiùs noluit, & sive hoc sibi constituisset agere, sive alienà foret auctoritate permotus, Majellum in Scholis erudiendis, delitescentem, frustra aetatem, viresque caussantem suas, Seminario Clericorum praefecit. Quotusquisque

facile intelliget, cui bono fuerit Majellum & moribus, & disciplinis praesse. Nae, si quispiam agrum suis ante vigiliis, & laboribus florescentem, per se ipsum curet, iisque seminibus conferat, quae Ipse legat, subigatque tuis glebis, & ruderibus coaequatis, in spem erigitur, futuri compendii maximam. Ita sane Majello contigit, qui novi accessione muneris, perficere auctoritate sua potuit, quae tamdiu in votis habuerat. Quam ob rem totus incubuit, ut studiorum ratio, quae per Ipsum coeperat, stabiliretur, & quidquid in eam rem foret, sapientissimis institutis in posteros propagandum decerneret. Hinc graecarum, atque hebraicarum literarum cognitio, quibus omnis religio nititur, jacto funditus solo, omnibus patuit, fuitque in primis ad sacrorum captum, & ecclesiasticae antiquitatis peritiam, velut initium, lege lata, positum. Hinc exsoleta illa Sophistarum calumnia è scholis abfuit, & quod praecipue in meditatione rerum salubre, ac frugiferum, nuperis erat experimentis, inventisque, patefactum, putidis opinionibus subrogatum. Hinc è puris fontibus hausta & morum, & temporum, & rom. juris, & Canonum scientia, totusque orbis disciplinarum adeo coepit excellere, ut loci fama vel ad externos dimanaverit, fueritque in honore, atque aestimatione summâ. Ad hanc hominis indefessam, in promovendis politioribus studiis, industriam, mirabiles accesserunt laudes. Nam & in Eo res tota seminarii publica nitebatur; Ipse omnibus prospicere, singula providere, apud

omnes

omnes adesse, laudare, increpare, nullis laboribus parcere. Idemque & dogmatum, & lingvarum, & canonum, & eloquentiae, & civilium legum, siquidem opus esset, susceptus obire magisteria, professorum identidem cessatione vacantia, ut unus omnium vicibus fungeretur. Quare Majelli laudem non labor aliorum peperit, neque Is per otium agens ceteros, quod frequenter accidit, officium suum commonebat. Hoc nimirum est dominum, non moderatorem agere. Ipse in concione, in Lyceo consultor idem, & Comes ad laborem cum singulis, non solum multus, sed totus aderat, seque, sibi que creditum gregem, in omnibus rebus juxta gerebat. Quod hercle mirandum puto, hominem tam diversis studiorum curis distentum, nusquam tamen, aut vitae victusque communitati, aut rei divinae, aut publicis ad Deum precibus, defuisse.

Igitur ad imitandum, cum foret omnibus exemplum propositum, vir non multarum imaginum, sed maximarum virtutum commendatione, & meritis clarus, quot sui similes moribus effinxerit, unusquisque facile intelliget. Enim verò magna loqui, vel scribere, quod etiam veteratores sciunt, per saepe ad sapientiam, doctoribus nihil prodest. Philosophi, ut simus, non verbis, sed factis opus esse, veteres dicitabant. Verba quippe eloquentiam suapte naturâ, facta virtutem mentibus ingignere, experientia didicerant. Quod Majelli, quum altius insedisset animo, illud gnaviter adla-

boravit

boravit, ut neque consilio, neque operè priorem alium pateretur, omnes diligentia, doctrinâ, virtutibus anteveniret. Quibus rebus, etsi ipse in obscuro cupiebat esse, ne famam incurreret, tamen, & quia optimi cujusque vita, non caret gloria, estque illi semper lux quaedam ingenita, quae nolentibus etiam atque invitis suffunditur, & quia in omnium oculis vivit, qui omnibus præesse cogitur, coepit esse, non solum in celebritate, sed in admiratione cultuque omnium. Jam inde à puero ante aras Deum orare prolixius consueverat. Quem morem nunquam remisit, quò Eum cumque studia, vel curae traherent, noctis præcipuè horas de genu supplex, & in faciem pronus, augustissimum Eucharistiae Sacramentum, veneraturus agebat quotidie, amotione animi tanta, ut penè seminecem, aut sine sensu lapidem credidisset. Idemque sacris peractis, in faciem, charitatis incendio, quod mente conceperat, erumpente, toto ore suffusum aestum, & flammeum colorem referre videbatur. Quare singula, ubi explorantibus patuerunt; ea sunt etenim, quae diu latere minime possunt, venerationem illi, ut habet quidquid excellit, pepererunt maximam: Defuncto Cantelmo Archi-Episcopo, Franciscus Pignatellus sufficitur. Hic priusquam Neapolim accederet, quum adhuc Romae detineretur, Majellum nomine tantum, & sermonibus notum, Metropolitanae Ecclesiae Canonicum renuntiavit, Id sibi sanè pollicitus, quod decessores, Virum talem ma-

gno futurum subsidio rei bene gerendae, tantumque Sacerdotium, quantum Neapoli praeminet, sapienter administrandi, ipsius prudentia, & probitate Consilii. Veruntamen brevi spes omnes interciderunt. Nam licet tentatus, primum Svesfanorum Episcopatu Majellus, oblatam dignitatem constantissime abnuerit, quum supra se ipse omnia, infra verò nihil penitus cerneret, imperio tandem Pontificis accersitus in urbem, parere cogitur, Romamque iterum petere.

Petri Sedem per id aetatis impleverat, magnum in Pontificum Romanorum fastis, veteris majestatis, & gloriae nomen, Clemens Albanus. Quae fuerint, ineunte hoc seculo, calamitates, dissidia, bella, quibus Europa tota concussa est, sciunt, qui procellam illius temporis meminerunt; extincta Regum Clarissimorum profapia, regna regnis infensa, usque eò exercuerunt odia, ut gentium ubique, & locorum magnis copiis, & clasibus comparatis, terra, marique pugnatum sit acerbissime.

Ad haec, Religionis negocium à nova semper molientibus impetum, tum aucta inter Germanos Haereticorum potentia, alterius, ex eorum numero, septem Virorum Collegio adessione facta. Bajana apud Gallos, insania, novis lenociniis, & coloribus propinata. Sinensium superstitiones in dies debacchatae, studio partium pertinacius deducto, scissoque. Haec erat facies illorum temporum foeda. Atqui Magni Leonis, cujus in clientelam, fidemque dederat sese, invictum animi robur, & fortitu-

fortitudinem aemulatus, ita Clemens gessit Ecclesiam, ut in eo foret magna, non Religionis modo, sed literarum cura. Undequaque petitis linguarum exoticarum manuscriptis exemplis, qua in re, Eliae primum Antiochenae Ecclesiae Archiepresbyteri, tum Josephi Simonii Assemani intelligentia, atque opera usus est plurimum, Vaticanam Bibliothecam auxit, ornavit, locupletavit, atque illuc maximè incubuit, ut viris munera, non Viros muneribus destinaret, artiumque Professores graves, & omnium praestantissimos coleret, foveret patrocinio, honoribus decoraret. Quae ideo à me, siquidem opportunitas incidit, memorantur, non solum, ut tam magno Pontifici de bonis omnibus quamqui maximè merito, debita laudis rependatur gratia, sed ut etiam quo ingenio foret, quave in literis, & literatis hominibus perquirendis, alacritate, & judicio, nemo unus nesciat. Ex hoc enim Majello magna laudis accessio, quòd Eum talis Pontifex dignum se, suaque benevolentia, & consuetudine judicaret, praesertim in tanta eruditorum frequentia, quanta illo tum aeyo, Principem summopere liberalem stipabat, non laudatorem modo, sed vindicem & retributorem munificentissimum rectè factorum. Antequam verò Majellus natale solum verteret, Romamque, quò advocabatur, discederet, illud praecipuum dedit virtutis specimen, quò magis palam demissio animi fieret, qua se, suaque omnia despiciatui ducere inprimis habuit. Erant illi permulta diuturnis meditationibus elabo-

rata

rata ingenii opera eximia, quae si modò extarent, virum undequaque perfectum, mehercle nostra haec, anteaetis aetatibus, non invideret. Haec itaque in fascem congesta cremavit universa, illud animo intendens, ut nec vola quidem aut vestigium superesset nominis sui, quòd nisi conscripta à pluribus, dum ea publicè traderentur, in auditorum animis, & manibus confidissent, de Divinitate, de legum, de Canonum jure, de prorsa, vorfaque oratione instituta ab eo sapientissime, penitus interiissent. Hoc fato misero, funestoque pleraque omnia consumpta sunt. Quamobrem & de Poireto censuram, & Dialogos de justa libertate Philosophandi, & lectiones desideramus. Cujus postremi operis jactura, Nicolao Capasso viro, ut erat, acri judicio minimè facili, minimèque blando, lacrymas civit, quod ejusmodi esse diceret, ut nimirum omnium veterum eruditionem, de re Ecclesiae publica, doctrina, & differendi elegantia provocaret. Veruntamen non haec ratio tota Majelli operum paucitatis. Illud accedit potissimum, quòd ipse multa vel omnino sustulit, ne legerentur, vel mutilata vulgavit, ut minimi fierent, nominis sui videlicet celebritatem si, ut erant numeris omnibus absoluta, edidisset, inde veritus magis suborituram. Haec sunt in causa, quare Christianum Apologeticum ad perpendiculum non exegerit, aut limatius, ut cetera, perpoliverit, pluribusque aliis aeternam oblivionem, atque obscuritatem asperferit, ut scilicet eruditi

hominis opinionem declinaret. Quod cum videret sapientum reprehensionem incurrere, erant enim, qui hoc eum nomine, suo quasi Jure carperent, praesertim ex iis, quorum necessitudine, & amicitia utebatur, conquerentibus nimirum comiter, malè ipsum de tota re literariâ mereri, quam novis usque subsidiis, suopte ingenio, Deo largitore comparatis fraudaret, hoc responsum dabat, superfluere immensis librorum opibus Bibliothecas; eas si quis adiret, fore, ut sapientissimus evaderet, si quidem vellet. Praeterea certum habere sese, fixumque animo, difficillimum esse, ut qui cogitata mentis evulgat, arrogantiam à se, atque inditam naturâ gloriae cupiditatem rejiciat. Quam ob causam, oblata Religione sic statuenti, quid mirum, si pauca mox superfuerint, ex prope innumeris, quae fuso calamo identidem exaraverat, sintque duntaxat prae manibus, vel ab incendio reliqui, vel in suis operibus suppressendis sagacitati subtracti libri, non bene multi, atque in his Apologeticus, de quo supra diximus, & alter de Neapolitani Regni erga B. Petri Cathedram Religione, ab anonymi Calumniis vindicata; qui liber occasio fuit offensionis, cuncta indignantibus, quae sacerdotium imperio praeterunt. De vita insuper Michaelis Mercati, Metallothecae praefixa, de conjuratione Neapoli conflata, atque extincta anno 1701. variis deinde exterarum lingvarum literis tradita, ob excellentiam dictionis, & rerum. Ea deinde Cardinalis Cantelmi Synodus Provincialis, quae

tantope-

tantopere & Canonum gravitate, & nitore styli, in omnium ore versatur. Par denique orationum pulcherrimarum, altera, quum justa perfolverentur coram Pontifice, Thomae Cardinali de Tournon, ipsius egregia merita, & fortiter pro fide gesta, fide non tamen temporum, ut ait Salvianus, sed evangeliorum, efferens laude summa. Altera verò de liberalibus artibus, in Æde Capitolina Etrusco lepore, & munditia nitidissime compta, ut nihil magis. Haec perpauca in luce esse, atque in oculis literatorum versari, per eum licuit. Inedita verò, & gravitate argumentorum, & numero, longè uberiora. His ad censuram in positivam, & scholasticam Theologiam dissertationes plures, de Episcoporum Catalogorum auctoritate Tractatum, Ortocrisim in acta martyrum, eorumque confutationem, qui plus aequo in suspicionem acta martyrum, ex levibus conjecturis vocant; de eorundem Martyrum memoria, cultu, Reliquiis, festisque celebritatibus, de Coemeteriis, de variis Martyriorum generibus, de ritu, statuque orandi ante Martyrium; Praeterea librum omnimoda eruditione refertissimum, cui titulus Martyres Christianae doctrinae vindices, in quo id sibi statuit, ut, quemadmodum ex auctoritate Historiarum, Conciliorum, & Patrum, plerique omnes Theologi ab insipientium erroribus, Catholicam veritatem cavent, solis ipse Martyrum actis ingenuis, sincerisque codicibus, eandem veritatem invincibiliter adserat. Ad haec, de moribus, Ritibus

Ecclesiasticis expositionem eximiam. Dodwellii multa peccantis, cum Cyprianicas dissertationes agit, reprehensionem gravem, de Origenismo, de Haeresibus disquisitionem, quarum initia indicantur, de communione, qua data opportunitate, gentium superstitionem, Ritusque Ecclesiae, & diphtheca in medio ponit. In primam tabulam Menologii judicium, doctrina plenissimum, de Stylitarum ordine, institutoque, quod in Oriente coeptum, in occidentem mox propagatum affirmat. De Eusebiana actorum Veterum Martyrum collectione, quam eo in sensu, quo vulgò praedicatur, ad fabulas rejicit, monetque Eusebium somniasse nunquam de antiquis Martyribus scribere, aut eorum Martyriorum historiam componere, sed in eo duntaxat operam posuisse, ut acta, & monumenta, quibus essent ab aliis consignata Veterum martyria, colligeret, eorumque collectionem emitteret. Mendacii originem, & progressum demonstrat, atque ita demum certissime statuendum censet, quod quidem in actis antiquorum Martyrum colligendis, re ipsa praestitit Eusebius, nunquam funditus interiisse, quod verò intercidisse docent plerique omnes, nunquam fuisse ab Eusebio praestitum. De Epocha Martyrii sanctae Theodotae Meretricis, aliaque plura. Nos haec tria postrema, quod possumus, ex dispersis, dissipatisque fragmentis, quae nobis suppeditavit cl. vir Dominicus Majellus Caroli nostri ex Fratere Nepos, coalita proferemus; utinam edendo-

rum

rum omnium, quae recensuimus, eadem, ut votum est, ita etiam facultas esset, gestiret animus gaudio, si hoc tantum bonum nostris curis, atque vigiliis literarum Reipublicae adferre possemus. Est enim laudis cuique satis, qui laudati Viri nomen, & studia ad posteros propagare contendit, quò cum literis queant, Divinitus accepta sapientiae dona, vivere ad aeternitatem.

Illud autem satis mirari non possum, quòd hæc tam multa, tamque diversa, gravissimis rerum moliminibus circumventus, præsertim, cum Romæ agens, ubi pleraque adortus est, subsecivis tamen horis potuerit tam luculenter perficere, idemque provecta jam ætate, ceteris ornamentis amplissimæ eruditionis, Samaritani quoque, & Chaldaici, & Syriaci sermonis, Josepho Simonio Assemano instituyente, peritiam adjecerit, Arabicum quoque adgressurus, siquidem hiatu gutturis voces aptius proferre potuisset. Verum ad hebraicæ lingvæ captum quod attinet, ea fuit hominis fama, ut Rabbiorum schola, superba illa quidem, & pertinax, nostrisque admodum mysteriorum Sanctitatibus juxta atque pugnacissime infensa, Majellum sæpe, si quibus verborum ambagibus fluctuabat, veluti oraculum nativæ, & germanissimæ librorum Divinorum Intelligentiæ, consulere. Virum talem, Pontifex eruditorum hominum æquissimus aestimator, amore suo dignum censuit, quia in paucis summum. Amorem quippe suum, Clemens non proclivitate animi, aut studio,

dio, sed virtutē, & meritis metiebatur. Itaque per honoris gradus, ut illi mos erat, ne quis unquam temere ad dignitates proreperē videretur, Ecclesiae primū, atque aulae tyrocinio parūper exercitum, probatumque Majellum ad majora provexit, in Principis Apostolorum Basilica insigni Canonorum ordini, non rogantem adscripsit, quod est in urbe Sacrorum Magistra munus amplissimum. Mox illi taliter aucto, ornatoque, Vaticanæ Bibliothecæ præfecturam, hoc est universæ, qua latè mortalibus patere potest, sapientiæ Thesaurum, toto orbe locupletissimum, credidit, eo consilio, ut quam, eruditioribus Romana Ecclesia Provinciam committere consueverat, non modo qui forent ceteris facultatibus, queis homo sapiens & sciens efficitur, sed etiam lingvarum exoticarum peritia, quam qui maxime instructi, eruditissimo omnium traderet. In hac enim Bibliothecarum maxima, & præclarissima, ex veteri lege, institutisque Pontificum, non solum, & latine docti, sed gnari præsertim scripturum, quibus Orientis Ecclesia, pro ritibus, ceremoniisque Sacrorum, utitur, stipendia merent. Virum propterea ejusmodi sibi quærit omnigena eruditione clarissimum, qui his omnibus advigilando, par esse possit, ut Majellum scilicet.

In hoc novo Curriculo, quantum Carolus præstiterit, facile est advertere ex rebus illius gestis. Hominem in studiis omnibus enutritum, omni genere eruditionis, & rerum auctum, usuque madi-

dum

dum, libris, & diuturnis vigiliis, à teneris solitum impalescere, illum si ponas, ubi opes scatent librorum immensæ, & congesta omnium rerum, & disciplinarum, & gentium exempla suppetunt, ingenio præsertim facili, & consuetudine animum impellente, quid fuisse tandem facturum rere? Recruduit ea tempestate querela vetus, & permolesta, quam sæpe clamore partium magno, seculi potestates instituerunt, Siciliae nempe regnum, Ecclesiae Dominio summo subtrahere connitentes. Majello mandatum est, de Jure Ecclesiae, scribere. Scriptum deinde Judicium grave, & sapientissimum in arcem *Æliam*, ad posteros commoendos, memoriae aeternae consignatum. Exulceratum, in Gallia, Jansennii vulnus referbuit, Quenellii tabe diffusa. Majellus, quod ex oraculo, Petri sedes edixerat, ad coercendam insaniam, momentis doctissimis propugnavit. De Jure gentium præterea, opusculum exegeticum, quo Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinales, ubique locorum degant, Romani Pontificis sub potestatem esse, luculenter demonstrat, jussus edidit, idemque Sinicas Cavillationes, veritate rerum detecta, mirabiliter patefecit, & sexcenta elucubrata vigiliis prope immensis, quae non est ocium referre, licet digna memoria temporum sempiterna. Equidem sentio tantam hominis eruditionem, magni illius Pontificis opinionem certè promeruisse; At vitae ipsius modestiam, & continentem cupiditatum moderationem, eum insuper Principi optimo effecif-

effecisse inprimis charum, acceptumque, ob talium Virorum paucitatem. Licet enim in unaquaque re videndum sit quatenus, minimèque deceat insolenti vel gloria, vel dignitatum, vel opum libidine, animum rapi, difficile est tamen sibi temperare, ubi, quae oculis obversantur, universa, honoris, & famae aucupandae studium inspirant, ut Romae scilicet, magnis propositis laborum praemiis, ad virtutem acuendam. Hinc ambitio mortalium animos agit, quod tamen vitium propius virtuti est. Nam, ut ait Crispus, gloriam, honorem, imperium, bonus, ignavus aequè sibi exoptant. Sed ille verà viâ nititur, hic, quia bonae artes desunt, dolis, atque fallaciis contendit. Contra Majellus tantam sibi statuit, tum universae vitae, tum singularum actionum aequabilitatem, in quo decorum, atque honestum est positum, ut Pontifici ipsi, Viri merita, compensare cupienti, eumque ideo, ut abs se peteret, perammanter hortanti quid mallet, satis haberet, gratum animum profiteri, proinde quasi nihil cupere, aut nihil velle, id demum foret moderatione uti. Quamobrem, ut aulae miraculum ob exempli raritatem, Majellum Pontifex ostentabat. Quae res illi perhumiliter de se, suisque omnibus cogitanti, ita animum torquebat acriter, ut cuidam, sui amicissimo viro summo, & Christianæ Ethices peritissimo, non semel cum lacrymis affirmaverit, se, qui genere morum omni, & poenarum sensu probasset, ad meliora charismata, ut

monet

monet Apostolus, æmulanda, amorem tamen sui eatenus extirpare, atque excutere non valuisse, quoad imparem de tenuitate rerum suarum, conceptam Pontificis aestimationem minueret, quod facili negotio quivisset, modò in animum potuisset inducere, sibi fas esse Pontifici sciscitanti mendosè, vel temere respondere. Veruntamen observantia summa, qua Vicariam Dei potestatem colebat, & veritatis amor ingenitus suadebant aliter. Usque eò viri virtus tollertia evaserat, ut ea nimium multa, vel certè plus aequò sagax, & cauta videri posset.

In hoc itaque bivio positum, quem scilicet hinc religio inceserat, ne quid dicenti excideret, quod intimè non probaret, inde verò ne pluris fieret, quàm ipse faceret sese, angebat animi perturbatio tanta, ut iterum de secessione à curis, atque honoribus cogitaverit. Sed iterum alia comonstrata divinitus via. Quod autem potuit, illud magis magisque institit, ut nimirum procul a conspectu hominum, & consuetudine ageret, sibi que vacans duntaxat recessum & solitudinem quaereret. Quae vitae ratio tamen non fecit, ut ille penitus delitesceret; quinimo, ut accidit, desiderium, quod privatione rerum acuitur, ejus augebatur magis, si quando è latebris evocatus sententiam suam rogaretur. Semper enim novum aliquod doctrinae specimen exponebat, quod antea non extiterat. Id accidit, cum de re quæpiam ex multis, & magnis, quae ad hanc Apo-

latùs amplitudinem pertinent, ageretur, consilio hominum juris inprimis peritissimorum coacto, in quo repente legum scientia uberi, solidaque instructus apparuit, non ea quidem callida & veteratoria, qua saepe, quod positum est in una cognitione, id, quò plura, & difficiliora afferre videatur, in infinita distribuit, sed ea quae prudentia juris est, quaeque legum naturam, & consuetudinis indolem, qua privati utuntur in civitate, & ad respondendum, & ad agendum, & ad cavendum, tenet. In quo justitiae fundamentum statuitur, ut pro dignitate cuique tribuatur. Id ei laudem peperit summam, quem in studiis forensibus peregrinum, atque hospitem reputaverat vulgus eorum hominum, quorum thesaurus totus in lingua situs est. Non deerant, ut semper, tum quoque inter aulicos, & Principes viros, qui de Majelli virtute suspiciosè judicarent, sive id habeat virtus periculi, ut saepe ostentetur specie, & colore tenus, intus autem sit vacua, quod certè contingit saepe, sive difficile reapse censeant mortali-um plures, quod ab eorum moribus est alienum, sive commune vitium invidiae subeat animum intuentium praestantem magnitudinem, & excellentiam hominum praeclarorum. Itaque opportunum tempus convicio, quidam ex primoribus circumspiciens, coram totius aulae frequentia magna, Majellum impetit, verbisque acerbissimis ro- gat, nunquid ipse vellet magisterium sibi sumere latine scribendi, sic ut pene solus excellere vide-

retur, qui tam diversus à ceteris, & dictione, & apicibus scriberet, simulque certa indicavit, ut se-squibarbara, quae latinitatem purissimam redole-bant. Continuisset nemo sese, praesertim in bo-na causa, ad stuporem Rhetoris, seu potius pecu-dis inauditum. Majellus hilari vultu, composito-que ad humanitatem, stultitiam hominis devora-vit, illudque addidit liberaliter, se, licet veterum, in scribendo rationi morem gereret, paratum ta-men nihilominus esse, scripturae menda, una litu-ra corrigere, quod & continenter fecit, totumque opus verbis longè immutatis retexuit, demiran-tibus etiam modestissimi viri continentem ani-mum, qui de illo tam impudenter, ac temerè ex-periri voluerunt.

Qua eadem moderatione uti necesse habuit saepius, in aliorum scriptis censoria virgula casti-gandis. Unum proferam Joannem Antonium Lancisium, cujus quidem, in re medica, laudes non sunt exiguae. Hic Majelli tempus obsidebat fre-quens, ut sua politius limaret, quae cum sermo-nis impuritate, & barbaria non semel infuscaren-tur, dolanda potius, quam limanda, viro emun-ctae naris videbantur. At ille, ut erat suavitate mirabili, & pudori parcere, & auctoris errata cor-rigere peramicè, & patientissimè satagebat, tanta lenitate animi, ut non docendi praeceptorem, sed discendi discipulum ageret. Erat enim, non modò naturae habitu facilis, sed minime omnium cu-pidus laudis, cui velificari sapientes, & probi, &

honesti homines putarunt semper vacare culpa, vel suspicione levissima. Quod fuit in causa, quare praeclarissimum, adolescentium Hispaniae Principum, magisterium respuerit, spemque omnem inde opum maximarum, & dignitatis in Ecclesiae praecipuis eminentissimae, sic sibi praecidere, quam honoribus florere, bonisque mallet.

Propterea mirum non est, si in Clementis XI. locum Innocentio XIII. subrogato, aequè carus Majellus fuit. Spectata prudentia cum fide, & magnarum rerum exercitatio diuturna ejusmodi erant, ut cum Pontifici summo, aviti generis majestate, & Romanorum Antistitum tot domesticis imaginibus, ad Ecclesiae Principatum, si per leges liceret, jure sanguinis prope nato, maximopere commendarent. His accedit, quòd Carolum nostrum, Dominicus Riviera a supplicibus tum libellis, nunc amplissimus Cardinalis, faciebat plurimi. Hoc est vir magnus, & gravitate consilii, & prudentia agendorum, Majellum Pontifici, suo judicio probavit. Satis istuc fuit Innocentio, cur minime dubitaret laudatum, probatumque a laudato, probatoque viro, hominem integritate, & doctrina jam omnibus notum, in oculis, & in amoribus ferre. Itaque illi, & sese, & graviora Christianae Reipublicae negocia credere. Eum de rebus implicatissimis, tanta humanitate, & fiducia consulere, ut sciscitans aliquando, quid de re quapiam gravissima judicaret, age, dixerit, fare, perinde ac tibi gerenda res foret, non consulenda,

da, eâdemque ratione utere, qua, si terrarum arbitrium, ut nobis est, sic tibi delatum foret, uteris. Quæ hisce verbis insit laudis, & amoris praerogativa, proclive est iis duntaxat capere, qui illius Pontificis severitatem minimè popularem, & praesertim familiariter colloquendi parcissimam, meminerunt. Hinc fiebat, quòd, cum saepe haberentur de rebus difficillimis consultationes, adforet Majellus semper, deque ejus sententiâ agerentur multa, quòd Pontifex tum aliorum consilio acquiesceret, cum Carolus remotis arbitris, ea agi posse, ex consulto affirmaret. Comaclensis ditionis quaestio, quam ab Atestino regulo stare, avitis juribus, quidam Caesari persuaferant, magnis, & molestissimis curis Sacerdotium tum detinebat, veritum, ne legitima à remotissimis seculis possessione, Ecclesia dejiceretur. Coeptum sub Innocentio promotum, compositumque est. Verùm hoc, praematura morte correpto, ad Benedicti XIII. tempora, protracta concordia, tum demum patuit. In hac gravi contentione, utrinque obnitentibus partibus, hinc videlicet autoritate summâ, potentia inde in terris longè omnium maxima, Majelli sollertia, & consilium pro bona causa plurimum valuit, eamque ipsius fermè ductu manuque confectam credere, si quispiam velit, per me licet. Neque enim id dico, ut invidiosum sit in eos, quorum studio, & labore res tanta feliciter cessit. Norunt quippe omnes, tam difficili controversiae, subsidio venisse, ex Romae

aulae, forique sapientioribus viris non paucos, ut ne quid detrimenti, vel fama Pontificis, vel Ecclesiae caperet, tamen quia latet neminem, Majellum cum primis dedisse operam, ut Apostolicae Sedis Jura Innocentio constarent, eaque, ut Caesari perspicua fierent, datis more suo ponderosis, & luculentissimis literis explicasse, non injuriâ quis potuit credere Majellum, ad cujus fidem, & sapientiam se totum Pontifex deferebat, nisi primas in facti hujus gloriâ, saltem praecipuas obtinuisse. Illud autem non est ambiguum, quia in omnium oculis fuit, quod Innocentius, cui natura incredibilem tribuerat gravitatem, animique constantiam, cuique majestas sacerdotalis, dictis, & actionibus pondus afferendo, conciliabat auctoritatem, & venerationem, priscis olim Ecclesiae Patribus, & Pastoribus parem, Majello, quem privatim peramanter excipiebat, tam comiter indulserit, ut publice etiam, tota spectante aula, & benevolentiae, & honoris plenissimas significationes daret. In quo tantum abfuit, ut sibi vir magnus de voluntate, sui que studiosissimi Principis gratia plauderet, ut ne oculis aliquando pontificiae benignitatis incideret, consulto latebras quaerens, in turbam sese confertissimam aulicorum abderet, praeter morem, & consuetudinem talium hominum, quibus instar est magni ejusdem boni, si quid dictum blandè, aut festivè, risusque crepitum Ejus, qui imperio fungitur, venari queant.

Plura

Plura, & magna, si diutius vixisset, pollicitum Innocentium, mors invidit Ecclesiae felicitati. Successor Benedictus XIII. probus, & antiqui moris Pontifex, id est earum virtutum, quae supremum Christiani Orbis Pastorem decent, commendatione maximus. Is actutum Majello detulit, sui videlicet quam simillimo, à brevibus epistolis conscribendis, quae ad Principes dari solent, officium, adjecitque Emisleni Archiepiscopatus, honorifico Sacerdotio collato, amplissimam dignitatem. Equidem sic statuo, nullum esse munus tam grave, tamque praecipuum, quam ad Reges, & Principes, Rom. Pontificis nomine, sensa animi scribere. Summa etenim Deo, quam hominibus, propior Vicaria Christi potestas ea est, ut nisi ex oraculo, loqui non debeat, aut deerrantes à moribus moneat, aut consulat alieno periculo, aut benefactum merentibus gratuletur; auctoritas ad monitionem, ratio ad consilium, ad gratulationem gravitas adhibenda. Quae singula, ut aequaliter temperentur, non est ingenii satis, aut mentis, mortalium cuilibet. Virum quaerunt, non hominem tantum, virumque talem, qui utriusque potestatis humanae, divinaeque jura, amplitudinem, majestatem, penitus internoscant. Tum demum summae potestatis interpretem agget, quem fecerint ejusmodi laudes, tam gravi muneri sustinendo parem. Dum haec seribo, Majelli imaginem mihi videor meis ipse oculis intueri, ita in Eo haec animi decora universa simul

collecta, penè ad miraculum extiterunt. Quare si quis volumina epistolarum velit magna, & multa versare, quae in tantâ negociorum mole, quantam eò temporis, Ecclesiae res obtulerunt, Majellus elaboravit, illinc profectò poterit absolutissimum, ad imitandum, exemplum petere, facileque percipiet, quo tandem scribendi genere oporteat, deceatque Pontificem uti pro dignitate. Haec fuit hominis fama apud omnes, qui literas profitebantur. Hic autem non est praetereundum, quòd, cum suis monitis, & pietate effecisset Pontifex, ut Ludovicus Antonius Noallius Archi-Episcopus Parisiorum ab opinione discederet, quae bonorum omnium, & praesertim rom. sedis offensionem incurrerat, Majellus studio, labore, vigiliis, Pontifici optimo nunquam defuit, donicum vir ceteroquin moratus, bonique sensus, humano errore depulso, cum Capite Ecclesiae, ceterisque Pastoribus sanae mentis, rediret in gratiam, diemque suum obiret, sacris diphthycorum nominibus accensendus. Hoc studio tanto, & laboris impendio, quo Ecclesiae juribus, & religionis integritati adesse totus pro viribus contendebat, sic Majellus inclaruit, ut illud honoris gratiâ diceret quidam ex Principibus Viris, Carolum, praeter Dei gloriam, animarum salutem, Sedisque Apostolicae dignitatem, nihil aliud velle, posse, vel scire. Idcirco & Martyrem praedicabat, quod haec singula invictâ constantiâ, non solum semper instituerit, verum, quod falsò plurimi omnium antefecerunt

runt, malo suo, fortunarumque suarum jactura, & damno. Sed haec palam sunt, quia fortiter in conspectu omnium gesta, cum Personam Carolus, in obeundis Ecclesiae partibus, publicam sustineret. Nunc privatim mores, qui fuerint, interea loci necesse est dicere. Dum haec itaque ageret, quae totum hominem requirebant, Majellus curarum onere maximarum pressus, sic se ceteris Religionis, & pietatis officiis praestabat, juxta ac si vacuus ab omni molestia, & labore foret. Vaticano in primis seminario, jam tum à Clementis XI. tempore, ejus vigilantiae, & custodiae tradito, quò magis optimis disciplinis, & virtutum exemplis augeretur, tam sedulam navabat operam, ut illud esse duntaxat curarum suarum, non modò maxima, sed unica videretur. Totus erat in eo, ut studia aut politius perficerentur, aut novis semper notionum, lingvarum, rerumque opibus locupletarentur. Totus, ut adolescentibus Clericorum ingeniis, puritas eruditionis cum pietate inolesceret. Pietatis amor sine ambitu, sine furo, sine pigmentis ingereretur, essetque in omnibus sive sermonibus, sive factis, veritatis color ingenuus, & simplex animi fides. Cogitaverat de toto orbe disciplinarum summa capita delibare, quod etiam exorsus, intercidere negotiorum mole, & multitudine, invitus coactus est. Id enim jure sentiebat, posse studiosis literarum conferre plurimum, si paucis compendium, ad rerum intelligentiam aperuisset. Idem jam proVectus aetate, & muno-

rum honorificis in aula titulis, cum primis nobilis, nihil detractum suae dignitati putabat, si se dimitteret ad Clericos erudiendos, magistris vacantibus, aut imbecillis incommoda valetudine. Sed nec pepercit sumptibus, ubi aut Ecclesiae ratio, aut periculum postulabat. Illud equidem non praeteribo, quanquam nonnullis leve visum iri putem, quod, quia inopia interdum premente, Juvenes initiati, a bonis artibus arcebantur, ingenio, & moribus Christianae rei satis admodum profuturi, siquidem bonis coemptis auctoribus dedissent operam, ipse omnibus quae necessaria erant, liberaliter providebat. Seminario interim pecuniae summam multò majorem, quam fortasse ex proventibus poterat, pependit largiter, commodis alumnorum amplificandis, augendoque docentium numero, & reditu. Cumque aedes angustae confluentium multitudinem minimè caperent, aedificium peramplum, & decens extulit, **Benedicti XIII.** beneficentia, a sedibus excitatum, quod elegantia, nulli in urbe, pro recipiendis adolescentibus, domicilio secundum est, studiorum verò fama cum paucis celebrandum. Quinque, & amplius aureorum millia Presbyteris Operariis, quos pios nominant, pro construenda divo Josepho aede sacra transtiberim elargitus, sibi signum poni, aut titulum vetuit ad memoriam posteritatis, in quo tamen nescio an bene communiter audiant, qui modestissimi Viri monitis tam sanctè, & Religiosè paruerunt. Si virgo nu-

bilis

bilis desponderi propter paupertatem non poterat, dote cassam & inlocabilem juvabat aere suo liberaliter, quò convenientibus nuptiis consuleret honestati, unoque die centena plura miserorum calamitatibus sublevandis distribuit, ut posset merito dici, omnia ei cum pauperibus fuisse communia.

Cum eo foret loco honoris, & fidei Carolus, quem quisque noverat, & latera, atque aures Pontificis officii causa obsideret, conjectare cuique facile est, quantum homines, qui quemcunque possunt, largiundo parant, eum promereri satagerent. Ex hoc enim genere non desunt multi, præsertim in summis, & magnis imperio, & ditione principibus. Majellus, qui nunquam verò pretium, aut gratiam antetulit, tanta fuit abstinentia, ut nec levidense munus, à quopiam, nec oblata à Principibus Viris, ipsisque Regibus dona, queis benefactum remetiri quandoque student, acceperit, cui nempe bonum, & æquum divitiis carius, fidesque opibus melior. Illud memorandum, solitum dicere commonentibus, ut sibi aliquid pro inopinis casibus reservaret, Sacerdotibus crimen esse, Episcopis verò prope hæresim imputandam, congerendae pecuniae cupiditatem. Plurima quidem ad hanc laudem spectantia proferre possemus; sed modus adhibendus est, ut ad extrema veniamus.

Decesserat Benedictus; & Clemens duodecimus ex Corsina gente cælo, terraque clarissima;

qui justitiae fama, & magnificentia florebat, Pontificatum inierat. Illum, ut qui diuturno urbis usu, atque aulae consuetudine omnium ingenia, & merita expenderat, Majelli totius vitae ratio, prudentia, doctrina, pietas, jam inde à primo ejus adventu, latere non poterat. Itaque ratum habuit statim Caroli munus, commemoratis praesertim studio, fide, labore ipsius, atque innocentia mirabili, verbis amplissimis. Quod quidem est observatione praecipua dignum in Principe ea singulorum notitia praedito, ut Clemens, cujus summa laus semper extitit, candor animi, & veri diligens comitas eum majestate conjuncta, ut quidquid diceret, ex sententia diceret, quin aut vereretur praesentes, aut absentes insimularet, usque eò sibi constans, ut semper in loquendo veracissimus, in cogitando magnificus, in agendo pari cum summis Regibus fortitudine, liberalitate, splendore certaret. Erat id temporis, quo ad vindicandam sanctissimi decessoris famam, inquirebatur severiùs in praeposteros quosdam homines, quorum nomina compilationis, aliorumque scelerum oblati criminationibus, verè an temerè, qui sciunt, viderint, traducebantur. In hac procella, cum fuisset Carolus in familiaribus emortui Pontificis, ex praecipuis intimus, cui magis is crederet, ita sane, ut graviora, & majoris molis negocia sine ejus consilio nunquam transigeret, suspicione, ne quidem levissima laboravit, quod eum esse unum ex paucis praedicarent omnes, qui veluti eVectus naviculâ

culâ illâ divinitus fabrefacta, magnis turbinibus rerum, & scopulis supernataffet. Illud autem asseveranter dicimus, Carolum Majellum Clementi Pontifici acceptum, gratumque non fuisse solum, sed tanta opinione habitum, ut nunquam se vidisse hominem affirmaret, qui adeo excelleret eruditione, ingenio, moribus, quique de se, suisque meritis, & laboribus tam demisse, humiliterque sentiret. Quapropter nemo unus dubitavit tam praeclarum Pontificem, in cujus laudibus summis illud est praecipue repositum, quod praemiorum dispensationem virtutibus, & benefactis singulorum aequaret, de hoc tam egregio Viro perhonorifice cogitasse, quem scilicet honestandum eminentioris dignitatis ornamentis designaret. Sed haec Majello prorsus extranea, neque enim ipse aut vigilis, aut curis aliud unquam suis proposuerat, praeter Deum. Nolo hic dissimulare calumniam, qua nomen ipsius delatum tum temporis fuit, cum scilicet in aliquos opinio incessit, illum decubuisse confectum moerore gravi. Casu enim accidit, ut jamdiu gliscentis vis morbi ingravesceret, ubi prima Purpuratorum renunciatione facta, quam Clemens sanxit, neglectum sese, ac veluti exauguratum accepit. At hoc vitio potius Romani coeli vertendum puto, in quo vetus est illa persuasio certorum hominum, qui de occulta qualibet animorum latebra investiganda solliciti, temere fabulantur, & somniant, si quem Comitibus respuerint in Pontificem eligendum

dum, aut aliquem ex eo numero, qui in Sacrum Senatum cooptandus videbatur, ratio, vel casus exegerit, statim vulgi rumoribus circumferentes, si forte hic vita migraverit, eum decessisse angore animi faucium, ac repulsæ latae aegritudine exanimatum. Id quàm stultè Majello appinxerit a-fotorum vecordia, testis est ipsius perpetuus, & continens vitæ cursus, quem memoravimus. Licet enim multis, & magnis virtutibus hic semper processerit, eò tamen totus collineare visus est, ut ad unum scopum consilia, & cogitationes intenderet, ne videlicet sub aspectum caderet, ne foret in oculis, ne apparerent uspiam ipsa vestigia pietatis, & eruditionis suæ. Rem dicam paucis notam, sed vivo adhuc teste faciente fidem certo certiorum, indubitatum, & perspectissimam.

Cùm itaque Clemens Senatum, rogatis Patri-bus, supplevisset, nec foret Majellus in album Pur-puratorum relatus, non pauci moeruerunt casum, cujus acerbicatem ut mitigarent, illum conveniunt, condolent, conqueruntur fortunæ vicem. In his Victorius Martinius Vir Cl. & præfens Ro-mani fori ornamentum, amicitia diuturna, atque usu parium studiortum, cum Carolo conjunctissi-mus. Ut hæsit! ut miratus est! ubi hominem vi-dit eadem frontis serenitate exporrectum, paca-tumque, ut nemo magis. Hinc, quem putaverat ex magna perturbatione, ac moerore tranquillum facere, nihilo minus egere sensit, quàm verborum levamine, ad perferendum eventa, ut virtuti ma-

gis

gis ejus gratulari deberet, quàm consolari dolo-
rem. Illud tandem audivit ex Augustino, dignum
Episcopo, & Majello responsum, non esse cur do-
leant, qui in stadio currunt Ecclesiae, & labori-
bus conteruntur, si quando praemiorum spe, at-
que illecebra deturbantur, *nam saepe negat mise-
ricors Deus, quae iratus concederet.*

Inter haec quarto Idus Januarias anno 1730.
affectione, quam diutius aluerat, praecordiorum
vehementius furente, repente jacuit. A qua, ut
paululum respiravit, Neapolim medicorum confi-
lio profectus est. Poterat cum viro hujusmodi,
& qui rude donari jam pridem debuisset, agi li-
beralius, quàm fuit, ambitiosorum astu, interceptis
stipendiis, quae tamdiu vigiliis, & laboribus inde-
fessis, quaeque, quod caput est, surrogatus sine
mercede ulla, non paucos annos meruerat. Ne-
apoli nihil profecit quadriennium decumbens pe-
ne integrum, nec coeli benignitate, quod patri-
um erat, nec medicae artis ope, quae ibi floret
admodum, refectus est. Duo maxime morbum
pepererunt, quo à longo jam tempore tentaba-
tur. Pertinax in studiis labor, & Christiano mo-
re laudabilis, sed sanè nimia corporis afflictatio.
Tenui natura, & nervorum nexu minimè vali-
dus, cui nimirum per alimenta saepius subtracta,
jejunii religione, parum virium accederet, pluri-
mum vigilando, cogitando semper, precando as-
siduè, infinita scribendo, agendoque, succubuit o-
neri. Primorum viscerum sedes, in quibus mo-
litur

litur cibus, succorum refluxibus indigestis, ideoque aciescentibus, contaminari coeptae. Hinc diffusa passim tabes, quae late per alia corporis exta, ductusque pervasit, donec exaucta in humoribus salium acerbitate, deperdita in solidis partibus mollitie, & virtute, & capitis penitioribus fibris obstructis, ex Chyli, & sanguinis contagione, potuit brevibus crebrisque motibus quati, potuit tumescere pedum aedemate, & cachexia, quam vocant, misere laborare, sic tandem, ut inopinata correptus totius corporis concussione, luxata partium compagine, finem vitae fecerit tertio Kalendarum Januariarum anno 1738. ea ipsa, quod cupidissime optaverat, natali Christi Domini dierum celebritate solenniter redeunte.

Cum tamdiu aegrotasset, multa, & magna prodidit virtutum exempla, qualia scilicet pietate magis, quam aetate provecta, viro competebant. In maximis cruciatibus, aut nullam, aut vocem emisit Christiano homine dignam, illud repetens frequentissime: *Iustus es Domine, & rectum iudicium tuum.* aut alterum par constantiae, & Religionis indicium: *sicut Domino placuit, ita factum est, sit nomen Domini benedictum.* à quaestibus, & ejulationibus, quos ipsa natura solet injussos à miseris extorquere, abstinuit semper. Optionem aliquando factam, ut libere diceret, medicis conniventibus, utrum mallet, omnem exclusit, ne quid ageret ex voluntate, & studio sui. Quare, quidquid propinandum apponebatur gustu, olfactuque asperum, vel

vel infuave, tacitus ingerebat, cumque adverteret Christum Jesum, à quo cuncta nostrorum morum ratio est repetenda aegro corpore, atque imbecillo fuisse nunquam, monebat iccirco Christianum hominem ex una Divini Servatoris Domini extrema vitae parte acerbissima, habere ad imitandum exempla invictae, in tolerandis doloribus fortitudinis, & constantiae, in quae veluti in speculum, affecti calamitatibus & consequentibus vitam incommodis, intuerentur omnes. Haud sanè alio animo, propositoque vim morbi tantam, tamq; diuturnam Majellus perferre valuit. Quapropter id assidua meditatione reputans, cum acerbius langvore, atque aegritudine prosterneretur, ex transverso manibus supra pectus ductis, in modum crucis, usque eò perstitit, ut ad motum naturae, vel animo deficientis, vel vehementer concussae nervorum quassu, nihil penitus moveret sese, in eodemque statu, nunquam angoribus fractus, aut conturbatus tremore corporis, staret. Quin, cum à prima adolescentia Deiparae semper aliquod ingenii specimen quotidie exhibuisset, idemque toto suae vitae cursu, veluti munus Parenti optimae & beneficentissimae pependisset, eo uti more perseveravit usque ad extremum, quod si per eum licuisset, non modò volumina, sed libros integros selectissimorum carminum haberemus. Utinam vir tantus ad hanc aetatem superstes pervenire potuisset! Benedictus XIV. omnium quotquot fuerunt Pontificum, post hominum memo-

riam, sapientissimus, quem annare, & perennare diutissime Ecclesiae bono, Deus optimus sinat, locum meritis parem, certo certius, Carolo de-crevisset, quem iudicio illo tuo, quo cunctis mortalibus praestat, in expendendis hominibus, non solum aequissimo, sed prope Divino, nunc etiam probat, & praedicat, deque ipsius virtute, integritate, moderatione ita commemorat, ut in ejus summis laudibus excipiat nihil.

Vixit annos sexaginta septem, octavo ineunte. Post obitum elatus est honorifice, comitantibus omnibus bonis, maxima vulgi frequentia, & in Ecclesia Principe Neapoli, ubi vitam posuit, tumultatus.

Hanc de Caroli Majelli vita, & moribus collectionem ab iis ipsis accepimus, quorum Ille & consuetudine utebatur familiari, & quibus cum, multas diei horas, egregiis de virtute confubularis sermonibus, traducebat. Suntque adhuc testes actorum Ejus & vivendi modestiae, & severitatis, quâ rom. aulae Proceribus anteibat, ut ne cui-piam suspicio incidat, voluisse nos, aut veritati detrahere, quod est nequissimum, aut multa, dictione magniloqua amplificare, quod historiam scribenti indecens, & maxime inverecundum.

Ceterum, cum haec tota factorum series, vitaeque descriptio inserta jam in magni operis prolegomena circumferatur, quare iterum cudi, formisque novis, & elegantioribus evulgari oportuerit, ea ratio est in primis, quod ita amplissimae

dignitatis Viro, & in Ecclesiae gradu ex potioribus, & sublimioribus collocato, ad sui Cleri mores instituendos, maxime collibuerit, cui nolle acquiescere, inopem urbanitatis hominem arguisset. Deinde, quia, cum in magna rerum farragine, ea tota narratio penitus delitescat, ne in tenebris perpetuo jaceat, parvi operis complexione conclusam, Eam ad manus hominum pervenire commodius posse confidimus. Id autem mihi persuasum omnino est, Eorum quoque mortalium, qui in curriculo bene moratae vitae versantur, virtutes, habitusque animi eximios memoriam temporum promereri. Neque ea solum literis consignari debere, quae praeliorum dumtaxat strepitu miscentur, & tubarum sono. Haec gloriae quidem, & commendationis plenissima, quia fortiter, & laudabiliter gesta. Attamen ex ista laude plurimum oscitantiae adversarum partium debetur, plurimum praeterea sibi locorum oportunitas, rerumque humanarum domina fortuna decerpit. Verum animum temperare, motumque cupiditatis praecipitem, injecto fraeno rationis, & religionis compescere, haec est laudum ceterarum maxima, quam omnis omnium gentium aetas vehementer suspexit. Multi sunt oppido, quibus corpus voluptati, anima oneri est. Hos sapiens quisque contemptui habet, eorumque vitam, mortemque juxta aestimat, ut scilicet brutarum pecudum. Si quis ergo pacis artibus florere, deque re literaria mereri maxime, & in

ethicae etiam Christianae moribus praestare con-
 tenderit, iniquum foret, si talis, tantusque vir, e-
 jusmodi naturae bono praeditus, invidiosâ ho-
 minum oblivione sileretur. Nam & injuria vir-
 tuti fieret, quae in unoquoque, cum splendeat,
 specie sui animum pascit, praeterea mortalium
 reliqui, praecipuo ad imitandum exemplo,
 perperam fraudarentur.

VIRI MAGNI DE VECTATISSIMIS
CAROLO MARCHIONI PAVLOVITZ CONZAGE
BYSTROVITZ
MAGNO AUSTRIAE PRINCIPALI CONSILIO
ET INSPECTORI REGII CHACOVENSIS

**NOCTIUM SARMATICA-
RUM VIGILIAE.**

Plurimum, dicit, Oratori conferre, Theophrastus, lectionem Poëtarum. Neque immeritò. Namque ab iis, & in rebus spiritus, & in verbis sublimitas, & in affectibus motus, & omnis decor petitur.

Quint. lib. 10. c. 1. de Copiâ Verb.

VIRIS. MAGNIS. ET SPECTATISSIMIS
CAROLO. MARCHIONI. PINCZOVIENSI. GONZAGÆ
MYSZKOWSKIO

SUPREMO. EQUILI. REGNI. PRÆFECTO
ET. INCLYTÆ. METROPOLEOS. CRACOVIENSIS
EPARCHO

IOH. DEINDE. A. PIESKOWASKAŁA
PATRITIO. SENATORI. TOPARCHÆ
ET. SANDOMIRLÆ. SATRAPÆ. PALATINO
UTRIQUE. PRO. MERITIS. ET. DIGNITATE
EQUITI. AQUILÆ. ALBÆ. TORQUATO
AC. DEMUM. HIERONYMO. PINCERNÆ. REGNI
TITULIS. SINGILLATIM. ET. PRÆCIPUIS. HONORIBUS
DECORATIS

FRATRIBUS WIELOPOLSKIIS

A. CONDITA. INSTITUTAQUE. REP.
MAJORUM. SERIE. PRÆCLARORUM
PIETATE. IN. DEUM. FIDE. IN. PATRIAM
AMORE. ERGA. LITERAS. UNIVERSAS
QUARUM. IPSI. APUD. SE. TUTISSIMUM. DOMICILIUM
APERUERUNT

AD. IMMORTALITATEM. NOMINIS. DIMANANTIBUS
UT. NULLA. UNQUAM. OBLIVIO. DELEAT
QUOD. ASPECTU. SERMONE. HUMANITATE
ET. MODESTISSIMIS. MORIBUS. CAPTUS
STATIM. ANIMUM. IN. ADMIRATIONEM
TANTÆ. VIRTUTIS. EREXERIT

UBALDUS. MIGNONIUS. DE. CL. REG. SCH. PIARUM
ORATIONEM. SUAM

DE. POESEOS. ET. POETARUM. STUDIO
TRIBUS. WIELOPOLSKIÆ. GENTIS. LUMINIBUS

D. D. D. Q.

VIRIS MAGNIS ET SPECTATISSIMIS
CAROLO MARCHIONE PINCOVITENSIS CONZAGE
MYSKOWSKIO
SUPREMO EQUILI REGNI BRACCTO
ET INCYTE METROPOLIS GLACOVENSIS
MARCHIO
IOH. DEINDE A PISKOWASKA
PATRITIO SENATORI TOPARCHE
ET SANDOMIRIE SARANE PALATINO
UTRQUE PRO MERITIS ET DIGNITATE
BOUIT AQUA ALBA TOKOATO
AC DEMUM HIRONIMO PINCKE REGNI
TITULIS SINGILLATIM ET PRICIPIS HONORIBUS
DECORATIS
FRATRIBUS WIELOPOLSKIS
A CONDITA INSTITUTE ALI
MAJORUM SERIE HONORUM
PIETATE IN DEUM FIDE IN PATRIAM
AMORE ERGA TERRAS UNIVERSAS
QUARUM USQUE SUTUSSIMUM DOMICILIUM
APERUERUNT
AD IMMORTALITATEM NOMINIS DIMANANTIBUS
UT NULLA UNQUAM OBLIVIO DELEAT
QUOD ASPECTU SERMONE HUMANITATE
ET MODESTISSIMIS MORIBUS CATUS
STATIM ANIMUM IN ADMIRATIONEM
TANTAE VIRTUTIS ERREXIT
UBALDUS NICHONIVS DE CL. REG. SCH. PIAVUM
ORATIONEM SUAM
DE PORSOS ET POTARUM ST. IO
TRIBUS WIELOPOLSKAE GENTIS LUMINIBUS
D. D. D. O.

De Poëseos & Poëtarum studio
Ad Latinitatem comparandam
Necessario
Ad Exetesticum Varmium.

INter humani generis pestes, quae multae sunt, Exetestice, & graves, & permolestae, nescio, an ulla sit nequior, magisque bonis artibus perniciosa, certorum hominum arrogantia, qui retroverso judicio, cum in crasso aëre, & vervecum patria sint nati, rerum tamen omnium, & praecipue dirigendarum disciplinarum magisterium, sibi temere, & insolenter sumunt. Eos, ubivis locorum occurrant, audies statim de Quintiliano, vel Tullio, ita libere, & confidenter decernere, ut, ni Drances istos ventosos, acuta nare odoraveris, credas, vel è Coelo delapsos Antistites literarum, vel ex illa beatissima veterum copia, sapientiae promos ab Inferis excitatos; ita caperant frontem, & supercilium centumvirale socraticè, & indignanter circumferunt. Continuò ferulae manum applicant, docentque, quâ ratione tradere, quâ potius viâ studia, & literas ordinare, ut ad frugem corrigantur, oporteat. Haec probant, illa obelo expungunt, cerebrose quidem, sed graviter, & severe; ac si literas, & literatos, eruditorum censu, & familia libere submovendi, potestatem quodam-

modo delegatam à Diis habeant. Horum sermo-
nibus, seu potius colluvie verborum teterrimâ,
Gymnasia nostra carpuntur, quasi nos inutiliter
Adolescentes in arte metricâ, pangendisque car-
minibus deteramus. Cui bono, clamitant, junio-
rum ingenia in pedum dimensione, & inanibus
Poëtarum fabulis evolvendis, quae nihil habent
praeter sonoras nugas, & delirantium somnia, tor-
quere? Quin hisce abjectis crepundiis, ad solidam
cruditionem, atque frugiferam enituntur? Quin
potius in Oratoribus, & Historicis habitant? Non
id reip. interest, fabulatoribus abundare. Inter-
est verò maxime, eloquentes habere, & graves, &
sententiosos, summisque magistratibus viros ido-
neos, qui de legibus scite, & patriis moribus, in-
stitutisque respondeant. Quid ergo Poëtice? Quid
Poëtarum lectio? Quid de vocis sono profuerit, &
modulis cogitare, jacturâ temporis, tam deploran-
dâ, ut bona aetas pene integra, quae rapidâ celerita-
te, ad graviora manaret, in misero, & poenitendo
syllabarum aucupio detineatur? Haec, & hujusmo-
di sunt, Exetesticæ, quae Catones isti ocreati, om-
nium auribus insufurrant. Haec olim, cùm poli-
tioris literaturae, me ducem florentissimae juventu-
ti præberi contigit, mirum est, quàm vehementer
cruciaverint. Me quidem latet, numquid Tribu-
les tui hac insaniâ jactentur. Verumtamen, aut ego
somnia, aut certè subvereor, ut quâ ceteri conta-
gione laborant, ne & ipsi tabeant. Sunt enim &
aspera, & monitoribus submorosi, sibi que inaniter

de

de omnigenâ rerum scientiâ plaudunt; quamobrem pertinacius in praejudiciis, & praeconceptis opinionibus obdurescunt. Illud autem persuasissimum mihi est; illis haec studia despiciatui esse, aut neglecta, cùm in vocatione verborum, tam praefractè, & ruditer, latinè proferant, ut mihi Syrophaenices loqui, aut Arabes videantur. Et tamen audent de tribunali, ac si Minervae honestissimâ legatione fungantur, de omni doctrina, rerumque captu temerè pronunciare. Huic ergo stupidae intemperantiae, omnia docendi, cùm multa funditus nesciant, quod est tumore quodam paedagogico laborare, ut quâ ratione possum, mederi studeam, de Poëtica facultate, quam Dei optimi dono, & munere, à majoribus nostris accepimus, ea, quae mecum matura jamdiu cogitatione suscepi, liberè dicam, ut isti homines aliquando, qui tantopere Tullium, & Quintilianum, & Aristotelem crepant, sciant viros tales, tantique nominis, & sapientiae, uberes olim ad hanc metricam disciplinam adipiscendam, suis laboribus, & vigiliis, fontes aperuisse. Sic demum desinant, hoc divinum inventum, cui tantum musae, Gratiaeque tribuerunt, invidiosè traducere, eosque impudenter invehere, ut literarum, & reip. proditores, qui ejusmodi scientiae partes, in studiosorum cruditione suscipiunt. Duae sunt ergo praecipuè malevolorum classes, qui calumniam in Poëticam jurant. Eorum prima, qui nesciunt, ex ipso sapientiae sinu Poëticam defluxisse. Eorum altera, qui contendent

tendunt, eos ineptire, & desipere, qui Poëticae operam navant. Illi, cum ceteras cognitiones, pro nihilo putent, quas ad hanc artium nobilissimam afferre opus est, gravissimum Poëtae nomen, ob levitatem doctrinae, ut perperam suspicantur, flagitiose deprimunt, eique caliginem quamdam, & quasi noctem offundunt. Hi verò, stupide à nobis agi, qui nihil profuturam junioribus disciplinam tradimus, audacter vociferantur. Utrisque, si Diis placet, occurram, atque illud in praesens, quà ratione, quà exemplis efficiam, ut aperte omnes intelligant = *Poëticae studia, non nisi majoribus literis, artibusque conjuncta, probari posse; eademque in scholis, magnâ cum rei literariae accessione, modò rite atque ordine condoceantur, commodè, & laudabiliter explanari.* Quòd hercè, cum facio, si quid minus dignum, minusque moderatum dixerò, peto à te, ut ne ignarum putes, aut esse me oblitum mei; at enim duntaxat acerbitati animi, insaniam, stuporemque incredibilem harum pecudum, minime sustinentis, perhumaniter tribuas.

Soleo saepe illam veterem planè inconditam, & desidiosam aetatem recordari ultimam; vix autem possum, cum mihi venit in mentem illius temporis, erumpentibus statim lacrymis temperare. Heu! quàm malè volente genio, prisca illi homines nascebantur! quàm supinâ rerum ignorantione hebescebant! quantus erat in rebus, quantus in verbis stupor! At quinam, homines tam valde asperos, & rusticanos, feritatem abjicere docu-

erunt?

erunt?

erunt? Poëtae. Quinam Civitates, & oppida, quibus se, à latronibus, & rapinis, à Tigribus, & Pantheris, & Leonibus tuerentur, aedificarunt? Poëtae. Quinam reip. administrandae rationem, judicia, leges, rogationes tradiderunt? Poëtae. Poëtae rem militarem, & qua potissimum arte instruantur acies, vallo cingantur urbes, librentur tormenta bellica, machinae disponantur. Poëtae rem nauticam, ut vela fiant, anchorae praecidantur, clavus obtorqueatur, & ad clarissimos septentriones, in turbida tempestate vertamur; Poëtae animorum perturbationes, earumque regendarum modum; ut pietas, ut religio, ut constantia, ut fides, ut spes, ut cupiditas excitari, ut furor, ut metus, ut amor, ut iracundia, ut desperatio, ut libido restingui possint, sapientissimè excogitarunt; Poëtae denique, maria, sydera, orbem universum, aptissimis versibus concluderunt. Quo factum est, ut ab ineunte humani generis aevo, usque ad Pherecydem Syrum primum solutae numeris orationis auctorem, nihil omnino extiterit, quod in hac hominum communiione, vel ad divinitatis mysteria, vel ad morum compositionem, vel ad notionem naturae, vel ad legum scientiam, vel ad mathematicum pulverem, vel ad Medicas, vel ad Physicas, vel ad Musicas disciplinas pertineret, quod à Poëtis, cujusquemodi illi fuerint, qui illa aetate floruerunt, non doctissimis versibus describeretur. Quae res Poëtis admodum multum auctoritatis, religionis plurimum concii-

*Cic.
Quaest.
Acad.*

liavit. Quis autem hîc loci affirmaverit, iis, qui tam multa, tam plena ſapientiae, tantâque eruditione perſuſa modulabantur, ſolivagam cogitationem, & vacuam fuiſſe conſeſſam, praefertim, cum Poëta, ne appellari quidem poſſit, qui ſpiritus humano vehementiorem, non habeat, & vi quâdam ſummâ minimè excellat, admirabilitatis excitandae? Enimverò dubitabimus, Exeſtiſce, quemadmodum ſuis verſibus, admirationem moverint, non ii ſolùm, qui Poëticam primi profeſſi ſunt, ſed qui ſubinde ad memoriam, & immortalitatem ſunt conſecrati, Graeci homines, Latiniſque quamplures, de quorum laudibus aetas nulla, nullaeſque literae conticeſcunt? Creadne quiſpiam eos ad tantam doctrinae opinionem, ſolâ carminis volubilitate, ſolo concentu ſyllabarum, & non potius expreſſâ rerum ſcientiâ, dicendique amplitudine dimanaffe? Res ipſa loquitur, Varie; neque enim verba, & voces ad mirationem traducunt animos, ſed ſcitè dicta, & ſententioſè, & graviter, & mente tinçta; quod equidem nemo unquam homo perfecit, qui ſe non totum in rerum notions omnium, & ſtudia, penitus ingurgitaverit.

Niſi verò Principes Epicorum, aut Homerum Graecis divinitus datum, ex quo uno Plutarchus omnem Philoſophiae cogitatum, omnia dogmata, omneſque artes defluxiſſe putat, aut P. Virgilium Latinis conſeſſum, ut, quantum ingenio homo valere poſſit, Deus patefaceret, & nugivendos,
& ſemi-

& semidoctos, solumque in numeris, & pedum moderatione versatos, audeamus impudentissime dicere. Id autem dicant omninò necesse est, qui Poëticam negant oceanum esse disciplinarum, quò illae omnes sic confluunt, ut inde ortum habuerunt; Id, quod Homerus ad vivum repraesentavit, aurea illa rerum catena, quae ad Coeli verticem alligata, eodem postea reflectitur, unde profecta est. Quò usque itaque insanient homunculi, nescio qui ex argilla, & luto ficti, ut sine ullo sapientiae apparatu, sine iis literis, quae sunt libero homine dignae, ad scribendum accedant, si bique, ob inanem versiculos profundendi, naturae vim quamdam, & parabilem efficientiam, Poëtae gravissimum nomen assumant, qui longè melius, distento sago, in sublime jactari mererentur? At oculos, Exetestice, huc quaeso intendas. En tibi cum suavi cantiuncula, homo ad ungvem factus, stultus omnium judicio, sed suo valde sapiens, fastidiosus Latinorum, Graecorum ignarus, cum primis tamen, vulgari dictione maximè perpolitus, appetens gloriae, atque avidissimus laudis. Quid tu, mularum delictum, cum tuis istis madentibus cincinnorum fimbriis, & tam bellè purpuriflato genarum flore? Habeo, inquit, quos audire vos, & suaviari certè non poenitebit, vernaculos hendecasyllabos, non eos quidem multos, sed planè dulces, & fluidos, ambrosia ipsa, & hymettio melle gratiores. Euge Poëtarum suavissime. Aures omnino vacant. At enim ex qua huc scholà produ-

ctus, ades homo tam cultus? Non dubito quin ex Lyceo, vel ex Porticu, vel ex illius doctissimi senis radio, quem vocitant Archimedem; aut saltem Democrito, Cartesiove malueris cum tu operam dare, huc tandem non cantilenam sonantibus verbis inflatam, sed puro, putoque sapientiae succo resperlam afferre properas? Vae capiti, atque aetati meae. Quas tu Porticus, inquit, quos Cartesios, quos Democritos nominasti? Num isthinc Poëticam haurire me jubes? Apage te à me. Pestis te tenet, quae jam pridem in quorundam invasit animos, sed planè amentium, qui in verba jurant Philosophorum. Suas sibi habeant Physici disputationes, Mathematici suas, ceterique, si qui sunt alii, quos ego dispeream, nisi omnes Antyciram navigare compellerem, ex quorum lectione, praeter mucorem, quem longissimè inhalant, contrahere nihil possis. Audistin' ex tripode vaticinantis hominis impudentiam? Atqui sermo hiccce est, Exetesticæ, haec opinio nonnullorum in veterata, Philosophiam, Mathesim, Geographiam, Criticen, Morum scientiam, syderum, rerumque divinarum cognitionem, aliasque excellentiores disciplinas, Poëticae parum, aut nil prorsus conducere; satis superque esse vernaculi sermonis munditiam, concinnas verborum formulas, salesque argutulos, quibus ad nauseam scatere ineptissimè, illorum carmina, qui sic deblaterant, nostrum nemo non videt. Quis autem herclè se teneat, quin bilem in nasum conciat? Equidem viros clarissi-

mos, & commendatissimos, Italis Franciscum Petrarcham, Dantem Aligherium Torquatum, Ariostum, Casam, Tanfillum, Anglis Popum, Gallis Rafsinum, & Cornelium, & Boilaeum, vobis verò Potokium, & Kochanovium, & Twardovium, & Lubomirskium, & ipse omnibus laudo, omnibus praedico, eosque in oculis, & in amplexibus fero. Illud verò perseveranter contendo, neque hos ad Poëticam tam eleganter adipiscendam, sine maxima doctrinarum eruditione valuisse, neque nunc aliquem, nisi fontes adeat disciplinarum valere posse, cum non ex Poëtis Poëtica, sed ex scientiâ rerum universâ expromatur.

Ut enim, cetera omittam, quàm multa Deus bone! facile est, ex locorum, vel temporum ignoratione, peccare? Peccavit Pindarus, qui Mendentem Aegyptiam in praeruptâ maris crepidine collocavit, cum tota planitiem Praefectura Mendefia teneat. Peccavit Homerus, qui Zephyrum in Graeciam spirare ex Thraciae campestribus affirmavit. Peccavit P. Virgilius, qui Velinos portus, Palinuri voce suos cineres indicantis, indigitavit, cum tamen Velia, non nisi post annum amplius sexcentimum, quàm Aeneas in Italiam venit, fuerit excitata. Peccavit Sophocles, qui in Pythiis Orestem migrasse cecinit, cum Pythia, annis, post Orestem penè sexcentis Delphis incoeperit. Peccavit denique & divinus Aligherius, quod Orbis gyrum septem millibus supra quinquaginta milliaria minus definivit. Haec & alia, notâ o-

scitantiæ graviter inuruntur; rectè, an secus, nihil ad nos, vel si ad nos, nihil ad hoc tempus; ipsi viderint, qui tales viros in crimen vocant. Quod ad me attinet, illud omnino repeto, quod si homines immortalitate donati, quorum omnia egregia sunt, & perfectæ, in re ejusmodi, absurda, & minimè consentanea scriptitasse culpantur, in quot enormes impingant scopulos necesse est, qui sic agunt Pòetam, ut ne primoribus quidem labris reliquas disciplinas attigerint? Corvos meherclè Pòetas hoc pacto, & Poetridas Picas, fieri posse non dubito. Itaque ut paucis, laudo castitatem sermonis, sonoram, & nitidam locutionem non improbo; admitto, quibus illustrari poemata non oportet solùm, sed opus est, charites, & lepores; Virgilium præterea eos, qui Latina carmina efficiunt, & Flaccum, & Tibullum, & Propertium, & horum similes versare jubeo; Aligherium, Torquatum, Petrarcham, ceterosque Etruscae Musae magistros, etruscè volentibus canere, ceterisque populares suos, volo equidem quàm qui maximè, commendatos. Illud autem semel atque iterum moneo poëticae facultatis percupidos amatores, debere eos omnino, antequam eorum scripta praeclarorum hominum terant, seque ad scribendum adjiciant, sibi peramplum in cognitione majorum disciplinarum, patrimonium conficere, quo instructi possint paratiores ad musas seu vernaculas, seu Latinas accedere, & sanctissimum Poetae nomen pro digni-

tate

tate honorificè sustinere. Rerum imprimis, verborum deinde sollicitudo, eos urgeat. Facile quippe est amictum, ut dictitant, imitari, intima verò animi sensa ad nostros actus traducere, difficillimum. Exemplo sint illi ipsi, quos habent fingendi versùs auctores. Non hi deliciaribus oculis studuerunt modò, aut sententiis in quadrum, & numerum redigendis, sed ex omni doctrinarum scientia pòemata condiderunt, tanta granditate, & praestantia, ut divino potius afflatu, quàm humana virtute, tam summa, tam exquisita, tam mira fieri posse videantur. Habent ergo Latina in deliciis? habeant maxime; sed Graeca non negligant. Etrusca magis arrident, & materno sermone modulata? Arrideant sane. Veruntamen Latina non aspernentur. Petrum Metastasium, ut unum afferam, praeter multos, qui hac nostra aetate cothurnis inclaruere, hoc est Tragœdiam Italicam ad miraculum pepigerunt, totum Attico melle manare, Latiique veneres ad se omnes transfuisse, qui sciunt, confitentur; Eos autem viros egregios, quos ego recens honoris causa nominavi, & Latinorum fuisse, & Graecorum cupidos, & peritos; alios praeterea extitisse, ut Angelus Politianus, Syncerus Sannazarius, Petrus Bembus, Benedictus Varchius, Franciscus Molza, Joannes Casa, qui dubium omnino posteris reliquerunt, cum Latino, Etruscoque sermone mira opera elaboraverint, utro demum ad hanc amplissimam laudem effloruerint, quam sibi maximam,

& im-

& immortalẽm iis ipsis operibus pepererunt.

Sed jam intelligo, me in hac quaestione Exe-
testice, pro re pauca, pro tua sollertia, satis, pro
tempore, nimis etiam multa dixisse. Restat pars
altera, quam degustabo leviter, & digitis, ut est
in verbo, extremis attingam. *Non est, quare mi-
seros adolescentes in Poëmatis elucubrandis inuti-
liter conteramus, qui tandem, cui bono fuerit, si
Poëtae reip. admoveantur.* O praeclaram pera-
cuti hominis, & de communi salute cogitantis
querelam! quasi nos Poëticae studio id unum ma-
ximè moliremur, ut Poëtae evaderent adolescen-
tes, & non his artibus aditum, ad reliquas disci-
plinas, ad eloquentiam, & puritatem sermonis, &
quamdam veluti sublimitatem, aperiremus. An
non hac ipsa ratione, historia Philosopho, Philoso-
phia historico, jurisprudentia Theologo, Theolo-
gia jurisprudenti interdici debeat? Cur enim, si
Theologum meditaris, historicum formes, si Phi-
losophum, Jurisprudentem, aut si Jurisprudentem,
cur Theologum fingas? Nego igitur primùm, il-
lud esse consilii nostri propositum, cum Juvenes
in libris Poëtarum, & versibus construendis exer-
citos detinemus, ut scilicet, in lucem hominum,
laureatos Apollines proferamus. Non id fuit in
causa, quare majores nostri hanc studiorum, quo-
modo Graeci dicunt, Oeconomian, in scholis sa-
pientissimè constituerint, ut nimirum ad rerum
agendarum procurationem, carminum conditores
effingerentur. Alia fuit ratio praestantior, alia

longè

longè diversa cogitatio, quam isti homines contentiosi minimè norunt. Quid enim gymnasia tam multis ubique gentium auditoribus celebrantur? nisi ut latine sciant, latine intelligant, latine loquantur? Et, si, ut latini fiant adolescentes, in ludis propemodum consenscunt, qui melius, eos, latinitatem edoceant, quàm qui aureo illo seculo floruerunt, Terentius, Plautus, Catullus, Caesar, Cornelius, Cicero, Virgilius, Horatius, Ovidius, Livius, Sallustius? Poëtae ergo non minus, quàm qui prorsâ oratione scripserunt, latinum nobis sermonem, nitore majestate, elegantia castigatissimum, atque ornatissimum transmiserunt. Quamobrem, quae malum! dementia est, eos velle proscribere, qui, cum ordines ducant, iis ipsis in literis, quas avidissimè appetimus, omnium præterea hominum consensione, Romanae locutionis, magistri, & Principes reputantur? Hic loci claudicant veteratores, & receptui, siquidem possent, ut puto, canerent. quippe ajunt se non rejicere, atque improbare Poëtarum lectionem, in quibus dictionis puritas asservatur; morem dumtaxat illorum carpere, qui Poëtica adolescentes erudiunt, quae jamdiu facultas, doctorum hominum opinione, & judicio, decoxit. Quis isthaec amplius puerilia vel legat, vel si legat, non nauci faciat, cum tot amplissimae disciplinae sint, quibus animum adjiciamus, nec inutiles prorsus, nec indotatae. His omnino vacare, has totis viribus persequi, absque eò quòd ad ineptias, & nugas adhinniat, nostra civi-

tas debet. Transegisse negocium putat se, gravis auctor Aristophanes, credo, aliquis, cum nobis, ne dum legendos, sed inaurandos etiam, & suaviandos esse Poëtas, ad aures clamitat, Latinitatem ex ipsis libandam, ceterum edoceri, sibi, Poëticam, non placere.

At cognosce, Exetestice, ingenium perspicacissimi hominis, qui album, atrinque non inter noscit. Latinam Linguam infundi adolescentibus omnino praecipit, negat fieri versus, quibus illa commodius, non in aures, sed in animos instillatur. Mihi verò longè videtur secus. Quid enim est tandem hoc discere Latinitatem, quod hi tantopere inculcant, nisi lautam sibi, & magnificam verborum suppellectilem comparare, non planè vulgarem, & horridam, sed nitentem, & splendidam, & ornatam, quâ decorè, non inquinatè, aptè, non temere, literatè, non barbarè, Latina verba faciamus? Id autem, quomodo aut citius, aut tenacius assequimur, quàm carminibus efficiendis, quae ad sensa expromenda, tam arctum verborum nexum, syllabarumque conspirationem postulant, ut persaepe, ad versum dumtaxat conflandum, innumera debeamus synonyma, idem omnino sonantia, expiscari? quo fit, ut vi, & necessitate quadam coacti, etiam ingratis, memoriam, mirificâ vocabulorum copiâ locupletemus. Mitto quàm animus excitetur, quàm recalescat, divino Poëticae studio, ut ii non semel, quos brutos, & bardos, & stultos putabamus, musarum spiritu repente commo-

ti inflammentur, & caligine excusâ efflorescant, & vigeant, & fruticentur. Mitto rem profodi-
cam, quam facile, & paullatim imbibunt, qui car-
mina modulantur, in qua qui peccant, ut muni-
cipes tui, quàm qui maxime, & cachinnis, & fan-
nis, cùm verba latina jugulant atypi, & balbi, ex-
cipiuntur. Haec Exetesticæ, non sunt quaesita ex
aliquo occulto genere literarum, sed sumpta de
medio, & rebus ipsis, de quibus centies experti
sumus. At Poëtica juvenes effoeminantur, eam-
que ipsi nequiter ad obscœna detorquent. Mul-
ta praeterea in Poëtis offendimus mollia, lubrica,
flagitiosa, quae teneram adhuc aetatem languidis
voluptatibus liquefaciunt, pudoremque naturâ A-
dolescentibus attributum, sensim depascunt. Age-
rem equidem Censori nostro jam gratias, qui ma-
gister factus veteris disciplinae, gravem nobis re-
ligionem injiceret, si deplorandam epheborum de-
pravationem Poëticae potius, & non domesticae
majorum institutioni, adscribendam putarem. I-
pse ego in primis sua sibi habere Poëtas, juberem,
eosque omnes tribu movendos, & remis, velisque
fugiendos esse contenderem, si quidem horum sub-
esse aliquid suspicarer. Sed vide, quaeso, ne illa sit
causa tam praematurae juvenum impudentiae,
quòd mala horum temporum consuetudo, fertis
pueros, & rosâ redimere solet, eisque cedrum in-
cendit, & promulsidem miscet, & ad psaltrias, ad
ungventarias, ad choreas, ad equorum magistros,
ad gladiatores, & lanistas adducere magis amat,

quàm scholis tradere, bonis artibus informandos. Verumtamen, ut tute somnias, fac ita esse non semel. Quid ergo etiam gladios, & arma ex urbibus non prohibemus, quòd hisce uti latrones, ad vias obsidendas, ad caedes, & rapinas perpetrandas, quotidie cernimus? Cur pingendi, & ei finitimam sculpendi artem, non ad Cimmerios aut, Lybicos amandamus, quae non verbis, & voculis, ut Poëtae, sed opere, & manu, impurissima monumenta perficiunt, ipsis prope sensibus atrectanda? quae quid aliud sunt, quàm flexanima vitiorum lenocinia, domestica virtutis pericula, magisteria denique impudentissimae pravitatis? Ipsas etiam Theologicas, & Philosophicas disciplinas, cur ablegandas longissimè non edicimus; quibus tam multi perverse cum abutantur, sanctissima religionis mysteria, pertinacissimè oppugnant? Profectò quia, non vitio disciplinarum, quae honestissimae sunt, sed conclamatae nequitiae hominum perditorum, id vertimus, qui araneorum more, quem succum apes, in mel suavissimum commutare, nidificando in alvearibus student, ipsae in virus, & pestem perniciosissimam, transferre solent. Porro haec est summa conclusionis meae. Si reliquae sunt extirpandae artes ingenuae, atque explodendae, & Poëticam explodamus, crucique etiam, si placet, protinus affigamus. Equidem non repugno. Sin verò reliquae retinendae sunt omnes; quae tandem invidia est, ut artium nobilissimam, atque sanctissimam, homines sesquibarbari,

pannis, annis, situque obsiti, & ad ravim contentiosi, tamquam album elephantum oderint, atque insequantur? O praeclaram emendatricem vitae Poëticam, ait Tullius; quid isti altricem impuritatis appellant? Dictae per carmina sortes, & vitae monstrata via est, monet Flaccus. Quid isti carmen, pudoris, morumque tabem funestam, & detestabilem insolentissimè appellant? Deorum filios, divinus Plato, Poëtas nominat; quos planè Socrates adductus invidiâ, quippe qui Poëticam Philosophiae praelatam esse malè concoqueret, extra anni, solisque vias relegavit. Hi verò perinde, Poëtas eradicandos funditus, vociferantur, & neminem hominem, ex illâ veterum verè, sapientum officinâ, Poëticam adamasse, probasse neminem, clamant. At quàm solenniter decipiuntur Deus bone! quàm longè aberrant à veritate! Quod enim genus literatorum unquam fuit, quod, cum gravissimas disciplinas profiteretur, Poëticè aliquid scribere, non etiam voluerit, & ad severissima rerum studia, musarum quoque delinimenta advocare, quibus seria mansuetioribus temperaret? Num philosophi? At Plato Solonis Atlanticum exornavit. Aristoteles elegos ad Eudemum, elegantissimè scripsit. Titus praeterea Lucretius Carus, Eratosthenes Cyrenaeus, Marcus Varro, rite gratiis, & Apollini litaverunt. Num Mathematici? At Thales Milesius, Aratus Solensis, qui Phaenomena versibus concinnavit, Tullii adhuc literis vivunt, atque adeo omnium

sermonibus, & auribus celebrantur. Num Medici? At Eudernum, & Heliodorum, & Philonem Tarsensem, & Democratem Servilium, Galenus ipse laudibus magnis, atque amplissimis ad Coelum vehit. Num Theologi? At fuit Apollinaris Syrus cum omni antiquitate comparandus, fuit Lucius Coelius Lactantius Firmianus, fuit Victorinus Afer, is, qui Hieronymum humanioribus instituit, fuit denique Coecilius Cyprianus, & Jo: Damascenus, quorum praeclaris nominibus, jam in album relatis virorum illustrium, qui de Divinitate scribendo, optimè meruerunt Helicon etiam, & Pindus circumsonant, & gloriantur. Sexcenti praeterea sunt, quos memorare non vacat; ut finem faciam, & ad extrema jam currat oratio mea. Exemplorum itaque copia, quae magna est, & lautissima, supersedeo, idque eò libentius, quò longinqua repetere, necesse minime videatur; cum tam magna suppetat, id etiam temporis, vis hominum praeclarorum, qui cum sanctioribus disciplinis, Poëtarum studia honestissimè copulant, & cum ceteris ingenio, dignitate, doctrinâ, longissimè praeferantur, facem quoque Poëticae praeferunt, viamque ex omni rerum intelligentiâ, commonstrant. Hos nostri Juvenes, studiorum suorum Duces, habere debent, si velint altissimae facultatis initia, & rationem inspicere, quam non ex trivis, aut circumforaneis Citharedis, sed ex ipsis sapientiae adytis, ex intimis rerum sacrariis, & fontibus derivabunt. Illud primò re-

mini-

miniscantur, esse Poëticam verae virtutis, ad eximia animos cohortantis, magistram. Esse humanae societatis originem. Esse omnis scientiae, quae Sapientium ingenia excolit, & collustrat, altricem, nutricemque beatissimam. Hinc canere Poëtarum, plerique omnes Graeci *aeidein*, quod idem velet, atque admodum intelligere, apto ad rem exprimendam vocabulo, dictitarunt, eò maxime, quod satis uberi cognitione Poëtas excellere oporteat. Tum demum aures occludant, vanis nebulonum fermunculis blaterantium, inutiliter in scholis hanc spartam, per miseros adolescentes ornari, qui possent maturius ad majora trajecti, solidioribus facultatibus navare operam, quam in Poëtarum nugamentis, in pedibus moderandis, in versibus demum modulisque fingendis, dementissimè ludunt. Non enim, etsi multi sudoris est, haud etiam est frugi Poëticae studio ingenium excolere, quae spiritum naturam attributum, & vim mentis coelestem, quasi fluctuantibus humorum motibus involutam, explicat, & rerum, verborumque thesaurum locupletissimum, sensim in animum nil tale cogitantem, importat, quo, ad puriorem latinitatem, atque auream illius seculi locutionem informamur, ut saepe in aliud intenti, barbarorum scoriam paullatim abjiciamus, Romanamque linguam, quantum in intermortuo sermone fieri potest, ad illecebram etiam, & delicias, loquamur. Quod, quia animadverterunt viri clarissimi, Literatorum, qualecumque tandem

genus

genus fuit, nemo unus extitit, qui se à musis abstinerit, & hanc suavissimam studiorum rationem reprehenderit, & erudito homine dignam non reputaverit.

Haec in medio sunt, Exetesticæ, atque omnibus, qui sciunt aliquid, coram. Sed enim, nisi rectè, atque ordine ars Poëtica doceatur, oleum perdimus, & arenam, ut ajunt, ferimus, frugis inde nil penitus relaturi. Auloedi fient, qui Citharoedi esse non possunt. Quid ergo primùm satagas, ut fruticescant, qui in carminibus efficiendis versantur? Josephum Scaligerum in manum sumas, de quinque Poëseos aetatibus scitissimè differentem, cumque sedula meditatione percurras? Hinc sapor, & elegantia cujuscumque carminis æstimabitur, & quâ quisque modulandi ratione Poëta excelluerit, animadversione assequeris. Suus enim cuique, aut asperior, aut mollior, aut viridior, aut laxior canendi stylus est proprius, pro ut singulorum ingenia fervent, aut tepore mitescunt. Quintilianus, qui de omnibus, tum Poëtis, tum oratoribus, tam Latinis, quàm Graecis, defæcato animo, & libero, judicium facit, Virgilium in Epicis, in elegorum questibus, & mœrore Tibullum, in Lyricis dumtaxat Horatium, ceteris anteponit. Et si Marullus Bizantius, eò stultitiæ processit, ut de omnibus temere, Latinorum Poëtarum, operibus, Cynico dente, detraxerit, ne mirere; fuit enim, & Graecus, & omnium hominum, qui nati sunt, potestremus. Ab hujus exemplo, Carbilius Piëtor, al-

ter Zoi-

ter Zoilus, imò Zoili simia, ut ille Homerum, ita hic pariter P. Virgilium rodere est ausus, ut magnis inimicitis, & aemulationibus inclaresceret; in quo Phavorino, & Macrobio invidia, & livore furentibus assentatur. Hosce Virgilio-carpos, ut Joviano Pontano dicere placuit, in malum carcerem abire jubeas, & si quid contra, Laurentius Valla tuis auribus infusurrat, scias virum talem, & tantum, calumniandi studio flagrasse plurimum; hanc unam esse illius maculam, & ignominiam, quâ detersâ, nihil est, quod reprehendas, cùm de Latini sermonis castigatione maximè mereatur. Virgilium ergo, & Tibullum, & Flaccum, infra neminem ponas. Eos Auditoribus tuis ad imitandum exhibeas, ut elegantiam, nitorem, & granditatem carminis assequantur. Mihi verò Propertii, & Catulli robur, & quaedam quasi nervositas ita perplacet, ut nihil magis. Ex utroque stylus planè conflabitur gravis, & succi plenus, quin vocum modulis, & tereti illi cantilenae serviamus. Perpetua namque, & constans numeri pensitatio, & vim sententiarum, & dignitatem elumbat, & quod deterius puto, fluxiore carminum facilitate, fastidium parit, perinde ac si Musae morbo caeliaco laborarent. Sed non omnibus datum est adire Corinthum. Illud autem ratum, certumque est, & Propertium primum ex Italis, Elegiam pepigisse, & Catullum, summo loco habitum à tota illa veterum perspicuitate, & sapientia fuisse. Itaque Ovidius chorum ducat in scho-

lis, qui non solum viribus praevallet ad invenien-
 dum, sed inveniendi artifex, ad miraculum inge-
 niosissimus, praedicatur. Hic, si naturae ad mo-
 dulandum perfacili temperare, quam indulgere
 maluisset, plerisque omnibus palmam, rerum ma-
 gnitudine, perspicuitate, delectu, praeripuisset.
 Opus fastorum, & Metamorphoseon virum probat,
 in eruditioribus, eruditissimum. Id Tyro-
 nibus, arbitror praelegendum, ut opportune ad
 mythologos investigandos viam sibi muniant ex-
 peditissimam, qua qui carent, nec cubitum in poë-
 ticis, nec sesquipedem progredientur. Huic Val.
 Martialis comes adjungi solet, peracutus quidem,
 atque alacris, ut Hispanus scilicet, sed frivolus
 majorem partem, & salibus impurissimis incre-
 cundus. Quare illorum operam vehementer lau-
 do, qui in illud naviter incubuerunt, ut ex Poë-
 tarum procacitatibus, castigatiora colligerent, quò
 circumscriptis pudoris terminis, melius viridi ae-
 tati, ejusque moribus, & modestiae consulere-
 tur. Id Camillus Nicolius praestitit pro suis vi-
 ribus, quam diligenter, ex Catullo nempe & Mar-
 tiali, & Owenio, & Sanazario, & Aufonio, aliisque
 pluribus, tum antiquis, tum recentioribus deliban-
 do, quae acriora sunt, & potiora, & quae tamen
 de Decemviris non verentur. Si quis autem fun-
 ditus expiscari velit, & sales acuta nare discernere,
 quibus Epigrammatographi, & vitia carpunt,
 & mordicant, nemo unus est Nicolao Perotto
 aut sollertior, aut acrior, qui Val. Martialem no-

tis absolutissimis illustravit. Comica etiam, credo, Exetesticæ, illibata non deseres. Inde enim Poëtis, & Oratoribus, nitor omnis, & elegantia, quâ, musæum leporem, ut ait Carus, elucubrationibus suis affatim, & diligenter aspergunt. Praeterea quem fugit, quod Aelius Stolo, & Terentius Varro jam pridem literis prodiderunt? Musas videlicet, si Latine loqui voluissent, Plautino sermone, fuisse locuturas. Et tamen hæcenus Plautus, & Terentius de principatu contendunt. Sex tantum fabulas Terentius, Plautus admodum plures condidit, quinque nimirum supra viginti. Aliae quippe ad centum usque, & triginta non Plautinae sunt, sed Plautianae. Terentii scripta, Quintiliano iudice, omnium absolutissima, modo intra trimetros constitissent; nam in Comœdia, inquit, maxime claudicamus, incomposito enim pede currunt carmina, & numerorum ratione minime continentur. Eruditionem tamen, & inventionem, & dispositionem, & gravitatem, & vim comicam, in Plauto magis, quam in Terentio, sunt qui volunt, mirabiliter eminere. Quamobrem Coelio primus, Plauto secundus, Naevio tertius, Licinio quartus, quintus Attilio, postremus locus Terentio datur. Ubi vero censor ille gravissimus interloquitur Quintilianus, audaciae esset impudentissimæ iudicium ferre. Sibi ipsi consulant, qui aliter opinantur. Ad rem nostram facit, illud maxime praevidere, quod, cum ista musarum adyta, & viridaria, sint Tyronibus reclu-

denda, ut inſtar apicularum, puriores latinitatis flores depaſcant, ea poſſit nemo ſine ducibus, & conjectoribus, perluiſtrare. Praeſtò ſunt viri magni, & eruditione praecipui, qui cunctas Comitorum falebras acriter inveſtigarunt. Sed eos puto magis idoneos, & ſcholis verecundioribus profuturos, qui nuper caſtigatiores, ex Plauto, Terentio, & Seneca binas à ſingulis decerptas fabulas explicuerunt, Everardus Audrichius, & Soderinus, quos equidem, non quia Collegae mei ſunt, & municipes, ſed quia ingenioſè, aptè, & ſubtiliter, rem acu propemodum tetigerunt, praefero, & laudo. Ex Tragoedia, & Comoedia orta ſatyræ, Latinorum eſt tota. Romae olim paruit, Romae nunc adhuc retinet domicilium, ut ſcilicet in patrio ſolo, ubi natalem habuit, vivat, & conſeſcat. Momos illo Coelo, & Maſtigias, neſcio, quis Deus educat, ut nempe fraudes, & maleficia, & ambitus, & invidiae, & calumniae, aliaeque plures obſcoenae ſordes, quae ſanctiſſimam Civitatem inveherent, procul longiſſimè propellantur. Lycambes infaniunt, Archilochi latrant. Hoc genus carminis, quod Quint. & Sex. Seſtanus, & Guillelminius, tanta cum laude, hac noſtra aetate, finxerunt, ita in morem abiit, ut nulla Literatorum hodie celebritas habeatur, ſine Cynicâ reprehentione malarum peſtium. Lucilius, Perſius, & Juvenalis viam praemonſtrarunt. Sed Junio Juvenali Lucilii Sales, & acerbitatem, Horatii candorem, & elegantiam, Per-

am, Persii robur, & gravitatem, cuncta scilicet decora, Quintilianus attribuit. At haecine satis sunt, Exetestice, ut ad Poëma aggrediamur, ingenia Poëtarum nosse, & cujusquemodi genus Poëscos, naviter attigisse? Minimè gentium. Duo praeterea maxime desiderantur. Primum, ut digitis, ait Flaccus, & arte calleas modum carminis legitimum perficiendi, ne forte metrum, halucinantem decipiat. Sensus insuper auris delicatus, & gnarus, sine quo latine canere, & modulari, nequidem Musae ad elegantiam possent. Syllabarum quantitas ergo, etymus, & accentus, à Tyronibus praediscatur, quem, etsi verius, ex ipsis Poëtarum exemplis, acquiri posse contendo, tamen, quòd haec sit longior, & maturioris intelligentiae, sciendi ratio, & non nisi assiduâ, diuturnâque lectione comparanda, legem metricam ex innumeris, qui literaturam, id est Grammaticen explanarunt, sedulus explicabis. Alvarus, ex plerisque, qui modò circumferuntur, scitissimus, eam ingeniosissimis versibus concinnavit. Cui equidem nescio, quamobrem cavillos aliqui objiciant; figuli nimirum figulo obtrectant, quod nimius fuerit in praeceptis; quod concubiâ nocte involuta elementa Latinitatis tradiderit, quae meherclè, ad veterum sanè omnium regulam exiguntur. Sed ita est in more positum, ut nova semper magis arrideant, & quemadmodum suus etiam simiae catulus placet, sic quisque sibi palpet, suisque labo-

ribus plaudi, avidissimè cupiat. Ceterum, non quia obscura sunt, aut parerga, quae Alvarus edidit, rejiciuntur; sed quia cerebrum aliquando noctescit Paedagogorum. Crambem porrò recoquant omnes, & ruta caesa ruspantur. Transmarinum hominem, & Maderac natum demirari potiùs, quòd Romanae dictionis vim tantam, & penitissimam assecutus, eam deinde tam funditus exposuerit, meritò, & jure deberent, modò rem aequi bonique facerent. Nam si prolixior, quia nimis navus, si fortè acutior, quia nimis doctus, siquidem in eruditione, & literis, nimium culpari possit, vel acutissimae gentis perspicacitati, unde originem traxit, vel Praeceptorì olim suo, Leontino scilicet Grammaticorum gnarissimo Caspari Dragonetto liberè tribuendum, quem virum magnum, Petrus de Valle, in postremâ suae historiae paginâ, Romanum Nestorem honorificentissimè appellat, quippe qui vicesimum supra seculum annum ageret, ubi ipse Romam, ex longissimis peregrinationibus remigravit.

Sed his omiſſis, quae meminisse jam satis; quàm meliõri consilio uterentur Poëticae praecursõres, si quae solent pro metro, & phrasibus, & epithetis indagandis, studiosorum manibus expilari, ad limam naviter revocarent, quin uter magis valeat, aut methodo, aut perspicuitate, configerent? Sunt ea meherclè nugacia, & exanima, & abortiva, quae titulis jactantiae plenis, in scholis circumferuntur. Utinam aliquando, bonae
frugis

frugis aliquis, & verè sapiens, Francisci Serrae Synonyma ad usum, captumque sedulae Juventutis, aptius accommodaret; puritatem inde, juxta atque elegantiam, latini carminis ablutissimam compararet. Illud tandem superest, E-xetesticè, ut, quòd Aulus Gellius jam pridem monuit, certò certius animo teneas, majorem nempe rationem, sonitùs vocum, quem Graeci auphonian dicunt, à Scriptoribus fuisse habitam, quàm disciplinae, & regulae Grammaticorum. *Si aut versum pangs, ait sapientissimus Author, aut solutam orationem struis, aurem tuam interroga, quae quid loco conveniat, dicet.* Aliquando voces nimis exiles sunt, atque exangves aliquando injucundum, nescio, quo pacto, & laxiorem sonitum edunt, aliquando mollius, & teretiùs, aliquando agrestius, & pingviùs videntur obstrepere. Quare consilio, arbitrioque auris est opus, quo & Virgilius est usus, ceterique poëtarum elegantissimi. Hic autem doleo, Italo, & Gallo, Latinum fieri, facilius esse, quàm Scythae; ideo, quia utriusque lingua Latinae affinium, suaviùs, & delicatiùs auribus accinit, quarum judicio, Latini sermonis charites, illecebram, & saporem, acrius attingimus, & aestimamus. Sed enim non omnis fert omnia Tellus. At Mathias Sarbievius, Flaccum, & Pindarum aemulatur, & Lyricorum Latinorum magniloquentiam propius adsequitur, carminis granditate. Ita quidem; sed Romae totus Italus, & Latinus est factus.

Lib. 13.
NoH. At-
tic. 6. 19.

Ergo

Ergo, Exetestece, ut finem dicendi faciam, non est profectò fabulatorem agere, aut mimum, poëticis artibus erudiri. Non est operam ludere, carminibus efficiendis incumbere. Non est jejuna, & vacua, & poenitenda, musarum consuetudo, & familiaritas Poëtarum. Res est plena uberis eruditionis, doctrinae deinde, & scientiae, & purae, putaeque dictionis plenissima. Id, si animis adolescentes altius immittant, si saepius, quod vehementer suadeo, assiduâ meditatione recogitent, spero equidem fore, ut qui ad Gymnasia ventitant bonae indolis Juvenes, bonoque ingenio praediti, cum aetate ineunte jam maturerint, bene de Patria, bene de Literis univērsis, optimè de Rep. mereantur.

ADAMO IGNATIO KOMOROWSKIO
SANCTE CRACOVENSIS ECCLESIE
ARCHIDIAcono METROPOLITANI
SACRORUM SACRILEGUM LEGATIONATO
REPTI POLONIE ET MAGNI DUCATUS LITHVANI
PRIMARI PRIMOQUE PRINCIPIS
MAGNI PRINCIPIS ET STATIM FACTO
UT NEMPE NEMINEM LATERE POSSET
QUOD SUI IPSE VIRTUTIBUS
AMPLISSIME IN REA DIGNITATE
CONFIRM. PII MI. PRINCIPIS PATRIS TUI, &
ET SIMILIT. LEGEM HUIUS TUI.

**NOCTIUM SARMATICA-
RUM VIGILIAE.**

AMORUM ET LEGEM HUIUS TUI.
JUSTINI NOVEL. GR. & SEN. C. 2.
IN REGNO. ET. C. 1. DE VNGR. IN
IN QUO EODEM FIDO. ET. EMQUE LEGIBUS
OTTUR LIBERTAS ET PRINCIPATUS
QUIN ALIQUID AUT GRATIATI HUMANITAS
AUT LENITAS SEVENTAILE MANIFESTIA
DETRAXIT.
VIRO MAGNO. ET. DE. SE. BENEMERENTISSIMO
UBALDUS MIGNONIUS DE GL. REG. SCH. PIARUM
ORATIONEM SUAM DE IURE ECCLESIE. PUBLICO
JURIS. ECCLESIE. VI. ET. ET. ASCEPTORI
MEMORIE. ET. GRAT. ANIMI. CAUSA
D. D. D.

*Conserva, Fili mi, praecepta Patris tui, &
ne dimittas legem Matris tuae.*

Prov. 6.

*Sanctos Ecclesiasticos Canones, qui à sanctis
quatuor Conciliis expositi, & confirmati sunt, vi-
cem legum obtinere ... quos etiam nostrae sequi,
non dedignantur leges.*

Justin. Novel. 31. §. seu c. 2.
Et Nou. 83. c. 1.

ADAMO. IGNATIO. KOMOROWSKIO
SANCTÆ. GNEZNENSIS. ECCLESIAE
ARCHIEPISCOPO. METROPOLITAE
APOSTOLICAE. SEDIS. LEGATO. NATO
REGNI. POLONIAE. ET. MAGNI. DUCATUS. LITHVAN.
PRIMATI. PRIMOQUE. PRINCIPI

* *Plin. in Paneg.* * **OMNIA. PARITER. ET. STATIM. FACTO**

UT. NEMPE. NEMINEM. LATERE. POSSET
QUOD. SUIS. IPSE. VIRTUTIBUS
AMPLISSIMAE. IN. REP. DIGNITATI
VELIFICAVERIT

PROPTEREA. SUMMI. REGIS. JUDICIUM
ET. SAPIENTISSIMI. PONTIFICIS. APPROBATIONEM
AB. EOQUE. COLLATA. PURPURATORUM. INSIGNIA
AVITO. SANGVINE. PRUDENTIAE. MATURITATE
DOCTRINA. CETERISQUE. ANIMI. DOTIBUS
PROMERUERIT

CUI. PLANE. IPSA. ORIS. DIGNITAS. ET. MAJESTAS
AMOREM. ET. VENERATIONEM
CONCILIAT

IN. REGNO. SCILICET. MAXIME. INGENUO
IN. QUO. EODEM. FORO. IISDEMQUE. LEGIBUS
UTITUR. LIBERTAS. ET. PRINCIPATUS
QUIN. ALIQUID. AUT. GRAVITATI. HUMANITAS
AUT. LENITAS. SEVERITATI. ET. MUNIFICENTIA
DETRAXERIT

VIRO. MAGNO. ET. DE. SE. BENEMERENTISSIMO
UBALDUS. MIGNONIUS. DE. CL. REG. SCH. PIARUM
ORATIONEM. SUAM. DE. JURE. ECCLESIAE. PUBLICO
JURIS. ECCLESIAE. VINDICI. ET. ASSERTORI
MEMORIAE. ET. GRATI. ANIMI. CAUSSA

D. D. D.

ADAMO. IGNATIO. KOMOROWSKIO

SAECTAE. GNEZENSIS. ECCLESIAE

ARCHIEPISCOPO. METROPOLITAE

APOSTOLICAE. SEDIS. LEGATO. NATO

REGNI. POLONIAE. ET. MAGNI. DUCATUS. LITHVANIAE.

PRIMATE. PRIMIQUE. PRINCIPIS

OMNIA. ET. STATIM. FACTO

UT. NEMPE. IN. LATERE. POSSET

QUOD. SUIS. VIRTUTIBUS

AMPLISSIMAE. REIPUBLICAE. DIGNITATI

VELLICAVERIT

PROPTEREA. SUMMI. REGIS. JUDICIUM

ET. SAPIENTISSIMI. PONTIFICIS. APPROBATIONEM

AB. EOQUE. COLLATA. PURPURATORUM. INSIGNIA

AVITO. SANGVINE. PRUDENTIAE. MATURITATE

DOCTRINA. CETERISQUE. ANIMI. DOTIBUS

PROMERUIT

CUI. PLANE. REIPUBLICAE. DIGNITAS. ET. MAJESTAS

AMOREM. ET. VENERATIONEM

CONGLIAT

IN. REGNO. SCILICET. MAXIMAE. INGENUO

IN. QVO. EODEM. FORO. ISDEMQUE. LEGIBUS

UTTUR. LIBERTAS. ET. PRINCIPATUS

QUIN. ALIQUID. AUT. GRAVITATI. HUMANITAS

AUT. LENITAS. SEVERITATI. ET. MUNIFICENTIA

DETRAXERIT

VIRO. MAGNO. ET. DE. SE. BENE MERENTISSIMO

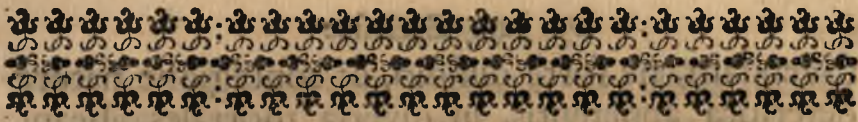
UBALDUS. MIGNONIUS. DE. CL. REG. SCH. P. B. P. R. A. M.

ORATIONEM. SUAM. DE. JURE. ECCLESIAE. PUBLICO

JURIS. ECCLESIAE. VINDICI. ET. ASSERTORI

MEMORIAE. ET. GRATIAE. ANIMI. CAUSSA

D. D. D.

DE JURE ECCLESIAE PUBLICO

Ad Exetesticum Varmium.

Neminem ego unum puto esse, Exetesticum, qui publicam populorum felicitatem ignoret, in eo sitam esse, ut aequabili bonarum Legum ratione vigeat, quâ mores scilicet ad honestatem religione informantur, & vitae commodis propagandis, communionem rerum mutuâ, provideatur. Hoc adeò animis à natura inditum est, atque insculptum, ut qui etiam, neque usu hominum, nec veri meditatione aliquid possunt, omnino sentiant, nullam penitus societatem, nullumque ordinem Civitatis, sine Legum auctoritate, & praesidio posse consistere. Cum autem haec nostra mortalitas, duabus veluti partibus coalescat, mente in primis, cujus est intelligere, & cogitare; itemque concretione corporis, terrenâque natura, ut animalia quaeque, cujus ope, atque opera abstrahuntur ab omni materiâ species, nostrisque contemplationibus objiciuntur; propterea fit, ut neutra harum partium, sola per se, donec vivitur, sustentari, neutra agere, aut etiam pati, sine alterius veluti consensione possit. Quam ob rem ad hanc dissimilium concordiam, & harmoniam con-

fovendam, ne forte dissidio, & contagione naturæ deteriora appetentis, in diversa mortales abeant, & harum partium quaelibet, ad honestum, & bonum, & decorum, adspiret, divino quodam consilio, rebus humanis est cautum, ut scita Legum plurimarum, tum quae mentis judicium interius dirigunt, tum quae hominis in societate versantis, munia, officia, rationes, ordinant, sint divinitus constituta. Divinitus dico, nam ea singula, quae in alterutro Legum jure jubentur, ad unum dumtaxat aeternae Legis exemplum, ut justa esse possint, omnimodè referuntur, quòd Deus nimirum hominis naturam, hoc potius modo, quam alio agere, & niti maluit. Hinc civilis, & Ecclesiastici juris scientia, & quaedam quasi primordia rerum probe, & rite agendarum. Age nunc, Exetestice, & mecum diligenter perpende, quam sit frugiferum, quamque optimae Juventuti non solum, sed reip. totius bono sit profuturum, argumenti genus hoc grave, atque utriusque potestatis maximum, Imperii scilicet, & Sacerdotii magistratibus accomodatum, de quo subit animum verba facere. Enimverò de Ecclesiae Legibus dicam, non iis utique, quibus Christianorum plebes, quodam veluti tyrocinio, exercentur, sed de toto illo scitorum, & regularum complexu, quem aptè vocant Canonum disciplinam. Hanc, ego sanè, negligere, eorum praecipue, qui Christi nomine, & professione censentur, posse neminem sentio; Eosque propterea vehementer errare, qui putant Ecclesiae regulas

dumtaxat

dumtaxat ad homines pertinere, qui illius procurationem gerunt. Pertinent eae quidem, non ab-
 nuo, atque ita pertinent, ut culpa latae, eos ju-
 dicandos, constanter asseram, qui Ecclesiae mili-
 tant, & Theologis vacant, de hac deinde juris in-
 telligentiâ minimùm curant; in qua tamen ea ple-
 raque continentur, quae & hominem Deo sacrum,
 & Theologum absolutè perficiunt. At illud quo-
 que certo certius est, eandem hanc disciplinam,
 ab iis etiam, qui Christianam rempublicam ad-
 ministrant, & juri dicundo, delatis Magistratibus,
 praeficiuntur, omnino praeteriri non posse, quin
 ferenda judicia, aut distrahendarum controversia-
 rum, aut puniendorum maleficiorum, iniquè non
 semel, atque injuriosè habeantur. Quare, quid
 sit reip. metuendum, ubi Imperii, & Sacerdotii
 subsellia, hac juris prudentiâ careant, secum ipse
 reputet unusquisque. Illud utique maximè de-
 plorandum contingat, necesse est, ut perturbato
 utriusque potestatis ordine, jus suum cuique tri-
 buere, neutra possit; Et fori rabulae, id est trico-
 nes, & pecuniarum hirudines, non civium saluti,
 non religionis integritati consulant, sed humana
 quaeque, & divina absurdâ rerum ignoratione
 pessumdent.

Ut haec in patulo sint, Exetesticè, hìc statim
 quaero, quo tandem loco ejusmodi haberes ho-
 minem, qui, cum nauticae artis ne quidem prima
 attigisset, sese nihilominus ducem longissimae pe-
 regrinationis, turbulento nimirum Coelo, & mari

minimè

minimè portuoso exhiberet? Quid? Tu ne ita amens, diceres, qui, cum nec solvere, nec inhibere, nec vela facere, nec clavum regere, neque ad anchoram stare unquam noveris, navitam perinde agere, arroganter praesumis, ac si in navibus incanuisses? Tu ne aquarum reciprocantium immensitatem? Tu ne aestum vorticibus procellosum, & ventorum praecipitem conflictationem evadere, fartis velis remisque confidis! O pecudem, inaudita quâdam stupiditate insanissimam! Atquî haec sunt ad rem, de qua agitur, Varmies comparatè enim loquitur oratio mea, & quoniam quid simile, aut etiam par ex dicendis consequitur, ad eos certè respicit, Cleri fucos, qui cum Ecclesiae stipendia mereant, jejuni deinde, atque hospites in canonicis disciplinis, mustellarum villis albentibus, & longis syrmatibus sarcinati, aurumque digitis, aut onychen ventilantes, stomachum potius, quam risum movent.

Mare est ineundum immentum, & difficillimum, humana vita, quae, quot Deus bone! perturbationum procellis, aestuque jactatur! incertus cursus, crebra pericula, naufragia multa. Natura ipsa, cupiditatibus dissidentibus, in vitium prona. Vis magna erroris, & voluptatis. Ad sensus capiendos, & perfruendos plurima lenocinia. Quodque in malis nostri generis summum, & praecipuum statuo, prava nocentium hominum, quibus cum vitam agimus, domestica exempla. Hæc instar caprificorum ruderibus adhaerentium, qui-

bus sensim domorum parietes, & constructiones labefactantur, ad pestem amplificandam, tantum habent efficacitatis, & roboris, ut nihil magis.

Haec pleraque omnia, quibus animus patet, sic vitae rationem obsident, ut ni Deus aliquis, aut sciens morum artifex, facem praeferat, miser ille affectionum rabie, & procella projectus ad saxa, naufragium faciat. Quid autem in tam anticipiti fluctuatione, & curarum intus, forisque conflictu, humana mens statuatur? Ad aequi, bonique artem confugiat necesse est. Eam scilicet disciplinam, quae Sacris Legibus continetur. Age verò. Si haec eadem Legum scientia, quam Deus hominibus indidit, veris deinde notionibus, & legitima consequentium ratione careat, & quod rei caput est, sit eadem ab interpretibus, & explanatoribus imparata, quorum luce ignarae plebes illuminentur, in quantâ obscuritate, latebra, dubitatione versabitur mortalium genus? Quàm caecâ inscitiae caligine adpersum? Quàm foeda vitiorum colluvie contaminatum? Quod malum omnium maximum, multoque acerbissimum, ut opportunè praecaveretur, Ecclesia omnium parens, & docendae virtutis, & veritatis magistra divino spiritu adflata, sic rem Christi publicam circumspexit, ut duo propterea continenter praestiterit, quibus veluti basibus, totius religionis, & sanctitatis cardo inniteretur.

Illud in primis. Quod naturae leges, Deique naturae opificis voces intimè in nostris animis

personantes, quò rectè atque ordine exciperentur, quàm plurima vel summorum Pontificum, vel Conciliorum, ubi res Ecclesiae, morumque publica postulavit, lata judicia sapienter edidit, quae nimirum forent veluti faces accensae, ad vitae cursum periculosum, & difficillimum commonstrandum. Alterum, ut vindices, assertoresque Sacrarum Legum, viros praecipuos dedicaret, qui de rebus divinis, & sanctitatibus responderent. Eos scilicet, quos ex evangelica disciplina, custodes, & susceptores depositae religionis, ipsius Dei monentis, atque jubentis oracula voluerunt. Facile hinc erit arguere, quàm multum peccare eos putandum sit, qui cum Ecclesiae albo se adscribi maluerint, Ecclesiae deinde regulas, & judicia, turpissime ignorant, tantique faciunt Canonici juris scientiam, quanti vix facerent è trivio fabulas, & deliria Poëtarum. Atquì ea de Coelo delapsa est, Deumque optimum, & sapientissimum authorem habet, qui primus regulas, & jura praescripsit, ad quorum normam, sanctè homines, & laudabiliter vitam componerent, appetitionibus temperarent, seseque ad summi illius boni adeptionem, repudiatis illecebris, quae corpore circumscribuntur, instruerent. Atquì coetus Ecclesiae universus, & qui Coelo proximam dignitatem, vicariâ Christi potestate fungentes, obtinuerunt, haec eadem jura, legumque divinarum notiones ingenitas, decretis sanctissimis explicuerunt, propterea, quia, non ita aptè, appositèque homines

c. 2. de
privil.
in 6.

personantes

ſcirent, vel id animi ſtupor, & perversitas pare-
ret, vel affectionum praevaricatio, legis finem,
modumque, ſingulis quibuſque caſibus accom-
modare. Huc, Exeſtice, res tota pertinet. Nam
quò tandem hic legum tantus, & tam multiplex
apparatus, ſi qui, ut vigilēs, & cuſtodes, toti huic
morum negotio praefunt, omnium deinde inpe-
ritiſſimi fuerint? nec lumina Eccleſiae, nec divi-
nitatis magiſtri, ſed maculae, & corruptores ha-
beantur? Mortalium animos in tam nubila, &
turbulentâ humanae vitae ratione, egentes conſi-
lio, atque optimorum moderatorum excubias, ad
evenda pericula, deſiderante, nae in aeſtu praeci-
pue praepoſterarum opinionum, aget praecipite-
tes, vel amor ſui, vel ſaeva hominum poſtremo-
rum, & praevaricantium inſania. Nemo quippe
omnium eſt, qui non videat, vim legibus nullam,
nullam auctoritatem, nullum pondus, momen-
tumque nullum ineſſe poſſe, ad multitudinem ſu-
is quodammodo ſeptis, & regionibus continen-
dam, ſi careat vivendi magiſtris, & cenforibus,
quorum doctrinâ, curâque tum religio, tum civi-
tas temperetur.

Haec, ſi certa ſunt penitus, & perſpecta, o vos
herclè electiſſimos Chriſtianae rei antesignanos, ſa-
cerorum Antitiſtes, & myſteriorum diribitores, quo-
rum fidei, poteſtatiſque commiſſum, & creditum
eſt totius religionis negotium, quàm ſanctam in
terris, quàm prope divinam Perſonam agitis, in
quorum manibus ſacrarium divinitatis, animo-

rum cultura, spes futurorum, Christiani gregis felicitas collocatur! Vos duces, vos factores, auctoresque rectè vivendi, Gens omnis, quæ latè crucis Imperium patet, vehementer spectat, in vos intuetur, vestrae doctrinae pascuis adolescit, alitur, educatur, viger. Quo fit omninò, ut una voce, veterem illam gravissimam, atque atrocissimam nobis querelam, triviam ipsa quotidie occinant; ad interitum nempe ruere Christianae Ethicae laudem, dignitatemque à Christo capite derivatam, ex illorum ignavia, quorum interest maximè, Ecclesiae partes suscipere, nomenque illius, & ritus, & instituta etiam cum vitae periculo promulgare. Hic verò nihil attinet quaerere, jure ne, vel injurià querela ista circumferatur. Fingamus haec, ex malevolorum, si placet, obtreptione vulgari, qui & maledicè, & contumeliosè detrahere de nobis student. Sit effraena cupiditas, nostri nominis famam, honoremque depeculandi. Quid si homines Deo sacri, dedicatique Christianae rei procurandae, ignavià liquecerent, feriati, & desidiosi pergraecarentur, deque arcis, & fassis implendis perpetuò cogitantes, in summa legum Ecclesiae ignorance, & caligine versarentur? Nunquid stare religio posset? aut qui sibi semitam non sapit, viam alteri monstrare? Ad hanc verò indolem, & naturam eximiam veritatis assequendam, quotusquisque est, qui non videat, rudem, atque hospitem in disciplinis Ecclesiae, posse neminem? Cum ea sit to-

ta in

ta in Conciliorum, & Pontificum definitionibus, in Patrum sapientissimorum sententiis, in elaboratis Doctorum commentariis expressa, vel de dogmatum religione, vel de morum integritate queratur? Iccirco Deus Hebraeorum Pontifici summo, eam vestium concinnitatem, ornatumque imperavit, characteribus, gemmis, & margaritis intextum, quò solennibus ipse operans ministeriis, emblema veluti quodpiam insigne, adverso pectore praeferret, ubi duae illae insculptae voces, *doctrina*, & *veritas*, legebantur. Iccirco pedem, ne in sacrarium inferret, quin fidium, & tubarum sonus, adveniendi praecineret, vetabatur; nempe ut omnes divina oracula, vatumque fatidicorum praesensiones interpretandas, explicandasque intelligerent, ad unum dumtaxat sacerdotalem ordinem pertinere.

O igitur nunquam satis, pro merito praedicandam majorum nostrorum industriam, qui, ut hujusmodi inscitiae malo gravissimo, quàm diligenter consulerent, in eo tantopere laborarunt, ut collectiones Legum Sacrarum amplissimas, & accuratissimas concinnarent, quarum ope, compendiarum veluti viam, ad scientiam divinitatis comparandam, omnibus patefacerent. Sanè quidem herelè, cùm ab ipsis Ecclesiae incunabulis, statim in unum coacti, ad Gentium mores informandos, Apostolorum canones comparuerint, sive illos Clemens tertius à Petro, qui Romae clavum Pontificatus obtinuit, sive quis alius literis configna-

vit, & in quādrum, numerumque redegit; quid deinde hominum sapientissimi dubitarent eandem spartam ornare, eodemque operam, cogitationesque conferre, unde rei Christianae tantum ponderis, & dignitatis accederet?

Hinc factum est, ut in Asia primum, omnium tum Orbis partium nobilissimā, atque interioribus disciplinis, religionem maximè condocentibus florentissimā, deinde in ceteris Christiani juris, ubicumque terrarum locis, Viri, aequè morum gravitate, atque humanarum, divinarumque Literarum eruditione praecipui, in id mirabiliter incubuerint, ne fusae, & dispersae, quae in molem excreverant, vagarentur, ac volitarent Leges, sed suis quaeque capitibus attributae, omnium manibus versarentur. Quod si unanimi consensione, id laboris, mortalium excellentissimi praestiterunt, eo prorsus animo, ut his praecipuè, apud quos, propugnandae, & docendae religionis cura excubaret, veluti armamentarium quoddam paratissimum, atque instructissimum foret, unde arma caperent, quò sanctam DEI Civitatem protegerent, quò improborum perfugia obstruerent, quò scelerum obsidionem propellerent, & corruptarum opinionum pestem radicitus extirparent, quae, malum! nequitia esset, si nunc contra, nec religionis excubiae in stationibus vigilarent, nec si qua premat erroris incurfio, in praesidio consistere, aut cominus agere auderent, ad hominum postremorum bellum nefarium, & pugnacissimum retundendum?

Pudet

Pudet me vehementer hìc loci, foedissimam Ethnicorum superstitionem commemorare. Verumtamen necesse est liberè loqui, vel, ut nostri ordinis homines, ex arctissimo, quo capiuntur, somno, tandem aliquando excitentur, vel, ut eos, profanorum comparatione, angore, & anxietate perstringam. Ethnicorum ergo sapientes, cum sibi Legem, in rerum agendarum aggressione stabiliter constituerant, ut omnium, quae gerenda forent, auctoritas, augurali jure contineretur. Quare auspicatorum senatus deliberabat, auspicatorum rogabantur Leges, auspicatorum magistratus, Tribuni, Consules, Pontifices creabantur. Auspicatorum Imperatores pugnabant, instruebant aciem, exercitum conscribebant, comitia vel habebantur, vel obnuntiatione cessabant, auspicatorum tota resp. gerebatur. Sine auspiciis nil factum, infectumve licebat. Et cum magna vis, ait Cicero, crederetur esse in monstris interpretandis, & procurandis omnem hanc ex Etruria scientiam adhibuerunt; ut ne genus esset divinationis ullum, quod ab iis neglectum, aut posthabitu videretur. Quare Collegia amplissima, eaque plurima, ut Romae essent in primis, atque alibi multa, in quibus augures ad augurium agendum, ad faciendam aruspicinam aruspices erudirentur, impendiis maximis voluerunt; propterea quia, prudenter, & cautè in communi tunc Hominum persuasione sentiebant, *omnibus in rebus temeritatem in assentiendo, erroremque esse turpem, tum in eo loco maxi-*

*De Di-
vin. l. 1.*

Cic. ibid.

mè in

mè, in quo judicandum est, quantum auspiciis, rebusque divinis, religionique tribuere debeamus; Est enim periculum, ne, aut neglectis his, impia fraude, aut susceptis, anili superstitione obligemur. O dictum bene, & sapienter, & summo viro dignum, ut Tullius scilicet! Erant ea quidem vana, & ludicra, & fabulosa; verum, quid magis aptum, & consentaneum, tuendae ab erroribus veritati convenire potest? Illud autem huc respicit, quod pudendum, dolendumque vehementer puto, instructiora fuisse olim, magisque de inani superstitione sollicita, veterum sacrilegia, quam modò sint de pietate, ac solidâ erga DEum religione, ministeria Christianorum. Ergo illi fuerint in obicœnis ritibus ediscendis, adeò seduli, & navi, ut nihil domi, forisque agerent, neglectis procurationibus, easque ita peragerent, ut peritissimos, & sollertissimos, diuturnaque doctrina instructissimos adhiberent, ne quid fallerent, ne quid peccarent, ne quid temere, praesumptâ opinione, interponerent; Nos autem contra, in rei christianae studio gravissimo, aetatem vivere turpissimo ocio feriantem non pudeat? Atquè nobis, ut olim profanis illis praestigiatoribus, edictum est, ut scientia debeat, quisquis ille fuerit, qui ad Christianae rei temperationem adspirat, omnino excellere. Idem quippe est, pastorem agere, & magisterium populi sustinere. Haec enim munia reciprocantur. Id etiam Sacrificulis illis insanis, & deceptoribus jubebatur. Lata namque Lex erat. *A publicis Sacerdotibus*

Cic. 2.
de Leg.

ignari

ignari discunto, quo, & privatim, & publicè, modo, rituque fiat. Num propterea, aut illi a stipite aliquo potuissent, aut nos possumus, id aetatis, religionis initia, ab imperitis Sacerdotibus edoceri? Et si adedò fabulatores illi pro nefariae superstitionis captu angebantur, ut Fulguralibus, & Ritualibus libris impallescerent, ut extis pecudum perscrutandis penè exanimes immorerentur, ut avium cantum, gestumve inspiciendo, dies, noctesque consumerent; quid nobis quaeso, Exetesticè, pollicemur, ex alacri illo Clericorum grege, de geris, & nugis semper, nunquam de religione, de divinitate, de Legibus cogitante? Quo malo omnium maximo, nihil hercle deterius contingere Ecclesiae potest. Attamen Eorum nequitiae, si diis placet, ignoscerem, si quam probabilem excusationem praetexerent, negligentiae, & tarditatis suae. Sed enim, cum Christiano orbe toto, quà longè, lateque Evangelii claritas illucescit, Academiae florentissimae tot sapientum virorum vocibus personantes, praesertim Pontificum Romanorum auctoritate, in hanc ipsam opportunitatem, & commodum excitatae, omnibus pateant; cum de jure Ecclesiae publico, aliisque sacris eruditionibus monumenta, non modo suppetant, sed etiam superfluant, quam ob rem conquerendum sit potius hoc aeuo, ceteroquin bonis artibus auspiciatissimo, librorum regnum, ita in dies singulos dilatari, ut jam bibliothecae ipsae se capere minimè possint; cum denique jam inde à

principio, multòque accuratiùs, Ecclesiae aetate jam confirmatâ, de excellentium virorum oleo, operâque exarati, multi codices comparuerint, ita ordine, & progressu rerum interpolati, ut omnia inde subsidia, ad hanc totam canonum disciplinam opportunissima, facili negotio expro-mantur; plane non video, cur isti homines somniculosi, tam utilem, tam necessariam suis rati-onibus, eruditionem susque deque habeant, at-que ignavissimè praetermittant. Non carent er-go, Exeteste, Librorum ope, praestantium. E-gent potius distributione, & delectu, ut ne de-discere, quod perceperunt, confusis, perturbatis-que regulis, adigantur. Quare, cum veteres fun-damenta, recentiores, continentes contignationes, posuerint, ab unis origo Legum Sacrarum, ab alteris certa discendi methodus habenda est. Ita-que non eos pigeat, primùm in manus sumere auctores principes, ex quorum meditatione, & vigiliis initia tam nobilis disciplinae profecta sunt. Quod, si tandem ex pervetustis, & semesis co-dicibus, blattas, situmque excusserint, non illis erit profectò suppoenitendum industriae, & na-ivitatis suae.

Quid enim, si putrescere, in forulis bibliothecarum, sinant, & Joan. Scholastici collectionem, & Alexii Aristini Synopsim, & Simeonis magistri, & Logothetae epithomen, & Dionysii monachi nomocanonem, & Nili metropolitae Rhodii e-narrationem Synopticam, & Joannis Leunclavii

Amelbur-

Amelburni notatorum Libros, & Cresconii Africani Breviarium, num, quaeso, prima jacere fundamenta, & quandam veluti futuri operis molitionem poterunt, è schola impoliti, qui originem artis, quam parant, minimè omnium norunt? Qui rationem temporum, quibus invecta est, quibusque aetatibus viguit, adolevit, effloruit, ignorant? Ignorant auctorum partes, ingenium, naevos, & quâ quisque ad scribendum cupiditate, animum adjecerit. Ignorant vim, originem, auctoritatem Legum latarum. Ignorant denique antinomias, fabulas, anacronismos, quibus per saepe volumina Scriptorum etiam praeclarorum foedantur, quos tamen seculorum memoria immortalitati consecravit, nobisque esse duces voluit, & signiferos hujusce adipiscendae sapientiae. Quod, si ante Nicenam Synodum toto orbe celebratissimam, magistra veritatis Rom. Ecclesia, tum in moribus, tum in dogmatum religionibus informandis, unâ dumtaxat Apostolorum, Patrumque traditâ disciplinâ, & divinis Codicibus utebatur, ita ut sponte sua, & consuetudine magis inveteratâ, usuque majorum nusquam gentium interrupto, quam jure scripto, aut latis Legibus regeretur, o illam beatam temporum conditionem, quibus mortaliu animos, imperio, & judiciorum severitate, coercere non oportebat! Sola virtutis, verique cognitio, pro toto genere rationis habebatur, de qua nunc forum tam acriter, & contentiosè discordat. Nondum sacra Ecclesiasticorum subfel-

lia, profanorum vocibus personabant. Inaudita prorsus, & barbara, longi temporis praescriptionum, comperendinatus, vadimoniorum, & repetundarum vocabula; necdum Ecclesiae judicia, portenta illa verborum, syngraphae, manus mortuae, versura pervaserant. Sine bibliothecis, & Tabulariis, sine scriptarum hinc inde caussarum tractatibus, & involucris, sine actionum praecognitionibus, sine praedibus litium, controversiae omnes dirimebantur, ubi ad Ecclesiae magistratus provocabatur. Tradita à majoribus disciplina, & sacrorum Codicum divina auctoritas, juxta de ritibus, & caeremoniis, ac de veritate, & moribus decidebant. O illam praeclarissimam, & invidendam, finite hic loci, me iterum gaudere animis gaudium, veterum Christianorum felicitatem! Sed haec obsoleta. Propagata sensim in omnes partes late terrarum, Christianam republicam, sedatam barbarie, seu potius cladibus fessa, & saevitiae turbinibus depulsis, quorum metu, coercitae adolescentis Ecclesiae plebes, in officio continebantur, coepit paulò liberius, quam licebat, cum populi, tum sacerdotum vita diffuere. Id habet malorum maximum, & periculosissimum multitudo, ut facile ad vitia consentiat, facillimè à gravitate, & more majorum, institutoque discedat, sive hoc improborum numerus, minus sibi periculi à publica potestate, iccirco quod multi peccant, metuentium, sive id impunita praevaricantium licentia pariat, sitque instar pestis,

quae

quae continenti vulgatâ luc, magis errat, magis-
que serpit, quo major extat materia, quam de-
pascatur; Contra verò paucitas, & dicto audi-
ens magis, & pudore quodam quasi fraeno, ne
convulsis aequi, bonique repagulis, ad foeda, &
turpia abripiatur, nullo negotio regitur. Aucto
igitur numero, fusâque in omnes fere Orbis an-
gulos Christiani populi infinitate, multiplicatis Æ-
dium sacrarum extruccionibus, sacerdotiis opulen-
tissimis constitutis, religionis mysteriis, non jam
in latebris, sed in apertâ luce versantibus, inci-
dit in scopulum disciplina, ad quem publicae res
omnes, ubi ex humili ad summum veniunt, mi-
serè solent naufragium facere, ut nimirum ab
ordine pedetentim, juxta ac vulgus naturâ inso-
lens, & imperitum, sanctiores etiam, & sapienti-
ores deficerent. Tum gliscentibus morbis quae-
situm est synodorum remedium, salubre in pri-
mis, & opportunum. Id cum veteres admodum
intellexissent, eae celebrari frequentius coeperunt,
in Asiâ primùm, ubi vix nata religio, non pro-
cul abfuit ab extremo discrimine, pertinacius, ut
est illarum etiam nunc gentium natura, sacro-
rum custodibus inter se digladiantibus, conflicta-
tione animorum tantâ, ut Orientem, quâ latè ex-
tenditur, universum, disceptationibus infinitis, at-
que erroribus patefacerent. Re compositâ, inde
ortae leges ad opinantium libidinem coërcen-
dam, & ne illae oblivione exolescerent, legum
collectiones. Illud verò minimè praetereundum,

ferius videlicet in Occidentem, hoc legum studium fuisse propagatum. Cum enim Orientis Ecclesiae, jam inde à secundâ œcumenicâ Synodo, Asiaticorum quinque conventuum Sanctiones, statim populis promulgassent, Rom. Ecclesia ad ann. Christi 410. Nicaenos tantum canones, pro totâ morum, & dogmatum disciplinâ, retinuit; quò quisque intelligat, quid tandem Romanae Ecclesiae consilii fuerit, cum de augendis, multiplicandisque legibus ageretur. Quod si postmodò suas Oriens in Occidentem, suasque Occidens in Orientem leges trajecit, id obrigit, ne ipsæ leges in multitudinem quasi infinitam lylvescerent, morum varietate, rerumque dissimiles, quod maxime ab unitate est alienum, quâ Christi nititur, & praecellit Ecclesia. Gratias itaque, gratesque agere hominum sapientissimis, ii praesertim, qui in sacrum ordinem conscribuntur, debent. Illi siquidem collectionibus suis praestiterunt, ut numerus legum latarum ad calculum revocari posset, & navorum instar agricolarum, qui luxuriam arborum fruticantium succidunt, coguntque molles; & flexuosas, in quincuncem, id est in ordinem, & certa intervalla dispositas, adolescere; illi haud secus, quae olim dumeti cujusdam more, vepribus implicatissimi, ne ad hujus scientiae adeptionem aditus fieret, viam obsidebant, synodicas consultationes aptissime centuriatas distribuerunt. Hinc propterea fit, quòd, si quando, mihi in manus vacuo, sancti Leonis jussu ador-

nata

nata, illa graecorum Conciliorum translatio sumitur, exosculari eam equidem, & suaviari non desino, & Pontificum sapientissimo consilium gratulor, quo tantum de posteritate meruit, quantum memoria illorum temporum, meruisse testatur neminem. Reginonem, & Burchardum, & Ivonem, quis satis queat pro meritis commendare, viros scilicet omni laude summos, qui tot conatibus, ut rem perficerent, contenderunt? Algerio deinde Cardinali, & Anselmo Lucensi, & Theodoro Cantuariensi, & Egberto Eboracensi, & Rabano Mauro, & Fulberto Abbati, & Theodulpho Aurelianensi, & Hincmaro Rhemensi, & Stephano Baluzio, vix ego non hostias, & pulvinaria, tamquam de Coelo delapsis Ecclesiastici juris numinibus praesentissimis, rite decernerem. Illud autem inficiari quis audeat, horum nempe virorum praeclarissimorum sapientiam, thesaurum esse locupletissimum, quo nunc abunde ditescimus, cujusque opibus inexhaustis, & perenniter defluentibus, ceteri subinde omnes florere. Gratianus Clusinus Monachus unus sit instar omnium, qui tantam sui nominis famam, concordiam illam suam, discordantium canonum excitavit, ut ceterorum consensione, summum inter sacri juris Antistites, obtinuerit principatum. Ad ejus decretum, tamquam ad Lydium lapidem, publica Academiarum studia, fori auctoritas, & judicia, aestimantur. Hic autem vir tantus, tamque hominum opinione clarus, unde tam uberi

rerum

rerum copiâ ditatus est? Profectò ex eorum veterum monumentorum compilatoribus, qui primam his literis manum, cogitationemque adjecerunt.

Male fit ergo Isidoro illi mercatori, qui tot tricas, apinasque, in Canonicae facultatis epitomas, tum ex Patrum scriptis, tum ex Pontificum Romanorum epistolis, vel suppositis, vel tralatiitiis, invexit. Ex hac faece plura, Ivoni etiam, quis crederet? & Burchardo, & Gratiano ipsi adhaeserunt. Quare, qui possit unquam, nubem hanc inscitiae foedam, & lutulentam abstergere, ni praecursores habeat emunctae naris viros, quorum acri judicio, errata passim, & propinata egregiis etiam Scriptoribus, internoscat? Ergo, sic statuo. Baronius in primis Ecclesiasticae historiae parens, attento, bibuloque animo praelegatur. Baronius septam, & interclusam ambagibus viam patefecit. Is accuratissimè omnium, rationem temporum, rerum ordinem, vulgatarum Legum auctoritatem, & quâ quaeque, vel loci, vel temporis occasione, sit jussa, rogata, abrogata, instituta, lueulentissimè tradit. Et ne fortè miremini, huic me uni deferre tantum, quem sciam in tam magno rerum, gestorumque apparatu, identidem dormitasse; Pammelium addo, & Antonium Augustinum, & Fagnanum, & Engelium, & Rigaltium, & Bellarminum. Quid, si etiam Rhenanum, & Espenium, viros omnigenâ canonum eruditione clarissimos? Olent ii quidem Noricum nescio

quid

quid, atque exoticum. Tamen & scitissimi juris sunt, & si ad methodum, nitoremque respicias, plerisque omnibus praestantiores. Quod si aliquando plus aequo, seculi potestatibus tribuerunt, illud regionibus potius, sua enim quacque subesse nationibus praesudicia solent, minime verò hominum vitio dandum, aut perversitati, putaverim.

Itaque hoc nostris animis firmiter defigamus, neque hominem Deo sacrum, alicui esse bono, sine canonum intelligentiâ, Ecclesiae posse, nec canonum intelligentiam, sine summo labore, studio, delectu, bonorumque Librorum lectitatione comparari. Imo verò, ut paucis concludam, quot Christiana respub. multis ab hinc aetatibus, calamitates perpessa est, quot perditorum hominum seditiones factae, & religionis, & morum integritatem, sanctitatemque hactenus corruerunt, quot primaevam Ecclesiae normam, & disciplinam, indulgentiores licentiae, effraenesque pristinae severitatis abrogationes detriverunt, hæc importata publicae rei detrimenta, uni dumtaxat Ecclesiastici Ordinis oscitantiae sunt adsignanda; Eorum scilicet, qui compressis manibus sedent, qui laborem, atque animi contentionem, quamdam veluti è Styge Gorgonem reformidant. Icirco in ocio, & crepundiis, & commestationibus, tabernaculum vitae collocant; suntque olidarum caprearum similes, quae publicos agros depascunt, & virgetorum, & vinetorum frumentis, non ex-

plentur

D

plentur modò, sed intemperanter ingurgitantur, & tamen expletæ, saturatæ, & distentæ pinguedine, sterilefcunt. Utinam aliquando delicati isti homines refipifcant; quod erit profectò, fi velint, quem Deus summum Christiano gregi universo Pastorem dederit, imitari; Benedictum nempe XIV. cujus quidem nomen non sapientis est, sed sapientiae. Ad ejus normam praecipue, & exemplum, in partem curarum vocati, sese omnino componere naviter debent, ut populis praesse doctrinâ, & divinarum rerum eruditione possint, quae in ipso tam mirabiliter eminet, ut bibliotheca quaedam animata esse videatur.

Sed haec haectenus. Modò, quid de ceteris sentiam, qui profana judicia faciunt, breviter dicam. Nego itaque in primis quempiam, aequi, bonique arbitrum agere, sine utriusque prudentiae cognitione, posse. Nego eos, qui publicae rei gerendae, à majoribus potestatibus praeficiuntur, sine sacri juris peritiâ, posse personam Civitatis sustinere, & de capite, famâ, fortunisque hominum judicare. Hinc quemadmodum divinarum rerum Antistites, inexpiabili prodicione culpantur, quorum ignaviâ, spes omnis capiendi fructum ex agro Domini, vineaque decollat; ita & illos, quorum in sacris legibus imprudentiâ, Imperii, & sacerdotii dignitas, suis utraque sedibus deturbatur, genus hominum audacissimum, imò & Legirupas, & moratores, laqueo, & latomiis adjudicandos existimo. Quod, si monstra sententiarum

tiarum immania, quae ex illorum tripode proferruntur, si publicae rei, privataeque, calamitates prope infinitas, velim recensere numerando, praeterquam quòd, in omnium luce, atque ore sunt positae, mea haec oratio, nunquam exitum inveniret. Collineandum itaque est, ut propositum attingamus. Inest equidem, Exetesticæ, in omni genere literarum, quaedam veluti affinitas, & colligatio, ex naturâ ipsâ rerum dimanans, quâ ita sese bonarum artium studia amplexantur, & fovent, ut alia ex aliis annexa, cuncta verò inter se apta, & copulata esse videantur. Quare excoli ingenium nequit, aut illustrari liberalibus disciplinis, illa, vel altera, siquidem negligatur. Haec in propatulo sunt. At illud maxime in utriusque prudentiâ juris, luce ipsâ solis est clarius, arctius vinculum, majoremque consensionem excogitari minime posse, quam quâ Caesarum, & Pontificum jura adstringuntur; Quo fit, ut civilis scientia, & canonum captus ferram veluti ducere videantur. Hic autem loci, quem latet, etsi primoribus labris hanc facultatem attigerit, & jus civile per Canones emendatum, plurima, quae rogaverat, abrogasse; & canonum constitutiones, quò validius in animos imprimerentur, armatae potestatis jura accivisse? Quod, si certum, ratumque est, noli quaerere, quamobrem sapientissimum Ecclesiae magisterium, humanarum legum * famulatum, minime olim respuerit, & sanctuarii pondere adhibito, ad Evangelii normam,

*l. c. super specula de privileg. & excess. privileg. * c. p. de novi op. nunciat.*

- * *reg. 3. de reg. jur.*
- c. omnis res ibid.*
- c. quod latenter.*
- c. ult. de pactis.*
- c. Privilegium.*
- c. Cum quis 23. de sen. excom. in 6. ex l. semper qui 60. ff. de diver. reg. juris.*
- c. ignor. de reg. jur. ex l. regula ff. de jur. & facti ignor.*
- c. auditis 29. de Elec. ex l. quod initio 29. ff. de reg. jur.*
- c. Nullus de reg. jur. in 6. ex l. nemo 8. de exception.*
- c. mora de reg. in 6. ex l. Emptor 12. ff. de aqua plu. arc.*
- c. praesumitur de reg. in 6. ex l. verius ff. de probat.*
- c. poenae 12. de poenis. dist. p. ex l. penult. ff. de poenis.*
- c. ult. de praescript.*
- c. ult. de sepult.*
- c. quod ex furto ad Eum pervenit.*
- c. audire 6. dist.*

34.

sanctitatemque perfecerit. Plura siquidem ea de causa ex profano jure * Pontifices decerpserunt, ut toto passim de regulis inscripto titulo, manifeste deprehenditur; quemadmodum plures Ecclesiae regulas, ad populorum, & Civitatum temperationem, Principes adhibuerunt, easque Codicibus suis, Theodosius, & Justinianus inseruere. Cujusmodi rei veritatem, novellae Graecorum Caesarum ad Jo: Ducam, de rebus Ecclesiasticis, constitutiones, satis abunde probant, monetque in primis An: Augustinus, in Hadriani primi luculentissimam collectionem. Cum verò maleficiorum natura omnis, & notio sit omnino Ecclesiae trutinâ examinanda, quid mirum est, si plurimarum legum civicarum praevaricationes, ad Ethicae Christianae normam exegerit, in quâ licentiùs peccaverant? Nunquid enim cum malâ fide conjunctam, longissimi temporis praescriptionem probaret? Aut heredem ex damno illato à defuncto, non nisi quatenus ex tali damno ad eum pervenerit, obligari permetteret? Aut impuris vulgatarum mulierum contuberniis perperam conniveret? Aut pecuniarum verſuras, foenore accepto, commodantibus adjudicaret? quae singulae, aliaeque hujus generis pestes longè sunt à Christianorum moribus procul, quos una dumtaxat aeter-

nae

nae ratio mentis instituit, mixtione quâlibet doli, injuriae, & perversitatis abstersâ. Itaque si alter altero colligatur legum nexu, jurisprudentiae captus universae; Si Imperii auctoritas summa, Ecclesiae censuram, & reprehensionem, minimè dedignatur; Si haec item Ecclesia populorum magistra, eadem, quae sunt per Imperii summam potestatem jussa, suis ipsa legibus inserit, suisque magistratibus ad judicandum, proponit, videsis, ne alterutrâ juris cognitione neglectâ, neutrum agere pro officio possis, nempe, nec divinorum antistitem, nec civilium rerum administrum, uno verbo, nec judicem, nec sacerdotem.

At ergo, si haec tanta Legum affinitas, quare non modo opus sit, sed etiam oporteat, utrisque operam, & curam impendere, quam obrem, nescio quis mihi occinit è scholâ recens, Ecclesiae jure, civilis scientiae studio, sacris hominibus interdicitur, dirarum obnunciatione praevaricantibus interminatâ? Aut igitur, ut perniciosum, nedum inutile Legum civicarum studium, canones Ecclesiae foribus prohibuerunt; aut si necessarium, & opportunum, ut christianae rei commo consulatur, temere, ne dicam aliquid gravius, Sacris Legibus cautum est, ut ne divinitus initiandis, Caesarei juris vestibulum recludatur. Haec fucum faciunt penitioris scientiae imperitis, quos facile est, oblata religione liberare. Lex est lata, ne Clerici, aliaeque hominum classes, quae Ecclesiae militant, civilis Jurisprudentiae

*c. ult.
ne Cler.
vel monachi.*

Legibus instituantur. At non eâ de causâ, quòd vel noxia, vel vacua id genus studia, per canones rejiciantur. Sunt ea quidem maxime fructuosa, sunt plena sapientiæ. Atquæ interdictò canonum abdicantur. Nempe, si rem divinam, si delatum officium, si sanctiora demum munera, & ministeria intermittere, DEO sacrum hominem cogant. Nefas propterea foret omnium minime tolerandum, si hæc studia Clerus percurreret, eo animo, eâque sibi ratione propositâ, ut mundanarum rerum procurationem susciperet, & ad profana negocia totus incumberet, totusque, abjectis Sacrorum religionibus, vigilaret, ita ut nullum ei reliquum spatium fieret cogitandi de vitâ, ad exemplar, quod Christus est, conformandâ, de peragendis mysteriis, & moribus castigandis. Id mihi planè, cum omnibus, qui canones sciunt, nullâ quaestione, convenit.

Itaque altè animis, Exetestice, defigamus, Eos, vehementer errare, qui putant, Ecclesiæ regulas, dumtaxat ad homines pertinere, qui illius procurationem gerunt. Ad Eos etiam pertinent, qui Christianam rempublicam administrant. Propterea Clericis, canones ignorare, summum nefas esse, ceteris verò, qui jus populis dicunt, quàm maxime periculosum, semel atque iterum prædico. Utriusque nimirum jurisprudentiæ naturam, & consensionem inspicere, necesse est. Hanc teneant, hanc penitus sciant, qui volunt personam judicis sustinere. Secus, nec sine Imperii

praescriptis, decernere Ecclesia queat, nec sine Ecclesiae regulis, rite, atque ordine, jus suum unicuique tribuere, Imperium possit, & verè aequabilem dominatum, in populos exercere. Quod, si alterutra desit juris intelligentia, cui tandem bono esse, amplissima sacerdotii, regnique authoritas poterit? Imò verò, quotus est quisque, qui nesciat, hanc juris scientiam, inchoatam, & mancã, fuisse olim, atque esse hæctenus malorum scatebram maximorum, quibus totius Christianae reipublicae ratio intervertitur, salus civium, & familiarum identidem periclitatur, judicia plerunque portentosis sententiarum ambiguitatibus, quae monstra sunt, involuta, magno utriusque Principatûs cum probro, & dedecore, infamiã flagrant? Haec, Ex-testice, si omnium animis inserantur, qui amore sapientiae afficiuntur, iique ad plenos justitiae fontes, qui ex utrâque jurisprudentiã, largè, & perenniter manant, enixè contenderint, tria summa bona, & praecipua inde maximè repetentur; religio, in quã summa est honestatis, salva consistet, pax, & securitas Civium in tuto erit, mortalium denique omnium felicitas, abjecto metu injuriarum, & fraudum, liberè respirabit.

presertim debeat in ecclesia ponere. Et sic hoc
etiam regulis, nec ad quod ordinem in summo
que tribuit imperium potest de hoc regulam
debeat in populo extorere. Quod si hoc
non debet nisi in illis, cum talis ratio sit
ad illud. Et ad hoc regulam adhibere potest
quod vero quod in illis qui in illis
non debent in hoc tam de mandatis, nulli
itaque esse habent motum tenent in
exterioribus, quibus totus Christianus
tam universis, talis est in illis
identem perlatum, sed in exterioribus
in exterioribus, ad quosdam, que ad illas
sunt, in illis, magno utique respectu
propter hoc, debeat in illis, talis
etiam in omnibus, in illis, qui in illis
regulam adhibere, que ad illas
et qui ex illis regulam, talis
inter illas, et in exterioribus, non
in exterioribus, talis est in illis
in illis, et in illis, talis est in
de tenent, in illis, in illis, de
quo ordinem tenent, ad hoc in illis
de illis, in illis.

Viro Magno
MICHAELI DE WODZICKO
Theodoro Graevio
EPISCOPUS AVIENENSIS
SALVUS MEXICUS

**NOCTIUM
SARMATICARUM
VIGILIA
ULTIMA.**

**Dominus dedit verbum evangelizanti-
bus virtute multà Ps: 67. v. 11.**

**Ego verò Evangelio non crederem nisi
me Catholicae Ecclesiae commone-
ret auctoritas. S. Augustin. Lib: cont.
epist. fundamenti Manichae. c. 5. T. 6.**

Viro Magno

MICHAELI de Granow WODZICKIO

Decano Cracoviensi Abbati Mogilae Et Gervinensi

Eqviti Aquilae Albae Torquato

Et inclyti Poloniae Regni Pro-Cancellario

UBALDUS MIGNONIUS S.P.

Cogitanti mihi Praesul amplissime, mearum noctium Sarmaticarum vigilijs superfedere, quibus me ea praecipua attigisse, unde nostra Gymnasia progredi bene ac feliciter possent, haud temere intelligebam, eò maxime quia reliqua à multis fuse & basilicè ad umbilicum perducta pro studiorum emendatione jam fuerant viris summis & famâ Critices praeclarissimis, idque ex nostris vir acri ingenio, & subactò judicio Stanislaus Konarskius, cui suorum mores & instituta penitus patent, jam pridem laudabiliter egit, en aliud differendi genus grave atque implicatum à summo Antistite divinarum humanarumque rerum gnarissimo nuper propositum ad scribendum me revocat, cogitque etiam invitum, dum terram video, pro suâ in me auctoritate iterum navigare. Is unus est ex

minis, jurisque in populos amplitudo non ocium
aut desidiã, quod saepe accidit, sed incredibilem
pascendi Gregis quã verbo quã exemplis sollerti-
am, & in deligendis, Pastoribus, in quo summa
rei Christianae consistit, perspicacissimam Sagaci-
tatem inspirat. Cumque id derivare inde ma-
ximè autemet, unde Sanctitas omnis & Religio
manat, à verbo Dei scilicet rite & sapienter
Christianis plebibus explanato, hanc ideo mihi
spartam ornandam suo quodam jure imperavit,
ut quae ad hanc Eloquentiae partem adferri,
quaeque ab illà exigi exturbarique sit opus, quò
sanctè atque utiliter exerceatur, liberè dicam.

Quod cum facere aggredior, ut ne invidi-
am & certorum hominum reprehensionem incur-
ram, qui malè partà plerumq; nominis opinione
abutuntur, ut aliorum studijs insiliant, ad Tu-
am mihi, Vir Magne, auctoritatem confugium
quaero, qui & in re Ecclesiae publicà, & in Re-
gni omnium maximi, & nobilissimi magistrati-
bus tantum laudis & gloriae a vitis titulis ad-
didisti, ut iis, qui patrocini Tui ope florent, nihil
sit omnino pertimescendum. Cur autem mihi
non sit sperandum quod omnibus tam per huma-
niter tribuis? Tua Lenitas animi, Tuaque erga
Literas

*Literas, & politiorum disciplinarum cultores
benevolentia, quam toties Scholarum nostrarum
ratio implicata aliquando rebus difficillimis ex-
perta est; Tua Pietas & Sacerdotii gravitas sum-
ma cum promovendae Religionis Studio conjun-
cta, Tuus denique liberalis animus, quo nihil au-
deam optare prolixius, illud omnino efficit, ut
fidentiùs eximiam erga me voluntatem Tuam
mibi pollicear, & de concionandi ratione sermo-
nem instituenti, amplissimi nominis Tui fama
ingenium acuat viresque suppetat paratiores.*

*Non desunt enim ubique gentium homi-
nes, qui limis oculis omnia quaecunque prode-
unt ex operâ meliora conantium adspiciant. In-
vidia namque magnum nostri generis malum si-
cubi debacchatur, in coetu planè Literatorum
quàm maximè. Alter alterum vellicat, nec Li-
nea est aut pagella, cujusquemodi fuerit, quae in
mediũ exeat, quam omni carpaë istae capreae con-
tinuò haud perstringant, quodq; magis pudendum,
haud perstringant modo, verùm etiam ad di-
screpantia, totoq; Coelo à scribentis animo ali-
ena temere non detorqueant. In hac Ego
navi nuper, cum meas de vario genere discipli-
narum dissertationes, pro nostrorum studiorum
tempe-*

temperacione edidiffem, vebementer obftupui fuiſſe aliquos, neſcio an recordes, an hebetes dicam, quorum eò proceſſit inſania, ut quae male feriatif hu- minibus, & in Literis oſcitantibus, qui ubique agunt, adpingere ſum coactus, ea cuncta Polonorum Genti invidiſſimae tribuiſſe me dixerint, cum ibi Literarum vitia ſint plurima, ubi ſunt literae. Il- lis Ego parcerem perlibenter, ſi quidem aut ſermo- nem praefractum, aut barbarum meorum operum pronunciaſſent. At enim ingrati Animi vitium honeſto viro exhibere, de quo ſcilicet egregia na- tio tot magnis honoris amorisque ſignificationibus tam liberaliter meruit, id eſt profeſſò malitiae cujuſdam & perversitatis propemodum non fe- rendae. Quod ut funditus teneas, Praeſul ampliſſime, paullisper attende.

Ex Antipodum genere hominem neſcio quem obviam habuiſſe me contigit ſui plenum, rerum- que omnium atque mortalium faſtidioſiſſimum, cum quae ad Balticum jacet, Boruſſiam magnis itineribus perluiſtrarem. Neque Ego ipſi notus, neq; Ipſe mihi. Sed quemadmodum ille ſibi ſa- pere videbatur, eratque jam diu ad haſce oras ad- vectus, ut erat audaciâ, & verborum colluvie potens, totusque in Libris non verſandis intimè,

ſed

sed obiter delibandis, sciolorum more, habitabat eum de multis loqui, tum etiam de meis nuper editis elucubrationibus coepit. Laudabat quidem dictionis munditiam, numerum, castitatem. Sed eam subinde Literis Polonorum, & Literarum studiis iratam atq; infensam magnis hiatibus praedicabat; quod ipsorum in primis Linguam ad exoticas rejecissem, & cum Scythicâ comparassem, quasi verò ante barbariem Scythia non summis viris floruerit (a) & nobilissimas è sinu suo populorum origines non profuderit. Quod Romae Sarbievium totum Italum & Latinum fuisse factum adseveraverim, quem tamen Ipse prae se coenum esse putabat. Quod ad causas potius rerum investigandas, quàm ad effecta, Pluche invito aliisque reflantibus, inutili prorsus operâ desudaverim, Brutisque propterea animam incorpoream tribuerim, quo posito de humanae Animae dignitate actum foret, cujus natura aeviterna nullo rationis lumine probaretur; Eamq; iccirco opinionem errori proximam, atque haeresi nescio cui limitaneam, eâ praecipuè de causâ quod fundamentis haereticorum staret, pertinaciter affirmabat, homo scilicet Americanus, & Petropoli pridem

(a) Anacharsis Philosophus admirandae Sapientiae; Dionysius Exiguus Collector in primis Sac; Canonum, aliiq; plures è Scythia extiterunt.

pridem, cum absurda garriveret, magisterio, juriquè
docendi publico interdictus, quod Roma non judi-
cat, notâ Ipse erroris atque haeresis adspergebat;
Què Ego leniter excipiens, atquî, coepi, tota illa res
eò collineat, ut bonae artes universae, compendia
cum fiant, brevioribus spatiis percurrantur. Ibi
praestantium vestigia veterum releguntur, quibus
insistere necesse est, ut ad aliquam perfectionem in
literis enitamur. Ibi de arte exemplariâ naviter
ediscendâ, non ex trivio aliquo aut foece, sed ex
penore Auctorum uberi, quos Antiquitas consecra-
vit. Ibi scriptorum succam & sanguinem, ibi ner-
vos & artus, atq; compagem condendi carminis,
& solutae numeris orationis elucubrandaë, facile
inveneris nisi coecus, quodque est praecipuum, or-
dinem in legendo, in scribendo methodum ex stu-
diorum censoribus eruditissimis adsequere. Quod
unum erat Auctori molimen, quamobrem Sar-
maticarum Noctium vigiliis Gelliano more vul-
gaverit. Non illi erat de Trinitate, aut de An-
gelorum myriadibus disputandum, ut succum
quaeras ex mirotheciis Philozophorum, aut The-
ologorum gazâ. Eruditio tota alia res est, quam
paucissimi comparatè ad alia genera disciplina-
rum norunt. Unde ait Cic: Philozophos & Ma-
thema-

*thematicos plures, oratores verò, in quos omni-
genae eruditionis opes debent confluere, quam pau-
cissimos inveniri. Quod si Gallos, atq; Italos,
adde etiam Hispanos ad Latinae Linguae saltem,
& spiritum assequendum aptiores autumat, non
inde inferas inter Polonos Latinissimos non exti-
tisse, quos inter, & Orichovium, & Neocomi-
ensem, & Cromerum, & Stanislaum Lubinski-
um Plocensem olim Episcopum anno supra millesi-
mum sexcentesimo quinquagesimo tertio eâ purior-
is Latinitatis famâ florentem in primis numero,
ut Eum Sadoletto, Manutio & Bembo epistola-
rum scriptoribus Latinarum elegantissimis com-
parandum putem; Sed quod ex etymo Latinorum
Gentes illae cum à Latinis profectae fuerint, mi-
nimo negotio possunt Latiniora cogitare & profer-
re, iisdem initiis, iisdemque radicibus cogitatio-
num, verborumque Earum Linguae adhaerenti-
bus, quae in ceteris desunt, quarum origo neque
à Latinis deducitur, sed vel à Scythis, vel à Cim-
meriis, vel ab Illyricis, cum sermonis etymo pro-
pagatur. Quare cum suus cuiq; Linguae sit sa-
por atq; elegantia, non ea tamen est singularum,
quae cum Latinae Linguae ratione consentiat.
Iccirco Latinis verbis loqui, sed non Latine pote-
terunt,*

B

terunt,

runt, nisi tandem aures perfecerint teretiores, & sensa animi non vernaculâ sed Latinâ mente tingantur. Id quod iis etiam accidit, qui sciunt Gallicè balbutire. Verba sunt quidem Eorum Gallica, genius autem & spiritus nihil minus. Propterea id temporis cum fabula vel cotburnata, vel scenica modulis datur, Italica tota est eâ de causa, quod cum haec auribus accinat consonantium elisione suavior, theatrum ubivis gentium jamdiu feliciter occupavit. Ceterû, quae de naturae causis minimè investigandis, Auctore Pluche, deblateras, & praepostera sunt & absurda. Tuus iste signifer Literarum Rollino Gallorum historicorum celebratissimo divinante, nullius coloris homo est, mihi crede, quem tantopere praedicas, eiusque Philosophandi rationem vir ille magnus quasi praesentiens ad pueros elementarios & balbos ut putidam amandavit. Et licet Rollinus ipse ut fatetur (a) philosophicas disciplinas vix attigerit, & nunquam docuerit, pro sua tamen sapientiâ, atq; aequitate iudicii, mirum est quantopere Philosophiae studia commendet, eaque ut penitus exhauriantur, contendat. Denique, quod humanae naturae praerogativa atque

(a) Lib. 4. de ratione bon. art: tradendarum.

que immortalitas, animâ brutis incorporeâ attributa periclitetur, ut somnias, ii viderint, qui ista sentiunt. Sunt enî multi & graves, & ex Catholicorum Scholâ doctissimi. Tu verò nequidem à limine salutasse philosophos, nec ea prorsus aut legisse, aut intellexisse videris, quae in eam rem perfunctoriè noctium Sarmaticarum Auctor disseruit. Sed inclinatâ iam die pugnae finis impositus, viâq; porro perreximus jam susceptam non ineleganter tamen, sed mutuis habitis salutationibus, comiter & urbanè.

En Tibi, Praesul amplissime, narrationem ex qua facili conjecturâ deprehendas non deesse mastigias, quibus aliena carpere una vacatio est, interea dum sibi inter ceteros eminere Cynico dente gratulantur & plaudunt. Verùm ut quò respicit oratio mea revertatur, apertissimè intelligis Vir omni laude, & commendatione major, eam esse miseram scribentium id temporis conditionem, ut sibi à putidis undequaque veteratorum calumniis & sibilis praecavere opus habeant, cumq; aliis prodesse satagant, in suspicionem nequiter traducuntur vel proditae, quae debetur sūmis, & maximis viris gratiae, vel saltem impudentissimae, quae decet neminem, procacitatis. Itaq; quantum,

B2

mibi

mibi Tui nominis patrocinium sit profuturum, facile omnes vident, qui sapiunt, in re praesertim, quae non majorum gentium duntaxat, sed etiam vulgi opinionibus aestimatur; quò illud certè attinget Caecilianum — saepe est etiam sub pallio sordido sapientia. Cum etenim pro concione dicimus, quotquot adsunt, iudicium ferunt, pensitantque momenta causae, quam agimus, librâ ingenij suâ, & si Lelegae, & Gumiae fuerint. Idem ferè accidit ubicumque. Anicula etiam edentula, & perè delira, quae lanam columque tractat, vermiculatur, sibi que sumit de Euangelio-phoris, ut Erasmus loquitur, iudicare.

Illud ergo in primis ingenue fateor me nec Polonice, nec Germanice quidquam scire. Quamobrem sibi, quae Ego proferam, vel sacrae Eloquentiae canonas statuam, vel vitia corruptae orationis reprehendam, ascribere, & imputare poterit nemo. Omnia ex fontibus derivantur suis, & quae ex fontibus manant, quemadmodum singulis praefixâ lege conveniunt, ita nulli detrahunt reprehensione. Ceterum ut sua cuique laus tribuatur, Germanorum & Polonorum Ecclesiastarum studium, atq; frequentiam demerari, & suspicere satis nequeo. Sacris quibusq;
lucibus

lucibus ad populum planè & ad captum, & praesertim de moribus concionantur. Cathechistica illa dicendi ratio magis frugifera, magisq̃ Ecclesiae regulis & institutis quadrat. Praeterea cum sit in anni totius partes diesque sacros & mysteriis sanctioribus initiatos laudabiliter distributa, neq̃ ocio liquefcit populus, nec sacerdotes pandiculantur, nec templa in moerore & solitudine contabescunt. Quod eò dicimus ut quae efferrī digna sunt laudibus, perinde à nobis ornari omnibus pateat, ac quae minus probantur, reprehendi. Quis enim queat illa varia & mirabilia ejulandi lugendiq̃ genera, paedores, muliebres lacerationes genarum, pectoris, feminum, capitis adlisiones laudare, iuxta ac si in luctu, & supplicationibus, capillum evellere; ut ait Bion, quasi calvitio; dolor & crimina levantur? Sed haec omnia faciunt opinantes ita fieri oportere. (a)

*Hasc ubi in quadrum numerumque rede-
 gero ab Eloquentiae Patribus Tullio Quintili-
 ano & Longino affatim explanata, ut quae sunt
 partes sui muneris sustinendi Ecclesiasta funditus
 sciat, res est mihi Praesul amplissime cum viro
 summo*

(a) Tuscul. disput. L. 3. Pag. 204.

summo, licet alienâ à nobis persuasione dissentiat, summo tamen & omnigenâ eruditione clarissimo; Qui cum in omnibus disciplinis tum maxime in verbo Dei pro concione dicendo explicandoque inter suos jure obtinet principatum, & praestantiâ sermonis & scientiae famâ, & celebritate nominis cum paucissimis comparandus. Regiomonti in Academia omnium Noricarum nobilissimâ sermonem habuit nuperis, ut moris est, Paracleti Spiritûs redeuntibus festis elegantissimum. Venatus est occasionem, de sacris Imaginibus differendi ex quo BENEDICTUS XIV. Pont. Max decretoriâ ad Augustanum Episcopum datâ epistolâ, Imaginē quamdam S. Spiritus cerebrosum atque phantasticam sub forma juvenis circû-latâ jure suo atq; auctoritate proscripsit. Inde ansam arripit Catholicos cavillandi, quos Iconolatrias, Fanaticos, Enthusiastas ad ravim praedicat, Summumq; Ecclesiae Pastorem, quem tamen ex operibus eruditissimis laudat, quis autem laudibus sapientiam ipsam non efferat? ineptae peragit argumentationis reum, quâ scilicet de fundamento totius rei alucinatus praepostere inperiteq; statuerit. Virum talem equidem non amare, atq; aestimare plurimi nequeo. At Ejus
quae

quae edisserit placita non execrari, atque odisse
ut Catholicus, sedique Apostolicae deditus atq̃
auctoratus minimè possum.

Itaque in tam gravi causâ, Vir Magne,
cui potius quàm Tibi laborem meum nuncupa-
rem, qui tot annorum excubias ad Cracoviensem
Ecclesiam Vicariâ potestate tuendam ac tempe-
randam egisti, qui vastissimi judicis Regni sum-
mâ ubique sapientiâ maximâ verò semper cum
Tui nominis admiratione exercuisti, qui tandem
quasi per gradus Tuis Ipse meritis Tuâque Ipse
virtute in eâ honoris luce, & dignitate versaris,
ut majora semper clementissimi AUGUSTI RE-
GIS beneficentia atque aequitas admiranda tu-
is sanè meritis & virtutibus polliceatur. Prae-
tereo in nostrum Ordinem benefacta plurima
& maxima, quibus omnium animos tam mira-
biliter devinxisti, ut nemo unus sit, qui te in o-
culis & in ore non ferat. Praetereo denique
incredibilem erga me amoris Tui propensionem,
humanitatem, benevolentiam, quae quidem o-
mnia majora esse puto, quàm ut a quoquam ae-
quari laudibus, compensarique meritis possint.
Quod autem possum, ut scilicet ubicumque haec
nostra quantulacumque fuerint, doctorum oculis
percur-

percurrantur, evigilato consilio meum animum
patefaciant, non praetermitto. Sic palam testa-
tumq̃ omnibus fiet me praeclarissimo & praestan-
tissimo Praesuli Logothetae, & Regni Poloniae
Pro-Cancellario MICHAELI WODZICKIO
privatis rationibus multa debere, mei Ordinis no-
mine, etiam plura; publicarum verò rerum,
quae cum omnibus boni sensus mortali-
bus conjunguntur, commendatione, be-
nè & insigniter gesta prope infinita
atq̃ innumera gratulari.

Vale.

ECCLESIASTES

SIVE

DE VERBO DEI PRO CONCIONE DICENDO
AD EXETESTICUM VARMIUM.

DE ratione dicendi, Exetestice, verba facturus non eâ quidem, quae in foro, & iudiciis de capite, fortunisque hominum dimicat, sed alterâ, quae ad Religionem pertinet, & Prophetarum olim voce mysteria, morumque vel reprehensionem vel disciplinam, tam vehementer, tam solidè praemonebat, ut tonare quodâmodo, & fulgurare mortalibus videretur, Equidem fateor, ubi in haec spatia sacrae Eloquentiae infinita mentis oculos cogitationemque converti, perinde me animò concidisse, ac qui maris immensitatem circumspicit, nec finem videndi facit, nec limites, quoquòversùm intendat, longissimè conspiciatur. Tanta est quippe praestantia, & donorum copia huic muneri necessaria, tam latè patent hujus generis studia, quibus haec ratio dicendi tota mirabiliter continetur, ut ea singula, quae requiruntur animi & corporis adiumenta, nisi à Deo liberaliter tribuantur,

buantur, humanis viribus assequi nemo possit. Hinc propterea fit, ut dicendorum inopia non ea quidem terreat de hisce agere cogitantem, sed infinitas rerum ne obruat, sit maximè pertimescendum. Cum enim ea sit Italorum audacia, ut quadraginta dierum spatio, paucis exceptis, pro concione dicere quotidie soleant, deque Evangelicâ auctoritate coronae hominum frequentissimae argumenta proponere & explicare, facile est illis, siquidem hoc theatrum invierint, ea, quae peccant, quae Auditorum fastidium pariunt quaeq; animos percellunt vehementius, advertere, facemq; aliis praeferre, ne hisce scopulis illidantur. Inde methodus emendari & dicendi ratio potest. In hoc curriculo, qualis qualis fuerit, bisseuos annos versati sumus. Consuetudo, atque usus materiam superpetit uberem & rei opportunitati maximè accomodatam, quam si non modò penitus exhaurire, sed etiam ex parte complecti vellem, plus aequo instituta hac de re disputatio progredetur, & mole deinde suâ legentis animum oneraret, aliòquè cogitandi vim diuturnitate lectionis & prolixâ rerum meditatione miserè fatiscentem traduceret quàm longissimè. Quare

com-

Ecclesiastes

compendiò cùm fit agendum, de praeceptis imprimis, quae non alia esse possunt in genere, quàm quae profanae Eloquentiae à praeclaris iisdemquè maximis oratoribus, ut Tullius scilicet, & Longinus, & Quintilianus, uberi filo jam tradita praescripta sunt, verba faciam. Deinde, cùm ea cuncta, quae pro foro, & judiciis probari solent, eadem sint non rarò pro Christianae persuasionis oraculis indecòra atque exotica, secernenda à communibus esse, quae sunt nostris idonea, eaque Ecclesiastae pro dignitate rei, quam perorat, accomodanda, ut ne ad frivola convertatur, puto. Huc autem loci omnia ea, quae peccantur sive ad animum & cogitatum, sive ad habitum corporis, & congruentem rebus repraesentationem pertinent, naviter revocabo. Cùm enim homini loqui, cujus natura licèt praesertim spiritus, & quãdam quasi rationis divinitate praecellat, externã tamen materiae formã & concretionem vigeat, debeamus, non solùm ad ejus captum, verùm etiam ad ejus sensum, modo proficuè satagamus, loqui necesse est. Quare non defuerunt plures, quorum de laudibus illa aetas conticuit, quã scilicet pro concione locuti sunt, at subsequens, & posterior, quã illorum

non

Az

opera

opera prodierunt, iudicium amplissimum atq;
honorificentissimum pronuntiavit. Haec itaq;
in primis. Postremò tandem, cùm quotquot
Christiani nominis esse censentur, in id maximè
incumbant, ut Divini verbi praecones hanc di-
cendi rationem ad plebes instituendas, rudesquè
virtutibus, & sanctitatibus erudiendos insistant;
Eòquè adèò unusquisque pro partium studio
respiciat, unde initia petita sunt secessionis, pro-
re esse arbitror, eam quoque concionandi viam
demonstrare, quâ Sectariorum hallucinatio à no-
bis perperam declinavit; ut ea, quae deblaterant,
sciat Catholicus Ecclesiasta, planè & solidè re-
darguere sine acerbitate animi suffusisq; salibus
felle, quod equidem virum frugi, id est Catho-
licum, & morigerum maximè dedeceret. Id
verò ubivis oportere, at hìc potissimùm iudico,
ubi Dissidentium turba in limitibus plurima,
quae nedum nobiscum non convenit, unde ne-
scio, quo miserò & deplorando infortunio eam
procul certorum hominum astus abegit, sed se-
cum ipsa certat, & dimicat pugnacissimè.

En Tibi, Exetestice, quaestionis statum,
ordinemquè mihi propositum differendi, quam
ego causae rationem nunquam hercle attigissem,

Ecclesiastes

non ideo solùm, quia molestissimis difficultatibus implicatur, sed etiam quia Natio quaelibet suae gentis funditus tenet mores utique varios atque dissimiles, quibuscum oratio consentiat omnino necesse est, nisi Summi Antistitis, deq; me benè merentissimi auctoritas ad haec leviter adumbranda pro viribus, compulisset. Maecte igitur animo, & quò soles, studio leges atque instituta disciplinarum avidè consecrari, ad hanc omnium maximam atque Sanctissimam, à qua res tota Christiana perficitur, sapientiae partem diligenter attende.

Rerum Dominam & disciplinarum Principem eloquentiam, qualiscumq; ea sit, vel profana, vel Sacra, sua quamque ratio regit, suusque ordo temperat, & praescriptis legibus moderatur. Sitque ea licet hujusmodi, ut naturâ ipsâ duce, mortalibus effluat, eademq; obniten-
te penitè exhauriatur, cùm contra naturam niti, Longinus moneat, laboris multum, frugisq; nihil afferre; tamen arte climari & perfici eam posse elegantius, modò ad regularum perpendiculum exigatur, & exemplis evincitur, & sapientissimorum hominum studia & vigiliae abundè testantur. In unâquâque enim re Aristoteli

teli

Ecclesiastes

teli placuit, inesse tria. Naturam scilicet, initia rerum acerba, tum denique artem ipsam rem scitè & affabrè perficiendi. Haec natura tum dicitur omnibus numeris absoluta, cum quae animis eloquentiae semina in sevit, si quis excitare, atque excudere diligenter contendat, facile est illi ad summam dicendi laudem perviò atque expeditò compendiò citissimè dimanare. Itaque & naturâ & arte opus est ad benè ornateque sermocinandum. Quod si alterutro careamus, illud nobis, quod aquarum scatebris è rupe exilientibus, accidit; Si fons sterilis fuerit, minimèquè dives, venae tenuitate exarescit; Si verò affatim emissus lapsu prorumpat, nisi ille alveò, suisquè aggeribùs còerceatur, exundat late per campos, eosque lutò & illuvie sic obruit, ut neque gramina pecudum edacitati, nec nobis segetes sobolescant. Haud aliter eloquentia. Si vena illa fluens deficiat, quae à natura scilicet derivatur, quidquid conaberis, frustra erit & laborem feres. Sin autem sinas profluentem excurrere quoquòversùm liberè & inordinate, quid tandem proficies effraeni sine legibus eloquentiâ? Aquam, ut ajunt, Auditorum animis aegrotantibus vitiorum morbis asperges, eosquè
verborum

verborum turbine perperam onerabis, non ritè
& sapienter distributarum rationum obsidione
capiès.

Naturâ ergo ad dicendum propensâ, di-
cendi leges naturae adhibe emendatrices, sic ta-
men, ut natura vigeat, non destruat. Cuiq;
enim sua inest indoles propria, modusq; sermo-
cinandi. Quamobrem Athanasii docendi per-
spicuitatem nitoremquè admirabilem in dicen-
do; Mitem & temperatam Basilii svaviloquen-
tiam; Chrysoctomi profluentem orationis co-
piam. Cypriani magnanimitatem & spiritum
martyriô dignum, Hilarii parem materiae ex-
cellentiam & granditatem, Ambrosii dulces
aculeos, & verecundiam. Hieronymi uberes
scripturarum divitias, Augustini subtilitatem
& disputandi vim incredibilem praedicamus.
Sed istuc quare? quia plerisque omnibus dicen-
di genera varia sunt & diversa, inde maximè,
quòd cuique varius & diversus naturae habitus
tribuatur. Prophetæ ipsi Divinitus inspirati
multifariam multîsquè modîs locuti sunt, cum
eventa rerum futurarum tam mirabiliter praedi-
xerunt, quodquè est praecipuum, naturae Ipsor-
um Deus, loquendiquè rationibus singulorum
numen

numen aptavit, & mysteria oraculis pro cujusque more conclusit.

Haec eò dicimus, ne mirerè, Ecclesiastarum dictionem & sermonis styllum tam multimodè discrepare, qui tamen omnes eloquentissimi celebrantur. Illis etiam veteris eloquentiae Patribus contigit, ut quisque summus & laudatissimus haberetur, etsi verò disjunctione sententiarum, stylique formâ inter Ipsos minimè conveniret. Itaque & Demosthenes in commovendis affectibus, & in Attica subtilitate Lysias, & in numerosa oratione Isocrates, & in suavitate maximè Phaleraeus primas obtinuerunt. Cuique tamen sua laus est, suaque nominis ad aeternitatem fama latissimè propagata.

Naturâ igitur praecurrente ars subsequatur. Haec autem docet in differendo ordinem esse hujusmodi in partes aptissimè distributum. Exordium, sive Proaemium, quidam quasi totius orationis antesignanus aciem dirigat argumentorum ad animos expugnandos. Et quemadmodum experientis est Imperatoris per opportuna loca copiarum agmina dispertire, & legiones pro rei opportunitate huc, & illuc educere, vel statarias, ut hostis impetus retardetur, vel à lateri-

Ecclesiastes

lateribus incurrentes, ut pugnacissimos interturbet, longéque arceat; Sic proaemium aut partitionem continet aut praefinit thematis, quod in quaestione versatur.

Illud verò praecipuum praefationis est munus, ait Quintil. (a) ut nempe auditores, quò sint in ceteris partibus faciles, & faventiores, demulceat: Quod sanè fieri tribùs maximè conditionibus potest. Si benevolos scilicet, attentos, & dociles ad ea, quae subinde fermocinando exponuntur, satagat comparare.

Agedum, Exetèstice, & quomodo haec aptè, quàve ratione fiant, quidvè in unâquaque re vitio vertatur, intellige. Exordium in primis illud maximè peccat, quod perspicuum non est, nec captu facile, sed infuscatum, per quod animus Auditorum minimè percipit quae praeclamantur. Ut sit perspicuum, breve, èquè re natum debet; ut breve, simplex planum nudumquè esse. Perspicuitas illa, quae praefationibus comperit à brevitate quàm maximè petitur, itemquè si ex interioribus causae exordia fluant, quin ad alia penitus aliena & diversa detorqueantur. Hoc uno cuncta, quae vitio dantur in

B

prae-

(a) *De Art. dicendi Lib. 4. c. 1.*

Ecclesiastes

praefatione, errati genere quodammodo continentur. Quàm illi ergo vehementer errant, quorum initia dicendi metaphoris scatent verborum crebris & à vulgi captu alienissimis? quàm perperam rei Christianae fatagunt, qui aliud quidpiam ab Evangelio & scripturis, nugacî sensûs interpretatione, deducunt! Veritas animum pascit, & conscientiae intimè consonat, quam religio educat nutritquè liberaliter, non autem ea, quae pro ingenii lubidine temerè confinguntur bibliorum sensa, quibûs animum lactant, minimè nutriunt, non Evangelii praecones, sed corruptores. Id foro liceat, si Diis placet, in quo laciniosa illa Eloquentia theatrum in admirationem trahit excitatquè, ea propter, quòd falsa veris tam affabrè copulantur, ut fucum auditorum animis oscitantibus, merasquè nugas venantibus faciant. Non eadem Sacrae eloquentiae ratio & disciplina. Hanc nuda veritas decet. Veritate scilicet Christiana Pietas ad coelestia provehitur, malisque affectibus, qui hominem saepe transversum agunt, insurgit, modò eam sentiat rebus inesse, quae proferuntur. At quia multimodè veritas ipsa se se aperit contemplandam, nec semper literae subest, quae pro-

inde

Ecclesiastes

inde à Sacris paginis enecatrix, Spiritus verò vivificus praedicatur, quare nunc mysticis, & allegoricis nunc anagogicis, & metaphoricis quasi coloribus adumbratur; apage Tibi sumas peregrinam aliquam, & cerebrofam explicationem confingere, ut Tibi ingeniosi hominis plausum adipiscare. Id foret equidem, non Dei gloriam, quae una dumtaxat Ecclesiastae praefigitur promovenda, sed tuam quaerere, quò meherculè nil perverius in munere omnium Sanctissimo, quod morum canones, charitatem, & religionem spirat, praeterea nihil. Illud autem quam saepe periclitaberis, ut ne sine duce in arcana librorum spatia percurrens longè deerres à viâ, & monstra pro oraculis eloquere. Veteres igitur Ecclesiae Patres in primis scripturarū interpretes; Augustinus, & Hieronymus consulendi, utquè immensum immensa opera volutandi laborem leves, Hugo Cardinalis, Tirinus, à Lapide, & Augustinus Calmetus prae manibus habeantur. Inde verè germanam & solidam Sacrorum Librorum expositionem, sensusquè omnes sine hallucinatione proferes Ecclesiae judicìo Patrumquè doctissimorum testimonio gravissimos.

Sed ne ab incoepto resiliam, longèquè ab-

Ecclesiastes

eam procul ab instituto dicendi, praefatio post
expositam genuinè & breviter & luculenter
textus allegationem, indequè assumptum aliquod
veritatis deduxerit, ad mores vel emendandos,
vel componendos accomodatam, illud praeci-
pue respicit, ut auditorum animos sibi concilia-
tiores & faciles, ad disciplinam attemperatos, ad
verba sedulos, & intentos efficiat. Favor autem
& benevolentia favore & benevolentia maxime
comparatur. Quà ob rem si tua illa dicendi ratio
perspicua, quemdã quasi charitatis aestum etiam
praesferat, quo nimirũ plenus populũ alloquare;
sitquè illi propterea facile persuasum, nihil Te
aliud intendere, nihil cogitare, quàm quod illi
sit profuturum ad felicitatem, beatitatemquè ad-
sequendam, à vitiis declinando, & virtutibus
perseveranter praescriptisque à Deo legibus ad-
haerendo, en Tibi omnium benevolentiam &
gratiam arctissimè comparatam; ex quã subinde
Auditorum illa docilitas proficiscitur, unde fru-
ctum capias uberrimum dicendorum, & quàm
minimo negotio queas de ignavis & bardis. &
pertinacibus triumphare. Excurre aureas illas Chry-
sostomi allocutiones, & quarum sibi vir magnus
exemplar ad imitandum proposuit, epistolas D.
Pauli.

Ecclesiastes

Pauli. Quàm hercle benevolentiae, & amoris plenissima, quàm placidâ & leni elocutione liquescunt. De Johannis Apostoli stylo & charitate quid loquar? Nonne totus imbibitâ a Christo Domino dilectione flagrat? Nec verbis dumtaxat lenissimis, sed etiam factis, hanc animi suavitatem spirantibus commendatur? Quâ alia enim ratione Juvenem probatissimum, sibiq; maximè charum, qui, ut accidit, in aetate praesertim lubrica & ad vitia declivi, obsidendi vias ad latrocinium Ephesi consilium coepit, pericit? vicit amore & ferventissimâ charitate. Cùm nempe senectò jam corpore prope exanimis discipulorum officio fultus, ut viam pergeret asperam & senticosam, ad hominem debacchantem accessit; Et filij nomine, ter & quater amantissimè compellatum, amplexibus profusis precibus & ploratibus expugnavit. Haec qui legit ex Ecclesiastica historia Apostolicae dilectionis specimina, quî tandem possit sibi à lacrymis temperare? Ea sunt enim mirè flexanima, & quàm tenerrima, non solum visu sed cogitatione comprehensa. Plerique omnes, qui Ecclesiae annalibus conscribendis incubuère, insigne hoc monumentum posteris tradiderunt, at
Joh.

Ecclesiastes

Joh. (a) Clericus tam patheticè & graviter & expressè, ut lapides ipsos & rudera, si sensu aliquo donarentur, intimè permoveret.

Utinam nostri temporis Ecclesiastae hoc divinitus igne succenderentur, neque instinctus ille, atq; animi fervor, quem tantopere Cic: & Fabius inculcat, in ore tantùm atque oculis, sed intimè, quasi fax aliqua in corde & sensibus venisquè aleretur, quàm benè res Christiana procederet, quàm sibi facilem sternerent concionatores docilitatis & benevolentiae apparatus. Neque enim *siccis agenti oculis*, ait Quintil. *Judex lacrymas dabit; nec madescimus nisi humore, nec res illa dat alteri calorem, quem ipsa non concipit.* Hoc pium animi studium, cum quo natura facilis ad dicendum congruat necesse est, quodquè; omnino ad homines permovendos & in omnem partem versandos requiritur, ex quo alio fonte, quàm Deo, in quo sunt omnes affatim sapientiae & cognitionis opes reconditae, derivabimus? Quàm ergo enixè, quàm humilî prece rogandus, ut ex immenso illo charitatis incendio, quo Ipse flagrat, particulam nobis minimam &

(a) *Hist. Eccl. Secul. 1.*

Ecclesiastes

& tenuissimam tribuat, Satis inde superque erit, ut omnia longè & latè & penitus inflamentur.

Sic benevolus factus & docilis Audientium animus, quidni etiam intentus auribus & cogitatu, eadem ipsâ de causâ minimè fiat, quâ benevolentia & docilitas comparatur? Age; si quis enim Tibi illud se se dicturum pro sententia polliceatur, quod tua maximè interest, Tuæque rei & opportunitati admodum profuturum putes, num longas trahere oscitationes possis, deque Te loquentem humaniter & peramicè, excipere somniculosè? Ea igitur Quintil. praeceptio utilis quidem judiciis, sed in sacris concionibus minimè necessaria videri potest, quâ videlicet ad curiositatem, id est audiendi cognoscendique ea, quae perorantur, studium curamque aucupandam, illud praestare docuit, si quidem nova & magnâ atq; inaudita, Te in medium prolaturum esse pollicearis. Sunt enim haec mendacio proxima, à quibus Sacrae Eloquentiae candor quàm vehementer discordat. Neque enim novum atque inauditum afferes, si verum proferas. Praeterea ut novum dicas, luxatis biblio-

rum

Ecclesiastes

rum textibus, monstrum aliquod comminisci, quid novum excogitare minimè poteris. Auditus est mihi olim ingenii fama, & nominis opinione vir celebris, qui de Infernis cruciatibus locuturus, ut frequentissimum sibi idemq; attentissimum theatrum faceret, illud praefatus est, quod abhorret à fide: *apud inferos gaudium gaudere fontes & noxios, in aeterna verò beatitate extrema perpeti, qui sanctis Coelitibus accensentur.* Silentium inibi magnum, attentio summa ex rei mirabilitate excitata. Quid autem postea? Rimâ inventâ subdolanus, quâ elaberetur, omniū cum stomacho ex inaudita illa & praeposterâ execratione nugacissimè evasit.

Paradoxa igitur evitanda cane pejus & angve, quae certè redolent novitatem, sed vero minimè quadrant, quod unum Religio quaerit, praeterea nihil. Illud potius, magisque opportunum pro attentione captanda expedire putaverim, rei summam si breviter & dilucidè proponamus, in qua neque diu moraturos nos esse, neque extra causam dicturos, profiteamur.

Hic autem loci post derivatam in praefatione aliquam ex biblica allegatione veritatem tractan-

Ecclesiastes

tractandam partitio sequitur. Hanc Fabius, cum de genere judiciali causisque forensibus differit, narrationem vocat, eamque esse juxta Apollodorum orationem docet, quae Auditoribus explicat quod in quaestione versatur. (a) Nobis vero cum fori strepitus, & actitandi munus minime incumbat, sed omnia conscientiae trutinâ perpendantur, Partitio dicitur potius & divisio aptiori ad rem vocabulò, & definitione significandam; in qua tamen Auditoribus explicandi, quid in assumpta veritate versetur, Sacri Oratoris est onus praecipuum. Haec autem partitio licet initiò concludi possit, ut plerumque Itali faciunt, si tamen narrationis vicem post praefationem subeat impleatque, ut Galli solent, mihi probatur maxime. Divisio scilicet perspicua magis, magisque in singulis ordinata, & memoriae consulit oratoris, & Auditorum animis non semel peregrinantibus opitulatur. Praeterea, cum nihil aliud partitio efficiat, quam ad quaedam veluti capita argumentorum formas redigere, quae deinde ampliatae ornataeque propositum confirmabunt, inde ha-

C bet

(a) Lib. 4. c. 2. n. 3.

Ecclesiastes

bet Auditor concisam anacephaleosim, & rationum Syllogem singularum, quae orationis compagem artusquè construunt, quò nihil est ad populi captum utilitatemquè magis accomodatum, magisque frugiferum. Verùm in hoc sum cuique sequi morem & regionis consuetudinem licet, etsi tamen Partitio aliqua semper generica propositionis omnimodè requiratur; quae per omnes materias totumque earum corpus aequaliter funditur, ne si & generales, & particulares initiò omnes partitiones proponantur, Auditorum animus copià rerum fatiscat, & memoria miserè dilabatur.

Sed quemadmodùm in narratione brevitatis pro foro & judiciis exigitur, eadem in partitione pro Sacris concionibus commendatur. Debemus omnia recidere in partitionibus, quibus sublati nec cognitioni quidquam, nec utilitati detrahitur. Satius est tamen aliquid superfluere, quàm partitioni deesse, ne cum periculo necessaria expungantur, illudquè accidat, quòd saepe omnia nimium corripientibus solet, ut nimirum obscuritas brevitatem sequatur. Ad claritatem verò maximè prodest verborum simplicitas & natura.

Ecclesiastes

natura. Absit ut tropologicè complexae propositionis partes distribuantur. Nuda penitus, & distincta locutio pateat sine phaleris sententiarum & elegantiae luxurie, quae vibratae illi dividendi rationi caliginem quamdam & obscuritatem offundit. E. g. sit de scandalo sermocinandum. Expositò scripturae textu in proaemio, illud probandum assumitur; scandalum nimirum esse ex eâ scelerum peste, quae peractam à Christo Domino Redemptionem cogit ad irritum cadere, & frustra esse. Partitio fiat hujusce propositionis. Post habitâ praefationē excogitandae rationes sunt, quae propositū asserant. Has inter illae praecipuae. Redēptio ex Apostoli testimonio tria maximè intendit. (a) 1. Christo, qui se obtulit immaculatū Deo, plurimū laudis, & gloriae tribuit. 2. Conscientiā nostrā ab operibus mortuis, ut Deo viventi servire esset liberum, absterfit. 3. Morte intercedente, repromissionem nobis aeternae haereditatis promeruit. Quid autem scandalum? Christi Domini gloriam foedissimè decolorat. Deo serviendi liberam potestatem infirmat. AETernae denique haere-

C2

ditatis

(a) *Ad Hebraeos. c. 9.*

Ecclesiastes

ditatis spem omnem, & repromissionem intercipit. Vides probationes assumpti, partitionem efficere aptissimam & congruentem, quae totum subinde sermonem permeat, & excurrit. Assumptum erat. *Scandalum Redemptionis intentum finemquè destruit.* Cùm ea quippe Christum Dominum gloria affecerit praestantissimâ & maximâ; Conscientiam, deletis maculis, filiorum libertate donaverit, aeternae haereditatis bonum omnium amplissimum promeruerit. Scandalum contra Christi Domini gloriam pefumdat & foedissimè inquinat. Libertatem, quâ Deo vacandum, infringit, spemquè omnem haereditatis aeternae penitus intercludit.

Haec tria, quae quasi surculi sunt, ex una eademquè stirpe regerminant. Nam Tibi interea probandum, quâ ratione quâve de causa scandali vis & natura Christi Domini gloriae labem & ignominiam inferat. Atque hinc Tibi aditus ad partitionem alteram, quae chorum ducet argumentorum huc scilicet pertinentium, idemquè de ceteris. Quare dicimus modum hunc dividendi illud efficere, ut tota sermonis methodus mentis oculis obversetur, fiatquè in singulis partibus

Ecclesiastes

partibus adeò clara & perspicua orationis textura, ut affabrè pictae imaginis colorū cōcordia, aut citharae cujusdam sonitus & harmonia videatur.

Ordine ipso partitionem sequitur confirmatio. Haec autē tota ex rationibus derivatur. Ratio verò ex doctrina. Quid enim attinet partitiones tā naviter, tam sollerter inquirere, nisi hae subinde argumentis exemplis & testibus confirmantur. Neque hic quidē communes locos tradere constituimus, quod foret operis infiniti, sed viā quandā ostendere cōpendiariā ad Sacrae eloquentiae ordinē monstrandū. Qui plura velit, & subactiori judiciō fufisque regulis elaborata de arte oratoria basilicè differentē Fabium in manus sumat; ibiquè affatim cuncta sapientissimi Auctoris dogmata diuturnâ meditatione heluetur.

Ceterum est adeò immensus & latus & vastus orbis disciplinarum, totquè inibi extant argumentorum origines, quæ uti possumus ad probandum, ut nisi scitissimus & versatissimus queat eas inde probationibus accomodare. Nos verò, ut paucis, argumenta dicimus, & testimonia, & exempla, assumpti esse, assumptiquè partibus pro confirmatione adhibenda. At unde
argu-

Ecclesiastes

argumenta uberiùs, quàm è Sacrae doctrinae fontibus repetamus? Angelica illa summa Aquinatis quid aliud est, quàm thesaurus argumentorū locupletissimus, unde ea omnia exprimas, quae ad vindicandam, asserendamquè dogmatum veritatem, quaequè ad vitia & virtutes pertinent, vel naturam mavis vel indolem vel effecta explicare. Nego autem posse Ecclesiastam pro concione loqui perutiliter & conclusè, quin Christianae in primis Ethicae callentissimus habeatur, in qua Sacrae Eloquentiae partes ut plurimùm exercentur. Neque id muneris Philosophis interdico, siquidem ea dicant, quae in medio sunt, & controversiam id est seditionem non sapiant, cum hoc genus hominum sit pugnacissimum. Absit ergo, ut in causae tuae subsidium vocare satagas, quae pluribus non probantur, quaequè abripi Te studiò partium indicium praeferant. Id foret audientium animos alienare quàm maximè, qui illis placitis non acquiescunt, aliudquè à Porticu vel Lyceo quàm diversum & dissimillimum sentiunt.

Argumenta itaque praeter suam, quā valent, vim ad suadendum ingenitam, exemplis etiam

Ecclesiastes

etiam, quò latiùs pateant, aptissimè communiuntur. (a) *Exemplum autem est facti alicujus, vel dicti praeteriti, cum certo authoris nomine propositio.* Mirum est, Extestice, quàm sint proficua ad probandum exemplorum momenta gravia & indubia, queis ita factum, gestumquè esse, ita creditum & admissum anteaetis aetati-bùs demonstramus, quemadmodùm fieri, & credi, & admitti debere, id etiã temporis commo-nemus. Verùm exempla, quaecumque ea demùm fuerint, vel facti, vel dicti, ut praemisimus quò efficacius auditorum animos urgeant, maxi-mè authorum famâ & nomine commendantur. Quare è sacris bibliis potissima. Cetera minùs ponderant, sed tamen valent, modò illa insignis aliquis author, & opinione hominum florens in medium afferat, & probabili conjecturâ confirmet. Eapropter ex Ecclesiastica historia promas, quantum ad rem tuam attinet. Ex profana, quàm pauca eademquè nova & praecipua, ut inaudita scilicet admirationem pariant, & ani-mi assensum perspicuae novitate narrationis ex-torqueant. Quod si facta recentissima fuerit, exem-
pli

(a) *Auth. ad Heren. lib. 4.*

Ecclesiastes

pli auctoritas summa. Eos improbo, ac vehementer reprehendo, qui ex nugacissimis collectoribus, quorum numerus tantus subduci vix potest, tot visa, tot portentosa, tot revelata comminiscuntur, quae fidem minimè adstruunt, sed detrahunt veritati. (a) *Credulitatis autem error est magis, quàm culpa;* Religionem praeterea ab initio primâque hominis extructione, & subinde postea usque ad haec tēpora fuisse semper, & fore Divinīs hīsce immissionibūs & afflatibūs educatam, equidem non ignoro. Ubi veritas, inibi revelatio. Ubi mendacium, veritas obmutescit & latet. At enim verò, etsi non semel viris Sanctissimis appingantur, quae passim mira circumferuntur, & conniventis Ecclesiae nomen auctoritatemque praeseferant, rarò ea quidem admodum & praeparcè adhiberem, nimirum quia & error cum sanctitate conjungi potest, & Ecclesia non certa, sed probabilia aliquando judicat, quae permittit. Sed de hoc fusiori calamò inferius.

Testes insuper ad probandum inducere, utriusque eloquentiae lege jubemur. Bibliorum
utraque

(a) Cic. 10. fam. epist. 23.

Ecclesiastes

utraque pagina in primis, quae promus condus dicitur Divinitatis, quaequè (a) *pertingit usque ad divisionem animae, & spiritûs, compagum quoque, & medullarum* pro rei opportunitate exeratur. Patres deinde scripturarum interpretes Divinarum non modò veteres sed etiam posteros, quos veteribus eadem Dogmatum unanimitas & morum scientia conjunxit. Haec enim duo perpetim inconcussa Ecclesia Dei vera & visibilis variavit nunquam, aut vitiligine aliqua aspersit. Et, licèt Patres ex linguarum anomalia & perplexitate aliquando peccaverint, non ii tamen sunt, quos infantes & pueros cum nuperrimis comparatos insolenter dicamus, ut Joh. Clericus superbè magis quam verè, superciliò illò suò censoriò & severitatis plenò declamitat. Nos herclè miseros, qui adultâ interim religione & longâ iam aetate provectâ, hucusque spiritum, de quo loquitur Paulus, (b) intelligentiae, in sacris voluminibus explicandis exponendisquè praestolati sumus, qui tandem nuper Ecclesiae illuxit, qualium hominum operâ defaecatoquè animò, Deus viderit. *Nibil ne tot*

D

secu-

(a) *Ad Hebr. c. 4.* (b) *C. 12. epist. p. ad Cor.*

Ecclesiastes

seculis, summis ingenii maximis Studiis explicatum putabimus? (a) Equidem, in multis, fateor, audio Clericum perlibenter; est enim vir & in omni genere eruditionis & linguarum captus scitissimus, (b) At inibi, ubi graecè *Pistis* Latine verò *Fides*, vocem pensitat, & libenter & gratò animò excipio. Ibi enim monet hanc vocem, multiplici sensu pollere. In epist. quippe ad Rom. 4. magnificam persuasionem de potà Divinà significat. vers. autem 13. Evangelium, & Evangelio debitam subjectionem. c. 4. & 5. denique quamdam legis operibus oppositionem, quamobrem inde Paulus hominem, non ex Moisaicae legis observatione, sed ex fide Evangelicà salutem consequi ratiocinatur, eaque propter ex hujusce vocis notione, legalem tantum non Evangelicam obedientiam excludi. Quàm bene ex hac vocis expositione eos certè jugulat, qui fidem esse sine operibus satis vociferantur, Paulumquè naviter de fide sollicitum cum Jacobo itidem pro operibus laborantem conciliat. At enim neque ipse primus neque praecipuus de hac gnoma praeclarè meruit. Et Patres etiam, &

Divina-

(a) Cic. Acad. Quaest. lib. 4. n. 15.

(b) Epist. Critic. & Ecclesiastic. c. 6. reg. 5. n. 13.

Ecclesiastes

Divinarum Interpretes scripturarum unum, idè-
què de Fide practica consenserunt. Theophyl.
Oecomen. Est. & c. videatur. Calmet. in Epist. ad
Rom. c. I. v. 17. & 18. Significationes enim vo-
cum earundem nunc esse ampliores, nunc verò
arctiores, indequè sectas dissimiles totoquè coe-
lo diversas, iisdem saepe usas esse vocabulís ad
alia prorsus dogmata recudenda, latet neminem.

Vide ergo Exetestice quantopere selectus
testium interfit, verborumquè captus, quorum
germanitate, & inibi involutís notionibus argu-
menta fulciuntur. Quare & priscos & recen-
tiores, siquidem non oscitanter, sed cautè ver-
sentur & proferantur, libentissimè amplector.
Multa sunt in Origene Ethnicam Philosophiam
redolentia. Multa in Epiphanio suspiciosa &
incogitanter irrepta. Chrysofomus non omni-
genâ eruditione floruit. Hilarius, & Tertulli-
anus obscurís quandoque sensibus infuscantur.
Ista jam novimus. Et ex nostris Dionysius Pe-
tavius, & Melchior Canus ad plenum, aliique
plures uberrimè tradiderunt. At non ideo Hen-
ricum Hammondum, & Hugonem Grotium,
quidquid Dallaeus garriat, toti illi beatissimae

Ecclesiastes

antiquitatis penori praeferemus, licet in multis eruditiores, quod viam Jpsi à veteribus factam progressi sunt, Eorumque vestigia olfecerunt, Dialecticè magis magisque ad Grammaticae canonas disputaverint. Illa unctio Christianae pietatis omninò aberit semper, quam sanè Patres, & quia Christo Capiti, Ejusque Apostolis conjunctiores, id est à fontibus derivati, & quia sanctioris & severioris vitae purissimam disciplinam profitebantur, ubique suorum operum patefaciunt. Ad haec. Quid magis Historico conciliat fidem, quàm prope ad ea tempora, vel eodem ipso aevo scripsisse, quae gesta sunt, etsi aliquando scriptores penitus non conveniant, sitque inter illos diversitas opinandi, de qua sagaciter quaerere subacti judicij est, & funditus investigantis.

Jtaque & Biblia & Patres, adde etiam Historicos & Philosophos ceterosque profanae eruditionis antesignanos in testes adhibe probandae causae, quam agis. At illud moneo, ut quantum licet, ab involutis quibusdam Auctorum textibus proponendis abstineas, qui etsi Evangelio consentiunt, captum nihilominus & cogni-

Ecclesiastes

cognitionem fugiunt multitudinis imperitae. Ea siquidem vel omittenda, vel perfunctoriè tractanda. Non enim homines sunt, ut deberent; pluresquè dantur, qui doctrinâ illâ de justificatione gratuita, de absoluto praedestinationis decreto, de justorum perseverantia, aliisque horum similibus ad suas cupiditates & pertinaciam abuti solent, id quod etiam Apostolicâ aetate, & subinde turbas plurimas excitavit. Doctrinam Evangelio conformem & patentissimam eloquere. Mysteria, & mysteriorum arcana doctioribus relinquuntur.

Proaemium, partitionem, Confirmationem postremò conclusio terminat. O quàm solidam huc Eloquentiae nervositatem adferre, siquidem triumphare de affectibus velit, orator debet. Nam cùm Epilogus majorem partem amplificatione nitatur, nisi magnificè dixeris & ornatè, omnesquè fontes recludere sententiarum studueris in hoc extremo orationis exitu, pleraque omnia, quae dicta sunt, aptè licèt & operosè, nullo negotio miserè dilabuntur, & evanescent. Novissima, quae proferuntur, animis haerent firmissimè; vis enim simul collecta impetit magis, magisque

quæ urget, & quemdam quasi unguem in ulcere, ut aiunt, figunt, cuius acerbitas deinde mordicat, & semper intimè recrudescit. (a) Est autem Conclusio, *argumentorum præcipuorum enumeratio, quibus orationis propositum asseruimus.* Haec utique memoriam reficit Auditorum. Haec totam simul causam recenset, & sub oculis ponit. Haec dispersa quæ fuerant minusquè iccirco permoverant, disjunctione ad manum revocat, & validiora efficit turbâ & conjunctione rationum. Itaque decurrendum per capita, sed quàm brevissimè. Quarta horae pars exordio simul & conclusioni præscripta multiloquas circumscriptiones & proluxiores periphrases & epitheta exuberantia rejicit, quæ quidem Epilogo non conveniunt. Sint ergo breves periodi & maximè populares. At ubi fraena laxanda sunt Eloquentiae, totisquè viribus est conandum, in concitandis affectibus præcipua ratio versatur. Non ea propter, quòd aliae dictionis partes exanimis esse debeant, motuquè & contentione carere, hoc enim esset elumbe & frigidum & inane dicendi genus, sine fruge ulla, aut profectu,

(a) Quintil. de Perorat. lib. 6. c. 1.

Ecclesiastes

fectu, sed quia quae ultimò adveniunt, acriùs animos involant, & armorum veluti appulsu factòquè agmine expugnant. Ira, ut plurimùm, spes, odium, contèptus, admiratio, metus, dolor, Epilogo pro causae & materiae diversitate competere per saepe solent. (a) Quamobrem Aristoteles, & Quintilianus uberi filò sermonem de affectibus instituerunt, ut quemadmodùm manus citharae fidibus adhibetur, ita dicendi ratio pro rei natura, quam agimus, adhibeatur. Jccirco, quid cuique rei, quid cuique homini accidit, qui divitias sequatur, aut ambitum, aut superstitionem, quid boni probent, quid mali appetant, quid milites, quid rustici, quo quaeque modo res vitari, quaeriquè soleat, affatim docuerunt, ut scilicet affectionum indole benè pensâ, mortalium animi possint, verbis, & figuris aptissimis irritari. (b) Figuras Tullius enumerat, quibus, ut mare ventis agitur, sic concionarius populus concitatur. Etsi tamen figuras ex quotidianâ conversatione petendas esse putaverim, ne artificiosè eloqui videamur, nonnullae sunt nihilominus, ut Apostrophe & Prosopopaeja quae

(a) Lib. 2. de Art. Rbetor. Lib. 6. c. 2. de Affect. (b) Lib. 3. de Orat.

Ecclesiastes

quae á vulgari consuetudine alienae in Declamatorum umbraculis, mirabiliter praevalent & triumphant. Apostrophe in magno gaudio, aut dolore maximè praestat. Prosopopaeja, per quam personae, aliaeque res inducuntur sermocinantes, miserendo, suadendo, objurgando, pudorem, lacrymas, iracundiam quàm maximè ciet & provocat. Epiphonema præclaris idonea; frivolis ineptissima. Anaphora, quae initia repetit sententiarum, vehementer animis insinuatur, rerumque imagines & notiones inculcat, Quid verò Ethopoeja? quâ graphyce vita, & mores ita alicujus hominis describuntur, ut forma ipsa, habitusque corporis, & tota animi effigies ad unguem facta repraesentetur. Quanta vis, quanta efficacitas hisce imaginibus inest ad animos permovendos? Divitem illum Euthemium nomine, ut Origeni, aliisque pluribus placet, qui bysso, & purpurâ insignis quotidie opiparè, & Sybaritarum in morem splendidè epulabatur, vir quidam magnus, & concionandi elegantia celebratissimus, ex Inferno, quò tenebatur gurgustio, miserâ ad Abraham ejulatione clamantem sic suis coloribûs pinxit, ut Auditorum frequen-

Ecclesiastes

frequentia crebra & praecipua tota expalluerit, quò finis gemitus nullus fieret, pluresquè concione iam habitâ culparum expiationem profusis lacrymîs precarentur. Adeò ad vivum expressa damnati hominis, suamquè aerumnâ & aegritudinem deplorantis imago potuit. Vide Exe-
testice, quid ejusmodi valeat figurarum exercitatio, quae calcaria sunt affectibus admovenda, ut irritentur, & ferveant. Cetera, praeter exclamationem, itemquè interrogationem identidem usurpandam, prout natura ipsa & necessitas orationis videbitur postulare, nuda, jejuna, infirma, & ingrata sunt schemata Puerorum tyrocinio potius, quàm Ecclesiastarum suggestibus alleganda.

Adverte nunc quaeso certorum hominum ruditatem, qui ut animos moveant, illud cogitant sibi admodùm expedire, si dithyrambicâ in flatu tumiditate, clamoribûs clamorissimîs audientium aures, non animos aggrediantur; & quin blandè caput demulceant, quae Christiani Praeconis est charitas & moderatio, ululant, debacchantur, latrant Moenadum more temulentarum inconditè & inconcinnè. Tragoedias mo-

E

vent

Ecclesiastes

vent passim à thèmate, rebusque alienissimas, hoc est, in minimis quibusque aestuant, sudant, invehuntur, quodque apicula pennæ tegeret, Elephantum aut quid simile monstrum efficiunt, ut si de omissione aliqua levi, aut incogitata mentis evagatione tractant, perinde ac de blasphemia, aut Templorum profanatione ad ravim vociferantur. Quod est in simpulo fluctus, ut dicitur, excitare.

Equidem non inficior suum esse voci modum & temperatione, quae si nunc rapide effusi torretis instar feratur, nunc velut placidus amnis fedate & leniter fluat, & aliquando etiam suspensa haereat, eam ipsam pariet auribus delectationem, quam oculis aulacorum in scena mutatio parit, quod qui negligunt, animos afficiant parum, invitis auribus & aversis à tubâ illâ atque inflexibili vocis sono. Vox igitur attemperanda est rerum naturae & modo. Si gravia sunt, quae dicuntur, & inauditò aliquo scelere horifica, elata vox & fusca, totoque organo instructa, si levia tandem, & adiphora, lenis esse & remissa debet. Paulum Segnerium quem Italis pro Sacrae eloquentiae speculo normaqué datum putave-

Ecclesiastes

putaverim, non ita frequens theatrum circumfedisse proditum est, licet tam solidè & sapienter diceret, eâ de causa, quòd voce minimè flexuosa ex aurium vitiò uteretur, quem tamen ex mutis philuris scriptoque loquentem, alium veluti Tullium jure & meritò demiramur. Itaque voci sua vis est attributa ad animos permovendos, modò ritè & ordine sententiarum momentis & sensibùs concinnetur.

At non voce dumtaxat molli & flexibili, sed pronuntiatione & gestu opus habet idoneo, ut se se animis Auditorum injiciat, qui coram fermocinatur. Haec enim sunt, quae conveniunt extrinsecus orationi. Sed in uno eodemque homine quàm diversa & pro natura argumenti saepe contraria. Accentus idem & voculatio, idèque tonus cathedrae esse & domesticae confabulationis debet. Gesticulatores, qui nutibus impudentissimè explicant quae dicuntur, manusque & corpus paribus periodorum intervallis inclinant, comicam affectationem magis, quàm Ecclesiastae dignitatem gravitatemque praesferunt. Putidè semper ineptèque aget orator, ubi naturae minimè obsecundaverit.

put aperire saepe & detergere, digitorum con-
 crepationes verborumque turbines & emungen-
 darum narium strepitus vitio dantur & Audito-
 ribus fastidium pariunt. Maxime verò panto-
 mimica oratio reprehenditur, quae nec hujusmo-
 di locum, nec talem hominem decet. Discuti-
 endae à Sacris Oratoribus scenae, quae risum mo-
 vent. Lingua cum pluribus enim consentiat,
 animus cum sapientibus necesse est. Sit error a-
 liquis confutandus lacertos oratio postulat, &
 fundamenta rerum solida & inconcussa, sed sine
 injuria dissidentium à nobis partium, quas de-
 mulcere, non autem laceffere pia mater Ecclesia
 fatagit. Ablegentur potius, si quae incurrunt,
 superstitiones. Abjiciantur à sacris Imaginibus
 larvae, nec Pictorum cerebro, ut Tridentina Sy-
 nodus clamat, oscitanter & stupidè permittan-
 tur. Exinde siquidem mirum est, quantum Re-
 ligio, sacrarumque rerum sanctitas, eorum obtre-
 ctationibus pateat, qui haec inventa partim apo-
 crypha partim exotica, & monstruosa Roma-
 nae Ecclesiae doctrinae nequissimè & fraudulè-
 ter appingunt. Liber est unus, cui titulus *Pictor*
Christianus, qui invecas à Pictoribus apinas, nu-
 gasque

gasquè omnes ad limam revocat sollertissimè.

Primum ergò, quod est Oratoris munus, docere scilicet, & populum erudire, sic utiliter exequemur, quin ad inepta, & aliena penitus cogitationum acumina divertamus. Sic movebit animos, & delectabit oratio, quae tria quidem, ut praecipua dicendi adminicula praefiniri oratoribus solèt, nā *ut in ceteris omnibus ait Cic: (a) incredibiliter hoc natura est ipsa fabricata, sic in oratione, ut ea, quae maximam utilitatem haberent, eadē haberent plurimū, vel dignitatis, vel etiam venustatis.* Illud tamen etiā, atque iterum moneo, in docendo ut simplicitas adhibeatur. Inde etenim perspicuitas orationis. Haec verò simplicitas duplex vel in vocibus sita est, vel in rebus: in vocibus quae inanē omniū epithetorum globū omninò respuit. Artificiosā siquidem tantum synthesi luxuriari, vîtio vertitur maximè, & fungosa haec dicendi ratio improbatur. Simplicitas verò, quae graecè *afales*, id est sermo non fucò oblitus, non affectatus, cui nihil superest quidquam, & nihil deest, & omnibus in pretio est & multum ad ea, quae suadentur, admodum proficit

(a) *De Orat.*

Ecclesiastes

proficit; praesertim si, cum ad virtutem hortamur, aut vitia invehimur, ad hominem apte loquimur, & suis quaeque graphicè caracteribus explicamus.

Id autem postremò ut facile consequare, exemplaria Tibi proponas ad imitandum ex eloquentioribus oratores tuae gentis principes. Cuique enim sunt plurimi, & magni. Segnerius Italus, Vedova, & Dolera, & Bambacarius, praecipui sunt. Gallis Bordalaeus, Colombierus, Bossuetus Episcopus, & Rhenardus. Hispanis Vieira, d' Avalos, & Granatensis. Germanis Clemens Burgusianus, Schererius, Hubertus Casternius, Polonis denique, ut audio, Petrus Skarga Sigismundi Tertii à sacris concionibus celebratissimus, Liborius Canonicus Regularis, Starovolscius, Samuel Wyfoschius, Aegidius Madeyscius, quorū opera literis tradita egregiè de re Christi publicā inreruerunt. Ea versare, & diligenter perpendere ne vos pigeat, cum facē vobis praetulerint luculentissimā, viāque munierint planam & splendidam, & judiciō vestrorum hominum probatissimam, non idèò quidem hercle, ut Aescopici more Graculi alienis phaleris orationem faciatis, (.)

Ecclesiastes

ciatis, sed ut paria aut similia conemini. Inde vim & proprietatem arripite. Inde vires atque impetum orationis. Inde ordinem & ornatum facilitatemque dicendi. Labori vestro & conatibus Deus, quod felix faustumque sit, adspirabit, siquidem eâ mente, eoque animo tantum oneris suscipiatis, ut ne scilicet vestrae laudi, reiqué, quod inanissimum & amentissimum foret, sed Christiani gregis bono, luero animarum, & praevaricantium saluti, unoque verbo Dei gloriae, & Ecclesiae ampliandae, propagandaeque progressibus studeatis.

Pars II.

In qua sac: Imaginum disciplina & Bened. XIV.

Pont: decretoria ad Episcopum Augustanum

Epistola vindicatur.

QUOD si aliquando, Exetestice, ex dissidentium à nobis grege ea reprehendere oporteat pro concione dicendo, quae in medium prodeunt, ne praepostera & calumniosa ignaris plebibus ingerantur, illud in primis charitas jubet, ne quae fratribus nostris, fratres enim sunt, poster-

Ecclesiastes

posterique nostri, etsi in regionem longinquam abierint: (a) objicimus, ut scilicet ad Patrem redeant, arroganter & contumeliosè oggeramus. Istuc enim aequi bonique facient, natuque majoribus blandè & perhumaniter commonentibus minimè iratos fore putaverim, quam obrem pertinacius suis, quibus navim alliserunt, scopulis adhaerescant. Sunt autem coram & publicè refellendi, hoc enim interest plurimùm veritatis, ne non benè sanos & ab interioribus literis imparatos, nubes illa doctorum hominum, & conjecturarum farrago magna, quâ illorum placita mirabiliter implicantur, in discrimen abripiat, faciatq; à Fide transfugas & deerrantes, cum non omnibus enodandae difficultatis, & praejudicatae opinionis eradicandae evolutio pateat.

Illud recentissimum, & typum redolens viri scitissimi Regiomontani Rectoris programma de Picturis Spiritum Sanctum repraesentantibus circumfertur, quo nescio an aliud operosius, magisque elaboratum, etsi omnia fermè, quae in hunc scopum tendunt versaverim, inveniri legique possit. Cuncta ibi collecta quae in singulos disse-

(a) *S. Ambr. hom. 7. Lib. 7. Comment. in c. 15. Luc.*

Ecclesiastes

disseminantur. Lutherum quippe, Chemnitium, Spanhemium, Dallaeum, Rainoldum, Pence-
rum, Pfaffium, Voëtium, Molinaeum, Olearium,
Feusthingium, aliosque suae non modò sed ali-
orum familiae multos, quorum causa communi
foedere constituitur, Auctor excussit penitus &
exhaustit. Tanta deinde rerum & eruditionis
per virum magnum seges demessa est, ut ea pa-
ginarum angustiis penè erumpere videatur.

Exordio nihil suavius atq; elegantius. Ba-
silicè inprimis laudat Pontificem maximum
Bened. XIV. ab omnigenâ disciplinarum intel-
ligentiâ, à studio erga literas universas, ab addi-
ta amplificatâque Capitolii dignitate, à contra-
cto festorum numero & profestorum aucto, à
ritibus denique superstitionem spirantibus in Sy-
narum Imperio proscriptis, profligatisque cona-
tibus hominum pertinaciter obnitentium. Haec
singula, & jure quidè optimo, exquisitissimis lau-
dibus ad Coelum vehit. Hinc sibi viam mu-
nit ad cetera, praelaudatoq; iterum atq; iterum
summo Christianorum Antistite, quòd grassanti
in coetu Romano superstitionis cõtagio obluete-
tur, illudque viriliter resecreare contendat, ad hi-

F

stori-

Ecclesiastes

storiâ graditur Crescentiâe cujusdam jam famâ
celebris feminae, quae paucis ab hinc annis
Kaufbyrae in Suevia Spiritum Sanctum visum si-
bi sub Juvenis elegantissimi forma affirmabat,
quare inde factum, ut hujusce Juvenis Icones, no-
vis usquè rebus favente vulgi impudentiâ, colum-
bâ pectori adpictâ, prostarent, quas Pont. Max.
pro sua in Christ. remp. vigilantia datis subinde
ad Episcopum Augustanum literis, ut alienas à
consuetudine & Catholicae de Trinitatis imagi-
nibus disciplinae exoticas & peregrinas Aposto-
lica auctoritate damnavit. Bellum propterea
magnum & pugnacissimum conflatum est M.
Pfaffio Tubingensi Theologo, & Christophoro
à Windheim, adversus Lud. Muratorium Virum
cl. acerrimè conspirantibus.

Hactenus de causae genere ejusque origine
& statu Regiomontanus. Hoc posito, quid ipse
sentiat, quidue è suo penore & facultatibus pro-
mat, quam paucissimis explicabo. Exinde ergo,
derivandi criminis causâ, haec consequenter de-
ducit. In primis, quòd aequo jure Augustanae
protestationis Confessoribus licuit adseverare,
labem hanc superstitionis & fanatici Eccle-
siae

Ecclesiastes

giae Rom. radicatus inhaesisse, (a) cum suis ipse Pont. Literis liberè fateatur affectatae non semel pietatis & religionis Larvas rudioribus & imperitis obtrudi. Ex hac porrò mendacii scatebra fabulae omnes pleraeque, et virorum feminarumq; bacchantium phantasmata, quibus quodam quasi oestro incitantur, seseque rapi ad Christi Angelorumque & aliorum Coelicolarum colloquia somniant. In quarum numerum Hildegarde, Catharina Senensis, Geltrude, Euphemia, Genovesa, Jo: Henr. (b) Feusthingio iudice, recensentur.

Pergit subinde reliqua, corrugatisque naribus narrat Pontificem Summū de praefatae Crescentiae vita bonisque moribus, licet visum phantasticum & subditivum rejecerit, honorificè judicasse. Jure verò abrogatam hanc abortivam imaginem cū fateatur, ad limam tamen momenta revocat ejusmodi abrogationis, atque ità sophisticè ratiocinatur.

Pontifex ait, communem esse & vulgatam Ecclesiae opinionem, ut Deum, & Spiritum Sanctum exprimere Christianis liceat, quā illi formā

F2

dunta-

(a) In artic. Schmalc. p. 2. c. 8. pag. 332.

(b) In Gyuaceo Mulier. fanat.

Ecclesiastes

duntaxat se se hominibus conspiciendos exhibuerunt, cumq; scriptura teste, non nisi assumptâ primùm Columbae, linguarum deinde ignearum, nusquam verò venusti Juvenis specie Spiritus Sanctus se spectabilem exhibuerit, consequens est sub quacumque alia forma Spiritum Sanctum exprimere non licere.

Hinc nodū in scirpo quaerit atque ansam arripit cavillandi. Pontificē malae argumentationis, supposito nimirum falso innitentis, peragit reum; Eumque in lubrico iudicium suum collocasse vociferatur. Primò quia cōmunis esse & vulgata sententia nequit, quae nec veteribus pluribus, nec recentioribus probata est multis. (a) Non veteribus, cū hanc Imaginem nequidem somniaverint, quin etiā ceteras exhorruerint omnes, & Ecclesiae regulis iussisque cōtrarias solemniter definerint.

(b) Non recentioribus provectioris aetatis, cū tanta semper utrinque partium conflictatione convulsa etiam Catholicos in diversa seduxerit.

2do quia id etiam dubitant eruditiores, utrūm
Spiri-

(a) Ex Orig. L. 1. adv. Celsum. Ex Conc. Eliberit. c. 36. Ex Baron. ad an. 126. Ex Petav. lib. 15. de Incarn. c. 14. tom. 6. dogm. Theolog.

(b) Ex Greg. 2. Ann. Eccl. ad an. 726. Ex Io. 22. Io. Aventin. L. 7. Ann. Bojorum. Ex Molinaco. dissert. de Imag. & Idolis p. 1. §. 40.

Ecclesiastes

Spiritus Sanctus ut Columba visibilis super verticem Servatoris, itemq; an linguarum ignearum flammulae super Apostolos emicuerint cum secus Hugoni Grotio, Hammond, & Clerico videatur, (a) quorum ea est ex genuina textus explanatione sententia, non ut Columbam Spiritum Sanctum, sed instar Columbae, idest columbinarum alarum Luxuriationem molli placidoq; susurro imitantis fuisse delapsam, & Linguarum ignearum dictione nil aliud intelligi & designari, quam dialectos allegoricè varias, quibus Apostoli ad praedicandum Gentibus Evangelium instructi sunt. (b) Idq; eò magis evincit, quòd nullibi locorum legitur divisas ignis flammulas Apostolorum verticibus incubuisse. (c) Quare Pontifici Summo non fuit liberum pro certo asseverare Spiritum Sanctum ex communi Ecclesiae sensu & iudicio ad columbae similitudinem linguarumq; ignearum exemplar depingi posse, minus verò minusque, quòd verae columbae corpus assumpserit quemadmodum docuisse patet in Tract. de D. N. J. C. Matrisque Ejus festis, & Missae Sacrificio. Ad

(a) Ioan. Henr. Majus observ. sacrar. L. 2.

(b) Ioseph. Godefrid. Lachmacherius in observ. Philosoph. p. 2. Observ. 4.

(c) 1. Cor. 11. & seqq. Jo: Markius in Exercit. Exegesi exercis. 36.

Ad haec. Si Bellarmino (a) perlubet posse aliquid fingi per analogiam seu metaphoricam mysticasque significationes, quid prohibet Spiritum Sanctum sub juvenili formâ repraesentare? cum duos Cherubos Arcam foederis adumbrantes Sanctum Spiritum exhibuisse, non pauci teneant, & in ecstasibus Prophetarum sub Angeli specie locutum visumque esse testentur. (b) Quare ergo fieri potuit, ut Imaginatio haec Crescentiana mystica saltem & analogica Pontifici summo nasum conciverit, nisi verò florens aetate Juvenis, hominum integerrimo & modestissimo, ut nihil supra, in religionem venerit? Atqui in Catholicorum Templis quot imagines procaciores extant, quae severiori censurâ & reprehensione castigari mererentur?

Illud tandem objicitur consequenter ad ea quae Pontifex pro fundamento novae Imaginis abrogandae praemonuit, non esse aliâ formâ videlicet imagines Trinitatis delineandas, nisi quâ Trinitatis Personae ipsae, Scriptura teste, mortalibus apparuerunt. Fac ita esse omnino. At nunquid

(a) Lib. 3. c. 8. de Imag. Sanctorum.

(b) Henr. Hulsius in dissert. de Cherubim gloria §. 11. Lampe comment. in Lib. 45. Jacob. Odo: Comment. de Ang. sect. 1. c. 5. §. 17.

Ecclesiastes

nunquid in forma hominis Deus Adam miserè in crimen lapsum exilio affecit? Nunquid in formâ senis Christum Dominum sinu suo complectentis superveniente Spiritu visus est Deus? Nunquid togâ illâ Pontificali triplicique coronâ ornatus apparuit unquam? Meherclè quot imagines tot portenta, & Romanae impudentiae deliria. (a) Et tamen piis Lutheri manibus Pontifex minimè parcit, ejusque nomini notam foedissimam impietatis aspergit, cùm neminem latere possit, Eum Carlostadio picturas conanti temerè ab Ecclesiis abjicere, firmiter obstitisse, Easque ad rerum memoriam, Martyrumq; & mysteriorum recordationem retinuisse.

En tibi, Exetestice, viventis satyrae potius, quàm programmatis analec̄ta, quibus Censor Regiomontanus Pontificis decretoriam epistolam infuscavit, eò consiliò, ut nulla esse in vado Catholicorum placita videantur. Sed quàm facili negotio haec commenta, gravis quidem hominis, sed factiosi, exsufflentur, attende. Miror in primis admodum virum talem, qualem in paucis numerant Lutheristae, & probitate & doctrina

(a) Petr. Molinae. in Dissert. de Imagini & Idolis P. 1. §. 24.

etrinâ verè præcipuum, calumniandi prurigne
 abreptum inconsequentiâ rerum sesquipedali
 peccare potuisse, eaq; propter, quia Pontifex o-
 stenta dicit sæpiùs occurrere commentitia &
 mendacia, inde temerè arguere, hoc esse in coe-
 tu Romano Lolium inexpugnabile, ut Augusta-
 nae olim confessionis cusoribus iam inde ab ini-
 tio fuerat persuasum. Miror, inquam, ex bene-
 facto Pontificis Gregi suo scabiem sedulò præca-
 ventis, Eum ansam arripere, totum Gregem, E-
 jusque pasua ut detestabili peste corrupta ma-
 gnis clamoribus prædicandi, inanemque hanc
 non rarò phantasmatum illusionem ex Rom. Ec-
 clesiae doctrinâ manare, quemadmodùm ab in-
 fecta fontis origine putidae limosaeque aquae
 proficiscuntur. Quin potius vigilem summi
 Antistitis navitatem laudare debuisset, qui Ecclē-
 siae suae sponsae tantopere satagit, ut quae hu-
 manitus adnatant atque obrepunt, abigat pro-
 cul. Sed haec vetus illius gētis sagacitas, ne dicam
 aliquid pejus, araneorum more, quem succum a-
 pes faciundo melli ex floribus deligunt, ad pe-
 stem perniciemque adhibendi. Quis enim ne-
 sciat, ubi sunt homines, ibi esse vitia, quae sta-
 tim

Ecclesiastes

tim à primâ illius creatione eruperunt? Num-
quid ergo cum Ada orta Religio, lege abstin-
tiae lata, fallax & veteratoria arguetur, quòd dece-
pta sit Parens mortalium omnium miserrimè,
fraude colubri insidiosissimi, qui mendacium o-
mnium maximè noxiū, & damnosissimū incau-
tae feminae levitati plenis faucibus propinavit?
Non itaq; hoc vitio verti Religioni debet sed
homini, cui ea est insita amoris sui quasi ebrie-
tas, ut bona quaeque & Sancta interturbet, quaeq;
magis sensibus lenocinantur objecta vehemen-
ter appetat. Verùm quis unquam sibi suadere
possit Virum scripturarum gnarissimum ignora-
re apparitionibus semper, visisque mirabilibus
Dei cultum fidemque puram & divinitus revela-
tam adolevisse, & ab ipsius infantia, memoriam
praeteriti tēporis repetēdo, non alio lacte nutritā,
fotamque esse ut cresceret & propagaretur? Vi-
sa antediluvianis & posteris Patriarchis exhibita
in sacris paginis infinita (a) & deinde usque ad
Moysen frequentissima. Post scriptam digito
Dei tabularum legem & populo promulgatam,
Prophetis, & Sanctissimis Regibus arcana coele-

G

stia

(a) Gen: c. 3. v. 8. c. 6. v. 6. c. 6. v. 12. 13. 14. c. 18. v. 1. c. 26. v. 1. &
2. c. 28. v. 12.

Ecclesiastes

stia & mysteria partim ad mores, partim ad religionem temperandam, statuendamq; non luce solum infusa aut animi afflatu, verum etiam per Angelos, Eorumq; delegationem mirabiliter patuere. Ista quis nesciat quominus Deum sciat, qui sanè ni se manifestum & palàm Patribus ostentasset, certa fuisset religio nulla, nullusque cultus Dei religiosus. Condita Christi sanguine Ecclesia & Martyrum fortitudine propagata iidem planè fontes rerum divinarum. Visa, apparitiones, miracula. Petrum, Paulum, Joannem, Stephanum, ut alia mittam innumera, quae nemo unus Christianorum ignorat, omnesq; perspicua vident, Coeli hospites fuisse potius quàm terrae inficiari quis audeat? Perge porrò. Quot seculis Prophetiae donum per manuum impositionem collatum perseveravit? Patratorum gratia miraculorum ubinam Gentium defuit? Aetatem Ecclesiae integram si percurras, nonne à I. usque seculo, mirabilium, Deo in Sanctis suis operante, virtus hactenus extitit? (a)

At

(a) *Tartull de praescrip haeret. c. 36. Euf. l. 4 c. 14. Beda l. 1. c. 7. histor. Anglic. Nicepb. l. 14. c. 23 Sigon. in hist. Bonon. l. 1. Surius Tom. 4. Marcell. in vitâ S. Wiberti. Eginar. l. 2 c. 6. & 7. Albert. Crant. in metropol. l. 3. c. 34. Robert. Tuitiensis in vit. Eriberti Archidiacon. Colon Helmsold in Chron. Sclavon. l. 2. c. 19. Bonfin. lib. 7. decade 2. rerum Hungaric. Thom. Bozius de notis Eccl. l. 7. c. 1. Petr. Maffaeus l. 3. c. 14.*

Ecclesiastes

At enim fabulatorum semper numerus praeter modum. Et olim fuit: *Prophetae tui, ait Jerem. viderunt tibi falsa & stulta. Viderunt vana & divinant mendacium, dicentes: ait Dominus, cum Dominus non miserit eos. (a) Quid propterea? Jdeone quòd Ecclesiae Mosaycae Pseudo-prophetae plures nequiter illuserunt, Ecclesia illa fidelium tota superstitiosa fuerit & deerrans à veritate? Ad legem gratiae quod attinet, ex Jòele vaticiniū Petrus Apostolus mutavit: *prophetabunt filii vestri, & filiae vestrae & Juvenes vestri visiones videbunt, & senes vestri somnia somniabunt. (b) Quid ergo mirum si in vera Ecclesia haec hereditas à Christo tradita futurorum praesagio floret, quae in aliis coetibus jam decoxit? Sed comicum aurum pro coronario cuditur quàm saepissimè. Sit ita ut dicunt. Pontifex non inficiatur. Verùm quaeso, num aevo ipsi Apostolico haec macula procul abfuit? Quot Apocalypses editae, Deus bone! Petri, Pauli, & Thomae nomine divulgatae? Quot revelationum volumina Stephano, & Joanni attributa? *de quibus verè dici potest, inquit Hierony-***

G2

mus

(a) *Thren. c. 2. Ezechiel. c. 13.*

(b) *Act. Apost. c. 2.*

Ecclesiastes

mus (a) *quòd sedeat diabolus in insidiis cum divitibus in apocryphis, ut interficiat innocentem.* Mitto Montani insaniam, qui posterioribus seculis tertio scilicet ineunte, adscitis in fraudum & fabularum conspirationem nugacissimis feminarum Priscâ & Maximillâ, totam Africam calidissimè supplantavit. Haec ab ortu lucis Evangeliorum vel ad quaestum, vel ad superstitionem, vel ad errorem profeminandum commenta protinus extitère. Et tamen ea erat illorum temporum persuasio, quae ab ipso Christi latere & disciplina proximè derivabat. Monstra haec nihilominus cum lacte fidei, & religionis prognata sunt; quò certè liqueat, malorum hominum deliramenta neque unquam defuisse, nec veritati immutabili, cum quâ uno veluti enixa foetu in lucem prodierunt, obesse potuisse quippiam.

Nunc verò haud secus; cùm sit homo quod fuit, eritque semper ad vitia pronus. Esse quippe non semel inanium phantasmatum deceptiones sponte concedimus. Fuerunt siquidem hactenus ab initio. At in aliis coetibus acatholicis

vix

(a) *Jn Isa. c. 64.*

Ecclesiastes

vix audiuntur. Ea certè de causa, quòd ubi triticum deest, lolium minimè innascitur. Attamen fuit semper haec navitas in Ecclesia, mala gramina funditus eradicandi, quemadmodum ceteros in fide errores, qui subinde grassantur. Ergo inconsequenter arguitur. Pötifex fatetur ipse, visionibus saepè feminas interceptas, quamobrem Patribus Augustanis meritò visum est in Ecclesia Romana fanaticum praedominari. Illud, credo, debuisset aequiùs inferri. Ergo Rom. Ecclesia satagit cavetq; sed ulò, ut ne haec malorum pestium semina, quae inimicus Homo superjacit, inolescant, bonoq; tritico insurgant. Ergo Rom. Ecclesia strenuè fortiterque novis erroribus, qui suboriuntur, obnititur. Ergo Rom. Ecclesia magistra est infallibilis veritatis.

Quis autem nesciat ex ipso naturae nisu aliquando ecstases excitari, quamobrem mulieres hoc motu cerebri faciliùs aestuant? Tamen Spirituum discretio, cujus meminit Paulus (a) quaeque unice à Deo manat, Lucem à tenebris internoscit, sique à regulà fidei, & mörum, & consuetudinibus, & praeceptis Ecclesiae procul abeant, cum

(a) 1. ad Corint. 12.

Ecclesiastes

cùm veritas sibi constare debeat, ad fabulas rejiciuntur. (a) Rejeçta est ideo Crescentiae visio, laudata virtus vitaeque morigerae temperatio. Ista verò non pugnant; Sanctitas quippe minimè abest à periculo erroris, & Deus ipse aliquando ambiguè, & perplexè in Prophetis vaticinatus malae frugis homines in errorem induxit, (b) ariolantes altiora, & fortiora quaerentes curiosius, plurima enim supra sensum hominum ostensa sunt. (c) Quinetiam ibi obvium magis illusionis periculum, ubi Christianae vitae severitas & castigatio major. *Cibus enim Satanae*, Prophetis testibus, *electi sunt.* (d) Et Deo revelante cùm multa pateant, quia tamen aut non funditus percipiuntur, aut cõditione quadã tacita limitãtur, ut Abrahae & Jacob nimirũ accidit, (e) fieri quandoq; potest, ut qui haec praefagia, & ostenta praesentiunt, errore & fraude capiantur (f) Quod est in causa, quamobrem à privatis revelationibus, quas à primis Ecclesiae seculis extitisse asserunt

Patres

(a) *Videsis Card. de Lauraea. Bonam. Picum Mirandul Io. Rusbrochinm Petr. Thyraeum. S. Theres. S. Thom. S. Io. à Cruce* (b) *Ezech. c. 14* (c) *Ecclesiastic. c. 3. 6.* (d) *Habac. 1. v. 16. Bona. lib. de descript. Spiritu.* (e) *Gen. 15 & 46.* (f) *Vides. vir. cl. Ioseph. August. Orsi. vindicias pro orthod. SS. Perpetuae & Felicit. & syc. Martyr. cont. Basnag. S. Augusti: de Genesi ad literam. L. 12. à cap. 1. sequ. Epiph. L. 2. cont. Haeret. haer. 48.*

Ecclesiastes

Patres, (a) recedere unicuique fit liberum, cum Ecclesiae iudicio ut probabiles, nihilq; fidei & rationi & moribus absolum continentibus fidelibus proponantur; Ptsi aliquando fide divina credi ab iis debeant, qui eas certo certius à Deo esse norunt; fide tamen Catholica nunquam credendas esse, statuendasque opinamur. (b)

Verùm mihi, cum ista literis traderem, Cochlaeus venit in manum, cuius operà Lutheri acta circumferuntur. Ut meherclè totus obstupui! Nam quod Ego nunquam suspicari aut somniare potuissem, ille idem ipse, cuius haec Profelyti tantopere in nobis ac tam vehementer reprehendunt, ad vaticinia ad Angelorum colloquia & revelationes propheticas aspiravit. Quare Philippus Nicolajus (c) Tertium Eliam, & Joan. Aurifaber Summum Orbis illuminatorem, verum & admirandum Prophetam Lutherum vocant. Et reverà ita esse, ut Apostoli dignitatem, personamque Censoris ageret, oportebat. Sunt enim symbola, quae miraculis comitantibus, à Deo missionem legitimam hactenus demonstrâ-

(a) *Frenae. lib. 2. c. 57. Instin. in Apolog. Orig. lib. 1. cont. Celsum S. Cyprian. lib. 4. c. 5. Chrysostr. Hom. 8. in Matth. Ambros. L. 7. epist. 54. (b) S. Thom. 9. 1. a. 8. ad 2. Petr. Ludow. Danes. P. 1. §. 3. n. 11. (c) In Theoria vitae aeternae. lib. 4.*

monstrârunt. Et ne fides historicorum in dubi-
 um revocari unquam posset, quòd palpum obtru-
 serint, ipse de se praedicat impudentissimè, quòd
 ii meminissent. (a) Illud tamen insigne, & ad
 haec usque tempora nunquam auditum externae,
 & aduentitiae visionis ostentum, monumentum-
 que, quod latius donatū Lutheri assensu & aucto-
 ritate Justus Jonas in Acad. Witemberg. Cano-
 num Antecessor illius Operum Tom. 7. inseruit,
 Zabuli nempe cum ipso mira de abrogandis pri-
 vatae missae sacris & ritibus disceptatio. (b)
 Quàm mira inibi mali Genii sophismata, quibus
 ille miser est captus, quàm profuso sudore maduit,
 quàm vehementer ahsit, atq; aestuavit. Utri ma-
 gis sit comparandus, num Jacob, vel Socrati, a-
 lii viderint, quorum alter more Palaestritarum
 cum Angelo pedem contulit, alter ex affectata
 Daemonis consuetudine, capite damnatus est.
 Quàm bellè huc attinet, quod Ezechielis oraculo
 commonemur. *Vae Prophetis insipientibus, qui
 sequuntur Spiritum suum, & nihil vident.* (c)
 Sanè qui hoc Spiritu aguntur, acephalae
 Eccle-

(a) In Sympos. in epistol. In Exod. lib. adver. Angliae Regem. In praefat. de moribus In tom. 2. lat. Witemb. in assert. a 34. (b) Lib. de captiv. Baby-
 lon. lib. cont. Zuingl. & Oecolamp. in confess. an. 1528. lib. de Missa privat. &
 unctioe Sacerdot. Tom. 7. (c) e. 13.

Ecclesiastes

Ecclesiae imaginem, mihi crede Exetesticæ, repræsentant, cujus ea est in opinando licentia, ut nova cuique semper pro libito & cerebrosa Bibliorum interpretatione moliri sit liberum. Quot inde monstra absurdissima? Exemplo sit nuper insignis Atheus Joannes Christianus Edelmanus, cujus cogitata furiosi hominis potius & execrationibus plena anno 1740. 46. & 48. ex Inferni gurgustio prodita, quàm pessimo publico lucem infecerint, Martinianis ipsis nauseantibus persuasum, certumque est. Quos inter Fridericus Wagnerus Lutherani ministerii, ut ajunt, Senior Eum centumvirali judicio, trium scilicet librorum censurâ fœdit, quòd in Ejus laudibus jure ponendum esse arbitramur. Age verò si cui veniat in mentem Lutheristarum dogmata ex Eorum praevaricationibus dimetiri, dic Sodes, Egone, an Auctor programmatis ratione evincet ex mali graminis herbarumque luxurie deplorandam agrorum fatuitatem? Vana ille siquidem & subdititia phantasmatum visa ex Ecclesiae Catholicae pollutis fontibus dimanare pugnat, quae identidem humanis erroribus accensentur. Ego verò ex hoc Spiritu libertatis effrenatissimo, qui

H

in dis-

Ecclesiastes

in dissidentium à nobis turba praedominatur, tot deliria in Deum, tot execrabiles opiniones, tot sectas multimodas sibi que infensissimas proficisci contendo. Utriusq; Agri, amabo Te, solum fodito, non est cur multo labore sarrias, ut quid exinde progerminet, adsequare. Bossuetus Episcopus variantium sectarum placita suâ illâ historiâ ad aeternitatem elaboratâ concludit omnia, siquidem cum semper nova & monstrosissima perpetuò erumpant, concludi omnia posse putandum est.

Sed haec vetera. Ad caput redeo, unde Regiomontanus deflexit. Nolo enim fratrem, cui sanè mederi vehementer cupio, acerbius recriminari. Itaq; postquàm arrepta Crescentianae visionis opportunitate, quam Pontifex ad fabulas amandavit, Catholicae disciplinae morem acriter invectus est, in lineis pugnat illudq; velis, remisque contendit, ut pateat Pontificem aberrasse, cum Spiritum Sanctum ex communi Ecclesiae iudicio ad Columbae similitudinem, ignearumq; linguarum exemplar pingi, fingique posse affirmavit. Atq; hinc iterum in Tyria maria excursiones. Pleraq; nanq; omnia, quae Joh.

Dallaeus,

Dallaeus, Spanhemius, Chemnitius, quibus etiam poterat Johan. Hoornbeekium & Piceninum ex eorum hominum classe, qui in hoc genere disputationis familiam ducunt, adsciscere, in fascem ad sacras imagines abigendas, compilaverunt, nobis obmuffitat injuriosè, quos Iconolatræ & fanaticos, calido ut ajunt, mendacio recantat. At enim quandonam gentium hæc putida Veteratorum calumnia obmutescet? Iconomachi sunt, & nos Iconolatræ vocant. Et licèt toties ad ravim sexcentis editis Catholice persuasivonis explanationibus, querelis ipsorum rancidis & ineptissimis satis repositum, superq; fuerit, iterùm, atq; iterùm eandem procaciter duro ore recinunt cantilenam. Nos ita stupidos esse & insanos contumeliosè contendunt, ut quem Beatorum signis & sacris divinitatis imaginibus cultum deferimus, ad muta potius & inanima monumenta, quod omninò iconolatricum foret, quàm ad ipsum Deum in Sanctis suis verè mirabilem referamus. Iliade certe prolixior fierem, si quæ pleraq; in hanc rationem à nostris conscripta sunt velim commemorare. Sed tandem aliquando Iconomachi intelligant, nos imagini-

Ecclesiastes

bus merè honorarium, Deo & Coelitibus verum perfectumque, pro ut cuiq; debetur, cultum praestare. Qui secus nos credere & agere pertinaciùs affirmant, ad illorù pertinēt damnationē quos Apostolus meminit (a) *Eò quod charitatē veritatis non receperunt, ut salvi fierent, ideò mittet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio.*

Verùm tamen ne praetermissa, perinde atque in salebris haereamus, consultò plurima videantur, repetita centies & centies in jus vocata, magnisque clamoribus utrinque acta, iterùm repetemus & recoquemus, ut desinant aliquando, si Diis placet, obtrectatores isti nequam nos maledictis incessere.

Dei & Beatorum imagines in Ecclesia signa sunt veterum mysteriorum memoriam fidemque excitantia. Id etiam Lutheristae consentiunt. Quare ipsorum fana non plena tantùm sunt imaginibus, sed redundant; Calvinianorum nuda & velut in desertissima solitudine penitus inornata. Nolo hic loci me illorum garritibus interponere. Scio enim utrosque de crimine postulari. At si quidem interloqui liberum foret, interque pestes, quae

(a) 2. ad Thessalonis c. 2.

quae sit nequior, iudicium ferre, acuiorem me Calvinianis quàm Lutheristis praestarem, ea certè de causâ quòd cum sacrarum imaginum usus in Templis laudabilis, atque utilis statuatur, non tamen ad salutem omnimode necessarius haberi debeat, neq; ad verae Ecclesiae notas, ideainque pertineat, carere potius imaginibus propterea mallet, quàm Eas retinere permixtè & confusè, ut Gnostici olim, de quibus Epiphanius & Jrenaeus, Attallicorum more aulaeorum cum profanis, & non rarò malorum hominum tabulis indecorè. Quae enim conjunctio Dei & Belial? Sacrorum scilicet mysteriorum, cum elegantibus aliquando & pretiosioribus Lutheristarum Doctorum imaginibus, ad intuentium admirationem elaboratis?

At oggerunt. Si more Catholicorum Imagines aris suffitu & thymiamate donarentur, aliaque fierent adorationis plagia, quae uni Deo competere ratum est, superstitione populus laboraret. Quid enim inter cultum Deo praestitum, & Coelitibus interesse deprehenderet, cum sint quam simillima, & ferme paria ea cultus specimina, quibus Deum, & Coe-

lites

lites adoramus? Quid inter prototypum, & exemplum discerneret vulgi ruditas, qui totus in oculis, in mente & ratione habitat nunquam? Huc propterea Deus cum respexerit, sculptile nequid fieret, imperavit. Haec si essent, crede mihi, Exetestice, Ecclesia imagines extirparet. *Quoniam plerumque non res, ut jam bene premonitum (a) Sed causa rei pro scelere reputatur, dum videlicet multa, quibus bene quis potest uti, male usa in flagitium convertuntur.* His adde, quod de Imaginibus retinendis vel adorandis mandatum nullum, nullumq; Apostolicum, aut divinum in Sacris Bibliis praeceptum est, illudq; tantum Ecclesia Catholica, ut dogma fidei, profitetur: *cultum Imaginum Christi, et Sanctorum cum Lege Dei minimè gentium pugnare, quin esse potius Religioni utilem et consentaneum;* cetera ad disciplinam omnino pleraq; pertinere. Exinde ratio, quare haec variaverit, Patresque in diversa opinando abierint plures. Quid ergo nos ad infantiam Ecclesiae primam, & pueritiam provocant? Cui bono

(a) *Auctor opusculi Carolin. Lib. 3. c. 16.*

innumeras, & interminatas de Patrum & Conciliorum opinionibus collectiones praetexere? quorum ea nempe erat sentiendi ratio quae & dubitandi, num plebes inde ad praevagationem & offendiculum possent allidere; quiq; erant de suae gentis persuasione certiores iidem & Imaginum vindices, qui verò contra, oppugnatores acerrimi. Quare Concilia & Patres cum Iconolatrias invehuntur non cultum damnant, siquidem relativus est, & analogus, sed cultus superstitionem, quam nos ipsi & reprehendimus & execramur. Et si cum aliquo honore dicimus Beatorum imagines esse tractandas, eò dicimus tractari debere, quo vasa rebus sacrificis initiata, quo Templorum adyta araeque & Bibliorum codices observantur. Balthasari, & Nabucho poena irrogata loquitur ipsa. Ceterum quis ignorat, multa initio fuisse vetita, aut praetermissa, quae subinde licita praeter piaculum invaluerunt? Literis politioribus Tertullianus, & Philosophorum Studio Junioribus interdixit (a) Et sanè pro conditione illorum tem-

po-

(a) in L. cont. Marc. et tract. de Idolol.

porum jure & naviter, ne fabulosa scilicet Deorum nomina, superstitionis memoriam veteris refricando, in transfennam incautos, quod erat maximè pertimescendum, inducerent, ejuratae pestis vestigiis nondum obliteratedis. Nunc verò quis dicat, Philosophos, et liberalissimas disciplinas per se esse periculosas, adulta jam religione, atque Ethnicismi fabulis ad figmenta rejectis. Abstinentiam à sanguine & suffocato Apostoli praeceperunt, interque Canones illius primae Synodi, reliquis propterea omnibus ad imitandum propositae, & Hierosolymis celebratae, in quâ praecipuè agebatur, ne jugum Gentibus Mosaycae Legis imponeretur, jusam, latamque legimus. Cur ita verò? Ne scilicet cum Fidelibus Paganis confunderentur, quibus solemne erat his vesci ferculis non alimoniae tantum, sed delirae superstitionis causâ (b) Dicatne aliquis ideò hunc Canonem Apostolorum id temporis obligare, cum jam sit finis Legis abolutus, & sublestae fidei suspicio omnino absit atq;

evan-

(b) *Idem in Apolog. c. 22. Spenceas de Leg. Hebraeor. pag. 457. Orig. Lib. 8. cont. Cels.*

Ecclesiastes

evanuerit? Multa praeterea id generis im-
mutata. Sunt enim plurima & gravia, quo-
rum Ecclesia, retenta re, magnis certisque de
causis, ea deinde, quae ad majorem pertinent
totius rei significationem, exclusit. Quod si
in aliis, in Baptyfmo manifestissimè constat,
cujus vox ipsa Lavacrum sonat & immerfio-
nem, eaque propter tribus ferme supra decem
seculis toto corpore immerfio conferebatur,
ut adhuc deductis ad flumina infantibus, Mo-
fchi faciunt. Alibi verò secus. Sed ista quor-
sum? Ut videas potuisse tunc temporis at-
tentis circumstantiis aliter esse, quàm modò
usu Ecclesiae de imaginibus honorandis ve-
niat. Quamobrem siquid valet Concilium
Eliberitanum, de quo tantùm Dallaeus gloria-
tur, sibi que plaudit, an. 305. habitum, no-
vendecim Episcoporum conventu frequens,
Provinciale scilicet, & nunquam Ecclesiae ju-
dicio ratum, quod etiam multa peccavit, fuit
illi ratio, Sacras imagines à Templorum pa-
rietibus eliminandi eadem, quae fuit Sereno
Maffilienfium Episcopo, Gregorio Magno Pon-
tifici ex parte probata, aliunde rejecta peni-
tus,

Ecclesiastes

tus, & reprehensa, (a) quod rem plus aequo institisset, ultraque limites adegisset, volebat nimirum Pontifex, haec summa est, ut ne imagines iconolatricé colerentur, aut ne Gentium error Christianos crederet, lapides, ligna, & parietes adorare, aut Judaeis etiam occasio foret, ut S. Agobardus Arch. Ludunen. testatur, perperam suspicandi, Christianos idola non tam deseruisse, quàm immutasse. Quod Hornbeechio de Judaeorum reditu quàm qui maximè navo argumentum est, quare ipsorum perfidia magis magisque obdurescat, perinde ac si ab Iconomachis ad Ecclesiam plures, quàm à Catholicis reducantur. (b) Nunquam verò Gregorius cultum ad prototypum relativum, ut Dallæus calumniatur, ubi praeter idololatriae suspicionem adhiberi posset, expungit, id quod epistola ad Secundinum quinquagesima quarta testatissimum facit (c) in qua haec Gregorius. *Quod Imaginem Salvatoris nostri non ideo petis, ut quasi Deum*

(a) Epistol. quae est 107. Lib. 9. & 13. quae est 2. et Lib. 11. edition.

Benedictin. Sauder. de Imagin.

(b) In examin. Bullae Urbani 8.

(c) Lib. 7. Epis. 54.

*um colas, sed ob recordationem filii Dei in
Ejus amore recalescas, cujus Tu imaginem
videre desideras; Et nos quidem non quasi
ante divinitatem ante illam prosternimur, sed
illum adoramus, quem per Imaginem aut na-
tum aut passum, sed et in throno sedentem
recordamur.* Quaeso. Num luculentius Gre-
gorius potuerit epistolam ad Serenum, in quâ
triumphant, quasi nos nostris armis confode-
rent Etherodoxi, alterâ ad Secundinum datâ
pro veritate suiq; animi sensu explicare? Sex
centa forent ejusmodi refellenda malâ fide
conclusa. Verum me dies, locus, Spiritus,
animusq; deficerent, si iis omnibus, quae
objiciuntur iniquè & callidè, occurrere pro
istorum hominum praevaricatione deberem.
Ergo ad Eliberitani Concilii Canonem redea-
mus. Bellarmino & Perronio aliisque praefer-
tim ex Canonistarum Scholâ perplacuit dicere,
iccirco illis Patribus visum esse itâ de Ima-
ginibus Ecclesiarum parietinis iudicare & sta-
tuere, ne siquidem Paganorum incursionibus
saepe bacchantium Imagines exponeren-
tur, quod idem sacris vasibus praecave-
bant

bant. (a) At si haec minime quadrant, scias Provinciarum Synodos non esse illius ponderis, ac plenarias, minimi verò aut nullius, siquidem Ecclesiae nutu, ratoque iudiciò careant. Quamobrem mirari non desino, tam vehementer Dallacum sagacissimae naris hominem, Melchiori Cano eatenus subirauci, ut *novitium Magistrum ortae nudius tertius Paroeciae Episcopum*, Eum nominare non erubuerit, quod eam legem à Concilio Eliberitano latam (b) velut impiam, & imprudentem traduxerit. Meherclè quàm perperam, & injuriosè de Viro summo, cui parem neminem in toto illo novemdecim Episcoporum coetu invenire possis, erfi lucernâ illâ Cynicâ talem aut similem scrutarere. Non est ergo, cur tantum furat & fulguret, quòd de Provinciali Conciliò paucorum Episcoporum Canus non ita liberaliter senserit, cum scilicet ipse, aliique ejusdem generis Sectatores, etiam plenaria prae se coenum habeant, in quibus tamen ex toto Orbe Christiano plerique omnes, scitissimi,

(a) Cajet. in illum Canon. Et Jo. Doujat in Praenot. Canon.

(b) de Loc. Theologic. L. 5. c. 4.

mi, & selectissimi convenerunt. Non est oppidò cur Perronium (a) Sanderum & Bel- larminum Grammatistarum scrupulis interpel- let. Sed fac ita fuerit, ut Concilium nempe statuerit ritè & jure, Canusque praefervidè judicaverit. Non herclè id offero quasi con- cedam, sed ut de mediò, quae saepe incidunt disceptationes inutiles abigantur. Quid inde consequens? Illud semper, quòd ejus aevi Pa- tres, ut nulla occasio foret, quare ex veteri colendorum sculptilium usu, ad veram idolo- latriam cultus imaginum detorqueretur, tan- ta fuit illorum temporum circumspèctio, ab Imaginibus abstinerunt, ità paulatim abstra- ctis ab omni materia formis, fidelium animis affuescentibus. Quà de causà ubi apud Grae- cos seculò sextò, aut ineunte septimò, coepit usus Imaginum propagari, nonne ideo signa sunt vetita & statuarum scalpta, quòd ea ni- mirùm quàm nimiam cum Idolorum simula- cris similitudinem praesferrent? (b) Quid au- tem discriminis inter cultum imaginum, &

(a) *Lib. 2 c. 2.*(b) *Ex Epist. S. Germani Patriarch. Constantinop. ad Thom. Episc. Claudianopol.*

statuarum? Et si pictarum Imaginum usus probatus est, statuarum verò improbatus, nulla ratio fuit alia, quàm periculum pusillorum. Huc certè attinet Michàelis & Theophili Graecorum Imperatorum querela illa gravis, quà Ludovicus Caroli M. filius exarsit, eaque propter ad Eugenium P. M. facta est provocatio, debacchantibus in Oriente, siquidem Graecis fides est adhibenda, superstitionibus nefariis & scelestissimis, quarum ratione praecipua & Nicaena Synodus an. 740. jam celebrata non ubique Gentium obtinuit, & Francofurtensis quatuor inde post Annis, eodem adnitente Carolo, nationalis & trecentorum Episcoporum conventu frequens, ut Elipandum Toletanum & Felicem Urgellensem refutaret coacta, vel versione Latinâ perperam elaboratâ, ut Grotio placet (a) vel ex literis Carolinis decepta, errore facti peccavit; quamq; debuisset secundae Synodo Constantinopolitanae superstitionem adscribere, quae Imaginibus universis laetriae cultum, ut Deificae Trinitati, paucis & bar-

(a) *In discuss. Rivet. Apologet. ubi.* In istâ malâ versione fundari totam istam criminationem qua Francofurtensis Synodus Nicaenam adam infectatur apparet.

Ecclesiastes

bardis Episcopis suffragantibus, attribuerat, Nicaenae secundae nil tale affirmanti, quaeq; *Sanctorum Imaginibus salutationem & honorariam adorationem decrevit (a) non veram latriam quae solum divinae naturae competit mendacissimè adpinxit, illudq; jussit (b) ut Sanctis qui ex auctoritate pastorum & vitae merito electi forent, cultus adhiberetur.* Re meliùs expensa, & proposita, Nicaena exacto periculo recepta est. Ruforum exemplò nihil ad rem opportunius. Ut primùm per Monachos Corbjenfes Saxonicos ab Ethnicismo resipuerunt, in Idololatriam miserè relapsi sunt. Sancti Viti cultus in causa fuit; cui nempe in idolum converso Suantovis nomen vernacula voce indiderunt. (c) Recens nata religio & adhuc lactens ejusmodi praecisarum notionum abstracta, abdicatis nudiustertius idolorum figmentis, concoquere minimè potuit; quae mox utilitate rei veraq; honorariae adorationis disciplinâ perspectâ periculo procul edocta est, licèt adhuc à statuis gens illa praecaveat ex cõsuetudine inveterata. Neque suffitus, aliaeque honoris & venerationis

sche-

(a) Act. 7. (b) Can. 42. (c) Fleuryacus Lib. 7. histor. n. 54.

schemae sunt fraudi populo, ut decipiatur. Sciunt enim funditus Nostri quod Lactantius edisserit, *ista mortalium digitorum ludicra & fragilia figmenta, ex quolibet materiae genere formata, nil aliud esse, quàm terram ex qua nata sunt;* (a) quemadmodum sciunt vasa & codices Evangeliorum & aras & templorum parietes, quibus etiam suffitum & thymiama adhibemus, materiam esse aliquam affabrè elaboratam, & quâ terra sunt & figmenta destruunt, quâ sacra sunt, eo cultu habent, quo cetera religiosa, quae certè nemo irreverenter & temerè proturbaret. (b) Atque haec eò spectant, ut omnibus innotescat, quoniam cultus genere sacrae Imagines à Catholicis honorentur, cui certè frivolum est ex adverso illud Exodi (c) tam saepe exprobare, quòd Deus nimirum sculptile Israèlitis vetuerit, Genti scilicet ad idola jam pronae & ex Gentium consuetudine propensissimae, quare ante legem sculptilia et imagines licuisse, teste Grotio (d) Judaeorum sentiunt eruditiores. Frivolum magis, magisque alienū à rectâ concludēdi ratione, vel quae Xenajas Epùs Hierapoleos, vel quae Claudius Hi-
 spa-

(a) Lib. 2 Inslit. c. 2. (b) Leontius Cypr. Lib. 1: Apolog. Christian. adv. Judaeos. (c) Exod. 20. (d) Ibidem ut supra.

Ecclesiastes

spanus, aliique non pauci Iconomachorum Principes nobis imposuere, de papyro in chartam exscribere. Coeci enim sunt & duces coecorum, auctoramento jam seruitutis addicti partibus veteratorum. Hoc est refricare obductam Christianae Reip. cicatricem, faecesque jam consepultas refodere. Alter enim transfuga ex servo, errore hominum factus Episcopus, qui nondum Christo dederat nomen. Arrianus alter & bardus, qui de Arrianismo vehementer sollicitus non agebat solum, sed satagebat, ut iterum recrudesceret. (a) Quàm pulchra meherclé contra nos testimonia! Nunquam verò Epiphanius, ut impudenter gloriantur, cujus epistolae pars extrema, quae de Imaginibus circumfertur, ad subdititia rejicitur, cujusq; plenam atq; integram orthodoxiam ab omni penitus tam foedae criminationis calumnia septima Synodus solidissimè vindicavit. (b) Duo quippe Gregorii Nissenus & Nazianzenus, Ambrosius, Chrysostronus, Cyrillus Hierosolimitanus eâ aetate cum vixerint, nemoque illorum unus usum Imaginum reprobaverit

K
quis

(a) *Niceph. L. 16. c. 27.* (b) *Act. 6. Tom. 6.*

Ecclesiastes

quis Epiphanium hujusce erroris jure audeat infimulare, quem coevi illi Patres minimè infimularunt? Enimverò Epiphanius Diaconus commentarium illud de Imaginibus, quo tantopere & praeter modum superbit Dallaeus, ut spurium damnat, (a) quemadmodum ceteras Gregorii Neocaesariensis Iconomachorum omnium legatione fungentis larvas & apinas, quae eadem sunt quae nunc recoquuntur, fregit. Ergo, ut Laquien probabili conjecturâ expiscatur, dicas potius non Epiphanio, sed Epiphanidi cuidam Manichaeo aut Xanajae illi Iconomacho esse accensenda, quae *B. Patri Catholicae Ecclesiae Doctori* perperam adscribuntur. Quod autem certo certius est, nullum Graecum authographum illius epistolae, quam praeseferunt, alicubi fuisse inventum. In quo mira est, unde elabitur, Dallaei rima, nimirum carere nos ideo Graeci authographi monumento, quod omnia Iconomachorum scripta, post habitam Nicaenam Synodum, Constantinopolim adsportata atq; submissa in tenebris delituerunt, interea dum Epiphanius à totâ synodo Catholicus praedicatur. Aut igitur synodus

(a) *Act. 2.*

dus conniventia peccavit, aut haec synodo mini-
 mè constiterunt quia nulla sunt; quidquid dicat
 Petavius, à quo Baronius & Bellarminus dissen-
 tiunt. Pugna haec, Exetesticè, mihi crede, in-
 geniorum potius quàm rerum est. In eo siqui-
 dem aemulatio, num ipsi clarius an nobis Exodi
 sensus sculptile interdicens illuceat. Qui ex op-
 posito veniunt, sculpta omnia & picturata cum
 Dei mandato pugnare magna voce contendunt.
 Nos verò pugnare tantùm juramus sculptile, quod
 colatur pro Deo. Illi cum neque Ecclesiae aucto-
 ritati acquiescant & Synodos seditiosas & scripto-
 rum in diversa abeuntiũ opinationes, & consar-
 cinatas ex omni fasce doctrinas in mediũ afferant,
 eodemque modo rebus iis, quae nullae sunt, ut iis
 quae sunt moveantur, *mendacium arant*, ut loqui-
 tur Ecclesiasticus, (a) implicatissimũ, nobisque o-
 diũ constent, quod astu majori certant, quàm viri-
 bus, peracerbũ, juxta ac de via decedere studea-
 mus. Et sanè de via decedimus, quã Judaei. scili-
 cet & Mahumedani institerunt. Eam verò pergi-
 mus consularem, quã Magistra veritatis Ecclesia
 docet. Reverà si quis haec velit defaecato ani-

(a) Cap. 7.

mo advertere, ecquid aliud scrupulum Lutheristis & Calvinianis injicit, quàm periculū superstitionis idololatricae revocandae? Si id esset, meritò laudari possent. Hoc enim Ecclesia cavet quàm maxime, atq; ideo non eadē semper ubique colendarum Imaginū disciplina. Sed cur segniter agunt? cum jam imagines pro memoria martyrum & mysteriorū teneant? Cur suos minimè erudiunt, ut Catholici faciunt, imagines esse signa gestorū recordationem, fidemq; excitantia, ut Eorū prototypa venerentur, atque imitentur, ceterum nil aliud esse, quàm terram ex qua nata sunt (a) Vel enim putant Dei lege Imagines interdici, tum verò neque ad memoriam, ut Judaei, Mahumedani, & Calvinistae, licet eas retinere. Ubi enim hoc lege jussum, cautumq; est? Sin minus, & duntaxat superstitionis periculum terriculamento est, ne pro diis prototypa, eorumq; imagines habeantur, ecquid tandem manum sub pallio tenent? Cur populum ex rudi doctum facere praetermittunt? Adeone bardus & stupidus, ut quam tot gentium captus etiam barbararum disciplinam adsequitur, adsequi ipse non queat?

(a) *Lactant. Instit. ut supra.*

Ecclesiastes

Male verum, mihi crede, examinat omnis corruptus Judex (a) Sed neque id est in causa, quare novis hisce Jconomachis Jmages non probentur, neque ex mandato illo Exodi haec consequuntur. Alia è scatebra erroris equidem ista manant. Nolunt Sanctos qui beatitate potiuntur, invocari posse; (b) id enim Mediatori summo injuriosum, qui Christus est, protestantur & tamen generatim Eos pro tota Ecclesia precari ad Deum, Mediatori contumeliosum minimè putant. Nolunt Eos nostris precibus auscultare, quia *aves habent & non audiunt*; scilicet auditu carent, juxta ac nos ex hominum confabulatione nobiscum versantium auditum hunc metiremur, & non potius Deo piorum vota Coelitibus revelanti tribueremus. (c) Quid aliud est, Exetestice, bove venari leporem, & cochleas in litore depraedari ex inolita quadam prurigine calumniandi? Sed haec neq; sunt hujus temporis neq; loci. Ad sculptile provocant, vetitumq; Dei lege contendunt, ut aliis praetexant erroribus excusationem. Et ipsi nôrunt perspicuè, sunt enim Eorum multi rerum Sacrarum gnarissimi,

inge-

(a) Horat. Saty. 2. (b) Bartholom. Bytnerus. in respons. impres. An 1618.

(c) S. Greg. M. lib. 12. moral. c. 13 & Job. Alber. Fabris. sect. 4 pag 30.

ingenio florent, eruditione non carent, & ipsi nōrunt, quòd sculptile idolum sonat, sin minus, nec Cherubos Deus, nec conflatile serpentis aenei signum futurum Christi supplicium exitumq; significantis, nec varia tot animalium insculpta vasis ad sacrificia pertinentibus anaglyphica fidei populo permisisset. (a) Quid, quòd arca foederis Sācta & sacra habebatur & dicebatur? Quòd sanctiori loco sublimis in Templi adyto arcano, non autem inter profana adiafora visebatur? Quid tandem, quòd ut sui Jmaginem Deus eam adorandam colendamq; esse jussit, adhibito ad operandum sacris thymiamate, quod soli Deo offerebatur? (b) Ergo non sculptile, ut ut est, sed idolum ea lex exsecratur. Ergo suffectas in Arcae vicem Jmagines Deum adumbrantes adoratione cultuque prosequi, si quis iconolatricum affirmaverit, vehementer errat, neque unam syllabam peccat, sed apertissimum scripturae sensum integrum intervertit. Denique ut ex hoc vado emergamus, aciemque ostendamus nostram, duo mihi liceat, cū sint innumera, ad prima, unde discessimus, redeundo, ex Augustino & Bernar-

(a) *Orig. hom. 4. in Exod Theodor. 9. 38. in Exod Num. c. 8. v. 21.* (b) *Jos. 7. Psal. 98. I. Paralipom. c. 28. Exod. c. 30.*

Ecclesiastes

Bernardo testimonia proferre, ut quâ scilicet anchorâ Beatorum cultus & invocatio innitatur, funditus pateat. Illud in primis: *Cum merita nostra nos gravant*, ait Augustinus (a) *ut diligamur à Deo, non dubitemus relevari apud Eum illorum meritis posse, quos ipse diligit.* Huic monito sapientissimo Bernardus consonat consequenter (b) *ergo Mediatore opus est ad Mediatorem* id est mediatore intercessionis ad mediatorem Redemptionis. Confessio Wittemberg. & ipsa concordat, quin id Mediatori summo, ex quo ratio merendi tota oritur, injuriosum, pudendumq; esse vereatur. Sed & Basilius de se ipso testatur. *Historias imaginum illarum honoro & palam adoro. Hoc enim nobis traditum à Sanctis Apostolis non est prohibendum.* (c) Veruntamen cum de traditionibus loquimur, Domini Lutheristae repente nauseant. Audiant saltem Hieronymum de Reliquiis, (d) utrobique enim par ratio militat: *Honoramus, inquit, Reliquias Martyrum, ut Eum, cujus sunt Martyres, adoremus, & ut veneremur Eos, qui Templum Spiritus San-*

cti

(a) Q. 148. in Exod. (b) de m. Virg. serm. qui incipit: Signum mag. apparuit (c) relat. à. Casal. de vet. sac. Christ. nit. c. 2. de Sac. Fmag. (d) epist. 53. ad Riparium.

Ecclesiastes

Si fuere. Vae misero mihi! Hoornbeekius obnunciat, totusq; est, ut, quemadmodum Gisbertus Voëtius (a) in Sanctis Chimericis numerandis laborat, qui tamen non chimericis ut plurimum, sed symbolicis accensentur, (b) & ipse omnium reliquiarum, quae fortè fluctuant, subducatur ratione calculum, atque ista dissimulans humanae fidei & memoriae permitti, quamobrem loci error non autem objecti reprehendi potest, naevos omnes & rugas digitis dimetitur. Unde verò ista prodeant tam infenso animo excogitata, en Tibi originem perspectissimam. Ceremonias sensibiles, ritumque externum in crimen vocant, nobisque obstrepunt ut insanis & à Religionis indole & simplicitate abhorrentibus clamorissimè. E Spiritu toti, quidquid corporeum est, averfantur. Stantes orant, nudoque capite pileum oculis admovent, ne fortè rebus incurrentibus distrahantur. Scripturae ne habent textum aliquem hujusce ritûs vadem? Ipsi viderint. Chrysostomus tamen, aliter atque illi, cogitat. *Si tu incorporeus esses, inquit, nuda ipsa dona incorporea tradidisset tibi, quoniam verò corpori*
conjuncta

(a) de Sanctis Chimer. dissert. select. P. 3. pag. 472 & seqq.

(b) de SSorum Beatis. Bellarm. L. 1. c. XX pag. 917.

conjuncta est anima, in sensibilibus colligenda traduntur. (a) Quæso. Quidnam Dei consiliis homo & agendi nobiscum rationibus non accedat? ut quemadmodum ille in sensibilibus mysteria constituit, nos item in sensibilibus mysteria colamus? Quot Deo populo ceremoniae propterea praescriptae jussaeq; sunt? Nonne Deus ubique est, & ubique adorandus? Quid ergo Templi constructio praecipitur? quae est omnium ceremoniarum maxima, externique cultus praecipua. Num Ecclesiae parietes rogando precandoque vim augent efficaciorum? Quid A catholici philosophentur, nescio. At Chrysostomus ita sentit & statuit. *Te homo, decipis & magno in errore versaris, nam etsi domi quoque detur orandi facultas, tamen fieri non potest, ut domi tam bene ores, quàm in Ecclesia.* (b) Sed fac ita sentiant. Illud tamen vehementer urgent quamobrem illic potius, quàm alibi, ad eam fidentiùs, quàm ad aliam procumbant Imaginem, voti causa? Eorumdem quippe sunt prototyporum signa eademq; rerum memoriae & effigies. Sunt equidẽ. Verùm spem aliquae fideq; excitant Deo mo-

L

vente

(a) Hom. 48. in Matth. (b) Homil. 30. cont. Anomacos

vente certiore, unde petitis piorum vota potuntur. Scirem perlibenter, quâ nam de causa, Aaroni & Moyfi, sua cuique virga cùm foret, ea dumtaxat Aaronis tam mirabilia patraret, idque vel jussu, vel manu Moyfis operante, nullum verò signum Aaron suâ, nullumq; suâ Moyfes efficeret? (a) Mihi enim verò ratio suppetit nulla, nisi quàm Jobus de Providentiae arcano cogitans mirabundus expressit *quis potest dicere ei, cur ita facis!* Idem omnino de signis, sacrisque imaginibus fidem magis minusque excitantibus valet. *Quis potest dicere ei cur ita facit?* (b) Haec ita esse perspicimus, cur autem ita fiant ignoramus, nisi ea Deo volente dicamus esse.

At quae Basilius Magnus ille Graecorum Pater asseruit & naturâ rei & experienciâ nobis certissima, quòd ubi *per vim*, ut ait, *illuminatricem intendimus oculos in pulchritudinem Imaginis Dei invisibilis, per hanc ad pulcherrimum Archetypi spectaculum supervebimur.* (c)

Dallaeus hìc natat, & torvum tuens nos iterum ad initia revocat. Antiquitatem repetit seculorum primam, cumq; sint, qualis hera, tales

(a) c. 7. Exod. Num. c. 17. v. 10. & cap. 20. v. 7. & 11. (b) c. 9. v. 12.
(c) Lib. de Spi: Sancto c. 19.

Ecclesiastes

tales pedisequae, ejusdem surfuris ceteri omnes
historiarum rudera, & monumentorum vetu-
stissima perscrutantur, ut Trinitatis imaginem,
Deiq; effigiem velut exoticam ab Ecclesia re-
jiciant, eaque propter nos sceleris & amentiae
convincant. Nicolai primi Pontificis aevo,
dicunt, adhuc in arcano latebat. Esto. Sed quot
hac lege priscis illis seculis tenebantur? Ca-
techumenorum disciplina id apertissimum fa-
cit. Mysterium Eucharisticum idolorum cul-
toribus ne innotesceret, circumspectio quanta?
qui nos anthropophagos esse in suspicionem
venerant, quare Aquariorum haeresis grafsata
est. Urgent magis. Septimae Synodi de hac
Trinitatis imagine silentium magnum; quamo-
brem Bellarminus, an sint Dei Imagines adum-
brandae, non adeo certum, ratumque esse, que-
madmodum Christi & Sanctorum, docet. Prae-
terea Toftatus Episcopus, Pereirus, & Duran-
dus ex nostris contrarium ponunt. Quid er-
go Pontifex de Ecclesiae communi sensu &
judicio gloriatur? In primis haec permittimus
ita esse, neque enim est nobis de ultima an-
tiquitate contentio. Immemorabilem tamen

Chriſtianus Lupus huiusce Imaginis in Eccleſia morem cum fateatur, quare etiam potuerit uſu memoria Patrum venire probarique noſtris maioribus, explicavit: *Deus enim qui eſt inviſibilis, & incorporeus, non per propriam ſubſtantiam divinitatis, ſed per ſubjectam Creaturam mortalium oculis patuit.* (a) Concordat Grotius, quo Romanum Theologum ad rem magis loqui aut validius poſſe minimè puto, ubi ſupra de Riuetiano Apologetico examen ornat ſuo more graviffimum, & iudicium proferat. *Certum eſt, inquit, ſi eo animo ſimulacra aut etiam hiftoriae, quales dixi, fiant, ut credatur Deus homini, aut animanti alicui ſimilis, id illicitum eſſe. Patet hoc per ſe, & docetur à Paulo (I. ad Rom. 23.) At verò naturaliter non eſſet illicitum Deum eâ formâ exprimere, quâ ſe Patribus conſpiciendum dedit, idq; ante legem licuiſſe ſentiunt Iudaeorum eruditi; nec Deo injuriam fieri ſi non naturam Ejus, ſed majeſtatem adumbramus, & majeſtatem, quae inter homines maxima eſt, puta potentiffimi Regis, ſenſere Philoſophi.* Haec Grotius bonâ fide & ingenuè. Aliam

(a) Tom. 2. Scholior. in Canon.

Aliam ergo viam Spanhemius & sagaciùs ingreditur. Factum non inficiatur, Deumque humanâ formâ, & Spiritum Sanctum sub specie columbae corporea, minimè quidem in sua substantia, ut Angelicus docuit, sed ratione signi comparuisse, (a) non diffitetur. Scriptura liquet, (b) atque haec dubitare patitur neminem. Verumtamen elencho inconsequentiae peccare nos clamat. Ait enim. Spiritus Sanctus apparuit sub specie columbae corporea, ergo sub eadem specie licet nobis Spiritum Sanctum repraesentare? Nihil profecto minus. Apparere siquidem hoc modo voluit Deus, pingi autem sese coloribus noluit. (c) Enim verò si ea de causa quòd apparuerit, pingi Spiritus Sanctus, fingiq; posset, quare etiam sub specie flatùs, rubi, leonis, ignis, turbinis, linguarumque ignearum repraesentari minimè queat? Quare Angelorum formam, speciemq; rejicimus, quibus olim schemis, scriptura teste, sese ille mortalibus manifestavit? Ubinam locorum adorationis, & religiosi cultùs mandatum? Ubi

L 3

feni

(a) *D. Thom. 3. P. q. 7. a. 5.* (b) *Gen. c. 3. Exod. 33. Apoca. c. 7. Matth. c. 3. S. August. lib. 2. de Trinit. c. 11.* (c) *Exod. 22. 4. Deut. 4. 15. Isa. 48. 18. 46. 5. Ad Rom. 1. 23.*

Ecclesiastes

seni barbato Filioque columba ista sociata sensibilis visa est? Haec Spanhemius. (a) Cui admodum paucis. Spiritus Sanctus itaq; sub specie columbae corporea, tamquam signo efficientiae suae, & operationis assumpto comparuit. Itane? Habeo quod volo. At etiam sub aliis schemis apparuit. Esto. Cur propterea sub aliis formis minimè repraesentandus? Ratio liquet. Quia cum Ecclesiae consensus & consuetudo jam à pluribus seculis inveterata hanc patientiorem Sancti Spiritus adumbrationem omnium veterum figurarum aenigmata luculentius significantem semel acciverit, & probaverit, fueritq; ab initio, cum coepit, sub hac una forma Spiritus charitatis repraesentatus, cur aliis symbolis, prout cuique placet, Spiritum hunc exhibere sit liberum? Nimirum, ut ne Ecclesia sibi ubivis gentium constet, fiatque, ut illa olim Babylon, confusione lingvarum varia dissimilis, & discordans. Id ab Ecclesiae regulis alienissimum, quae unanima est & cohaerens. Poterat, non negamus, sub aliis formis Spiritus hic exhiberi, Ecclesia siquidem maluisset.

At

(a) *Theolog. Oper. P. 1. Loco 9.*

At enim mysterium reconditum, et Patriarchis duntaxat commissum, plerisque ceteris in ignorantia versantibus, nova deinde illucescente Evangelii gratia detectum, cur, quaeso, à veterum figurarum obscuritate, minimè verò à perspicua Evangelii revelatione repeti debuisset? Illa omnia Interpretibus disceptantibus revocari in dubium possunt, & revocantur, nec singulis certum est, num verè de Spiritu Charitatis exponi debeant. Haec sunt in medio, iisque tantùm latere possunt, qui cuncta volunt incerta esse, & nesciri, quemadmodum stellarum numerus par, an impar sit, ignoratur. Quid ergo Angelos nobis, quid Leones, & nubes Spanhemius loquitur. Integra Baptismo Christi Trinitas adfuit, & sub aspectum venit. Vox quippe Patris intonuit, Spiritus columbae specie sensibilis visus est, supraque verticem Servatoris stetit, ut nempe ab omnibus conspiceretur, & à Praecursoris vita spectabili, ut Hieronymo placuit, Christi divinitatem & genesium discriminaret. Nec barbati senis facies chimerica, quam liber Apocalypseos ad vivum expressit. Licet enim ibi,

ut

Ecclesiastes

ut volunt, tota Divinitas figuretur, originem tamen, & quasi radicem divinitatis, Personarumque processione, ejusmodi formâ, quâ patuit, delineamus, cum Filius, & Spiritus aliter comparuerint. Verùm iterum certat. Apparere hoc modo voluit Deus, pingi verò, fingique, aut marmoribus, aut coloribus vetuit. Sine mandato ullo repraesentandi visio illa extitit, addo etiam, sine tabulae, aut marmoris, aut Phrygii operis, aut anaglyphici praescriptione, nulla item adorationis & religiosi cultûs mentione facta. Quanta herclè, sagacitas hominis cavillantis! quem minimè fugit, utpote in divinitate totum interpretandâ versantem, speciem ritus & ceremoniae esse cultum, quamobrem Christi Ecclesiam in hoc genere Religionis liberam extitisse, prout ipsa confessio Helvetica protestatur. (a) Neq; ut cultus sit licitus, ait Grotius, (b) *Eum necesse est Deo jubente praescribi, non enim omnem cultum sponte susceptum damnat Paulus.* (c) *Iste enim damnasset & Abelis sacrificium, quod non ex*
prae-

(a) *In Praefat.* (b) *Lib. 4. Pro verit. Relig. Christ.* (c) *Epist. ad Coloss. c. 22.*

Ecclesiastes.

praecepto divino, sed ex humano venisse instituto, veterum sententia docet. Quid ergo Spanhemius latrat, cum idem planè dissidentes à nobis sentiant? Nam & nos, nos, inquam, Deum pingere, aut fingere, nec cogitamus quidem. At earum rerum speciem, quâ, ut nostris sensibus comprehenderetur, apparuit, symbolicam adumbramus. Pudeatne nos Eum, ut maluit, sensibilem & spectabilem demonstrare? Quis autem Dei substantiam invisibilem subjicere oculis posse praesumat? Id veteris testamenti paginae vehementer urgent, ne cui unquam suspicio incideret, Deum esse ex aliqua concretionem corporis & subtiliori, ut perperam Anthropomorphitae deinde somniarunt, materia factum. Humanas iccirco formas corporeas minimè illi nôrunt, quibus postea, & aeterno Patri Verbo, homine assumpto, & venis, ossibus, nervisque compacto, ut formam servi acciperet, gratiae lege liberiùs veterum figurarum aenigmata retegente, novae adoptionis filiis voluit Deus magis sensibilis revelari. Et cum Arca foederis, propterea quòd Dei symbolum praesferret, religiosa veneratione, rituque

Ecclesiastes

tuque maximè coleretur, quin Exodi vetitum repugnaret, rogo, quamobrem nobis scrupulum velint, Dei mandato perverse, & prae-posterè objecto exhibere, quia nos Dei formam non quidem chimericam, aut ex cerebro natam, sed quam ipse sibi corpoream finxit, ut sese nostris sensibus accomodaret, repraesentamus? Eamque non ex praecepto quopiam, sed ex utili, piaque ad spem excitandam, memoremq; rerū divinarū captum fide potius, quàm oculis adsequendum, institutione, exponimus & honoramus, interea dum ad eandem suppliciter procumbentes, Deum invisibilem, non autem Imaginem adoramus. Haec fortasse pro ea, quā valet ingenii sagacitate, quae ratione magis, quàm sophismatibus pugnat, Rectori Regiomontano facilè probarentur. Attamen haeret aqua scribenti ea de causa, quòd eadem non sit omnium unanimis explicatio, fuerintque aliqui, ut Grotius, Clericus, & Hammondus, quævis visum illud de Sancti Spiritus super Christi lavacrum apocalypsi ex Graeco exponentibus, non Columbam, sed instar lapsus columbae, alarum scilicet leniter remi-

gan-

Ecclesiastes

gantium luxuriam interpretari perplacuit, quemadmodum non linguas igneas, aut faculas, sed globum aliquem comparuisse super Apostolos tradiderunt.

At finas híc, quaeso, Vir praestantissime, me paulò agere liberiùs tecum. Tune ista mysteriorum sacrarumq; literarum intelligentiâ, quâ tantùm omnium auribus celebraris, Tu ista doctrinae laude, Tu istis moribus, in quibus, praeter alienam à nobis persuasionem, excipiam nihil, haec orthodoxis objicere, summoq; Antistiti Christianorum audes? Fateris, morem hunc pingendi fingendique sub specie Columbae Spiritum charitatis ab antiquissimis seculis traditum dimanasse, & quidem solidè & eruditè. (a) Patrum fermè omniù testimonia consentiunt. (b) quos inter Augustinus in primis docuit: *Spiritus Sanctus duobus modis se visibiliter ostendit, per columbam super Dominum baptizatum & per ignem super Discipulos congregatos.* (c) E-

M2

vange-

(a) Ex Paulo Aringhio. Novarino & Bonarroto. Arin. L. 2. c. 22. pag. 228. Novar. L. 1. elect. sacror. Bonar. de fragm. antiquo vas. vitreor. p. 5. (b) Anselm. Paschas. L. 2 in Matth. Dionys. Alex. in Samosat. q. 5. Cyrill. Hierosol. Catech. 10 & 50. Orig. hom. 2 in Cantic. Theophyl. Chrysof. & Greg. hom. 30. in Evang. (c) August. tr. 6. in Jo. Idem tr. 7. in epist. Jo. ad finem tom. 9.

vangelii textus ſole ipſo clarior. (a) quare Lutherus & Spanhemius minime audent hiſcere. Ebion ipſe & Cerinthus execrabili convicio confeſſi ſunt: *Chriſtum tantum eſſe hominem communem, natum ex ſemine Joſeph, in quem adultum Meſſias in Specie columbae deſcenderit.* (b) Cujusmodi viſionis tanta fuit apud Veteres opinio firma, ut dubium moverint, an verum animal ea Columba Paraclitum, Ejusq; dona deſignans extiterit, ſintq; in utramq; partem acriter diſceptantes, ut Auguſtinus & Thomas literis prodiderunt (c) Praeterea Columbae formam argenteam, aureamq; lavacris olim omnibus & quam frequenter Altaribus ſuperpoſitam non ignoras, & Baſilium Magnum Columbae ejusmodi thecâ Euchariftiam includere conſueviſſe. (d) quem morem alicubi Galli ſtudent hactenus retinere. Haec Te omnia minime fugiunt. Cur ergo vis Pontificem ſapientiffimum aberrariſſe, Ejusque decretoriam epiſtolam poſito fundamento deſicere-

(a) Act. 2. v. 3. Jo. 1. n. 33.

(b) Eusebius lib. 3. c. 27. & 28. & L. 7. c. 23. Epiphan. tom. 2. (c) Cypr. L. de unit. Eccl. c. 6. Paſchas L. 2. in Math. D. Thom 3. p. q. 76. a. 8. D Auguſt. L. 2. q. Evangelicar. q. ult. (d) Amphiloeb. in vita ejusd. Baron. ad an 57. Melan. de hiſt. Sac. Jmag. L. 2. c. 8. S. Paulin. in ſuis carmin.

Ecclesiastes

cere, ea propter, quod amoris Spiritum ex communi Ecclesiae sensu & iudicio, non nisi ad Columbae similitudinem, linguarumq; ignearum exemplar effingi posse decreverit? Ex vestris unus & alter, ex veteribus, quod sciam, nemo, etsi multa peccaverint, ita sensit. Quid? Hisce ergo, cum & paucissimi sint & vestri, debebat Pontifex convivere, ceterorum omnium iudicium habere nauci? *Ecquid, Tertulliano utar irato, ecquid verisimilene est, ut tot ac tantae Ecclesiae in unam fidem erraverint? Aliquos Marcionitas & Valentinianos liberanda veritas expectabat, interea perperam evangelizabatur, perperam credebatur?* (b) Age verò. Num commune Ecclesiae iudicium, in hoc enim versatur cardo reprehensionis tuae, dici propterea nequit, quod binis centesimis ex adverso pugnatum est? At ubinam unanimitas in Ecclesiae etiam plenariis conventibus necesse fuit, ut iustae, lataeque de fidei regulis, morumque normâ sanctiones fidelibus proponerentur? Ideone, quia de multis dubitatum est olim, liceat adhuc post Conciliorum Oecumenicorum definitiones & oracula dubitare?

(a) *Tertull. de Praescript. c. 28.*

bitare? Id si foret, dubitabimus hactenus & in-
 posterum, an Pagani ad Christum conversi sint
 circumcissione initiandi. An dies Sabbati & Neo-
 meniae, aliique Hebraeorum ritus peragi à nobis
 debeant. An sudor ille Sanguinis visumq; An-
 geli futuram Christi exitus acerbitatem amantif-
 simè consolantis, quorum Lucas & Marcus jam
 meminerunt, sint commentis & fabulis adnu-
 meranda, quòd ea Manichaei ex apocryphis dubi-
 taverint. (a)

Pyrrhones isti, Vir magne, ut in omni ge-
 nere doctrinarum, sic & in Religionis negotio
 sunt admodum permolesti. Omnia interturbant,
 omnia incerta esse volunt, in patentissimis etiam
 haesitant, molemque excitant difficultatum &
 serupulorū rudè & indigestā, ut opinionū nube
 mortalium animos hebetent & eruditiores cete-
 ris videantur. Sed quando nam inter vos poterit
 convenire? Porrò enim *Deus, non dissensionis
 est Deus, inquit Paulus, sed pacis.* (b) Septem
 hominum Sectae vos inter per digitos numeran-
 tur. Pietistae nudius tertius, epistolae illi strami-
 nae, quam Martinus exhibebat, Augustino
 fortasse

(a) *Luc. 22. Marc. 16. Hieron. L. 2. cont. Pelag. (b) 1. ad Cor. 14. 53. Luc.*
 11. 27.

Ecclesiastes

fortasse duce (a) aequo animo auscultant, vestris que fanis atque conventibus abstinent, quos diris omnibus execrantur. Utinam aliquando sibi etiam in ceteris videant! Neque ista sunt ex eo genere, quae Scholarum disputationibus permittuntur, sed solidissima & momenti praecipui, de quibus jam ab Ecclesia decretum est & solemniter judicatum. Vestra omnia natant, mihi crede, quod ea non ad Episcopos & Sacerdotes, quibus Ecclesia commissa est, (b) non autem profanis arbitris, referuntur. Quae verò Ecclesia consistere ut Aërio placuit, sine Episcopis possit? (c) quodque omnium interest maximè, sine capite & Principe Sacerdotum, qui sit centri instar orthodoxae unitatis? Omnibus retroactis seculis persuasum communiter tenebatur, licet haereses non deessent, quae ab incunabulis religionis continuò ambitiosorū hominū astu eruperunt, Ecclesiā supra petrā à Christo fundatam visibilem & infalibilem non posse deficere, ejusque judicio & potestate dissidia componi cuncta oportere. Concilia, Patres haec vestigia institere. Florentinum
mille

(a) *De fide & operibus. c. 19. tom 4. circa med.* (b) *S. August. haeres. 53. cont. Aetium.* (c) *Jo. Damasc. v. 2. de Imagin.*

Ecclesiastes

mille & quingentorū Episcoporū tam Graecorum quàm Latinorū conventu, omniū plenissimum & celebratissimū quid tandē statuit? *Definimus*, inquit, *S. Apostolicam sedem & Rom: Pontificem in universum Orbem tenere Principatum, & ipsum Pontificē Rom. Successorē esse B. Petri Principis Apostolorū & verū Christi Vicariū, totiusque Ecclesiae caput & omnium Christianorum Patrem atque Doctorem existere. Et ipsi in B. Petro pas-cendi, regendi, gubernandi universam Ecclesiam à D. I. C. plenam potestatem tributam esse.* Huic alia multa Oecumenica aut facem praetulerunt, aut calculum addiderunt. (a) Ab hoc capite segregari, ceterisq; Episcopis longē abesse, schisma est omnium scelerum scelestissimum. *Schisma est Eorum*, ait Augustinus. (b) *qui se sanam fidem profiteri praeseferunt, avulsi autem sunt & abscissi, & adversus canonicos Episcopos congregationem faciunt.* Consonant Patres seculorum omnium

(a) *Nicen. 1. c. 6. Constant. 1. oecum. 2. in epist. ad Damas. Epbesin. 1. oecum. 3. ex Evagr. l. 1. hist. c. 4. Chalced. 1. oecum. 4. & 7. act. 2. Later. sub. Innoc. 3. c. 5. Lugdun. sub Greg. X. c. ubi periculum. (b) Lib. 1. cont. Lib. Petil. c. 4.*

Ecclesiastes

mnium. (a) Equidem nescio, quo possit effugio
 Vir sapiens pro sua aequitate & prudentia, tan-
 tarum auctoritatum Virorum que consensum &
 judicatum negare. Enimverò Augustino, qui,
 ut credo, minimè erat ex trivio aliquis semido-
 ctus & bardus, ita haec ceteris praeponderari vi-
 debantur, ut liberè & coram profiteretur: *Multa
 sunt, quae in Ecclesiae Romano-Catholicae gre-
 mio me retinent. Tenet consensus populorum &
 Gentium. Tenet auctoritas miraculis inchoata,
 spe nutrita, charitate aucta, vetustate firmata. Te-
 net ab ipsa sede Petri Apostoli, cui pascendas oves
 suas post Resurrectionem Dominus cõmendavit,
 usq; ad praesentē Episcopatū successio Sacerdotum.
 Tenet postremò ipsum Catholicae nomen.* (b)
 Etsi tamen scio cuncta haec beneficiò vestro
 luxari, rejici, deturbari, & desultoriae scientiae e

N arte

(a) S. Ignat. in epist. ad Rom. S. Irenaeus. L. 3. adv. haeres. c. 3. S. Cypri-
 an. L. 4. epist. 2. Lib. 2. epist. 10. ad Corn. & epist. 2. ad plebem univers. S.
 Athan. epist. ad Felicem Papam. S. Hierony in dialog. cont. Lucifer. S. Ambr. in
 c. 3. ad Timoth. S. Chrysost. L. 2. de Sacerdotio ep. 1. ad Innoc. Papam. Damas.
 in epist. ad Ep. Numidiae. Syricius in epist. ad Terracoen. S. Innoc. in epist. ad
 Conc. Milevit. Cassiod. L. 2. epist. 2. ad Jo: Pap. S. Anselm. L. de Incarn. c.
 1. Hugo de S. Vict. L. 2. de Sacram. p. 3. c. 15. Oecum. in Act. Apost. S. Bern.
 L. 2. de consid. Hugo Etherian. Graecus L. de process. Spir. cont. Graec lib. 3.
 c. 17. Arnob. in Ps. 75. Euseb. L. 14. c. 15. & in Cronic. an. 44 Euthym. & The-
 oph. in c. ult. Joann. (b) S. August. cont. epist. fundam. c. 4.

Ecclesiastes

arte eludi potius, quã evinci, in quo Lutherus excelluit, cujus Pontifex piis manibus, ut miserando patheticè quiritaris, parcere debuisset, et si Georgius Saxoniae Dux (a) Et Carolus V. in edicto Wormatiae lato, (b) et Zuinglius ipse, dum adhuc in vivis ageret, haudquaquã pepercerint; (c) Scio etiã Te, Vir clarissime, penitiori, quàm ceteri, intelligentiã præstent, laudabiliter eminere, quamobrem ea Te credere, quae servitute scilicet auctoratus scribis & prædicas, nunquam suaderi patiar juratus. Concluse & paucis. Neque ergo Pontifex alucinatus, quòd decretoriam suam dixerit ad communem Ecclesiae sensum, moremque respicere, reapse cum istuc ex superioribus pateat, neque Tu eò animò invecus es, ut haec nobis fucum facere *existimaveris*, cum cordatissimus sis & perspicax, atque ex opposito veritatem stare, quàm qui maximè intelligas.

Ceterum, siquid excidit mihi minus moderatè, minusque aequabiliter dictum, cum veniã legas. Dolori id tribuas, animiq; tristitiae gravi aegrè ferentis, Viros omnigena eruditione

(a) *Jn Tom. 3. Luth German.* (b) *Ann. 1521. extat in Tom. 2. Lat. Wittemb.*

(c) *Epist. ad Esling. Tom. 2.*

ne commendatissimos, quique admodum de Christiana rep: meruissent, siquidem moveri gradu fortiter renuissent, in tot doctrinarum scopulos, fluctusque opinionum miseros incidisse. *Testis est mihi Deus, quomodo cupiam Te in visceribus Iesu Christi (a)* Utinam haec amicè à Te excipi probarique contingat, quemadmodum amicè à me, & ex animo proferuntur. *Ecclesia quippe non est, ubi non sunt Episcopi & Sacerdotes. (b)* Et quisquis ab hac Catholica fuerit separatus, quantumlibet laudabiliter se vivere existimet, hoc solo scelere, quia à Christi unitate disjunctus est, non habebit vitam. (c) Tua itaq; tueare & circumspice. Ad modestiam totus & temperantiam, omniumque virtutum habitum naturà factus, quid sensa animi tui diutius opprimis & praecludis? Uxor Tibi nulla, proles nulla, quibus aliquando sarcinis impediri, ne laqueis eximantur, plurimi solent. Vir tantus, Quantum omnes Te esse sciunt, quique aliis praedicas tam graviter & eruditè, cave Vir magne = Cetera

(a) *Ad Philip. 1. v. 4.* (b) *Hierony. contra Luciferan.* (c) *S. August. Epist. 151. S. Fulgent. de file ad Petrum Diac.*

Ecclesiastes

Pauli verba cum teneas, apage malum omen,
& amarissimam comminationem.

Hic finis differendi, Exeteste, totiusque,
qualis qualis fuerit, ratio laboris mei. Hic No-
ctium Sarmaticarum terminus constitutus, qua-
rum vigiliis, ut initiô dicendi jam sum prae-
fatus, indulgendi mihi plusquam oporteat, cau-
sa suscepisse minimè putes. Neque enim ap-
petens sum hominum famae, siquam inde spe-
rare potuissem, nec si forem, nam inscitia con-
fidentiam parit, hoc mihi oneris mala jam aeta-
te & devexa, senectisque viribus imposuissem.
At *obedientia*, ait ille, *felicitatis est mater*. Ita-
que fidem meam liberavi, Tecumq; plura, ut
ut potui, communicavi, quibus Tu, & studio-
rum spatia inoffenso pede percurreres, & prae-
judicia maxima, quae in omni genere litera-
rum sunt prope innumera, Cimberia nocte da-
mnares. Propterea & Panegyris, praefationis
scilicet Sapientissimo Varmiensium Episcopo
& Principi nuncupatae, & historiae, & Pôê-
seos, & Criticae, & Morum scientiae, & Phi-
losophicae disceptationis, & Canonum, & Sa-
crae Eloquentiae, & Apologetici seu Vindicia-
rum

Ecclesiastes

rum, & carminum exempla, rationemque libavimus, ut efficeretur Orbis ille doctrinae, quem Graeci Encyclopediam vocant, quò nempe, auctõribus praeceuntibus summis & selectissimis, ad bonarum artium fastigium sine transversis semitis & diverticulis, rectâ viâ ascendere satagamus. Ut des Te ad scribendum vehementer hortor, haec enim duo maximè profunt, lectio scilicet si cum scriptione jungatur. Semper cogitare, & loqui semper, aliena carpere pertinaciter, nihilque boni, & frugis efficere, quò mira mentis prodigia illa aliorum trutinâ pensitentur, qui minus valent dicacitate & intemperantiâ loquendi, mimographorum qualitas est, & tenebrionum praerogativa. Postremò scias, me in Te amando, partes nunquam commissurum, ut meae desiderentur, fore. Id erit quasi viaticum aliquod praeterlabentis aetatis suavissimum, Te amare. Tuorum verò popularium, & strenuissimae Polonorum Gentis memoria, ubi in posterum animi, quod erit ad vitae tempora, ante oculos obversabitur, frui me laetitiis omnibus & voluptatibus posse, hac perenni recordatione confido. == ==

XVIII. 2. 161